

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

**УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ
З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

2025 Випуск 16

**UKRAINIAN JOURNAL ON LIBRARY
AND INFORMATION SCIENCE**

Редакційна колегія

Головний редактор

Тетяна Новальська, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Заступник головного редактора

Надія Бачинська, кандидат педагогічних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Відповідальний секретар

Галина Салата, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Члени редакційної колегії

Валентина Бездрабко, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Андрій Білощицький, доктор технічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Майя Войцеховська, доктор наук в галузі бібліології та інформології, професор, Університет Гданська, Гданськ, Польща

Юрій Горбань, кандидат культурології, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Ірина Давидова, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Оксана Збанацька, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент Київський університет культури, Київ, Україна

Олена Каракоз, кандидат історичних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Ірене Лопатовська, доктор філософії в галузі інформаційних наук, доцент, Інститут Пратта, Нью-Йорк, США

Оксана Матвієнко, доктор педагогічних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Людмила Прокопенко, кандидат культурології, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Олег Сербін, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Київ, Україна

Алла Соляник, доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Марія Хейг, доктор філософії в галузі інформаційної науки і технології, доцент, Університет Вісконсін-Мілуокі, Мілуокі, США

Лео Ма, директор бібліотеки, New Asia College & United College Library (Бібліотека Китайського університету Гонконгу), Гонконг

Editorial board

Editor-in-Chief

Tetiana Novalska, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Deputy Editor-in-Chief

Nadiia Bachynska, PhD in Education, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Executive Editor

Halyna Salata, DSc in History, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Members of the Editorial Board

Valentyna Bezdrabko, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Andrii Biloshchytskyi, DSc in Technical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Maja Wojciechowska, DSc in Bibliology and Information Science, Professor, University of Gdansk, Gdansk, Poland

Yurii Horban, PhD in Cultural Studies, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Iryna Davydova, DSc in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Oksana Zbanatska, DSc in Social Communications, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Olena Karakoz, PhD in History, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Irene Lopatovska, PhD in Information Sciences, Associate Professor, Pratt Institute, New York, USA

Oksana Matviienko, DSc in Education, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Liudmyla Prokopenko, PhD in Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Oleh Serbin, DSc in Social Communications, Senior Research Fellow, Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Alla Solianyik, DSc in Education, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Maria Haigh, PhD in Information Science and Technology, Associate Professor, University of Wisconsin-Milwaukee, Milwaukee, USA

Leo Ma, Library Director, New Asia College & United College Library (Chinese University of Hong Kong Library), Hong Kong

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук

Науковий журнал

**Ukrainian Journal on Library
and Information Science**

Scientific Journal

Засновано у 2018 р.
Founded in 2018

**Випуск 16
ISSUE 16**

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКіМ
KYIV
KNUCA PUBLISHING CENTRE
2025

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
відповідно до наказу МОН України від 17.03.2020 року № 409
за спеціальністю 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань
телебачення і радіомовлення № 1210 від 31.10.2023 року. Ідентифікатор медіа: R30-01919.

*Затверджено до друку та опублікування в мережі інтернет Вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол № 7 від 05.12.2025 р.)*

УДК 02(477)(06)

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук : наук. журн. /
редкол.: Т. Новальська (голов. ред.), Н. Бачинська (заст. голов. ред.), Г. Салата (відп. секр.) та
ін. ; відп. ред. Т. Новальська ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мис-
тецтв. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2025. – Вип. 16. – 278 с..

У черговий 16 випуск «Українського журналу з бібліотекознавства та інформаційних наук» увійшли публікації, у яких розглянуто функції українських бібліотек цифрової доби, використання мобільних застосунків для розширення функціоналу сучасної бібліотеки, розкрито застосування штучного інтелекту в обслуговуванні користувачів бібліотек закладів вищої освіти та показано його як інтелектуального партнера. Авторами представлено бібліотеки та бібліотекарів у кінематографі, визначено чинники, функції, медіаконтент у формуванні позитивного іміджу, виявлено системний підхід у діяльності цифрових репозитаріїв бібліотек ЗВО, репрезентовано бібліотеку у контексті креативних індустрій та в умовах глобалізації, висвітлено грантові проекти як засіб інноваційної діяльності книгозбірень, проаналізовано особливості функціонування сучасного медіасередовища публічних бібліотек України в умовах цифровізації.

Охарактеризовано зарубіжний досвід впровадження брендингових стратегій у бібліотеки куль-
турно-мистецьких закладів вищої освіти та професійну ідентичність бібліотекарів-дослідників в уні-
верситетських бібліотеках США, з'ясовано особливості організації заходів із підвищення кваліфікації
бібліотечних працівників в умовах воєнного стану в Україні, оцінено міжнародне співробітництво
у рамках культурної дипломатії. Надано огляд джерел використання цифрових проєктів бібліотек та
архівів у процесі підготовки фахівців інформаційної сфери.

Видання орієнтоване на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців,
викладачів закладів вищої освіти, докторантів, аспірантів, магістрантів, усіх, хто досліджує теорети-
ко-прикладні аспекти у сфері соціальних комунікацій, інформаційно-комунікаційних технологій та
бібліотечної, інформаційної, архівної справи.

Науковий журнал «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук» відображається в таких базах:
BASE, Crossref, DOAJ, ERIH PLUS, Google Академія, JournalTOCs, Lens, MIAR, OpenAIRE, Open Ukrainian Citation Index
(OUCI), Polska Bibliografia Naukowa (PBN), ResearchGate, ROAD: довідник наукових ресурсів відкритого доступу,
Ulrich's Periodicals Directory, WORLDCAT, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Наукова періодика України (УРАН).

*Автори зберігають за собою право на авторство роботи без обмежень та передають журналу право першої публікації
цієї роботи на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License International CC-BY.*

Засновник залишає за собою право на дизайн верстки, художнє оформлення та назву журналу.

За точність викладених фактів та коректність цитування відповідає автор.

Адреса редакційної колегії: КНУКіМ, м. Київ, вул. Євгена Коновальця, 36, каб. 905
тел.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Київський національний університет
культури і мистецтв, 2025
© Автори статей, 2025

The Journal is included in the category "B" of the list of scientific professional editions of Ukraine in the field of study: 029 – Information, Library and Archives Management by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 17 March 2020 № 409.

Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision No. 1210 as of 31.10.2023. Media ID: R30-01919.

*Approved for publication and publication on the Internet by
the Academic Council of Kyiv National University of Culture and Arts
(Protocol No. 7, dated 05.12.2025)*

UDC 02(477)(06)

Ukrainian Journal on Library and Information Sciences : scient. journ. / ed. board: T. Novalska (ed.-in-chief), N. Bachynska (dep. ed.-in-chief), H. Salata (dep. secr.), et al. ; resp. ed. T. Novalska ; Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv : KNUCA Publishing Centre, 2025. – Iss. 16. – 000 p.

The 16th issue of “Ukrainian Journal on Library and Information Science” presents publications that analyse functions of Ukrainian libraries in the digital epoch and use of mobile applications in expanding the functionality of a modern library, as well as reveal use of artificial intelligence in serving users of libraries in higher education establishments, showing it as an intellectual partner. The authors present libraries and librarians in cinematography, reveal factors, functions and media content in shaping a positive image, identify a systematic approach to the activities of digital repositories of libraries in higher education institutions, present a library in the context of creative industries and under conditions of globalisation, identify grant projects as a means of their innovative activities, analyse peculiarities of the functioning of the modern media environment of Ukrainian public libraries in the context of digitalisation.

Foreign experience of implementing brand strategies in libraries of cultural and artistic higher education institutions, as well as professional identity of research librarians in US university libraries are characterised; peculiarities of organising professional development activities for library workers under the martial law state in Ukraine and international cooperation within the framework of cultural diplomacy are defined. An overview of sources using digital projects of libraries and archives in the training of information professionals is provided.

The issue is intended for a wide range of library and information sphere workers, scientists, lecturers of higher education institutions, DSc students, PhD students, Master's students, and all those who study theoretical and applied aspects in the field of social communications, information and communication technologies, library, information and archival affairs.

BASE, Crossref, DOAJ, ERIH PLUS, Google Scholar, JournalTOCs, Lens, MIAR, OpenAIRE, Open Ukrainian Citation Index (OUCI), Polska Bibliografia Naukowa (PBN), ResearchGate, ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources, Scilit, Ulrich's Periodicals Directory, WORLDCAT, Vernadsky National Library of Ukraine, Scientific Periodicals of Ukraine (URAN).

The authors retain the right to the authorship of the work without restrictions and transfer to the journal the right to first publish this work under the terms of the Creative Commons Attribution License International CC-BY.

The founder reserves the right to design the layout, artwork and title of the journal.

The author is responsible for the accuracy of the facts and correctness of citation.

Address of editorial board: KNUCA, Kyiv, 36, Yevhena Konovaltsia Str., off. 905
tel.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com.

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Kyiv National University
of Culture and Arts, 2025
© Authors of articles, 2025

ЗМІСТ

CONTENTS

БІБЛІОТЕКА У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

LIBRARY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Людмила Бойко, Лілія Кравець
**ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ
ЦИФРОВОЇ ДОБИ**

10

Liudmyla Boiko, Lilia Kravets
**FUNCTIONS OF THE UKRAINIAN
LIBRARY IN THE DIGITAL EPOCH**

Наталія Вовк
**ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ
ЗАСТОСУНКІВ ДЛЯ РОЗШИРЕННЯ
ФУНКЦІОНАЛУ СУЧАСНОЇ
БІБЛІОТЕКИ**

23

Nataliia Vovk
**USE OF MOBILE
APPLICATIONS
IN ENHANCING THE MODERN
LIBRARY'S FUNCTIONALITY**

Андрій Гайван
**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПАРТНЕР:
ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ
У БІБЛІОТЕКАХ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

37

Andrii Haivan
**INTELLECTUAL PARTNER:
ARTIFICIAL INTELLIGENCE
IN LIBRARIES OF HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS**

Віктор Опанасенко
**БІБЛІОТЕКА І БІБЛІОТЕКАРІ
У КІНЕМАТОГРАФІ: ОБРАЗ І
СТЕРЕОТИПИ**

51

Viktor Opanasenko
**LIBRARY AND LIBRARIANS
IN CINEMATOGRAPHY:
IMAGE AND STEREOTYPES**

Микола Маранчак
**ЗАСТОСУВАННЯ ШІ
В ОБСЛУГОВУВАННІ
КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

72

Mykola Maranchak
**AI APPLICATION IN SERVING
USERS OF LIBRARIES
IN INSTITUTIONS OF HIGHER
EDUCATION**

Олександр Янчуков
**ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО
ІМІДЖУ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ
В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ, ФУНКЦІЇ,
МЕДІАКОНТЕНТ**

87

Oleksandr Yanchukov
**FORMATION OF A POSITIVE IMAGE
OF A MODERN LIBRARY
IN UKRAINE: FACTORS, FUNCTIONS,
MEDIA CONTENT**

БІБЛІОТЕЧНА І АРХІВНА ПРАКТИКА: ІНФОРМАЦІЙНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ

LIBRARY AND ARCHIVE PRACTICE: INFORMATIONAL AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS

Андрій Бутенко
**РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ФОРМУВАННІ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ В
УМОВАХ ПОСТПРАВДИ**

98

Andrii Butenko
**ROLE OF LIBRARIES IN FORMING
INFORMATION LITERACY
UNDER POST-TRUTH CONDITIONS**

Іван Курганський
**ЦИФРОВИЙ РЕПОЗИТАРІЙ
БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ
ОСВІТИ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД**

109

Ivan Kurhanskyi
**LIBRARY DIGITAL REPOSITORY
IN INSTITUTIONS OF HIGHER
EDUCATION: SYSTEMIC APPROACH**

<i>Оксана Матвієнко, Михайло Цивін</i> БІБЛІОТЕКА У КОНТЕКСТІ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ	122	<i>Oksana Matvienko, Mykhailo Tsyvin</i> LIBRARY IN THE CONTEXT OF CREATIVE INDUSTRIES
<i>Валентина Медведєва, Юрій Горбань</i> ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ XXI СТОЛІТТЯ	132	<i>Valentyna Medvedieva, Yurii Horban</i> PUBLIC LIBRARY IN CONDITIONS OF GLOBALISATION: SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATIONS AND CHALLENGES OF THE 21st CENTURY
<i>Людмила Прокопенко, Олена Каракоз, Владислав Касьян</i> ГРАНТОВІ ПРОЄКТИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК	146	<i>Lyudmila Prokopenko, Olena Karakoz, Vladyslav Kasian</i> GRANT PROJECTS AS A MEANS OF ACTIVATING INNOVATIVE ACTIVITIES OF LIBRARIES
<i>Олександр Сідина</i> ФІГІТАЛЬНИЙ ПРОСТІР ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ БІБЛІОТЕКОЮ	162	<i>Oleksandr Sidyna</i> PHYGITAL SPACE AS A TOOL FOR DEVELOPMENT AND ANTI-CRISIS MANAGEMENT IN THE MODERN LIBRARY
БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION		
<i>Олена Григорєвська</i> РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ	176	<i>Olena Hryhorevska</i> DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE INFORMATION SPECIALISTS
<i>Віра Загуменна, Данило Кузьменко</i> «ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНА ЕВРИСТИКА» ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ОСВІТНЯ КОМПОНЕНТА У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»	191	<i>Vira Zahumenna, Danylo Kuzmenko</i> “INFORMATION AND BIBLIOGRAPHIC HEURISTICS” AS AN INTEGRAL EDUCATIONAL COMPONENT IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN “INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL STUDIES”
БІБЛІОТЕЧНА НАУКА, ОСВІТА, ПРАКТИКА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ LIBRARY SCIENCE, EDUCATION, PRACTICE IN FOREIGN COUNTRIES		
<i>В'ячеслав Марчак, Олександр Марчак</i> ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ БІБЛІОТЕКАРЯ-ДОСЛІДНИКА В УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ США В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ ВІДКРИТОЇ НАУКИ	204	<i>Viacheslav Marchak, Oleksandr Marchak</i> PROFESSIONAL IDENTITY OF A RESEARCH LIBRARIAN IN US UNIVERSITY LIBRARIES UNDER CONDITIONS OF NEW CHALLENGES OF OPEN SCIENCE

Максим Шаповал
**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
УПРОВАДЖЕННЯ
БРЕНДИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ У
БІБЛІОТЕКИ
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

217

Maksym Shapoval
**FOREIGN EXPERIENCE
IN IMPLEMENTING BRANDING
STRATEGIES IN LIBRARIES
OF CULTURE AND ART EDUCATION
INSTITUTIONS OF HIGHER
EDUCATION**

БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

LIBRARIES UNDER MARTIAL LAW

*Оксана Клименко, Тетяна Новальська,
Олена Сокур*

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ
ЗАХОДІВ ІЗ ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

234

*Oksana Klymenko, Tetiana Novalska,
Olena Sokur*
**PECULIARITIES OF ORGANISING
EVENTS ON IMPROVING THE LIBRARY
STAFF'S QUALIFICATION UNDER THE
MARTIAL LAW CONDITIONS
IN UKRAINE**

Олександр Цімох
**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У
РАМКАХ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

245

Oleksandr Tsimokh
**INTERNATIONAL COOPERATION
OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES
WITHIN THE CULTURAL DIPLOMACY
FRAMEWORK UNDER THE RUSSIAN-
UKRAINIAN WAR CONDITIONS**

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

RECENSIONS, REVIEWS

Олена Політова
**ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ
ПРОЄКТІВ БІБЛІОТЕК ТА АРХІВІВ
У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ:
ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ**

260

Olena Polytova
**USE OF DIGITAL PROJECTS
OF LIBRARIES AND ARCHIVES
IN THE PROCESS OF TRAINING
INFORMATION SPHERE SPECIALISTS:
REVIEW OF SOURCES**

**БІБЛІОТЕКА
У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

LIBRARY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

УДК 02:[001.102:316.422:004]:021(477)"20"
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348045

ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ ЦИФРОВОЇ ДОБИ

Людмила Бойко,
кандидатка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри
івентменеджменту та індустрії дозвілля,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: lpboyko@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8809-060X

Лілія Кравець,
докторка філософії, викладачка,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Україна)
e-mail: liliakra236@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5631-623X

Для цитування:

Бойко, Л., & Кравець, Л. (2025). Функції української бібліотеки цифрової доби. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 10–22. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348045>

Мета статті – на прикладі українських бібліотек репрезентувати інтеграцію і диференціацію традиційних та інноваційних функцій бібліотек в епоху цифровізації.

Методи дослідження. У дослідженні застосовані методи соціокомунікаційного, інституціонального, структурно-функціонального і системного підходів. Також використано такі загальнонаукові методи дослідження, як системного аналізу, когнітивний, узагальнення та синтезу), а також спеціальні, серед яких базові – джерелознавчого пошуку і бібліотекознавчий.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні інтеграції і диференціації традиційних та інноваційних функцій бібліотек як сучасних документно-комунікаційних установ та базових соціокультурних закладів держави. Названа трансформація відбулася під впливом таких зовнішніх факторів, як цифровізація, технологізація бібліотечної практики, гібридні загрози і війна за незалежність України, що засвідчує оптимальну адаптацію функціонування української бібліотечної справи до викликів часу та очікувань суспільства.

Основні висновки. Функція сучасної бібліотеки – це позитивний ефект у соціумі як успішної діяльності соціокультурного закладу та оптимальне значення для суспільства як документно-інформаційної установи у царині задоволення усіх потреб користувачів (інформаційних, рекреаційних, освітніх тощо). Бібліотека в умовах цифровізації завдяки впровадженню сучасних технологій трансформується у багатофункціональний простір, оптимально інтегруючи і диференціюючи традиційні та інноваційні функції.

В умовах гібридних загроз традиційна освітня функція остаточно поділилася на такі функції, як адукаційно-адвокаційна, формування стійкого інтересу до бібліотеки і читання, орієнтаційно-дорадча та подолання цифрової нерівності. У добу відкритої науки варто говорити про нові окремі функції бібліотеки – наукової комунікації та інформаційного обміну. У час війни за незалежність України бібліотеки розгорнули активну медіадіяльність, інтегруючи меморіальну, комунікативну, інформаційну та освітню функції.

Ключові слова: бібліотекознавство; функції бібліотек; бібліотеки України; бібліотечна справа; війна; медіадіяльність; цифровізація.

ВСТУП

Теоретико-прикладні дослідження функцій бібліотек в українському бібліотекознавстві активізувалися лише зі здобуттям незалежності України, тобто на початку 1990-х років, незважаючи на важливість ґрунтовного вивчення означеного питання для розвитку різних напрямів бібліотек усіх систем і відомств. Фундаментальним дослідженням в українській науці про бібліотеки та бібліотечну справу стала монографія М. Слободяника (1995). Учений зокрема акцентував, що саме бібліотека «покликана забезпечити діяльність суспільства в цілому і конкретну людину інтегрованим і синтезованим знанням, нагромадженим людством у процесі історичного розвитку». О. Матвійчук (2010), репрезентуючи освітньо-виховну місію бібліотеки як базового соціокультурного інституту, наголосила, що «соціальна функція сучасної бібліотеки полягає у забезпеченні всім членам суспільства доступу до зафіксованих знань, встановлення комунікацій із зовнішнім світом» (с. 157).

Динамічне впровадження інформаційних і комунікаційних технологій у бібліотечну практику сприяло розширенню завдань та збагаченню функцій бібліотек і вимагало від науковців та практиків обґрунтування зміни ролі бібліотеки як базової документно-комунікаційної установи інформаційного суспільства. Адже, як акцентувала І. Давидова (2014), трансформація функцій бібліотек в інформаційному суспільстві перетворює їх із винятково документозберігаючих закладів в установи, які надають доступ до консолідованих інформаційних ресурсів. Епоха цифровізації результувалася в інформаційно-бібліотечній сфері функціонуванням інноваційних бібліотечних сервісів, розгортанням медіадіяльності бібліотек, впровадженням штучного інтелекту та роботизацією бібліотечної практики. Виклики військового часу спонукали українські бібліотеки до вирішення нагальних завдань інформаційно-бібліотечної сфери щодо оптимального розв'язання соціокультурних проблем держави на основі застосування нових знань і впровадження новітніх напрямів науки та культури через інтеграцію і диференціацію традиційних та інноваційних функцій бібліотек.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Теоретичне підґрунтя статті становили публікації українських представників бібліотечної науки, освіти і практики, в яких висвітлені теоретичні аспекти і сучасний досвід функціонування бібліотек в умовах технологізації бібліотечної справи України від впровадження інформаційних технологій до цифрових. Варто наголосити, що монографія М. Слободяника, присвячена розкриттю еволюції функцій і структури наукових бібліотек, і сьогодні залишається фактично єдиним монографічним виданням такої тематики в українському бібліотекознавстві. Нині є достатньо наукових статей, котрі розкривають різні аспекти функціонування наймасовішого сегмента української бібліотечної справи – публічних бібліотек, але необхідно констатувати відсутність монографічного дослідження власне цих бібліотек, яке вже давно на часі.

На основі результатів здійсненого джерелознавчого пошуку усі виявлені публікації, в яких висвітлено різні аспекти дослідження функцій українських бібліотек періоду незалежності, було поділено на монографії, дисертації, наукові статті та матеріали конференцій. У монографії О. Воскобойнікової-Гузевої (2014) стосовно

вивчення генезису та модернізації української бібліотечно-інформаційної сфери частково згадано про базові функції бібліотек. Монографія О. Мар'їної (2017), присвячена функціонуванню бібліотек в електронному середовищі, акцентує на істотному збагаченні їхньої комунікаційної функції та функції дистанційного доступу до бібліотечних фондів і ресурсів. У монографії науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) у контексті інноваційного розвитку українського бібліотекознавства та бібліотечної діяльності упродовж 2002–2020 рр. порушено питання функцій головного бібліотечно-інформаційного комплексу держави (Василенко, 2022). У монографії О. Сокур і О. Клименко (2022), з огляду на висвітлення інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотек наукових установ Національної академії наук (НАН) України в системі наукових комунікацій, наголошено на традиційних функціях власне наукових бібліотек.

Дисертація Т. Бірюкової (2015) присвячена дослідженню функціонального аспекту бібліотеки в системі документних комунікацій. Дослідниця акцентувала на збагаченні соціальних функцій бібліотеки як сучасної документно-комунікаційної інституції та аргументувала диверсифікацію меморіальної, інформаційної, кумулятивної та освітньої функцій. У дисертації Т. Побережної (2025) теоретично обґрунтовано адаптацію функцій публічних бібліотек Поділля в умовах гібридних загроз, резюмуючи, що у контексті цифровізації перспективною для названих бібліотек в умовах воєнного стану є можливість виконання функції «Бібліотека для всіх». У дисертації Є. Чумака (2025) щодо розгляду інформаційних ресурсів українських публічних бібліотек як ключового сегмента збереження культурного потенціалу України у цифрову епоху аргументовано, що «цифровізація значно посилила традиційні бібліотечні функції, а організація знань у бібліотечному форматі характеризується стрімким нарощуванням масиву структурованих електронних інформаційних ресурсів» (с. 6).

Сьогодні накопичено значний масив публікацій у фаховій періодиці, де висвітлюються питання функціонування бібліотек у кризові часи, серед яких варто виокремити такі питання, як основні напрями реалізації інформаційно-комунікативної функції наукової бібліотеки (Слободяник, 1991), трансформація ролі та функцій бібліотеки закладу вищої освіти у цифровому медіасередовищі (Горбань & Гайсинюк, 2023), соціально-культурні функції бібліотек (Матвійчук, б.д.), інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства (Добровольська & Чередник, 2023) та багато інших. Зокрема, Г. Шемаєва (2012), вивчаючи активізацію кооперації та координації українських бібліотек у царині використання їхніх електронних інформаційних ресурсів, аргументувала посилення аналітичної функції. С. Терентьев (2022) вважає, що інформаційно-комунікаційна – це чільна функція українських публічних бібліотек, що «передбачає акумулювання процесів інформаційної діяльності на основі соціальних комунікацій».

Проведення окремих наукових заходів, присвячених питанням функціонування бібліотек, засвідчує важливість цієї тематики та вагомість бібліотекознавчих студій цього напрямку. Тут варто назвати III науково-практичну інтернет-конференцію «Нова модель інформаційного образу бібліотеки: зміна традиційного сприйняття її призначення та функцій» (Медведь та ін., 2021), яка проходила 21 жовтня 2021 р. в Ужгороді, та Міжнародну наукову конференцію «Адаптація за-

вдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» (Попик та ін., 2013), яка відбулася у НБУВ 8–10 жовтня 2013 р.

Значний накопичений масив наукових статей означеної тематики засвідчує важливість і актуальність обраної теми дослідження, але жодна з них не висвітлює функцій бібліотек в епоху цифровізації. Результати здійсненого контент-аналізу публікацій засвідчили відсутність комплексного дослідження функцій бібліотек цифрової доби в українському бібліотекознавстві.

Мета статті – на прикладі українських бібліотек репрезентувати інтеграцію і диференціацію традиційних та інноваційних функцій бібліотек в епоху цифровізації.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовані методи соціокомунікаційного, інституціонального, структурно-функціонального і системного підходів. Також використані такі загальнонаукові методи дослідження, як системний аналіз, когнітивний, узагальнення та синтезу, і спеціальні, серед яких базові – джерелознавчого пошуку та бібліотекознавчий.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Функція сучасної бібліотеки, на наше переконання, – це насамперед позитивний ефект у соціумі як успішної діяльності соціокультурного закладу та оптимальне значення для суспільства як документно-інформаційної установи у царині задоволення усіх потреб користувачів (інформаційних, рекреаційних, освітніх тощо). Тобто функція бібліотек виражається у впливі, який вони здійснюють на суспільний розвиток (Кравець, 2023, с. 127). Такі зовнішні фактори розвитку сучасного українського суспільства, як карантинні обмеження та військові дії, спонукали до зміни форматів (із традиційного у дистанційний) діяльності публічних бібліотек, а цифровізація активізувала їхню медіадіяльність (Добровольська & Чередник, 2023), що призвело до трансформації усього конгломерату функцій бібліотек.

Характеризуючи специфіку розширення функцій бібліотек у цифрову епоху, О. Кузьменко та В. Загуменна (2021) акцентують, що повсюдне впровадження цифрових технологій кардинально вплинуло на зростання інформаційних потреб користувачів, а тому викликало появу нових функцій бібліотечних закладів, які стали більш доступними для наявних читачів та потенційних користувачів, трансформували діяльність бібліотеки у більш інноваційну і динамічну, коли значна кількість електронних сервісів доступна 24/7, незалежно від географічного розташування користувача бібліотечних послуг.

Сьогодні варто відійти від дослідження бібліотеки крізь призму традиційних функцій (первинними для бібліотеки вважаємо меморіальну, комулятивну та комунікативну) як установи, місія якої полягає у збиранні, зберіганні та наданні знань суспільству, оскільки впровадження цифрових технологій у бібліотечну практику та створення клієнтоорієнтованих і сервісних технологій обслуговування перетворило книгозбірні на інноваційні інформаційно-комунікаційні центри з доступом до світового інформаційного простору (функція доступу до електронних ресурсів).

Інституціональне функціонування бібліотек як базового соціокультурного закладу інформаційно-комунікаційної сфери в умовах війни реалізувалося саме

через актуалізацію меморіальної функції – збереження соціальної пам'яті, коли бібліотеки розпочали збір усних і документальних свідчень про героїчну боротьбу українців за незалежність своєї держави, про злодіяння російських окупантів щодо нищення бібліотек, спалення фондів (Кузнецова, 2022). Для прикладу, у дисертації Є. Чумака (2025) охарактеризовано електронні інформаційні ресурси сайту Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, що включають статті з періодичних видань про життя в нашій державі, інформацію про чинні в умовах воєнного стану послуги і соціальні програми підтримки військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб, юридичні консультації, медичну інформацію тощо. Серед таких електронних ресурсів, доступних і корисних для користувачів різних територій та українських біженців за кордоном, – «Корисно знати – Російська агресія», «Корисно знати – Переселенцям. Військовослужбовцям». Охарактеризована електронна база документів «Хроніки війни. Факти. Онлайн ЗМІ» або «ФАКТУ» цієї бібліотеки, цей своєрідний щоденник подій війни та її наслідків для Дніпропетровської області від 24 лютого 2022 р. до кінця березня 2024 р., вміщувала понад 6500 записів (документи та відеоматеріали) (с. 89). Тут варто говорити про успішну реалізацію та розширення змісту традиційної просвітницької функції бібліотеки в умовах воєнного стану в Україні під впливом цифровізації.

У час війни за незалежність України соціальні функції бібліотек як клієнтоорієнтованих закладів, діяльність яких сконцентрована на відповідність очікувань суспільства вимогам часу, наповнилися новим змістом (краєзнавча, освітня, культурно-просвітня, соціальної адаптації, зокрема внутрішньо переміщених осіб, тощо), збільшилися завдання (підтримка Збройних Сил України, для прикладу, волонтерська діяльність, плетіння сіток, виготовлення окопних свічок, пошиття одягу тощо), які бібліотеки вирішують, стаючи опорними центрами життя громади або навіть місцями укриття.

Аудіо- та відеоматеріали, створені бібліотечними працівниками, миттєво поширювалися в цифровому середовищі як дійовий спосіб інформаційного спротиву, легальний механізм боротьби з російською пропагандою та фейками. Медіадіяльність бібліотек розгорнулася, інтегруючи меморіальну, комунікативну, інформаційну та освітню функції, що, на нашу думку, дозволяє виокремити функцію спротиву російській агресії та гібридним загрозам. У реаліях воєнного часу новим змістом наповнилися загальнокультурна, організаційна, пізнавальна, соціальна та ціннісно-орієнтаційна функції.

М. Комова і Д. Драпалюк (Komova & Drapaliuk, 2024) наголошують, що статус та репутація української інформаційно-бібліотечної сфери прямо пропорційні відходу від трактування традиційних уявлень про базові соціальні функції, а саме розширення завдань та трансформацію інституційних функцій бібліотек як інноваційних центрів доступу до цифрових ресурсів – сучасних конкурентоспроможних установ на ринку інформаційних послуг. У цьому контексті ми солідарні з Т. Новальською та Н. Бойчук (2024), що в умовах глобального інформаційного простору трансформуються соціальні функції бібліотеки, і, відповідно, змінюється власне бібліотека, яка з пасивного накопичувача знань стрімко перетворюється на активного учасника цифрового середовища (с. 225).

На основі здійсненого О. Берестовим (Berestov, 2024) аналізу етапів технологічних інновацій у бібліотеках (віртуальна та доповнена реальність, блокчейн тощо) констатовано, що саме завдяки технологічному прогресу не лише розширено вихід за межі фізичних стін бібліотеки. Проривні методи штучного інтелекту у бібліотечній практиці відкривають нові горизонти як у динамізації обслуговування користувачів, так і модернізації збереження культурної спадщини, доступу до об'єктів культури, їх відновленні через оцифрування та надійному захисті від підробок. Тут необхідно виокремити таку нову функцію бібліотеки цифрової доби, як *функція цифрової комунікації*, яка притаманна усім бібліотекам, незалежно від відомчого підпорядкування, розміру або кількості накопичених фондів (реалізовується за умови мінімальної медіадіяльності передусім через сторінки у соціальних мережах). Витоки названої функції беруть початок в утилітарній та/або практичній і сервісній функціях.

У дослідженні Н. Бачинської та В. Касьяна (2024) запропоновані ефективні стратегії комунікації публічних бібліотек у цифрову епоху, зокрема детально охарактеризовані такі цифрові канали комунікації з користувачами, громадськими організаціями, колегами, волонтерами та ін., як соціальні мережі, вебсайт, мобільні додатки. Саме така комунікація сприяє плідній трансформації принципу «від одного багатьом» до «від багатьох до багатьох». І. Ярема (2022) обґрунтував доцільність месенджерів, різних онлайн-платформ та каналів на YouTube задля комунікації з різними групами користувачів. Позаяк завдяки таким комунікаційним стратегіям, котрі результатуються в інформаційній функції, в умовах війни за незалежність України бібліотеки постійно перебувають у комунікаційній взаємодії зі своїми користувачами, активно впроваджуючи нові форми роботи.

Освітня як базова традиційна функція бібліотеки в епоху цифровізації остаточно диференціювалася на такі функції, як адукаційно-адвокаційна, формування стійкого інтересу до бібліотеки і читання, орієнтаційно-дорадча, подолання цифрової нерівності, що засвідчує оптимальну адаптацію функціонування української бібліотечної справи в умовах гібридних загроз.

Отже, лише в умовах цифровізації бібліотечні заклади отримали нові можливості, коли було створено всі умови для успішної інформаційно-комунікаційної (базується на реалізації інформаційної (та/або включає інформаційно-аналітичну, інформаційно-просвітницьку, просвітницьку, консультативну і довідкову)) та комунікативної функцій (та/або включає спілкування і комунікативно-організаційну) і плідної медіадіяльності (результується у загальнокультурній (та/або включає культурну, культурно-просвітницьку і культурно-освітню) та освітній функціях (та/або включає навчальну і навчально-збагачувальну)). Тобто успішне функціонування модернізованої бібліотеки цифрової доби базується на оптимальній інтеграції і диференціації традиційних та інноваційних функцій бібліотек.

Ми погоджуємося із М. Комовою і Д. Драпалюком (Komova & Drapaliuk, 2024), що базові функції бібліотеки цифрової епохи, місія якої зосереджена на дотриманні цінностей соціальної справедливості, вільного доступу до знань та інформації, інклюзивності, значно залежать від її читацького призначення. Тому інституційною функцією академічної бібліотеки є науково-дослідна, адже бібліотека як дослідницький партнер бере участь у наукових студіях. У добу відкритої науки варто говорити про нові окремі функції бібліотеки: *наукової комунікації* (бібліо-

теки ведуть інституційні репозитарії, відповідають за наукометрику дослідників установи тощо) та *інформаційного обміну* (управління дослідницькими даними, поширення результатів наукових досліджень тощо).

Зрозуміло, що обсяг виконуваних завдань у межах названих функцій безпосередньо залежить від кількості бібліотечних фахівців, залучених у таких напрямках роботи. У Стратегії розвитку найбільшої бібліотеки держави, головної бібліотеки Національної академії наук України – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2022–2025 рр. одним із пріоритетних завдань виокремлено розбудову Репозитарію НБУВ, Репозитарію наукових публікацій НАН України, порталу НАН України «LibNAS UA», порталу «Наука України: доступ до знань», електронних цифрових бібліотек «Україніка» та «Цифрові колекції історико-культурної спадщини» («Стратегія розвитку», 2023). Така діяльність спрямована на вирішення завдань інноваційного характеру через формування цифрових бібліотечних ресурсів власної генерації та створення нового наукового знання.

У цифрову епоху функція доступу до інформації трансформувалася у функцію цифрового доступу до оцифрованих унікальних пам'яток історико-культурної спадщини, серед яких – рукописи, стародруки, мапи, картини, партитури нот тощо, котрі наповнюють електронні цифрові бібліотеки, колекції, банки та бази даних завдяки створенню цифрового бібліотечного продукту інноваційного характеру. А. Радченко (2025) аргументує, що застосування апробованих соціальних комунікативних практик (соціальні мережі, інформаційно-комунікаційні платформи, ресурси відкритого доступу тощо) у розрізі їх значення для популяризації знань роблять помітним вплив наукової спільноти на суспільство саме через популяризацію знань у віртуальному просторі.

Тому вважаємо за доцільне констатувати на інституалізації таких нових функцій бібліотеки цифрової доби: наукової комунікації нової генерації, цифрової комунікації, інформаційного обміну та цифрового доступу, які забезпечують впроваджені в бібліотечну практику новітні технології та програми. Це засвідчує глибоку трансформацію бібліотеки в умовах цифровізації, яка перетворилася на мультифункціональний, відкритий та інноваційний осередок (Кудлай, 2025) і успішно реалізовує принцип доступності до релевантної інформації усіх категорій користувачів упродовж прийнятного часу.

Досліджуючи актуальні тренди функціонування бібліотек у цифровому середовищі, Г. Салата (2022) аргументує, що удоступненість бібліотеки залежить від її здатності реалізувати мультимедійні ресурси і детально характеризує чотири базові складники віртуального бібліотечного середовища (вебсайт, е-каталог, літературні джерела та канали для оперативної комунікації) (с. 33). Резюмуючи, науковиця наголошує на поетапному відході бібліотек від класичного формату документозберігаючої установи та переході до створення експериментального арт-середовища, яке функціонує «у різному просторовому вимірі, але ніяк не витісняючи бібліотеки» з їхнього традиційного формату, позаяк культурологічний потенціал бібліотеки цифрової доби виходить за межі класичного розуміння (с. 37).

ВИСНОВКИ

Функція сучасної бібліотеки – це позитивний ефект у соціумі як успішної діяльності соціокультурного закладу та оптимальне значення для суспільства як

документно-інформаційної установи у царині задоволення усіх потреб користувачів (інформаційних, рекреаційних, освітніх тощо). Бібліотека в умовах цифровізації завдяки впровадженню сучасних технологій трансформується у багатофункціональний простір, оптимально інтегруючи і диференціюючи традиційні та інноваційні функції.

В умовах гібридних загроз традиційна освітня функція остаточно диференціювалася на такі функції, як адукаційно-адвокаційна, формування стійкого інтересу до бібліотеки і читання, орієнтаційно-дорадча та подолання цифрової нерівності. У добу відкритої науки варто говорити про нові окремі функції бібліотеки: наукової комунікації та інформаційного обміну. У час війни за незалежність України бібліотеки розгорнули активну медіадіяльність, інтегруючи меморіальну, комунікативну, комунікативну, інформаційну та освітню функції.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бачинська, Н., & Касьян, В. (2024). Маркетингові комунікації в умовах цифрової трансформації публічних бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 10–19. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318283>
- Бірюкова, Т. Л. (2015). *Бібліотека в системі документних комунікацій: функціональний аспект* [Дисертація кандидата наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського].
- Василенко, О. М. (Ред.). (2022). *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: бібліотекознавство і бібліотечна діяльність в інноваційному процесі розвитку (2002–2020)*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004354>
- Воскобойнікова-Гузева, О. В. (2014). *Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація*. Академперіодика.
- Горбань, Ю. І., & Гайсинюк, Н. А. (2023). Цифровий медіапростір сучасної бібліотеки закладу вищої освіти: трансформація ролі та функцій. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 6(1), 32–42. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283937>
- Давидова, І. О. (2014). Управління системними трансформаціями бібліотек: до питання наукової організації управління. *Вісник Харківської державної академії культури*, 45, 78–84. http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2014_45_11
- Добровольська, В. В., & Чередник, Л. А. (2023). Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 5–11. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2023.276758>
- Кравець, Л. (2023). Модернізація системи функцій бібліотек в умовах гібридних загроз. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 12, 125–132. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293583>
- Кудлай, В. (2025). Публічні бібліотеки України як центри культурної пам'яті та збереження видань в умовах військових загроз. *Бібліотечний вісник*, 3, 16–29. <https://doi.org/10.15407/bv2025.03.016>
- Кузнецова, Л. (2022). Публічні бібліотеки України в умовах воєнного стану: втрати і виклики. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 10, 105–113. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269471>

- Кузьменко, О. І., & Загуменна, В. В. (2021). Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 38–44. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244715>
- Мар'їна, О. Ю. (2017). *Бібліотека в цифровому просторі*. Харківська державна академія культури.
- Матвійчук, О. Є. (б.д.). *Соціально-культурні функції бібліотек*. Інститут післядипломної педагогічної освіти Київського Університету імені Бориса Грінченка. Взято 9 вересня 2025 з https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3051/1/Matviychuk_%20%D0%9E.%202.pdf
- Матвійчук, О. Є. (2010). Бібліотека як соціокультурний інститут: освітньо-виховна місія. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*, 2(12), 155–160.
- Медведь, М. М., Воробець, В. В., Мельник, Л. О., Ігнатюк, М. М., Смірнова, Г. А., Лашкай, О. А., & Фетько, О. В. (Ред.). (2021, 21 жовтня). *Нова модель інформаційного образу бібліотеки: зміна традиційного сприйняття її призначення та функцій* [Матеріали конференції]. Видавництво Олександри Гаркуші.
- Новальська, Т., & Бойчук, Н. (2024). Публічні бібліотеки як інституції історичної пам'яті українського народу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 13, 222–232. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253>
- Побережна, Т. І. (2025). *Трансформація діяльності публічних бібліотек Поділля в умовах гібридних загроз* [Дисертація доктора філософії, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв].
- Попик, В. І., Дубровіна, Л. А., & Горовий, В. М. (Ред.). (2013, 8–10 жовтня). *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів* [Матеріали конференції]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Радченко, А. (2025). Соціальні комунікації і наукові журнали: необхідність залучення і нові можливості. *Бібліотечний вісник*, 3, 3–15. <https://doi.org/10.15407/bv2025.03.003>
- Салата, Г. В. (2022). Тенденції і розвиток бібліотек у цифровому середовищі. *Вісник Харківської державної академії культури*, 61, 30–39. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.061.03>
- Слободяник, М. (1991, 12 грудня). Основні напрямки реалізації інформаційно-комунікативної функції наукової бібліотеки. В *Культура і національна самосвідомість: проблеми теорії та завдання практики* [Матеріали конференції] (с. 59–61). Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.
- Слободяник, М. (1995). *Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій*. Редакція журналу «Бібліотечний вісник».
- Сокур, О. Л., & Клименко, О. З. (2022). *Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотечної мережі Національної академії наук України в системі наукових комунікацій* (О. М. Василенко, ред.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004724>
- Стратегія розвитку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2022–2025). (2023). *Бібліотечний вісник*, 2, 3–6.
- Терентьев, С. О. (2022). Інформаційно-комунікаційне забезпечення розвитку мережі публічних бібліотек України: теоретичні підходи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 81–86. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2022.267000>
- Чумак, Є. С. (2025). *Інформаційні ресурси публічних бібліотек України в умовах цифровізації* [Дисертація доктора філософії, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Шемаєва, Г. В. (2012). Перспективні напрями розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек. *Бібліотечний вісник*, 3, 3–7.
- Ярема, І. (2022). Цифрові комунікації як інструмент інноваційної діяльності публічних бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 10, 49–59. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269461>

- Berestov, O. (2024). Evolution of development and implementation of technological innovations in the activities of public libraries in Ukraine. *Library Science. Record Studies. Informology*, 20(2), 31–39. <https://doi.org/10.63009/lrsi/2.2024.31>
- Komova, M., & Drapaliuk, D. (2024). Digital and socio-demographic aspects of the dissemination of library and information science education. *Library Science. Record Studies. Informology*, 20(2), 50–59. <https://doi.org/10.63009/lrsi/2.2024.50>

REFERENCES

- Bachynska, N., & Kasian, V. (2024). Marketynhovi komunikatsii v umovakh tsyfrovoi transformatsii publichnykh bibliotek Ukrainy [Marketing communications in conditions of digital transformation of Ukrainian public libraries]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 14, 10–19. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318283> [in Ukrainian].
- Berestov, O. (2024). Evolution of development and implementation of technological innovations in the activities of public libraries in Ukraine. *Library Science. Record Studies. Informology*, 20(2), 31–39. <https://doi.org/10.63009/lrsi/2.2024.31> [in English].
- Biriukova, T. L. (2015). *Biblioteka v systemi dokumentnykh komunikatsii: funktsionalnyi aspekt* [Library in the system document communications: a functional aspect] [PhD Dissertation, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine] [in Ukrainian].
- Chumak, Ye. S. (2025). *Informatsiini resursy publichnykh bibliotek Ukrainy v umovakh tsyfrovizatsii* [Information resources of public libraries of Ukraine in the conditions of digitalization] [PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Davydova, I. O. (2014). Upravlinnia systemnymi transformatsiiamy bibliotek: do pytannia naukovoï orhanizatsii upravlinnia [Management of system transformations of libraries: On the issue of scientific organization of management]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 45, 78–84. http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2014_45_11 [in Ukrainian].
- Dobrovolska, V. V., & Cherednyk, L. A. (2023). Innovatsiina diialnist bibliotek v umovakh tsyfrovoho suspilstva [Innovative activities of libraries in conditions of digital society]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 5–11. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2023.276758> [in Ukrainian].
- Horban, Yu. I., & Haisyniuk, N. A. (2023). Tsyfrovyi mediaprostir suchasnoi biblioteky zakladu vyshchoi osvity: transformatsiia roli ta funktsii [Digital media space in modern higher education libraries: Transformation of roles and functions]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 6(1), 32–42. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283937> [in Ukrainian].
- Komova, M., & Drapaliuk, D. (2024). Digital and socio-demographic aspects of the dissemination of library and information science education. *Library Science. Record Studies. Informology*, 20(2), 50–59. <https://doi.org/10.63009/lrsi/2.2024.50> [in English].
- Kravets, L. (2023). Modernizatsiia systemy funktsii bibliotek v umovakh hibrydnykh zahroz [Modernization of the system of library functions in hybrid threats conditions]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 12, 125–132. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293583> [in Ukrainian].
- Kudlai, V. (2025). Publichni biblioteky Ukrainy yak tsentry kulturnoi pamiaty ta zberezhennia vydan v umovakh viiskovykh zahroz [Public libraries of Ukraine as centers of cultural memory and preservation of publications under military threats]. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, 16–29. <https://doi.org/10.15407/bv2025.03.016> [in Ukrainian].
- Kuzmenko, O. I., & Zahumenna, V. V. (2021). Transformatsiia ta rozshyrennia funktsii bibliotek u suchasnomu tsyfrovomu prostori [Transformation and expansion of library functions in the modern digital space]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 38–44. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244715> [in Ukrainian].

- Kuznetsova, L. (2022). Publichni biblioteki Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: vtraty i vyklyky [Public libraries of Ukraine in terms of the martial state: Losses and challenges]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 10, 105–113. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269471> [in Ukrainian].
- Marina, O. Yu. (2017). *Biblioteka v tsyfrovomu prostori* [Library in the digital space]. Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].
- Matviichuk, O. Ye. (n.d.). *Sotsialno-kulturni funktsii bibliotek* [Socio-cultural functions of libraries]. Institute of Postgraduate Pedagogical Education of Borys Hrinchenko Kyiv University. Retrieved September 9, 2025, from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3051/1/Matviychuk_%20%D0%9E.%202.pdf [in Ukrainian].
- Matviichuk, O. Ye. (2010). Biblioteka yak sotsiokulturnyi instytut: osvitho-vykhovna misiia [The library as social and cultural institution and its educational and upbringing mission]. *Proceedings of the National Aviation University. Philosophy. Cultural Studies*, 2(12), 155–160 [in Ukrainian].
- Medved, M. M., Vorobets, V. V., Melnyk, L. O., Ihnatiuk, M. M., Smirnova, H. A., Lashkai, O. A., & Fetko, O. V. (Eds.). (2021, October 21). *Nova model informatsiinoho obrazu biblioteki: zmina tradytsiinoho spryniatia yii pryznachennia ta funktsii* [A new model of the information image of the library: A change in the traditional perception of its purpose and functions] [Conference proceedings]. Publishing house of Oleksandra Harkusha [in Ukrainian].
- Novalska, T., & Boichuk, N. (2024). Publichni biblioteki yak instytutshii istorichnoi pamiaty ukrainskoho narodu [Public libraries as historical memory institutions of the Ukrainian people]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 13, 222–232. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253> [in Ukrainian].
- Poberezhna, T. I. (2025). *Transformatsiia diialnosti publichnykh bibliotek Podillia v umovakh hibrydnykh zahroz* [Transformation of public libraries of Podillia in conditions of hybrid threats] [PhD Dissertation, National Academy of Culture and Arts Management] [in Ukrainian].
- Popyk, V. I., Dubrovina, L. A., & Horovyi, V. M. (Eds.). (2013, October 8–10). *Adaptatsiia zavdan i funktsii naukovoï biblioteki do vymoh rozvytku tsyfrovnykh informatsiinykh resursiv* [Adaptation objectives and functions of academic libraries with the requirements of digital information resources] [Conference proceedings]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Radchenko, A. (2025). Sotsialni komunikatsii i naukovy zhurnaly: neobkhdnist zaluchennia i novi mozhlyvosti [Social communications and scientific journals: The need for engagement and new opportunities]. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, 3–15. <https://doi.org/10.15407/bv2025.03.003> [in Ukrainian].
- Salata, H. V. (2022). Tendentsii i rozvytok bibliotek u tsyfrovomu seredovyshchi [Trends and development of libraries in the digital environment]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 61, 30–39. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.061.03> [in Ukrainian].
- Shemaieva, H. V. (2012). Perspektyvni napriamy rozvytku elektronnykh informatsiinykh resursiv bibliotek [Perspective directions of development of electronic information resources of libraries]. *Bibliotechnyi visnyk*, 3, 3–7 [in Ukrainian].
- Slobodianyk, M. (1991, December 12). Osnovni napriamky realizatsii informatsiino-komunikativnoi funktsii naukovoï biblioteki [Main directions of implementation of information and communication function of scientific library]. In *Kultura i natsionalna samosvidomist: problemy teorii ta zavdannia praktyky* [Culture and national self-consciousness: Problems of theory and tasks of practice] [Conference proceedings] (pp. 59–61). Vseukrainske tovarystvo "Prosvita" imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
- Slobodianyk, M. (1995). *Naukova biblioteka: evoliutsiia struktury i funktsii* [Scientific library: Evolution of structure and functions]. Redaktsiia zhurnalu "Bibliotechnyi visnyk" [in Ukrainian].
- Sokur, O. L., & Klymenko, O. Z. (2022). *Informatsiino-komunikatsiina diialnist bibliotechnoi merezhi Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy v systemi naukovykh komunikatsii* [Information and

- communication activities of the library network of the National Academy of Sciences of Ukraine in the system of scientific communications] (O. M. Vasylenko, Ed.). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004724> [in Ukrainian].
- Stratehiia rozvytku Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (2022–2025) [Development strategy of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (2022–2025)]. (2023). *Bibliotechnyi visnyk*, 2, 3–6 [in Ukrainian].
- Terentiev, S. O. (2022). Informatsiino-komunikatsiine zabezpechennia rozvytku merezhi publichnykh bibliotek Ukrainy: teoretychni pidkhody [Theoretical approaches to information and communication support in public libraries network]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 81–86. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2022.267000> [in Ukrainian].
- Vasylenko, O. M. (Ed.). (2022). *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: bibliotekoznavstvo i bibliotechna diialnist v innovatsiinomu protsesi rozvytku (2002–2020)* [V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: Library science and library activity in the innovation process of development (2002–2020)]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004354> [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2014). *Stratehii rozvytku bibliotechno-informatsiinoi sfery Ukrainy: henezys, kontseptsii, modernizatsiia* [Strategies for the development of the library and information sphere of Ukraine: Genesis, concepts, modernization]. *Akademperiodyka* [in Ukrainian].
- Yarema, I. (2022). Tsyfrovi komunikatsii yak instrument innovatsiinoi diialnosti publichnykh bibliotek Ukrainy [Digital communications as means of innovative activity of public libraries in Ukraine]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 10, 49–59. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269461> [in Ukrainian].

UDC 02:[001.102:316.422:004]:021(477)"20"

Liudmyla Boiko,

PhD in Education, Professor,
Head of the Department
of Event Management and Leisure Industry,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: lpboyko@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8809-060X

Lilia Kravets,

PhD, Lecturer,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
(Pereiaslav, Ukraine)
e-mail: liliakra236@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5631-623X

FUNCTIONS OF THE UKRAINIAN LIBRARY IN THE DIGITAL EPOCH

The aim of the article is to represent the integration and differentiation of traditional and innovative library functions in the epoch of digitalisation using the example of Ukrainian libraries.

Research methods. In this study, methods of socio-communicational, institutional, structural-functional and systemic approaches are used. In addition, such general scientific research methods as system analysis, cognitive, generalisation and synthesis, as well as special ones, including basic – source research and library science – are applied.

The scientific novelty of the study grounds on substantiating the integration and differentiation of traditional and innovative functions of libraries as modern document and communication institutions and basic socio-cultural establishments of the state. The aforementioned transformation has taken place under the influence of such external factors as digitalisation, technologisation of library practice, hybrid threats and a war for Ukraine's independence, which indicates the optimal adaptation of the functioning of Ukrainian librarianship to the challenges of the time and the society's expectations.

Main conclusions. The function of a modern library is a positive effect in society as a successful activity of socio-cultural institutions and an optimal value for the society as a document and information institution in the field of satisfying all the needs of users (informational, recreational, educational, etc.). In the context of digitalisation and thanks to the introduction of modern technologies, the library is transformed into a multifunctional space, optimally integrating and differentiating traditional and innovative functions.

Under conditions of hybrid threats, the traditional educational function has finally differentiated into such functions as educational-advocacy, formation of a sustainable interest in the library and reading, orientation-advisory, overcoming digital inequality. In the age of open science, it is worth talking about new functions of the library: scientific communication and information exchange. During the war for Ukraine's independence, libraries launch rapid media activities, integrating memorial, cumulative, communicative, informational and educational functions.

Keywords: library science; library functions; libraries of Ukraine; librarianship; war; media activities; digitalisation.

Надійшла 03.10.2025

Прийнята 28.11.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 021:316.422:004.77

DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348049

ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ ДЛЯ РОЗШИРЕННЯ ФУНКЦІОНАЛУ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Наталія Вовк,

кандидатка історичних наук, доцентка,

Національний університет

«Львівська політехніка»

(Львів, Україна)

e-mail: nataliia.s.vovk@lpnu.ua

ORCID ID: 0000-0002-2470-7188

Для цитування:

Вовк, Н. (2025). Використання мобільних застосунків для розширення функціоналу сучасної бібліотеки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 23–26. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348049>

Мета статті – розроблення науково обґрунтованих методологічних засад і практичних рекомендацій щодо ефективного впровадження, подальшого розвитку та оптимізації використання мобільних застосунків для якісного покращення доступу до бібліотечних послуг та розширення функціоналу бібліотек в умовах динамічної цифрової трансформації українського суспільства.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано сукупність загальнонаукових і спеціалізованих методів, які доповнюють один одного. Аналітичний метод використано для критичного аналізу, систематизації та узагальнення наукових джерел, статистики і звітної документації. Системний підхід дозволив розглядати бібліотеку як цілісну й динамічну систему в умовах цифрових трансформацій, що дало змогу простежити взаємозв'язки між технологічними новаціями, організаційними змінами та соціальними запитами. Метод порівняльного аналізу уможливив зіставити досвід провідних бібліотек світу щодо впровадження мобільних сервісів з українською практикою. Узагальнення та синтез застосовано для інтеграції розрізнених даних, формулювання системних висновків і розроблення практичних рекомендацій. Прогностичний метод допоміг визначити перспективи розвитку мобільних бібліотечних послуг і передбачити напрями їх інтеграції з інноваційними технологіями.

Наукова новизна. У дослідженні систематизовано сучасні підходи до впровадження мобільних застосунків у бібліотечну сферу з акцентом на їх функціональну інтеграцію, UX/UI-дизайн та персоналізацію сервісів. Обґрунтовано доцільність впровадження дизайн-мислення у процес створення бібліотечних застосунків як людиноцентричного підходу, що відповідає сучасним очікуванням користувачів.

Основні висновки. Використання мобільних застосунків у бібліотечній діяльності значно розширює функціональні можливості сучасної бібліотеки, забезпечуючи гнучкий, швидкий і персоналізований доступ до ресурсів. Успішне впровадження таких сервісів можливе за умови інтеграції з існуючими бібліотечними інформаційними системами, використання сучасних технологій розроблення, дотримання принципів UX/UI-дизайну та забезпечення цифрової інклюзії. Попри технічні та організаційні виклики, мобільні застосунки мають великий потенціал для модернізації бібліотечних послуг і трансформації бібліотек у повноцінні цифрові хаби знань. Стратегічне планування, залучення фахівців та адаптація до потреб користувачів є ключовими умовами успіху цифрової трансформації бібліотек в Україні.

Ключові слова: цифровізація; інноваційні послуги; мобільні застосунки; бібліотеки; бібліотечні послуги.

ВСТУП

Традиційний образ бібліотеки як монументального сховища паперових томів відходить у минуле. Його місце посідає бачення бібліотеки як динамічного, інтерактивного, гібридного інформаційного хабу. Цей сучасний бібліотечний простір не обмежується фізичними стінами; він існує одночасно в реальному та віртуальному вимірах, надаючи гнучкий, зручний та швидкий доступ до величезних обсягів інформації, незалежно від формату, часу та географічного розташування користувача. У цьому контексті мобільні застосунки є не просто технологічною опцією, а фундаментальним незамінним елементом сучасної бібліотечної інфраструктури, що дозволяє бібліотекам ефективно виконувати свою місію в епоху всеосяжної цифрової мобільності та персоналізації.

Актуальність цього дослідження зумовлюється комплексом взаємопов'язаних причин: експоненційне зростання залежності від мобільних пристроїв, глобальний досвід і трансформаційний потенціал, виклики та можливості для українських бібліотек, інтеграція у цифрову екосистему і роль штучного інтелекту.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Цифрова трансформація бібліотечної сфери спричинила істотні зміни у підходах до надання інформаційних послуг. Одним із найперспективніших напрямів інноваційного розвитку є впровадження мобільних застосунків, які дозволяють забезпечити безперервний, гнучкий і персоналізований доступ до ресурсів. Теоретичне підґрунтя дослідження базується на широкому спектрі сучасних наукових праць, які системно висвітлюють вплив мобільних технологій на бібліотечну практику у світовому та українському контекстах.

Сутність мобільних бібліотечних сервісів як важливого етапу цифровізації окреслюється у роботах В. Бондаренко (2016), яка детально проаналізувала специфіку мобільних додатків, їх переваги (офлайн-доступ, навігація, інтеграція з каталогами та сайтами), а також потенціал їх широкого впровадження в українських умовах. Аналогічно, О. Макарова (2022) вивчила досвід Баварської державної бібліотеки, зосередившись на таких інноваційних аспектах, як геолокація, доповнена реальність, RFID-технології та сценарії взаємодії з історико-культурними колекціями через мобільні інтерфейси.

У доповнення, В. Бондаренко (2022) акцентує увагу на мобільних технологіях як засобі популяризації національної історико-культурної спадщини. Авторка пропонує класифікацію мобільних застосунків за критеріями авторства, призначення і функціональності, доводячи їх значення у контексті ідентичності, культурної пам'яті та освіти.

Науковці З. Аджаб Мохідін, А. Шейх і К. Каур (Ajab Mohideen et al., 2022) презентують кейс-стаді проєктування мобільного застосунку для національного університету в Малайзії, де застосовано систему Koħa, API-інтеграцію та принципи метаморфозного розроблення. Результати впровадження свідчать про успішну адаптацію мобільних функцій (сканування, чат із бібліотекарем, QR-коди, повідомлення), що забезпечили високий рівень задоволеності користувачів.

Зі свого боку, С. Малаті і П. Канта (Malathy & Kantha, 2013) ще на початку 2010-х років розглядали мобільні технології як інструмент для створення повнофункціональних персоналізованих динамічних сервісів у бібліотеках. Вони наголошу-

вали на необхідності адаптації до постійно змінюваних умов мобільного зв'язку, включаючи вимоги до дизайну пристроїв, стандартів і швидкості передачі даних.

С. Дар (Dar, 2019) акцентує увагу на готовності студентів до використання мобільних бібліотечних сервісів, вказуючи на необхідність розширення функціоналу відповідно до реальних потреб аудиторії. М. Мадхусудхан і С. Дар (Madhusudhan & Dar, 2017) узагальнюють різні мобільні ініціативи університетських бібліотек, включаючи МОРАС, QR-коди, мобільні сайти, push-повідомлення, та зазначають, що мобільні платформи здатні нівелювати часові та просторові обмеження у доступі до інформації.

М. Рой і Н. Кумар (Roy & Kumar, 2017) стверджують, що мобільні технології радикально змінюють середовище доступу до знань, зокрема в умовах переходу до мобільного навчання. Вони розглядають мобільні сервіси як відповідь на потребу у швидкому та зручному доступі до інформації.

С. Курковський і В. Місангніл (Kurkovsky & Meesangnil, 2012) у контексті створення мобільного додатку для академічної бібліотеки вказують на виклики, пов'язані з обмеженими ресурсами, складністю інтеграції сторонніх сервісів та необхідністю зниження вартості розроблення шляхом використання відкритих компонентів. Н. Фавваз (Fawwaz, 2024) у своєму дослідженні описує створення мобільного застосунку Library Catalog із фокусом на user-centric design. Автор виділяє важливість функцій реального часу, push-сповіщень, адаптивної навігації, доступності та інтеграції з існуючими бібліотечними системами.

А. Керр і Д. Пеннінгтон (Kerr & Pennington, 2018) дослідили ставлення до мобільних застосунків публічних бібліотек Шотландії. Вони підкреслили важливість попереднього консультування із громадськістю при розробленні застосунків і необхідність реалізації базових функцій на мобільних пристроях для підвищення якості комунікації з користувачами. К. Банколе (Bankole, 2025) розглядає бар'єри впровадження мобільних сервісів у бібліотеках із позиції самих бібліотекарів. У дослідженні виділено проблеми недостатньої пропускну здатності, питання ліцензій і цифрових прав, обмеження мобільних політик, браку підготовки персоналу, що потребує комплексного стратегічного підходу до розв'язання.

Окрему цінність становлять дослідження цифрової трансформації українських бібліотек. В. Міронов (2024) на прикладі Одещини висвітлює виклики і перспективи цифровізації, підкреслюючи зростання ролі бібліотек як цифрових хабів та освітніх центрів. Науковець виокремлює необхідність залучення до процесу стратегічного планування, підвищення цифрової компетентності бібліотекарів, а також розширення спектра онлайн-сервісів. О. Івашкевич (2021) розглядає цифрову трансформацію бібліотек України як системний процес, що включає використання електронних сервісів, мобільних застосунків, шерінгових технологій із урахуванням змін поколінь та викликів пандемії. Дослідниця наголошує на необхідності модернізації не лише інфраструктури, а й самої бібліотечної парадигми.

Мета дослідження – розроблення науково обґрунтованих методологічних засад і практичних рекомендацій щодо ефективного впровадження, подальшого розвитку та оптимізації використання мобільних застосунків для якісного покращення доступу до бібліотечних послуг та розширення функціоналу бібліотек в умовах динамічної цифрової трансформації українського суспільства.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні використано комплекс взаємодоповнюючих загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналітичний метод (для критичного осмислення, систематизації та узагальнення інформації з наукових публікацій, звітів і статистичних даних); системний підхід (для розгляду бібліотеки як цілісної динамічної структури у змінюваному цифровому середовищі, що дозволить виявити взаємозв'язки між технологіями, організаційними змінами та соціальними потребами); метод порівняльного аналізу (для зіставлення досвіду впровадження мобільних сервісів у провідних світових бібліотеках із практикою українських бібліотек); метод узагальнення та синтезу (для інтеграції розрізнених даних, формулювання комплексних висновків і розроблення практичних рекомендацій), прогностичний метод (для окреслення довгострокових перспектив розвитку мобільних бібліотечних послуг та прогнозування їхньої інтеграції з новітніми технологіями).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У XXI столітті стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво трансформував сферу бібліотечного обслуговування. Традиційні бібліотеки, що раніше асоціювалися з фізичними книгозбірнями та паперовими каталогами, поступово перетворюються на сучасні інформаційні центри, які надають доступ до електронних ресурсів через інтернет. Цей процес цифровізації охоплює різні аспекти бібліотечної діяльності, включаючи автоматизацію бібліотечних процесів, створення електронних каталогів, впровадження систем електронного обліку користувачів та, зокрема, розроблення мобільних застосунків для зручного доступу до бібліотечних послуг (Бондаренко, 2016).

У світовій практиці впровадження мобільних застосунків у бібліотечну діяльність стало поширеним явищем. Бібліотеки провідних університетів та національні бібліотеки активно розробляють і впроваджують власні мобільні додатки, які забезпечують користувачам зручний доступ до електронних каталогів, можливість бронювання книг, продовження терміну користування, отримання повідомлень про новинки та події тощо.

Наприклад, Баварська державна бібліотека, одна з найбільших універсальних бібліотек Європи, впровадила мобільний додаток, який дозволяє користувачам здійснювати пошук у каталозі, замовляти книги та отримувати інформацію про доступність видань у режимі реального часу (Макарова, 2022, с. 39–41).

У США бібліотеки активно використовують мобільні технології для розширення доступу до своїх ресурсів. Бібліотека Конгресу США створила чотири мобільних застосунки, серед яких три мають чітке тематичне спрямування (юридичне, парламентське, культурно-подієве), а один – Aesop for Children – орієнтований на широку аудиторію, зокрема дітей та користувачів з особливими потребами (Бондаренко, 2016, с. 384). Це свідчить про прагнення книгозбірні не лише інформувати, а й забезпечувати інклюзивний доступ до знань через адаптовані цифрові сервіси.

В Україні процес впровадження мобільних застосунків у бібліотечну сферу поступово набирає обертів. Деякі бібліотеки вже мають власні мобільні додатки або адаптовані вебсайти для мобільних пристроїв. Варто відзначити мобільний застосунок «BiblioTime», розроблений для молодіжної аудиторії. Цей додаток на-

дає доступ до електронних ресурсів, дозволяє здійснювати пошук у каталогах та отримувати інформацію про бібліотечні події (Тишкевич, 2023).

Одеська національна наукова бібліотека (<http://odnb.odessa.ua/>) є одним із провідних українських закладів, що системно впроваджує цифрові технології у бібліотечну діяльність. У межах цифрової трансформації бібліотека реалізувала низку ініціатив, зокрема створення електронного каталогу, віртуальних виставок, онлайн-сервісів для читачів, а також QR-навігації у просторі книгозбірні. Ці сервіси побудовані на основі науково обґрунтованих підходів, що враховують потреби різних категорій користувачів. Досвід ОННБ демонструє готовність інституції до подальшої інтеграції мобільних застосунків, оскільки наявна інфраструктура дозволяє адаптувати ключові цифрові функції для мобільного середовища. Такий підхід може стати прикладом для інших бібліотек України, які прагнуть модернізувати свою діяльність відповідно до вимог сучасного цифрового користувача.

Проте більшість бібліотек в Україні поки що обмежуються наявністю вебсайтів, адаптованих під мобільні пристрої. Основними причинами повільного впровадження мобільних застосунків є обмежене фінансування, нестача ІТ-фахівців та недостатнє розуміння стратегічного значення цифрових сервісів у бібліотечній діяльності (Бруй, 2021).

Таблиця 1.

Порівняння впровадження мобільних застосунків у бібліотеках світу та України

Критерій	Світова практика	Українська практика (приклади)
Рівень впровадження	Поширений, активний розвиток	На початковому етапі, набирає обертів
Функціонал додатків	Пошук у каталозі, бронювання, продовження, сповіщення, доступність місць у читальних залах, цифрові копії, участь у подіях	Пошук у каталогах, бронювання, інформація про новинки, електронні ресурси, події
Ключові гравці	Провідні університети, національні бібліотеки	Окремі наукові бібліотеки, проєктні ініціативи
Фактори, що сприяють	Розвинена ІТ-інфраструктура, значне фінансування, розуміння стратегічного значення	Зростаючий інтерес до цифровізації, окремі ентузіасти
Виклики/обмеження	-	Обмежене фінансування, нестача ІТ-фахівців, недостатнє розуміння стратегічного значення
Приклади бібліотек	Баварська державна бібліотека, Гарвардський університет	Наукова бібліотека Львівської політехніки, бібліотека КПІ імені І. Сікорського, Одеська національна наукова бібліотека

Джерело: власна розробка

Впровадження мобільних застосунків у бібліотечну сферу має низку переваг: зручність доступу, покращення комунікації, інклюзивність, підвищення ефективності.

Реалізація вищезгаданих функціональних можливостей мобільних застосунків вимагає використання сучасних технологій та інтеграційних рішень:

Інтеграція з АБИС: основою функціонування мобільних додатків є їхня глибока інтеграція із вже існуючими автоматизованими бібліотечними інформаційними системами (наприклад, Koha, Libwin, UNIMARC тощо). Це забезпечує синхронізацію даних про фонди, користувачів, видачу та повернення книг у реальному часі. API (Application Programming Interface) відіграє ключову роль у забезпеченні такої взаємодії (Бруй, 2021).

– *Використання хмарних технологій:* хмарні сервіси (наприклад, AWS, Google Cloud, Microsoft Azure) використовуються для зберігання великих обсягів даних, обробки запитів, розміщення бекенду застосунків та забезпечення масштабованості системи. Це дозволяє бібліотекам уникнути значних витрат на власну інфраструктуру та забезпечити надійну роботу додатків.

– *Кросплатформенна розробка:* для охоплення ширшої аудиторії бібліотеки часто обирають кросплатформенні фреймворки (наприклад, React Native, Flutter, Xamarin), що дозволяють створювати додатки, які працюють на різних операційних системах (iOS та Android) з однієї кодової бази. Це зменшує час та вартість розроблення та підтримки (Khambir, 2024).

– *Безпека даних:* забезпечення захисту персональних даних користувачів та інформації про їхню читацьку активність є критично важливим. Застосування сучасних протоколів шифрування та стандартів безпеки обов'язкове.

Якість користувацького досвіду (UX – User Experience) та інтерфейсу (UI – User Interface) є вирішальною для успіху мобільного застосунку. Навіть найширший функціонал не буде ефективним, якщо додаток незручний у використанні. Якість UX/UI мобільного застосунку залежить від кількох ключових чинників:

– *Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс (UI):* дизайн застосунку має бути чистим, візуально привабливим та легко зрозумілим. Елементи управління повинні бути розташовані логічно, а навігація – простою та очевидною, дозволяючи користувачеві швидко знаходити потрібні функції без зайвих зусиль (Web Book, 2022).

– *Зручність використання (UX):* застосунок повинен бути адаптований під мобільні пристрої, забезпечуючи швидке завантаження, плавну роботу та відсутність збоїв. Важливо, щоб кожен крок взаємодії з додатком був максимально простим та вимагав мінімум дій.

– *Персоналізація:* можливість персоналізувати додаток під індивідуальні потреби користувача (наприклад, збереження улюблених категорій, історії пошуку, персональні рекомендації на основі попередніх запитів) значно покращує задоволеність та стимулює повторне використання.

– *Доступність:* забезпечення доступності для осіб з особливими потребами є не лише питанням інклюзії, а й показником якості розроблення. Це включає підтримку екранних читачів, можливість налаштування розміру шрифту, контрастності та інші функції, що роблять додаток доступним для всіх.

Таблиця 2.

Основні функціональні можливості мобільних застосунків у бібліотеках

Категорія функціоналу	Приклади можливостей	Призначення та переваги для користувача
Доступ до фонду	Електронний каталог, пошук за критеріями, перевірка наявності	Швидкий пошук потрібної літератури, економія часу на відвідування бібліотеки
Управління обліковим записом	Електронний читацький квиток, історія замовлень, продовження терміну користування, оплата штрафів	Зручне адміністрування особистих даних та взаємодії з бібліотекою
Доступ до контенту	Доступ до електронних книг, журналів, баз даних, мультимедійних матеріалів	Можливість читати та досліджувати будь-коли і будь-де
Комунікація та події	Push-сповіщення про новинки/події, календар подій, реєстрація, зворотний зв'язок	Отримання актуальної інформації, участь у житті бібліотеки
Персоналізація	Збереження історії пошуку, улюблені категорії, персональні рекомендації	Адаптація послуг під індивідуальні інтереси та потреби

Джерело: власна розробка

В Україні вже реалізовано низку успішних проєктів із використання мобільних технологій у бібліотечній сфері. Зокрема, Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека запровадила ініціативу «Читай – формат не має значення!», яка дозволяє користувачам за допомогою QR-кодів отримувати доступ до електронних версій книг (Білик, 2016).

Іншим прикладом є застосунок «Rork», що позиціонується як читацький щоденник із функцією таймера читання, допомагаючи користувачам відстежувати свій прогрес у ньому та його організацію (ІКОНСЕРВАТОР, 2024).

Також варто відзначити ініціативу Міністерства цифрової трансформації України щодо створення хабів цифрової освіти на базі бібліотек, де громадяни можуть опанувати цифрові навички і навчитися користуватися мобільними застосунками для доступу до бібліотечних ресурсів (United Nations Development Programme, 2024b).

Незважаючи на позитивні тенденції, впровадження мобільних застосунків у бібліотечну діяльність стикається з низкою викликів. Зокрема, за даними Міністерства цифрової трансформації України, станом на 2020 рік усього 29 % бібліотек України мали доступ до інтернету, що значно ускладнює впровадження цифрових сервісів (Ксенія, 2020).

Однак перспективи розвитку мобільних бібліотечних сервісів залишаються обнадійливими. Зокрема, Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року передбачає створення електронного бібліотечно-інформаційного про-

сторум України та впровадження програми «Мобільні бібліотеки» (Кабінет Міністрів України, 2023).

Крім того, кооперація бібліотек із культурними установами, такими як музеї та архіви, у створенні спільних мобільних застосунків може сприяти популяризації історико-культурної спадщини і залученню нових користувачів (Бондаренко, 2022).

Ефективне впровадження мобільних застосунків у бібліотеках вимагає системного стратегічного підходу: аналізу потреб користувачів, формування технічного завдання, а також визначення доступного функціоналу. Стратегія розвитку бібліотечної справи до 2025 року передбачає трансформацію бібліотек у сучасні цифрові центри, здатні забезпечувати обслуговування на відстані, зокрема через мобільні платформи (Кабінет Міністрів України, 2016).

Доцільно залучати до цього процесу молодих спеціалістів, IT-фахівців, а також створювати пілотні проекти спільно з вишами та цифровими лабораторіями. Це дає змогу зменшити витрати і розробити рішення, адаптовані до потреб конкретної громади.

Розроблення повноцінного мобільного бібліотечного сервісу вимагає не лише технічних ресурсів, а й міжінституційної співпраці. Як зазначено в досвіді UNDP Ukraine, понад 3000 бібліотек стали базами для цифрової освіти завдяки партнерству з державними структурами, міжнародними донорами та місцевими громадами (United Nations Development Programme, 2024a). Спільне розроблення універсального застосунку (або чат-боту) для групи бібліотек є ефективним рішенням, особливо для менших установ із обмеженим фінансуванням.

Проектування та впровадження мобільних застосунків у бібліотечну практику вимагає застосування сучасних методологій, серед яких особливо виділяється дизайн-мислення. Ця методологія орієнтована на людину та передбачає глибоке розуміння потреб кінцевого користувача, що є критично важливим для створення справді корисних і затребуваних цифрових продуктів. Українська бібліотечна асоціація (УБА) активно сприяє впровадженню цієї методології серед бібліотекарів, організовуючи проекти, спрямовані на створення інноваційних послуг за принципами дизайн-мислення.

Основні етапи дизайн-мислення, які є релевантними для розроблення мобільних бібліотечних застосунків, включають:

- *Емпатію*: глибоке вивчення потреб, проблем та очікувань користувачів бібліотечних послуг. Це можуть бути опитування, інтерв'ю, спостереження за їхньою взаємодією з наявними сервісами.

- *Визначення проблеми*: чітке формулювання завдань, які мобільний застосунок має вирішити для користувача (наприклад, спрощення пошуку книг, доступ до електронних ресурсів офлайн, персоналізація рекомендацій).

- *Генерацію ідей (ідеацію)*: мозковий штурм та розроблення різноманітних рішень, що можуть задовольнити визначені потреби. На цьому етапі вітаються навіть найсміливіші ідеї.

- *Прототипування*: створення швидких дешевих прототипів мобільного застосунку (наприклад, макетів інтерфейсу, клікабельних прототипів) для тестування основних ідей.

– *Тестування*: збір зворотного зв'язку від реальних користувачів щодо прототипів. Цей етап є ітеративним, і отримані результати використовують для вдосконалення дизайну та функціоналу.

Застосування дизайн-мислення дозволяє бібліотекам створювати мобільні застосунки, які не тільки технічно досконалі, але й максимально відповідають потребам та очікуванням сучасної цифрової аудиторії, що є запорукою їх успішного впровадження і подальшого використання.

ВИСНОВКИ

Ефективна цифровізація бібліотечних сервісів вимагає не лише технічного оснащення, але й чітко розробленої стратегії, яка враховує специфіку бібліотечної галузі та особливості регіонального розвитку. Досвід Одеської національної наукової бібліотеки як одного із провідних бібліотечних закладів України демонструє науково обґрунтовані підходи до ефективного впровадження цифрових технологій. Ці підходи можуть бути адаптовані та застосовані для інтеграції мобільних застосунків.

Ключові стратегічні напрями включають: аналіз потреб користувачів і ресурсів; вибір технологічної платформи; поетапне впровадження та масштабування; навчання персоналу; маркетинг і просування.

Цифрова трансформація бібліотек України є складним і багатогранним процесом, який постійно еволюціонує, відкриваючи нові перспективи для розвитку мобільних бібліотечних послуг. Сучасні виклики, такі як пандемії та воєнний стан, лише прискорюють цей процес, вимагаючи від бібліотек швидкої адаптації і впровадження інноваційних рішень для забезпечення безперешкодного доступу до інформації та знань.

Перспективи розвитку мобільних бібліотечних послуг включають:

– *Поглиблену інтеграцію з екосистемами*: розширення функціоналу мобільних застосунків шляхом інтеграції з освітніми платформами, соціальними мережами, системами електронних платежів та іншими цифровими сервісами, які вже застосовують користувачі.

– *Використання штучного інтелекту та машинного навчання*: застосування ШІ для більш точної персоналізації рекомендацій, створення інтелектуальних чат-ботів для швидкої відповіді на запити користувачів, а також для автоматизації процесів класифікації та індексування контенту.

– *Розвиток адаптивних та інтерактивних форматів*: створення мобільного контенту, який не обмежується текстом, а включає інтерактивні елементи, мультимедіа, можливості доповненої (AR) та віртуальної (VR) реальності для збагачення користувацького досвіду (наприклад, віртуальні екскурсії бібліотекою, інтерактивні виставки).

– *Акцент на цифровій грамотності*: мобільні застосунки можуть стати платформами для проведення тренінгів та курсів із підвищення цифрової грамотності, що дозволить бібліотекам розширити свою соціальну роль та сприяти розвитку суспільства знань.

– *Зміцнення безпеки даних*: удосконалення систем захисту персональних даних користувачів та бібліотечних фондів у мобільних середовищах, що є критично важливим для збереження довіри.

Таким чином, стратегічне планування і постійна адаптація до нових технологічних можливостей дозволять українським бібліотекам не лише йти в ногу з часом, але й активно формувати майбутнє доступу до знань, забезпечуючи високу якість мобільних послуг та ефективну взаємодію з користувачами.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Білик, О. (2016). *Інтерактивне обслуговування користувачів публічних бібліотек України – шлях до самообслуговування. Бібліотечна планета*, 1(71), 30–36.
- Бондаренко, В. (2016). Мобільні додатки в бібліотечній практиці: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 43, 382–407.
- Бондаренко, В. (2022). «Мобільна» історико-культурна спадщина: інноваційний сервіс для вітчизняних бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 65, 152–172. <https://doi.org/10.15407/np.65.152>
- Бруй, О. (2021, 20 квітня). Як діджиталізувати бібліотечну систему й не наробити помилок. Читомо. <https://chytomo.com/iak-didzhytalizuvaty-bibliotechnu-systemu-j-ne-narobyty-pomylok/>
- Івашкевич, О. В. (2021). Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 50–56. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2021.238782>
- Кабінет Міністрів України. (2016, 23 березня). *Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»* (Розпорядження № 219-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2023, 3 березня). *Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023–2025 роки* (Розпорядження № 190-р). Урядовий портал. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-strateghii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-s190-30323>
- Ксенія. (2020, 16 червня). 71 % бібліотек України досі без підключення до інтернету. DEPS. <https://deps.ua/ua/news/novosti-rynka/8193.html>
- Макарова, О. І. (2022) Мобільні бібліотечні додатки як черговий етап діджиталізації сучасної бібліотеки. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, 13(132), 38–41.
- Міронов, В. (2024). Цифровізація бібліотечних сервісів Одещини: досвід та перспективи. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 118–129. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318331>
- Тишкевич, К. (2023). Мобільний застосунок BiblioTime як онлайн-сервіс бібліотек України для юнацтва, молоді. Державна бібліотека України для юнацтва. <http://4uth.gov.ua/the-bibliotime-mobile-application-is-an-online-service-of-ukrainian-libraries-for-youth/>
- Ajab Mohideen, Z., Sheikh, A., & Kaur, K. (2022). Developing an open source mobile app in library services: The case of a national university in Malaysia. *Digital Library Perspectives*, 38(3), 283–300. <https://doi.org/10.1108/DLP-08-2021-0064>
- Bankole, Q. A. (2025). Exploring the challenges of mobile phone utilization for library service delivery: The librarians' perspectives. *International Journal of Information Science and Management*, 23(2), 39–54. <https://doi.org/10.22034/ijism.2025.2030037.1510>
- Dar, S. A. (2019). Mobile library initiatives: A new way to revitalize the academic library settings. *Library Hi Tech News*, 36(5), 15–21. <https://doi.org/10.1108/LHTN-05-2019-0032>

- Fawwaz, N. (2024). Mobile-based library catalog web service development. *Journal Mobile Technologies*, 2(1), 50–58. <https://doi.org/10.59431/jms.v2i1.533>
- ІКОНСЕРВАТОР. (2024, 29 вересня). Книжкові соц мережі або як покращити свій читацький досвід [Повідомлення на онлайн-форумі]. Reddit. https://www.reddit.com/r/uabooks/comments/1g6sfyx/книжкові_соц_мережі_або_як_покращити_свій/
- Kerr, A., & Pennington, D. R. (2018). Public library mobile apps in Scotland: Views from the local authorities and the public. *Library Hi Tech*, 36(2), 237–251. <https://doi.org/10.1108/LHT-05-2017-0091>
- Khambir, V. (2024, 1 серпня). Майбутнє мобільних додатків: переваги та виклики кросплатформених рішень. ITC.ua. <https://itc.ua/ua/blogs/majbutnye-mobilnyh-dodatktiv-perevagy-ta-vykyky-krosplatformennyh-rishen/>
- Kurkovsky, S., & Meesangnil, W. (2012, September 26–28). Building and evaluating a mobile application for an academic library. In *2012 15th International Conference on Network-Based Information Systems* [Conference proceedings] (pp. 357–363). Institute of Electrical and Electronics Engineers. <https://doi.org/10.1109/NBiS.2012.19>
- Madhusudhan, M., & Dar, S. A. (2017). Mobile information services and initiatives in university libraries: A new way of delivering information. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 37(2), 109–118.
- Malathy, S., & Kantha, P. (2013). Application of mobile technologies to libraries. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 33(5), 361–366. <https://doi.org/10.14429/djlit.33.5098>
- Roy, M. B., & Kumar, N. (2017). Application of mobile technology in library services. *International Journal of Information Movement*, 2(7), 168–172.
- United Nations Development Programme. (2024a, 4 березня). Конкурс грантових пропозицій «Зміцнення інституційної спроможності бібліотек –Хабів цифрової освіти задля підвищення цифрової грамотності людей, особливо з вразливих груп і віддалених районів, для забезпечення доступу до державних електронних послуг». <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/konkurs-hrantovykh-propozytsiy-zmitsnennya-instytutsiynoyi-spromozhnosti-bibliotek-khabiv-tsyfrovoyi-osvity>
- United Nations Development Programme. (2024b, 24 квітня). «Навчатися ніколи не пізно». Як бібліотеки допомагають людям старшого віку долати страх та опановувати комп'ютерну техніку. <https://www.undp.org/uk/ukraine/stories/navchatysya-nikoly-ne-pizno-yak-biblioteki-dopomahayut-lyudyam-starshoho-viku-dolaty-strakh-ta-opanuvaty-kompyuternu-tekhniku>
- Web Book. (2022, 28 вересня). Розробка мобільних додатків. Як почати? <https://webbookstudio.com/ua/articles/how-to-start-mobile-application-development/>

REFERENCES

- Ajab Mohideen, Z., Sheikh, A., & Kaur, K. (2022). Developing an open source mobile app in library services: The case of a national university in Malaysia. *Digital Library Perspectives*, 38(3), 283–300. <https://doi.org/10.1108/DLP-08-2021-0064> [in English].
- Bankole, Q. A. (2025). Exploring the challenges of mobile phone utilization for library service delivery: The librarians' perspectives. *International Journal of Information Science and Management*, 23(2), 39–54. <https://doi.org/10.22034/ijism.2025.2030037.1510> [in English].
- Bilyk, O. (2016). Interaktyvne obsluhovuvannia korystuvachiv publichnykh bibliotek Ukrainy – shliakh do samoobsluhovuvannia [Interactive service of users of public libraries of Ukraine –the path to self-service]. *Bibliotechna planeta*, 1(71), 30–36 [in Ukrainian].
- Bondarenko, V. (2016). Mobilni dodatky v bibliotekhnii praktytsi: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii [Mobile applications in library practice: International experience and

- domestic realities]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 43, 382–407 [in Ukrainian].
- Bondarenko, V. (2022). "Mobilna" istoriko-kulturna spadshchyna: innovatsiinyi servis dlia vitchyznianskykh bibliotek [Mobile historical and cultural heritage: An innovative service for libraries in Ukraine]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 65, 152–172. <https://doi.org/10.15407/np.65.152> [in Ukrainian].
- Brui, O. (2021, April 20). *Yak didzhitalizuvaty bibliotechnu systemu y ne narobyty pomylky* [How to digitize the library system and not make mistakes]. Chytomo. <https://chytomo.com/iak-didzhitalizuvaty-bibliotechnu-systemu-j-ne-narobyty-pomylok/> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016, March 23). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku "Iakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy"* [On approval of the Strategy for the development of libraries for the period up to 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine"] (Order No. 219-r). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023, March 3). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku chytannia na period do 2032 roku "Chytannia yak zhyttieva stratehiia" ta zatverdzhennia operatsiinoho planu yii realizatsii na 2023–2025 roky* [On the approval of the Reading Development Strategy for the period until 2032 "Reading as a life strategy" and the approval of the operational plan for its implementation in 2023–2025] (Order No. 190-r). Government Portal. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-s190-30323> [in Ukrainian].
- Dar, S. A. (2019). Mobile library initiatives: A new way to revitalize the academic library settings. *Library Hi Tech News*, 36(5), 15–21. <https://doi.org/10.1108/LHTN-05-2019-0032> [in English].
- Fawwaz, N. (2024). Mobile-based library catalog web service development. *Journal Mobile Technologies*, 2(1), 50–58. <https://doi.org/10.59431/jms.v2i1.533> [in English].
- ІКОНЦЕРАТОР. (2024, September 29). *Knyzhkovi sots. merezhi abo yak pokrashchyty svii chytatskyi dosvid* [Book social networks or how to improve your reading experience] [Online forum post]. Reddit. https://www.reddit.com/r/uabooks/comments/1g6sfyx/knyzhkovi_sots_merezhi_abo_yak_pokrashchyty_svii/ [in Ukrainian].
- Ivashkevych, O. V. (2021). Tsyfrova transformatsiia bibliotek Ukrainy: sohodennia ta perspektyvy [Digital transformation (digitalization) of libraries in Ukraine: Current state and perspectives]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 50–56. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2021.238782> [in Ukrainian].
- Kerr, A., & Pennington, D. R. (2018). Public library mobile apps in Scotland: Views from the local authorities and the public. *Library Hi Tech*, 36(2), 237–251. <https://doi.org/10.1108/LHT-05-2017-0091> [in English].
- Khambir, V. (2024, August 1). *Maibutnie mobilnykh dodatkov: perevahy ta vyklyky krosplatformnykh risen* [The future of mobile applications: Advantages and challenges of cross-platform solutions]. ITC.ua. <https://itc.ua/ua/blogs/majbutnye-mobilnyh-dodatkov-perevagy-ta-vyklyky-krosplatformennyh-risen/> [in Ukrainian].
- Kseniia. (2020, June 16). *71 % bibliotek Ukrainy dosi bez pidkliuchennia do internetu* [71% of libraries in Ukraine still without internet connection]. DEPS. <https://deps.ua/ua/news/novosti-rynka/8193.html> [in Ukrainian].
- Kurkovsky, S., & Meesangnil, W. (2012, September 26–28). Building and evaluating a mobile application for an academic library. In *2012 15th International Conference on Network-Based Information Systems* [Conference proceedings] (pp. 357–363). Institute of Electrical and Electronics Engineers. <https://doi.org/10.1109/NBiS.2012.19> [in English].

- Madhusudhan, M., & Dar, S. A. (2017). Mobile information services and initiatives in university libraries: A new way of delivering information. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 37(2), 109–118 [in English].
- Makarova, O. I. (2022) Mobilni bibliotechni dodatky yak cherhovyi etap didzhytalizatsii suchasnoi biblioteki [Mobile library applications as another phase in the digitization of the modern library]. *International Scientific Journal "Internauka"*, 13(132), 38–41 [in Ukrainian].
- Malathy, S., & Kantha, P. (2013). Application of mobile technologies to libraries. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 33(5), 361–366. <https://doi.org/10.14429/djlit.33.5098> [in English].
- Mironov, V. (2024). Tsyfrovizatsiia bibliotechnykh servisiv Odeshchyny: dosvid ta perspektyvy [Digitisation of library services in Odesa region: Experience and prospects]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 14, 118–129. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318331> [in Ukrainian].
- Roy, M. B., & Kumar, N. (2017). Application of mobile technology in library services. *International Journal of Information Movement*, 2(7), 168–172 [in English].
- Tyshkevych, K. (2023). Mobilnyi zastosunok BiblioTime yak onlain-servis bibliotek Ukrainy dlia yunatstva, molodi [Bibliotime mobile application as an online service of libraries of Ukraine for youth]. Derzhavna biblioteka Ukrainy dlia yunatstva. <http://4uth.gov.ua/the-bibliotime-mobile-application-is-an-online-service-of-ukrainian-libraries-for-youth/> [in Ukrainian].
- United Nations Development Programme. (2024a, March 4). Konkurs hrantovykh propozyitsii "Zmitsnennia instytutsiinoi spromozhnosti bibliotek –Khabiv tsyfrovoy osvity zadlia pidvyshchennia tsyfrovoy hramotnosti liudei, osoblyvo z vrazlyvykh hrup i viddalenykh raioniv, dlia zabezpechennia dostupu do derzhavnykh elektronnykh posluh" [Call for Grant Proposals "Strengthening the institutional capacity of libraries –Digital Education Hubs to increase the digital literacy of people, especially from vulnerable groups and remote areas, to ensure access to public electronic services"]. <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/konkurs-hrantovykh-propozytsiy-zmitsnennya-instytutsiynoyi-spromozhnosti-bibliotek-khabiv-tyfrovoyi-osvity> [in Ukrainian].
- United Nations Development Programme. (2024b, April 24). "Navchatysia nikoly ne pizno". Yak biblioteki dopomahaiut liudiam starshoho viku dolaty strakh ta opanovuvaty kompiuternu tekhniku ["It's never too late to learn." How libraries help older people overcome fear and master computer technology]. <https://www.undp.org/uk/ukraine/stories/navchatysya-nikoly-ne-pizno-yak-biblioteki-dopomahayut-lyudyam-starshoho-viku-dolaty-strakh-ta-opanuvaty-kompyuternu-tekhniku> [in Ukrainian].
- Web Book. (2022, September 28). Rozrobka mobilnykh dodatkov. Yak pochaty [Development of mobile applications. How to get started]? <https://webbookstudio.com/ua/articles/how-to-start-mobile-application-development/> [in Ukrainian].

UDC 021:316.422:004.77

Nataliia Vovk,
*PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine)
e-mail: nataliia.s.vovk@lpnu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2470-7188*

USE OF MOBILE APPLICATIONS IN ENHANCING THE MODERN LIBRARY'S FUNCTIONALITY

The aim of the article is to develop scientifically grounded methodological foundations and practical recommendations on the effective implementation, further elaboration and optimisation of the mobile applications' use in order to qualitatively improve access to library services and expand the libraries' functionality in the context of the dynamic digital transformation of Ukrainian society.

Research methods. The study employs a set of general scientific and specialised methods that complement each other. The analytical method is applied for critical analysis, systematisation and generalization of scientific sources, statistics and reporting documents. The systematic approach makes it possible to view the library as an integrated and dynamic system in conditions of digital transformations, allowing to trace interconnections between technological innovations, organisational changes and social demands. The comparative analysis method enables the comparison of world leading libraries' experience in implementing mobile services with Ukrainian practices. Generalisation and synthesis are applied to integrate diverse data, formulate systemic conclusions and elaborate practical recommendations. The prognostic method is useful in outlining prospects for the development of mobile library services and prognosticate directions for their integration with innovative technologies.

Scientific novelty. The research systematises current approaches to the implementation of mobile applications in the library area, with an emphasis on their functional integration, UX/UI design and services' personalisation. It grounds the relevance of introducing design thinking in the process of library applications' creation as a human-centred approach that meets contemporary user expectations.

Main conclusions. The use of mobile applications in the library activity significantly enhances the functional capabilities of modern libraries, providing flexible, fast and personalised access to resources. The successful implementation of such services becomes possible with a certain integration into existing library information systems, usage of modern development technologies, adherence to UX/UI design principles and ensuring digital inclusion. In spite of technical and organisational challenges, mobile applications keep a great potential for modernising library services and transforming libraries into full-fledged digital knowledge hubs. The strategic planning, involvement of experts and adaptation to user needs are key factors for successful digital transformations of libraries in Ukraine.

Keywords: digitalisation; innovative services; mobile applications; libraries; library services.

Надійшла 09.06.2025

Прийнята 11.09.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 004.8:001.103-025.28:316.422]:027.7
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348054

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПАРТНЕР: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У БІБЛІОТЕКАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Андрій Гайван,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: andriy.gaivan@gmail.com
ORCID ID: 0009-0008-6603-6766*

Для цитування:

Гайван, А. (2025). Інтелектуальний партнер: штучний інтелект у бібліотеках закладів вищої освіти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 37–50. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348054>

Мета статті – аналіз ролі штучного інтелекту у трансформації бібліотечного сервісу закладів вищої освіти, зокрема виявлення переваг, викликів і перспектив його подальшого впровадження.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових методів: теоретичного аналізу – для формування концептуальних засад інтеграції штучного інтелекту у бібліотеки закладів вищої освіти; контент-аналізу – для огляду практичних кейсів, звітів та вебресурсів провідних академічних бібліотек; порівняльного аналізу – для зіставлення закордонного та українського досвідів впровадження штучного інтелекту в бібліотечну сферу; синтезу й узагальнення – для систематизації отриманих даних та формулювання обґрунтованих висновків.

Наукова новизна полягає у систематизації сучасних напрямів використання штучного інтелекту в бібліотеках закладів вищої освіти з акцентом на перевагах, викликах та потенціалі штучного інтелекту в контексті відкритої науки, цифрової грамотності та етичних стандартів академічного середовища.

Основні висновки. Обґрунтовано, що інтеграція штучного інтелекту в бібліотеки закладів вищої освіти є ключовим чинником їхньої цифрової трансформації та стратегічним напрямом розвитку сучасної наукової інфраструктури. Штучний інтелект не лише оптимізує рутинні операційні процеси, а й створює нову модель взаємодії між бібліотекою, дослідниками та освітнім середовищем. Його впровадження забезпечує персоналізацію користувацького досвіду, підтримку наукометричної діяльності університетів та розширення можливостей відкритої науки завдяки розвитку цифрових репозитаріїв. Водночас ідентифіковано низку викликів: алгоритмічну упередженість, загрози конфіденційності даних та технологічну нерівність між бібліотеками. Ефективність інтеграції штучного інтелекту безпосередньо залежить від рівня цифрової грамотності бібліотечних фахівців та їхньої здатності критично осмислювати технології. Наголошено на необхідності формування етичних стандартів використання ШІ для забезпечення прозорості, академічної доброчесності та збереження гуманістичних засад бібліотечної діяльності.

Ключові слова: штучний інтелект; бібліотека; бібліотека закладу вищої освіти; наукові дослідження; відкритий доступ; цифровий репозитарій; наукометрія; етика ШІ; цифрова грамотність.

ВСТУП

У добу стрімкої цифровізації, глобалізації науки та інформаційного перенасичення штучний інтелект (ШІ) стає не лише інструментом автоматизації, а й повноцінною складовою інтелектуальної екосистеми університетів, що здатна змінити саму природу наукового пошуку, обробки інформації та аналітики знань. Отже, ШІ поступово інтегрується у всі сфери знання, зокрема академічну бібліотечну справу.

Сучасний етап розвитку бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО) полягає в їх функціонуванні як динамічних інформаційних хабів, що ставить перед ними нові виклики. Задоволення зростаючих потреб дослідників, здобувачів та викладачів тепер вимагає не просто надання доступу до ресурсів, а і здатності обробляти великі масиви даних, забезпечувати семантичний пошук та надавати предиктивну аналітику. Саме на цьому етапі ключовим інструментом подальшого розвитку стає штучний інтелект. Його впровадження в бібліотечну інфраструктуру відкриває безпрецедентні можливості, проте водночас породжує комплекс етичних, технічних та організаційних проблем. Дослідження цих аспектів є критично важливим для підвищення конкурентоспроможності бібліотек та університетів, а також зміцнення їхніх дослідницьких екосистем.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Останнім часом збільшується кількість наукових розвідок щодо використання ШІ в бібліотеках. Про це, зокрема, свідчить дослідження М. Іслама та ін. (Islam et al., 2025) за допомогою бібліометричного аналізу 354 публікацій, проіндексованих у Scopus у 2010–2023 рр., в яких вивчається застосування ШІ в академічних бібліотеках. Китай, США та Індія лідирують за обсягом публікацій, тоді як Велика Британія і Австралія – за цитуваннями. Ключовими темами досліджень є інтеграція ШІ в бібліотечні послуги, аналіз даних, персоналізація користувачів, машинне навчання та чат-боти. Публікація підкреслює міждисциплінарний характер аналізу ШІ в академічних бібліотеках та його зростаючий вплив на покращення бібліотечної діяльності, пошук ресурсів і користувацький досвід.

Різні аспекти інтеграції ШІ в бібліотечну діяльність розглядаються у працях багатьох науковців, зокрема А. Вітлі (A. Wheatley), С. Ерв'є (S. Hervieux), М. Ашикуззамана (M. Ashikuzzaman), А. Гарате (A. Garate), Ю. Хуана (Y. Huang), Б. Ідемудії (B. Idemudia). У дослідженні, проведеному на базі бібліотеки Університету бізнесу та інтегрованих досліджень розвитку імені С. Д. Домбо в Гані, проаналізовано практичні аспекти впровадження ШІ (Banleman et al., 2025). Виокремлено комплекс перешкод, серед яких застаріла інфраструктура, проблеми з конфіденційністю даних, недостатня підготовка персоналу та його занепокоєння щодо втрати робочих місць. Узагальнюючи подібні виклики, Е. Кокс та М. Мазумдар (Cox & Mazumdar, 2022) підкреслюють потребу системних змін у бібліотечній професії та наголошують на важливості проактивної позиції фахівців у розвитку нових компетенцій для ефективного використання ШІ.

Водночас із закордонним науковим дискурсом формується й український, у межах якого дослідники аналізують процеси інтеграції ШІ в бібліотеки з урахуванням національної специфіки. У праці Г. Шемаєвої, Т. Костирко та А. Прилуцької (Shemaieva et al., 2024) здійснено порівняльний аналіз практик застосування ШІ в академічних бібліотеках України та за кордоном. Загальні тенденції і вплив інноваційних техно-

логій на якість бібліотечних послуг аналізує О. Шишкіна (2024). О. Полоневич, С. Морозова, І. Аверічев та А. Полоневич (2024) досліджують потенціал ШІ у ширшому контексті підтримки науково-дослідницької діяльності – від генерування та структуризації ідей до глибинного аналізу тематичної літератури, розглядають питання академічної доброчесності та відповідального використання технологій.

Українські науковці дедалі активніше зосереджуються на аналізі конкретних інструментів штучного інтелекту та оцінці їхнього потенціалу для бібліотечної сфери. Так, М. Маранчак (2024) розглядає перспективи використання чат-ботів (ChatGPT 3.5, Gemini, Microsoft Bing, Grok) у діяльності бібліотек, підкреслюючи необхідність проведення емпіричних досліджень для оцінки їхньої ефективності в українському контексті. Можливості застосування нейромережових технологій для прогнозування відвідуваності та звернень до онлайн-ресурсів аналізують Н. Ічанська, М. Лисенко і В. Пікалова (2024). Науковці наголошують також і на викликах, пов'язаних із впровадженням ШІ. Зокрема, А. Коломієць та О. Кушнір (2023) серед основних проблем визначають високі фінансові витрати та вразливість систем до кібератак.

Дослідження застосування ШІ в бібліотеках ЗВО розширюються та перебувають нині на етапі інтернаціоналізації і спеціалізації, що зумовлено динамічним розвитком цієї сфери як у світі, так і в Україні. Це є прямою реакцією на те, як глибоко ШІ трансформує саму парадигму бібліотечних послуг, наукової роботи та взаємодії з користувачами.

Мета статті – аналіз ролі штучного інтелекту у трансформації бібліотечного сервісу закладів вищої освіти, зокрема виявлення переваг, викликів і перспектив його подальшого впровадження.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових методів, що забезпечило системний підхід до аналізу проблеми. Теоретичний аналіз наукових публікацій в українських та закордонних джерелах дозволив визначити ступінь розробленості проблеми, сформуувати концептуальні засади та окреслити ключові напрями дискурсу щодо інтеграції ШІ в бібліотечну справу. За допомогою контент-аналізу було розглянуто практичні кейси, звіти та офіційні вебресурси провідних академічних бібліотек, що дало змогу ідентифікувати та класифікувати конкретні інструменти й технології ШІ, які вже використовуються. Порівняльний аналіз застосовувався для зіставлення закордонного та українського досвідів впровадження ШІ, що допомогло виявити як загальні тенденції, так і національну специфіку, зумовлену фінансовими, інфраструктурними та соціокультурними чинниками. Методи синтезу та узагальнення були використані для систематизації отриманих даних у цілісну картину, що дозволило сформулювати обґрунтовані висновки щодо переваг, викликів та стратегічних перспектив розвитку бібліотек ЗВО в умовах цифрової трансформації.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Застосування штучного інтелекту докорінно змінює операційну діяльність бібліотек ЗВО шляхом автоматизації рутинних, але трудомістких процесів. Технології машинного навчання та обробки природної мови (NLP) активно використовуються

для створення метаданих, індексації і класифікації нових надходжень, що значно прискорює опрацювання документів (Islam et al., 2025). Сучасні мовні моделі, зокрема Gemini, здатні допомагати бібліотекарям у каталогізації, автоматизуючи введення даних та формування бібліографічних записів (Маранчак, 2024). Проте ключова перевага ШІ полягає не лише у швидкості, а й у підвищенні якості: інтелектуальні системи здатні виявляти помилки та розбіжності у масивах метаданих, що підвищує точність і надійність бібліотечних ресурсів (Monyela & Tella, 2024).

Штучний інтелект допомагає долати розрив між друкованими фондами минулого та цифровими вимогами сьогодення. Системи оптичного розпізнавання символів (OCR) на основі ШІ дозволяють перетворювати відскановані матеріали на оцифровані текстові ресурси, що робить бібліотечні фонди доступнішими для сучасних методів досліджень. Яскравим прикладом є практика бібліотеки Корнелльського університету (США), яка надає користувачам доступ до спеціальної станції сканування із програмним забезпеченням ABBYY FineReader (Cornell University Library, n.d.). Це дозволяє науковцям не просто отримувати цифрові копії, а самостійно створювати набори даних для подальшого аналізу. Крім того, у світі вже існують приклади повної автоматизації книгосховищ: роботизовані крани зберігають, шукають та видають документи в бібліотеці Сіднейського технологічного університету (Австралія); автоматизована система зберігання та пошуку (AS/RS) оптимізувала простір у бібліотеці Пекінського університету (Китай) (Shemaieva et al., 2024).

На стратегічному рівні штучний інтелект перетворюється на ефективний інструмент інтелектуального управління бібліотечними колекціями. Алгоритми машинного навчання, зокрема лінійна та логістична регресія, глибоке навчання (Deep Learning), застосовуються для прийняття рішень щодо оновлення фондів. Такі системи аналізують історію використання ресурсів, глобальні тенденції цитування та запити користувачів, що дозволяє прогнозувати майбутній попит і рекомендувати придбання найбільш релевантних видань, оптимізуючи на цьому бюджет (Banleman et al., 2025). Застосування нейромережевих технологій відкриває також можливість моделювати майбутню динаміку фізичної відвідуваності бібліотек та активності на їхніх вебресурсах (Ічанська та ін., 2024). Отримані прогнози стають важливим інструментом стратегічного планування та підвищення якості обслуговування користувачів.

Однією з помітних тенденцій розвитку є використання генеративного штучного інтелекту для підтримки внутрішніх комунікацій та маркетингових ініціатив бібліотек. Такі технології дають змогу створювати якісний текстовий і візуальний контент навіть за умов обмеженого фінансування (Маранчак, 2024). За допомогою інструментів на зразок Midjourney, DALL-E або Leonardo AI бібліотекарі можуть самостійно генерувати оригінальні зображення та ілюстрації для оголошень, виставкових проєктів і публікацій у соціальних мережах, що знижує потребу у зовнішніх дизайнерських послугах.

Розвиток внутрішніх цифрових процесів у бібліотеках ЗВО поступово змінює характер взаємодії з дослідниками. Штучний інтелект дедалі частіше розглядається як засіб формування нової моделі сервісу – інтелектуальної співпраці між бібліотекою та користувачем. Такий підхід відкриває можливості для створення

динамічного інформаційного середовища, де кожен дослідник отримує релевантну підтримку у своїй науковій діяльності.

Одним із перших напрямів інтеграції ІІІ у бібліотечні сервіси стало впровадження розмовних агентів (чат-ботів) у довідкові служби. Такі системи здатні працювати як бібліотекарі-консультанти – надавати миттєві відповіді на великий потік типових запитів щодо режиму роботи бібліотеки, умов користування послугами та доступу до ресурсів, що дозволяє зменшити навантаження на персонал і спрямувати його увагу на більш складні завдання (Маранчак, 2024). Крім того, сучасні чат-боти виконують функцію навігації, допомагаючи користувачам орієнтуватися у структурі вебсайту та швидко знаходити потрібну інформацію в електронному каталозі, що робить взаємодію із цифровими ресурсами бібліотеки зручнішою та зрозумілішою.

Згідно з дослідженням Г. Шемаєвої, Т. Костирко та А. Прилуцької (Shemaieva et al., 2024), практика використання розмовних агентів у академічних бібліотеках світу є доволі поширеною, хоча рівень їхньої інтеграції суттєво варіює. У Канаді, наприклад, понад 70 % академічних бібліотек надають базові чат-сервіси, проте впровадження спеціалізованих чат-ботів на основі ІІІ залишається поодиноким – лише дві бібліотеки використовують комерційну платформу Ivu.ai для довідкового обслуговування. У Китаї ж інтеграція має глибший характер: дев'ять академічних бібліотек залучають інтелектуальних віртуальних агентів, роботів і чат-ботів до повсякденної роботи. Яскравим прикладом є бібліотека Університету Цінхуа, де функціонує робот-консультант «Xiaotu», який здатний розмовляти та виконувати довідкові запити безпосередньо у її приміщенні.

Важливою функцією ІІІ є вдосконалення пошуку наукової інформації за допомогою спеціалізованих платформ, доступ до яких часто надають або рекомендують бібліотеки ЗВО. Основна здатність ІІІ-платформ, зокрема Genei, Consensus AI, Iris AI та Semantic Scholar, полягає в автоматичному реферуванні: вони аналізують текст за допомогою NLP і машинного навчання, вилучають ключові моменти та формують із них стислі резюме, що значно прискорює опрацювання великих масивів літератури. Платформи пропонують і більш вузьку спеціалізацію: Iris AI – інтелектуальну фільтрацію для уточнення запитів, Semantic Scholar – візуалізацію графіків цитувань для ідентифікації авторитетних робіт (Полоневич та ін., 2024).

Крім інтеграції зовнішніх платформ, провідні ЗВО інвестують у створення власних ІІІ-додатків. Так, бібліотека Єльського університету (США) розробляє інноваційну систему «Digital Collections AI», яка на основі великих мовних моделей (LLM) проводить комплексний семантичний аналіз оцифрованих текстів (Yale Library, 2024). Представлений у листопаді 2024 року проєкт вже показав практичну ефективність: система змогла проаналізувати рукописний щоденник 1820-х років та автоматично сформуvala змістовне резюме і список ключових термінів, значно скоротивши час, необхідний дослідникам для первинного опрацювання матеріалу.

Одним із найперспективніших напрямів використання ІІІ в бібліотеках є аналіз користувацької активності. Алгоритми машинного навчання здатні обробляти дані про наукову діяльність відвідувачів – тематику їхніх публікацій, пошукові запити та історію використання електронних ресурсів. На основі цих відомостей система генерує персоналізовані рекомендації та міждисциплінарні зв'язки

(Ashikuzzaman, 2023). Таким чином, бібліотека формує новий тип взаємодії з користувачами, орієнтований на глибоке розуміння їхніх інформаційних потреб.

Поступове розширення аналітичних функцій бібліотек свідчить про їхню трансформацію із традиційних сервісних підрозділів у повноцінні інформаційно-аналітичні центри, що беруть участь у реалізації стратегічних завдань ЗВО. Сучасні ІІІ-технології дозволяють бібліотекам не лише підтримувати дослідницьку діяльність, а й забезпечувати керівництво університетів даними для прийняття управлінських рішень. Це підвищує здатність книгозбірень підтримувати наукометричну діяльність ЗВО, зокрема здійснювати складний аналіз наукової продуктивності, цитування, індексів впливу, прогнозувати дослідницькі тенденції та формувати на цій основі деталізовані аналітичні звіти. Показовим прикладом є досвід бібліотеки Університету Йоганнесбурга (Південно-Африканська Республіка), що інтегрувала платформу SciVal у систему стратегічного планування закладу (*The future imagined*, 2019). Використання аналітики SciVal дало змогу підтримувати процеси бенчмаркінгу – порівняння дослідницьких показників університету із провідними світовими установами, виявляти сильні сторони для залучення грантового фінансування та шукати потенційних міжнародних партнерів для колаборацій. Таким чином, бібліотека стає не лише посередником між користувачами та інформаційними ресурсами, а й активним учасником управлінської екосистеми ЗВО.

Водночас штучний інтелект стає одним із ключових інструментів підтримки принципів відкритої науки (Open Science), орієнтованої на забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень, прозорості наукових процесів і розвитку міждисциплінарної співпраці. Використання ІІІ-систем дає змогу бібліотекам не лише оптимізувати управління науковими даними, а й розширювати функціональні можливості цифрових репозитаріїв, які є «онлайновим техніко-технологічним продуктом, створеним для збирання, збереження і поширення цифрових копій інтелектуальної продукції» (Курганський, 2024, с. 34).

Зазвичай головною проблемою репозитаріїв є їхній пасивний характер: вони часто функціонують як сховища даних, контент яких складно знайти та інтегрувати у світовий науковий простір через неповні або неконсистентні метадані. Використання ІІІ-інструментів дає змогу подолати ці обмеження, перетворюючи репозитарії на інтерактивні бази знань. Зокрема, автоматична класифікація та індексація матеріалів підвищують видимість наукових праць у глобальних інформаційних системах; семантичний пошук забезпечує можливість звертатися до змісту документів, а не лише до ключових слів; генерація метаданих (імен авторів, назв джерел, анотацій, дат публікацій) оптимізує процес самоархівзації та спрощує завантаження матеріалів користувачами («Using AI for metadata», 2023). Крім того, інтеграція алгоритмів перевірки на плагіат сприяє дотриманню принципів академічної доброчесності, оскільки забезпечує прозорість у використанні джерел та запобігає несанкціонованому запозиченню текстів (Malik & Mandal, 2025). У результаті цифрові репозитарії поступово трансформуються на активний елемент глобальної екосистеми відкритої науки, сприяючи зміцненню наукової репутації ЗВО, розширенню доступу до результатів досліджень та розвитку міжнародної наукової співпраці.

Попри значні переваги, інтеграція штучного інтелекту в бібліотечну справу супроводжується низкою проблем і викликів. Одним із найважливіших є питання

алгоритмічної упередженості. Оскільки моделі ШІ навчаються на великих масивах уже наявних даних, вони неминуче відтворюють і навіть посилюють властиві цим даним спотворення – мовні, культурні, гендерні або дисциплінарні. Це може призвести до звуження інформаційного поля користувачів, коли системи рекомендацій пропонують популярні джерела, залишаючи поза увагою менш відомі, проте потенційно інноваційні праці (Islam et al., 2025). Особливо помітно така упередженість проявляється у механізмах персоналізації, що формують пропозиції на основі історії запитів або завантажень користувачів. У результаті взаємодія з бібліотечними ресурсами поступово звужується до вже знайомих тем, зменшуючи шанси на відкриття нових напрямів або міждисциплінарних зв'язків. Для академічного середовища це означає ризик втрати різноманіття ресурсів та обмеження інтелектуального простору бібліотеки, яка має, навпаки, розширювати горизонти наукового пошуку.

Окремої уваги потребує питання конфіденційності даних. Персоналізовані сервіси на основі ШІ базуються на глибокому зборі та аналізі користувацьких метаданих, що поступово перетворює бібліотеку на середовище, де формується детальний цифровий профіль користувача (Monyela & Tella, 2024). Виникають питання: кому належать зібрані дані, на яких умовах вони зберігаються, чи можуть передаватися стороннім компаніям, особливо якщо бібліотека використовує комерційні платформи. Нерідко відвідувач не має повного розуміння, якою мірою його профіль аналізується та з якою метою. З огляду на це, бібліотекам необхідно не лише забезпечувати технічний захист персональної інформації, а й розробляти чіткі політики прозорого та етичного використання даних. Йдеться, зокрема, про впровадження процедур інформованої згоди користувачів, визначення меж відповідальності за обробку інформації та розроблення внутрішніх стандартів кібербезпеки відповідно до рекомендацій ІФЛА (International Federation of Library Associations and Institutions, 2020).

Варто зазначити, що впровадження інструментів штучного інтелекту в бібліотеках потребує стабільної цифрової інфраструктури: швидких серверів, надійного доступу до хмарних сервісів, сучасного програмного забезпечення. Для більшості бібліотек ЗВО це серйозна проблема, оскільки технічні ресурси обмежені, а фінансування часто спрямоване лише на базову підтримку функціонування, а не на інновації (Garate & Ali, 2024). Навіть якщо наявне технічне обладнання дозволяє експериментувати з новими системами, відсутність довгострокових фінансових програм унеможливує їх стабільне використання. Це спричиняє ще один суттєвий виклик – цифрову нерівність між академічними бібліотеками. Доступ до потужних ШІ-платформ залишається привілеєм великих наукових центрів, тоді як бібліотеки з обмеженим бюджетом змушені шукати безкоштовні або спрощені альтернативи, що, зі свого боку, поглиблює технологічний розрив у науковому середовищі.

Ключовий виклик інтеграції штучного інтелекту у бібліотечну сферу пов'язаний із людським фактором – насамперед із занепокоєнням щодо майбутнього професії бібліотекаря. Існує поширена думка, що автоматизація рутинних процесів може поступово витіснити традиційні фахові функції. Однак сучасна практика свідчить про інше: взаємодія людини й технології має не конкурентний, а комплементарний характер (Cox & Mazumdar, 2022). Головна проблема полягає не в загрозі зникнення професії, а в нагальній потребі її трансформації та розвит-

ку нових компетенцій. Саме бібліотекарі стають ключовими учасниками адаптації ШІ-інструментів і гарантами того, що технології залишатимуться прозорими та безпечними для користувачів.

Для ефективного виконання нових професійних завдань бібліотекарям потрібні знання та навички, які виходять за межі традиційної цифрової грамотності. По-перше, необхідне розуміння того, як працюють ШІ-алгоритми, звідки вони отримують дані, як формують рекомендації та які ризики можуть виникати внаслідок помилок або упередженості моделей. По-друге, бібліотекарі мають вміти критично оцінювати інструменти, з якими працюють, перевіряти їхню надійність, прозорість, спосіб обробки користувацьких запитів і даних. Це означає, що бібліотекар поступово трансформується з пасивного користувача технологій у фахівця-аналітика, здатного усвідомлено інтерпретувати можливості й обмеження ШІ-систем та пояснювати їх іншим. Водночас дедалі важливішою стає освітня функція бібліотек: проведення тренінгів, консультацій та воркшопів щодо використання ШІ-інструментів у дослідженнях сприяє розвитку впевненості у роботі з новими технологіями як серед користувачів, так і серед самих бібліотекарів.

В Україні спостерігається зростання інтересу до впровадження ШІ в академічному середовищі, проте реальний рівень його інтеграції в бібліотеках ЗВО поки залишається невисоким. Системне недофінансування, дефіцит висококваліфікованих фахівців, а також наслідки при воєнному стані створюють додаткові бар'єри для інновацій (Івашкевич, 2023). Незважаючи на це, українська бібліотечна спільнота демонструє адаптивність і креативність: навіть за обмежених ресурсів бібліотеки шукають шляхи ефективного використання відкритих і безкоштовних ШІ-інструментів для автоматизації процесів, удосконалення сервісів та підтримки наукової діяльності.

Попри складні обставини, вже сьогодні можна виокремити кілька показових практичних прикладів впровадження ШІ в діяльність українських академічних бібліотек. Зокрема, Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» використовує систему керування книгосховищем на основі RFID-технологій (Івашкевич, 2023) і запровадила чат-бот «Прометей Бібліотеки КПІ» на платформі BotpressGPT, який забезпечує цілодобове довідкове обслуговування користувачів (Бібліотека КПІ, 2024). У Науковій бібліотеці Львівського національного університету ім. Івана Франка елементи ШІ застосовуються для автоматичного розпізнавання текстів (OCR) і каталогізації матеріалів (Івашкевич, 2023). Бібліотека Одеської державної академії будівництва та архітектури створила Телеграм-бот @Osacea_library_bot, а бібліотека Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського – Телеграм-бот @libadmin_bot, які допомагають користувачам у пошуку інформації та взаємодії з бібліотечними ресурсами. Крім того, більшість академічних бібліотек використовують генеративні системи, зокрема ChatGPT, для створення текстового, візуального і мультимедійного контенту, редагування та перекладу наукових і навчальних матеріалів (Shemaieva et al., 2024).

Значну роль у підвищенні конкурентоспроможності бібліотек відіграє розвиток цифрової грамотності їхнього персоналу. 19 червня 2024 р. на платформі «Дія.Освіта» за підтримки ПРООН було представлено два інструменти: «Рамка цифрової компетентності бібліотечного працівника» та тест «Цифрограм для біб-

ліотекарів», які дають змогу оцінити рівень цифрових навичок, визначити прогалини у компетенціях і сформувати індивідуальні траєкторії навчання (United Nations Development Programme, 2024). Ці інструменти формують основу для підготовки бібліотекарів до роботи із ШІ-системами, зокрема у сфері етичного використання даних, інформаційної безпеки та автоматизації сервісів. У серпні 2025 р. стартував третій етап розвитку цифрових компетентностей бібліотечних фахівців у межах проєкту «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад та відновлення», який реалізовує ВГО Українська бібліотечна асоціація (2025). Ініціатива охоплює всі регіони України та спрямована на створення й розвиток хабів цифрової освіти на базі бібліотек різних відомств. Програма передбачає навчання координаторів хабів, яке включає опанування цифрових і тренерських навичок, вивчення етичних аспектів роботи із ШІ, основ медіапланування та формування індивідуальних траєкторій професійного зростання. Такі ініціативи сприяють формуванню нового покоління бібліотечних фахівців, здатних не лише вивчати технології, а й критично осмислювати їхній вплив на професійну діяльність та користувацький досвід.

У період війни для українських науковців та бібліотек відкрилася унікальна можливість – тимчасовий безкоштовний доступ до провідних наукових платформ Elsevier, зокрема Scopus, ScienceDirect, SciVal, Researcher Discovery, Researcher Academy, Funding Institutional та Mendeley (Бібліотека Сумського державного університету, б.д.). Це рішення забезпечило українським установам право користування передовою науковою аналітикою, сучасними інструментами моніторингу публікаційної активності та глобальних дослідницьких мереж.

У довгостроковій перспективі стратегічним напрямом розвитку наукової інфраструктури України має стати поєднання технологій штучного інтелекту з удосконаленням цифрових репозитаріїв. Інтеграція ШІ-рішень для автоматичної класифікації, семантичного пошуку, формування метаданих та перевірки академічної доброчесності дозволить створити інтелектуальні екосистеми, орієнтовані на підтримку відкритої науки. Такий підхід сприятиме підвищенню видимості українських досліджень у світовому науковому просторі та забезпеченню сталого розвитку національної науки.

Таким чином, впровадження штучного інтелекту в діяльність бібліотек ЗВО є не просто технологічним оновленням, а глибинною трансформацією їхньої функціональної ролі. Бібліотека поступово перетворюється на активного учасника дослідницької екосистеми, здатного не лише забезпечувати доступ до знань, а й аналізувати дані, підтримувати відкриту науку та виступати центром цифрової грамотності.

ВИСНОВКИ

Інтеграція штучного інтелекту у бібліотеки ЗВО свідчить про початок нового етапу їхньої еволюції – переходу від традиційного сховища інформаційних ресурсів до функціонування як інтелектуальних центрів управління знаннями. ШІ відіграє ключову роль у трансформації бібліотечного сервісу, поєднуючи автоматизацію рутинних процесів із розвитком персоналізованої, аналітичної та дослідницької підтримки. Його застосування забезпечує підвищення ефективності опрацювання інформації, розширює можливості пошуку та інтерпретації науко-

вих даних, сприяє розвитку відкритої науки та інтеграції бібліотек у глобальний академічний простір.

Ключові переваги впровадження ІІІ полягають у підвищенні точності метаданих, оптимізації управління фондами, створенні персоналізованих сервісів і формуванні нового типу взаємодії між бібліотекою та користувачем – інтелектуального партнерства. Водночас дослідження виявило комплекс викликів: алгоритмічну упередженість, проблеми конфіденційності даних, цифрову нерівність і потребу у розвитку нових професійних компетентностей бібліотекарів.

Особливої уваги потребує етичний аспект впровадження ІІІ – забезпечення прозорості алгоритмів, захисту персональних даних та дотримання принципів академічної доброчесності. Саме бібліотечні фахівці, маючи належну цифрову грамотність і критичне розуміння технологій, стають ключовими агентами змін і гарантами відповідального використання ІІІ у науковому середовищі.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні моделей інтеграції ІІІ в національні цифрові репозитарії, створенні інтелектуальних систем підтримки дослідницьких процесів та формуванні етичних стандартів взаємодії людини та ІІІ у бібліотечній сфері. В умовах цифрової трансформації бібліотеки ЗВО постають не лише як сховища знань, а як активні учасники формування нової наукової культури, у центрі якої – відповідальне, інклюзивне та гуманістичне використання штучного інтелекту.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бібліотека КПІ. (2024, 15 вересня). *Презентуємо новий бібліотечний Telegram чат-бот*. <https://www.library.kpi.ua/prezentuyemo-novyy-bibliotechnyj-telegram-chat-bot>
- Бібліотека Сумського державного університету. (б.д.). *SciVal*. Сумський державний університет. Взято 16 серпня 2025 з <https://library.sumdu.edu.ua/uk/e-resursy/resursy-lokalnoho-dostupu/scival.html>
- Івашкевич, О. В. (2023). Штучний інтелект в акустиці функціонування книгозбірень України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 97–101.
- Ічанська, Н. В., Лисенко, М. В., & Пікалова, В. В. (2024). Розвиток штучного інтелекту і його застосування в бібліотечній справі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Математика і інформатика»*, 45(2), 195–204. [https://doi.org/10.24144/2616-7700.2024.45\(2\).195-204](https://doi.org/10.24144/2616-7700.2024.45(2).195-204)
- Коломієць, А. М., & Кушнір, О. І. (2023). Використання штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності: можливості та виклики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 70, 45–57. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-70-45-57>
- Курганський, І. (2024). Аксіологічні вектори функціонування цифрового репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 33–43. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318304>
- Маранчак, М. (2024). Перспективи застосування публічними бібліотеками України технологій штучного інтелекту. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 13, 61–71. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307118>

- Полоневич, О. В., Морозова, С. В., Аверічев, І. М., & Полоневич, А. П. (2024). Використання штучного інтелекту в організації наукових досліджень. *Зв'язок*, 3, 3–6. <https://doi.org/10.31673/2412-9070.2024.030306>
- Українська бібліотечна асоціація. (2025, 7 серпня). «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад та відновлення» – новий етап проекту з цифровізації. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5398-biblioteky-rozvyvaiut-tsyfrovu-hramotnist-zadlia-posylennia-stiikosti-hromad-ta-vidnovlennia-novyi-etap-proiektu-z-tsyfrovizatsii>
- Шишкіна, О. С. (2024, 12 квітня). Використання штучного інтелекту в бібліотечній діяльності. В *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* [Матеріали конференції] (с. 124–126). Донецький національний університет імені Василя Стуса.
- Ashikuzzaman, M. (2023, October 10). Application of AI in Libraries: A Comprehensive Study on the Integration and Impact of Artificial Intelligence in Library. *Library and Information Science Education Network*. <https://www.lisedunetwork.com/application-of-ai-in-libraries-a-comprehensive-study-on-the-integration-and-impact-of-artificial-intelligence-in-library>
- Banleman, K., Mumuni, I., & Appiah, D. K. (2025). Adopting artificial intelligence for library relevance: Overview of SDD-UBIDS. *Computer Science & IT Research Journal*, 6(4), 297–314. <https://doi.org/10.51594/csitrj.v6i4.1923>
- Cornell University Library. (n.d.). *Text as Data: Finding and Mining: Optical Character Recognition (OCR)*. Retrieved August 16, 2025, from <https://guides.library.cornell.edu/text-as-data/ocr>
- Cox, A. M., & Mazumdar, S. (2022). Defining artificial intelligence for librarians. *Journal of Librarianship and Information Science*, 56(2), 330–340. <https://doi.org/10.1177/09610006221142029>
- Garate, A., & Ali, A. (2024). Challenges in implementing artificial intelligence in libraries: A study of Maharashtra state universities. *Mukt Shabd Journal*, 13(10), 1242–1253.
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2020). *IFLA statement on libraries and artificial intelligence*. <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/1646>
- Islam, M. N., Ahmad, S., Aqil, M., Hu, G., Ashiq, M., Abusharhah, M. M., & Saky, S. A. T. M. (2025). Application of artificial intelligence in academic libraries: A bibliometric analysis and knowledge mapping. *Discover Artificial Intelligence*, 5(1), Article 59. <https://doi.org/10.1007/s44163-025-00295-9>
- Malik, S., & Mandal, S. (2025). Infusing AI for greater impact in academic libraries. *International Journal of Library and Information Science*, 17(1), 1–13.
- Monyela, M., & Tella, A. (2024). Leveraging artificial intelligence for sustainable knowledge organisation in academic libraries. *South African Journal of Library and Information Science*, 90(2), 1–11. <https://doi.org/10.7553/90-2-2396>
- Shemaieva, H. V., Kostyrko, T. M., & Prilutska, A. E. (2024). Artificial Intelligence in Academic Libraries: Foreign and Ukrainian Experience. *University Library at a New Stage of Social Communications Development*, 9, 316–324. https://doi.org/10.15802/unilib/2024_318411
- The future imagined: Research in the age of the Fourth Industrial Revolution*. (2019). Elsevier. https://assets.ctfassets.net/o78em1y1w4i4/5TVlKL3uiwQpznJp2T7hNk/a777174b1a965e1d4c57b7b633829723/Future_Imagined_Research_in_the_age_of_the_Fourth_Industrial_Revolution_Research_Intelligence_case_study_WEB.pdf
- United Nations Development Programme. (2024, 19 червня). *На Дія.Освіта запустили два нові інструменти з цифрової грамотності для бібліотекарів*. <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/na-diyaosvita-zapustyly-dva-novi-instrumenty-z-tsyfrovoyi-hramotnosti-dlya-bibliotekariv>
- Using AI for metadata tagging to improve resource discovery. (2023, April 12). *Choice*. <https://www.choice360.org/libtech-insight/using-ai-for-metadata-tagging-to-improve-resource-discovery>

Yale Library. (2024, November 25). *Yale Library is developing an AI application that could transform research in digitized collections*. <https://library.yale.edu/news/yale-library-developing-ai-application-could-transform-research-digitized-collections>

REFERENCES

- Ashikuzzaman, M. (2023, October 10). Application of AI in libraries: A comprehensive study on the integration and impact of artificial intelligence in library. *Library and Information Science Education Network*. <https://www.lisedunetwork.com/application-of-ai-in-libraries-a-comprehensive-study-on-the-integration-and-impact-of-artificial-intelligence-in-library> [in English].
- Banleman, K., Mumuni, I., & Appiah, D. K. (2025). Adopting artificial intelligence for library relevance: Overview of SDD-UBIDS. *Computer Science & IT Research Journal*, 6(4), 297–314. <https://doi.org/10.51594/csitrj.v6i4.1923> [in English].
- Cornell University Library. (n.d.). *Text as data: Finding and mining: Optical Character Recognition (OCR)*. Retrieved August 16, 2025, from <https://guides.library.cornell.edu/text-as-data/ocr> [in English].
- Cox, A. M., & Mazumdar, S. (2022). Defining artificial intelligence for librarians. *Journal of Librarianship and Information Science*, 56(2), 330–340. <https://doi.org/10.1177/09610006221142029> [in English].
- Garate, A., & Ali, A. (2024). Challenges in implementing artificial intelligence in libraries: A study of Maharashtra state universities. *Mukt Shabd Journal*, 13(10), 1242–1253 [in English].
- Ichanska, N. V., Lysenko, M. V., & Pikalova, V. V. (2024). Rozvytok shchuchnoho intelektu i yoho zastosuvannya v bibliotekhnii spravi [Development of artificial intelligence and its application in librarianship]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series of Mathematics and Informatics*, 45(2), 195–204. [https://doi.org/10.24144/2616-7700.2024.45\(2\).195-204](https://doi.org/10.24144/2616-7700.2024.45(2).195-204) [in Ukrainian].
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2020). *IFLA statement on libraries and artificial intelligence*. <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/1646> [in English].
- Islam, M. N., Ahmad, S., Aqil, M., Hu, G., Ashiq, M., Abusharhah, M. M., & Saky, S. A. T. M. (2025). Application of artificial intelligence in academic libraries: A bibliometric analysis and knowledge mapping. *Discover Artificial Intelligence*, 5(1), Article 59. <https://doi.org/10.1007/s44163-025-00295-9> [in English].
- Ivashkevych, O. V. (2023). Shchuchnyi intelekt v akustytsi funktsionuvannya knyhozbiren Ukrainy [Artificial intelligence in acoustics of library functioning in Ukraine]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 97–101 [in Ukrainian].
- Kolomiiets, A. M., & Kushnir, O. I. (2023). Vykorystannya shchuchnoho intelektu v osvitchi ta naukovi diialnosti: mozhlyvosti ta vyklyky [Use of artificial intelligence in educational and scientific activities: Opportunities and challenges]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology Theory Experience Problems*, 70, 45–57. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-70-45-57> [in Ukrainian].
- KPI Library. (2024, September 15). *Prezentuiemo novyi bibliotekhnij Telegram chat-bot* [Introducing the new library's Telegram chatbot]. <https://www.library.kpi.ua/prezentuyemo-novyyj-bibliotekhnij-telegram-chat-bot> [in Ukrainian].
- Kurhanskyi, I. (2024). Aksiologichni vektory funktsionuvannya tsyfrovoho repozytariiu biblioteky zakladu vyshchoi osvity [Axiological vectors of functioning of the library digital repository in a higher education institution]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 14, 33–43. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318304> [in Ukrainian].

- Malik, S., & Mandal, S. (2025). Infusing AI for greater impact in academic libraries. *International Journal of Library and Information Science*, 17(1), 1–13 [in English].
- Maranchak, M. (2024). Perspektyvy zastosuvannya publichnymy bibliotekamy Ukrainy tekhnolohii shtuchnoho intelektu [Prospects for applying artificial intelligence technologies by public libraries of Ukraine]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 13, 61–71. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307118> [in Ukrainian].
- Monyela, M., & Tella, A. (2024). Leveraging artificial intelligence for sustainable knowledge organisation in academic libraries. *South African Journal of Library and Information Science*, 90(2), 1–11. <https://doi.org/10.7553/90-2-2396> [in English].
- Polonevych, O. V., Morozova, S. V., Averichev, I. M., & Polonevych, A. P. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v orhanizatsii naukovykh doslidzhen [Use of artificial intelligence in the organization of scientific research]. *Connectivity*, 3, 3–6. <https://doi.org/10.31673/2412-9070.2024.030306> [in Ukrainian].
- Shemaieva, H. V., Kostyrko, T. M., & Prilutska, A. E. (2024). Artificial intelligence in academic libraries: Foreign and Ukrainian experience. *University Library at a New Stage of Social Communications Development*, 9, 316–324. https://doi.org/10.15802/unilib/2024_318411 [in English].
- Shyshkina, O. S. (2024, April 12). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v bibliotekhnii diialnosti [The use of artificial intelligence in library activities]. In *Informatsiini tekhnolohii i systemy v dokumentoznavchii sferi* [Information technologies and systems in the documentary sphere] [Conference proceedings] (pp. 124–126). Vasyl Stus Donetsk National University [in Ukrainian].
- Sumy State University Library. (n.d.). *SciVal*. Sumy State University. Retrieved August 16, 2025, from <https://library.sumdu.edu.ua/uk/e-resursy/resursy-lokalnoho-dostupu/scival.html> [in Ukrainian].
- The future imagined: Research in the age of the Fourth Industrial Revolution*. (2019). Elsevier. https://assets.ctfassets.net/o78em1y1w4i4/5TVlK3uiwQpznJp2T7hNk/a777174b1a965e1d4c57b7b633829723/Future_Imagined_Research_in_the_age_of_the_Fourth_Industrial_Revolution_Research_Intelligence_case_study_WEB.pdf [in English].
- Ukrainian Library Association. (2025, August 7). "Biblioteki rozvyvaiut tsyfrovu hramotnist zadlia posylennia stiikosti hromad ta vidnovlennia" – novyi etap proiektu z tsyfrovizatsii ["Libraries develop digital literacy to strengthen community resilience and recovery" – A new stage of the digitalization project]. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5398-biblioteki-rozvyvaiut-tsyfrovu-hramotnist-zadlia-posylennia-stiikosti-hromad-ta-vidnovlennia-novyi-etap-proiektu-z-tsyfrovizatsii> [in Ukrainian].
- United Nations Development Programme. (2024, June 19). *Na Diia.Osvita zapustyly dva novi instrumenty z tsyfrovoi hramotnosti dlia bibliotekariv* [Two new digital literacy tools for librarians launched on Diia.Osvita platform]. <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/na-diyaosvita-zapustyly-dva-novi-instrumenty-z-tsyfrovoyi-hramotnosti-dlya-bibliotekariv> [in Ukrainian].
- Using AI for metadata tagging to improve resource discovery. (2023, April 12). *Choice*. <https://www.choice360.org/libtech-insight/using-ai-for-metadata-tagging-to-improve-resource-discovery> [in English].
- Yale Library. (2024, November 25). *Yale Library is developing an AI application that could transform research in digitized collections*. <https://library.yale.edu/news/yale-library-developing-ai-application-could-transform-research-digitized-collections> [in English].

UDC 004.8:001.103-025.28:316.422]:027.7

Andrii Haivan,
*PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: andriy.gaivan@gmail.com
ORCID ID: 0009-0008-6603-6766*

INTELLECTUAL PARTNER: ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LIBRARIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The aim of the article is to analyse the role of artificial intelligence in the transformation of library services in higher education institutions, in particular to identify advantages, challenges and prospects for its further implementation.

Research methods. To achieve the goal, a set of general scientific methods is used: theoretical analysis – to form the conceptual basis for the integration of artificial intelligence into higher education libraries; content analysis – to review practical cases, reports and web resources of leading academic libraries; comparative analysis – to compare foreign and Ukrainian experience in applying artificial intelligence in the library sphere; synthesis and generalisation – to systematise the data obtained and formulate reasonable conclusions.

The scientific novelty lies in the systematisation of current tendencies in the use of artificial intelligence in libraries of higher education institutions, with an emphasis on the advantages, challenges and potential of artificial intelligence in the context of open science, digital literacy and ethical standards of the academic environment.

Main conclusions. It is substantiated that the integration of artificial intelligence into libraries of higher education institutions is a key factor in their digital transformation and strategic direction for the development of modern scientific infrastructure. Artificial intelligence not only optimises routine operational processes, but also creates a new model of interaction between a library, researchers and an educational environment. Its implementation ensures the personalisation of the user experience, support for the scientometric activities of universities and the expansion of open science opportunities through the development of digital repositories. At the same time, a number of challenges are identified: algorithmic bias, threats to data confidentiality, technological inequality between libraries. The effectiveness of artificial intelligence integration directly depends on the level of digital literacy of library professionals and their ability to critically understand technology. The need to develop ethical standards for the use of artificial intelligence to ensure transparency, academic integrity and the preservation of the humanistic foundations of library activities is emphasised.

Keywords: artificial intelligence; library; library of a higher education institution; scientific research; open access; digital repository; scientometrics; AI ethics; digital literacy.

Надійшла 19.08.2025

Прийнята 24.10.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 021:023.4]:791:[791.635:001.102-028.22

DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348058

БІБЛІОТЕКА І БІБЛІОТЕКАРІ У КІНЕМАТОГРАФІ: ОБРАЗ І СТЕРЕОТИПИ

Віктор Опанасенко,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: vik.opanassenko@gmail.com
ORCID ID: 0009-0005-8143-6862

Для цитування:

Опанасенко, В. (2025). Бібліотека і бібліотекарі у кінематографі: образ і стереотипи. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 51–71.
<https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348058>

Мета статті – з'ясувати сутність візуалізованих образів бібліотеки, бібліотекарів у кінематографі, розкрити специфіку та чинники їх творення, перспективи напрацювання позитивного іміджу.

Методи дослідження. У науковій розвідці застосовані загальнонаукові і спеціальні методи, зокрема історико-хронологічний, аналітичний, синтетичний, типологічний, системний. Методи аналізу і синтезу використано для вивчення історіографічної, джерельної бази зазначеної теми. Типологічний метод виявився продуктивним для з'ясування подібного й відмінного в образі різних бібліотек та їх місій. Системний метод передбачав дослідження бібліотеки як складової системи – культури, мистецтва, економіки, політики, громадянського суспільства, держави.

Наукова новизна. Досліджено візуальні образи бібліотеки і бібліотекарів у зарубіжному та українському кінематографі. Розглянуто переваги і недоліки кінематографічних стереотипів бібліотечної галузі. Установлено основні риси образу бібліотеки в художніх фільмах, аніме й документалістиці. Визначено перспективи розбудови позитивної екранної візуалізації бібліотек і бібліотечного фаху.

Основні висновки. Існують різні форми візуалізації інформації: малюнок, фотографія, принтскрини та ін. Найбільш дієвим із них сьогодні є різножанровий видовий кінофільм (відеофільм). Кінематограф як мистецтво і як індустрія має масштабну аудиторію споживачів, особливо, якщо йдеться про кіно маскульту. Це зумовлює значний вплив кінематографа на формування стереотипів у суспільстві, їх живлення і руйнування. Суспільно-політичні, економічні, культурні та інші чинники є основоположними для формування статусу бібліотек і бібліотечного фаху в соціумі, при цьому відповідним чином визначаючи формат і зміст їх відтворення в кіно.

За всю історію кінематографа образи бібліотеки та бібліотечних фахівців змінювалися. Узагальнюючи емпіричні дані, бібліотека постає в різних сутностях існування реальності: як місце зберігання історико-культурної спадщини людства, плекання колективної пам'яті; світ, переповнений можливостями пізнання, пошуку знань і смислів, пригод і відкриттів; науково-дослідний центр; осередок освіти і просвітництва; мультиверсійний всесвіт і джерело енергії, сили, переродження особи в особистість; індикатор гуманності; самостійний гравець на політичній арені тощо. Згадані образи чітко віддзеркалюють поліфункціональність сучасної бібліотеки. Роль кінематографа у формуванні новітніх стандартів взаємин між громадянським суспільством і бібліотекою та її фахівцями є надзвичайно важливою.

Ключові слова: бібліотека; бібліотекарі; візуалізація; візуальна інформація; образ; стереотип; фільм; художній фільм; аніме; документалістика.

ВСТУП

Однією з найважливіших рис розвитку сучасної гуманітаристики є візуалізація інформації, що зумовлено глобальними можливостями інформаційно-комунікаційних технологій. Активно змінюючи довколишню дійсність, технології так само еволюціонізують. Масштабний «візуальний поворот» цифрової доби підсилив актуальність проблематики, пов'язаної з образною інформацією, її особливостями створення і функціонування в масовій та елітній культурі, мистецтві. Кінематограф залишається важливим видом мистецтва та індустрією водночас, а завдяки специфіці кодування і трансляції інформації – потужним засобом впливу на особу, суспільство та державу.

Доволі часто кінематографічні образи перетворюються на домінантні стереотипи, що спостерігаємо на прикладі візуалізації бібліотек і бібліотекарів у фільмах найширшого часового діапазону. Створені стереотипи накладають обмеження у сприйнятті бібліотечної галузі й фаху та підживлюють їх. Необхідність перегляду усталених образів бібліотеки і бібліотекарів – пріоритетне завдання фахівців. Через переваги візуального контенту над будь-яким іншим і потужність його впливу актуальність статті поза сумнівом.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Теоретичні основи розвідки склали концепції кінонарративу, кіностудій, що «виросли» з досліджень жанрових прийомів, сукупності режисерських, сценаристських, операторських установок, вподобань, поглядів та акторської майстерності, узалежнено від зовнішніх і внутрішніх обставин розвитку кінематографа. Сучасні студії вміщують кіно в «культурну домінанту» чи парадигму (Кун, 2001, с. 11). Це означає його підпорядкування певним закономірностям розвитку матеріальної і духовної культури.

Теорії візуальності, орієнтовані на бачення як процес, також є важливими для розроблення порушеної теми. Розвинуті американським критиком Гелом Фостером теорії стосуються історизму бачення, ідентифікації економічних, політичних, психологічних, інших компонентів у кінообразах (Калугер, 2020). Художній критик Джонатан Керрі наголошував на ролі візуальних технологій, які впливають і змінюють бачення (Crary, 1990), а історик-інтелектуал, культуролог Мартін Джей розвивав дослідження образів у масовій культурі на тлі зразків канонічного мистецтва (Jay, 1993). Згадані основоположні праці із критики мистецтва загалом і кіномистецтва зокрема представляють візуальність як складно структурований технологічний процес бачення, на який впливає безліч факторів. Саме тому теорія візуальності так само є важливим інструментом визначення стійких образів у сучасному кінематографі.

Важливі також праці з естетики зорових мистецтв і дизайну французького митця Марселя Дюшана. Він кинув виклик механічному відтворенню (по)баченого в мистецтві. При цьому М. Дюшан розширив засоби вираження ідей та емоцій, доступних представникам зорового мистецтва (*Marcel Duchamp*, n.d.). Безперечно, вагомими є студії французького філософа Жана Бодріяра (2004), який стверджував, що симуляційні коди керують різними галузями суспільного життя: ЗМІ, мода, мистецтво, архітектура, дизайн та ін. Сила кіномистецтва, здатного створювати «гіперреальність», яка є «більш реальною, ніж сама реальність», є надзви-

чайно потужною (Бодріяр, 2004, с. 87). Звідси постає висока потреба уважного вивчення впливу кіно на особу, особистість, колективні свідомість та чин.

Мета статті – з'ясувати сутність візуалізованих образів бібліотеки, бібліотекарів у кінематографі, розкрити специфіку та чинники їх творення, перспективи напрацювання позитивного іміджу.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано загальнонаукові (універсальні) і спеціальні методи, зокрема історико-хронологічний, аналітичний, синтетичний, типологічний, системний. Історико-хронологічний метод уможливив виокремлення закономірностей кінематографічної візуалізації бібліотеки та бібліотекарів у контексті епохи. Методи аналізу й синтезу використано для вивчення історіографічної, джерельної бази зазначеної теми. Типологічний метод виявився продуктивним для з'ясування подібного й відмінного в образі різних бібліотек та їх місій. Системний метод передбачав дослідження бібліотеки як складової більшої системи – культури, мистецтва, економіки, політики, громадянського суспільства, держави.

Джерельною основою дослідження стали кінофільми (відеофільми), аніме, публікації у наукових фахових виданнях, контент вебпорталів (зокрема блогів), YouTube. Різні за жанром фільми (художні, документальні, анімаційні) обрано випадково, проте з урахуванням їх прокату в Україні, знаності українським глядачем (різних вікових категорій) та рейтингу за версією IMDb. Хронологічно представлено фільми XX – першої чверті XXI ст., зокрема «Пляма» (1921 р.), «Заборонено» (1932 р.), «Настільний сет» (1957 р.), «Вся президентська рать» (1976 р.), «Втеча із Шоушенка» (1994 р.), «Гаррі Поттер і таємна кімната» (2002 р.), «Післязавтра» (2004 р.), «Голлівудський бібліотекар» (2007 р.), «Фортеця самотності» (2024 р.) та інші загальною кількістю 20 одиниць.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У 2010–2020-х рр. український телеефір заповнила реклама послуг одного з найбільших операторів зв'язку та передачі даних на основі мобільних і фіксованих технологій, у якій широко представлено для кадру простір Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ). Для бібліотеки, крім економічного зиску, це мало ще й культурний ефект у контексті популяризації та просування інституції завдяки новітнім соціокомунікаційним трендам, спрямованим на творення її модерного візуального образу в інформаційному просторі.

За час існування комерційної реклами (від 1840-х рр.) бібліотека й бібліотекарі неодноразово потрапляли в рекламний кадр, творці якого беззастережно експлуатували суспільні стереотипи. Їх «зчитування» спотворювало зміст і форми бібліотечної діяльності та негативно впливало на статус у суспільстві й державі.

Із моменту народження аудіовізуальних творів кінематографії різноманітного формату люди різних професій і їх професійні середовища теж ставали об'єктами екранної візуалізації. Бібліотека так само неодноразово перетворювалася на майданчик для знімальних сцен, а бібліотекарі – в героїв екрана. Від 1940-х рр. цей феномен став об'єктом підвищеної уваги фахівців, котрі прагнули узагальнити емпіричний досвід, пов'язаний із візуалізацією бібліотеки в кіно, та критично переосмислити стратегії формування її позитивного іміджу в суспільстві (Dodds, 2009). Завдяки

праці соціолога Вільяма Форма (Form, 1946) «Популярний образ бібліотекарів» питання зображення бібліотеки в кінематографі було виведено на арену наукових інтересів. Вивчаючи бібліотеку як соціальну інституцію, В. Форм відзначив історично зумовлену закономірність представлення негативного образу її працівників у кінематографі. Програшні партії, невинуватені сподівання надовго закріпили образ «синьої панчохи», який активно поширювали в кіно, тим самим створюючи і підтримуючи в суспільстві відповідні стереотипи. Відомий американський історик-інтелектуал та письменник, професор Гарвардського університету Говард Мамфорд Джонс (Jones, 1960) із жалем писав, що до середини ХХ ст. склався украй негативний образ бібліотек і бібліотекарів, який мало мав чогось спільного із життям.

У пізніших зарубіжних працях подібні упередження розглядалися дослідниками, до всього іншого, ще й узалежнено від стану гендерного питання у традиційному суспільстві. Напередодні другої хвилі фемінізму образ, приміром, бібліотекарки в кінематографі представляють більш респектабельним завдяки принизливій спробі «ощасливити» її фактичними заручинами чи реальними перспективами одруження. При з'ясуванні чинників негативного образу бібліотеки називалися: низький рівень культури, освіченості, духовного розвитку суспільства; відсутність правової, матеріальної, фінансової, ідеологічної та іншої підтримки з боку держави; зв'язок із владою і навіть певні фобії (Radford & Radford, 1997).

2005 року світ побачило доволі репрезентативне дослідження Рея і Бренді Тевіс (Tevis & Tevis, 2005) «Зображення бібліотекарів у кіно, 1917–1999». Дотримуючись історико-хронологічного принципу, автори представили еволюцію теми, посиляючись на численні приклади і всебічно аргументуючи висновки. На відміну від інших колег, які радили у 1940–1960-х рр. задля покращення іміджу бібліотек і фаху «медитувати», «усміхатися відвідувачам», «приносити солодощі», «виявляти більше ентузіазму», Р. і Б. Тевіси апелюють не тільки до бібліотекарів, але й до громадськості та влади, науково-дослідних, освітніх, культурних інституцій, покликаних створювати, призвичаювати і плекати вищі стандарти іміджу бібліотек у кінематографі та поза ним. До безперечних успіхів останніх років варто, на думку фахівців, зарахувати оприсутнення в кадрі модернізованих приміщень, виявів інформаційних технологій у бібліотечному середовищі, а також омолодження кадрів, відкритих і охочих до змін.

В українській історіографії сьогодні відсутні подібні дослідження, хоча загальні питання іміджевої комунікації бібліотек активно розглядалися у працях Валентини Білоус (2012), Ольги Боровик (2017), Наталії Грабар (2015), Тетяни Новальської (2018), Жанни Самохіної (б.д.), Наталії Солонської (б.д.) та ін. Попри раціонально вивірені поради з формування й підтримки позитивного іміджу бібліотек і їх працівників, зазначимо головну трудність реалізації пропонуваного проекту. Ідеться не лише про «вічне» недофінансування галузі чи щось на кшталт так само стереотипного, але й про те, що творити імідж необхідно через деконструкцію глибоко укоріненого негативного в ньому стереотипу.

Присутність бібліотеки в кінематографічному просторі – тема із тривалою історією. Дослідники датують це явище 1920-ми роками. Прецедент зображення бібліотечної професії було створено спочатку німим кіно «Пляма» (1921 р., режисерка Лоїс Вебер). Бібліотекарка Амелія Грігс (акторка Клер Віндзор), донька професора, котра працює в міській публічній бібліотеці й володіє багатьма чесно-

тами, намагається влаштувати особисте життя завдяки вигідній партії. Соціальна проблема благородної бідності – так визначили критики головну ідею фільму, що загалом точно й лаконічно передає її (Stamp, 2015, pp. 206–213).

За всю історію німого кіно бібліотекарі постають перед глядачем у різних амплуа і в різних драматичних, романтичних, комедійних ситуаціях. Молоді й поважного віку, активні та меланхолійні, яскраві і непримітні, але винятково ерудовані, освічені, почасти далекі від інтересів пересічної людини, – таким є образ служителів бібліотек у кінематографі перших його десятиліть (Tevis & Tevis, 2005, p. 188). Американська мелодрама «Заборонено» (1932 р.), відзнята за твором новелістки Фенні Герст «Бек-стріт», стала першим звуковим фільмом, де головна героїня – бібліотекарка Лулу Сміт, яку блискуче зіграла популярна у 1930–1940-ві рр. акторка Барбара Стенвік (рис. 1) (Danny, 2013). Лулу постала хоча й освіченою, але «синьою панчохою» в окулярах, консервативно одягнутою, повністю поглинутою в роботу особою, яка живе заради тиші бібліотечних кімнат.

Рис. 1. Барбара Стенвік у ролі бібліотекарки Лулу Сміт у фільмі «Заборонено»

Вона першою зіграла роль бібліотекарки у звуковому фільмі. Кадр із фільму, 1932 рік Як зазначили Рей і Бренда Тевіс (Tevis & Tevis, 2005) у своєму дослідженні «Зображення бібліотекарів у кіно, 1917–1999», хоча це було не зовсім позитивне «введення професії» в індустрію звукового кіно, утім факт, безперечно, вартий уваги, оскільки тривалий час акторський образ, втілений Б. Стенвік, кінематографісти активно наслідували. За підрахунками Р. і Б. Тевісів, лише в американському та британському кіно XX ст. з'явилося майже 200 звукових фільмів із бібліотекарями в головних і другорядних ролях (Tevis & Tevis, 2005). Різномічно вивчаючи представлений у фільмах образ, у т. ч. особисті якості, соціально-еко-

номічний статус, стосунки із друзями, протилежною статтю, ними було виявлено, що візуальні характеристики – вік, одяг, зачіска, окуляри, аксесуари чи інші атрибути іміджу, пов'язані зі стереотипами, –повторювалися практично упродовж усього минулого століття.

Однак змін при цьому зазнавали конкретно-історичні *умови* життя, взаємодії людей, соціальних груп, суспільств, перетворення об'єктивної дійсності та ментальні орієнтири. Це впливало на загальне тло подій і зображення (образи), пов'язані з бібліотеками чи бібліотекарями. До прикладу, повоєнний світ другої половини XX ст. розвивався під знаком холодної війни, протистояння двох полярних суспільно-політичних, економічних систем, в яких місце людини визначалося ідеологічними канонами й ціннісними орієнтирами держави. Тому, приміром, в оскароносному фільмі «Вся президентська рать» (1976 р., режисер Алан Пакула), присвяченому Вотергейту, Бібліотека Конгресу США виступає місцем важливих подій (рис. 2). Залученість бібліотекарів до політичної комунікації з усіма можливими наслідками для них самих та інституції – злободенна тема фільму, що підтверджує їх безперечну роль у формуванні громадської думки, генеруванні, зберіганні й поширенні інформації, плеканні суспільних орієнтирів (Rotten Tomatoes Classic Trailers, 2014).

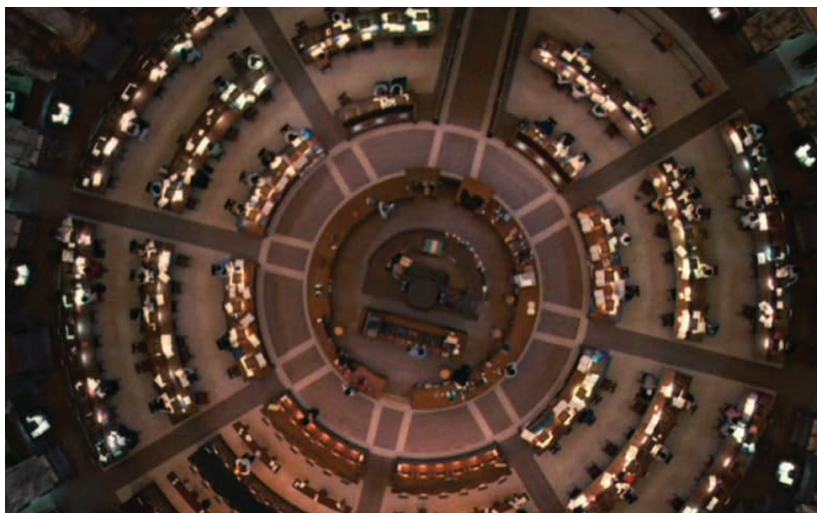

Рис. 2. Бібліотека Конгресу США. Кадр із фільму «Вся президентська рать», 1976 рік

Для репрезентації бібліотеки та бібліотекарів у кінематографічному кадрі притаманна також візуалізація духовного, культурного життя соціуму. Яскравим прикладом є представлення амплу бібліотекаря чи бібліотечної установи через призму гендерного питання, яке набуло особливого звучання у другій половині XX ст. На підйомі другої хвилі фемінізму 1960-х рр. постання в кіно образу чоловіка-бібліотекаря є доволі знаковим показником гендерних зрушень стереотипів. У цьому контексті цілком очікувано руйнується усталена думка, коли на екрани кінотеатрів виходить британський трилер 1965 р. «Шпигун, який прийшов

із холоду» (режисер Мартін Рітт), що є екранізацією однойменного роману американського письменника Джона Ле Карре. Загальна рамка фільму – це холодна війна. На цьому тлі йдеться про британського шпигуна Алека Лімаса (актор Річард Бертон), який для маскування вивчав бібліотечну справу та працевлаштувався в одній із бібліотек. Його ціль – боротьба з дегуманізацією світу. Автори фільму вишукували різні прийоми для її кодування, зокрема через високу місію бібліотечного фаху. Є в цьому прийомі й інший сигнал – недостатність уваги до бібліотек із боку суспільства та держави.

Стереотип непримітності бібліотек та подібної репутації тих, хто їм служить, досягають, на нашу думку, вершини у фільмі змішаного жанру 1992 року «Пістолет у сумочці Бетті Лу» (режисер Аллан Мойл) (Moyle, 1992). Бібліотекарка міської маленької і затишної бібліотеки Бетті Лу (акторка Пенелопа Енн Міллер), розчарована у спробі привернути увагу чоловіка та інших, зізнається у вбивстві, якого не скоювала. Зрештою вона допомагає своєму чоловікові – Алексу Перкінсу (актор Ерік Тал) розкрити справу та стає не лише місцевою знаменитістю, але й героїнею національних газетних шпальт, перетворюючись із «сірої мишки» (рис. 3) у медійну знаменитість з ім'ям (рис. 4).

Поширення інформаційних технологій як ще одна знакова риса розвитку людства у XX ст. віддзеркалилося в американському комедійному фільмі «Настільний сет» (1957 р., режисер Волт Ленг), відзнятому за однойменною п'єсою Вільяма Марчанта (*Desk Set* (1957), 2020). Це був перший випадок, коли в художньому кіно головна сюжетна лінія розгорталася довкола встановлення в бібліотеці комп'ютера, який не просто мав полегшити працю бібліотечних працівників, виконуючи різні виробничі функції, але в перспективі замінити їх. Фактично йдеться про започаткування теми, що актуальна донині.

Рис. 3. Кадр із фільму «Пістолет у сумочці Бетті Лу», 1992 рік

Рис. 4. Кадр із фільму «Пістолет у сумочці Бетті Лу», 1992 рік

Тож інженер-розробник Річард Самнер (актор Спенсер Трейсі), відповідальний за впровадження в різних сферах виробничої діяльності революційної комп'ютерної системи «EMERAC», здатної відповісти на будь-яке питання за одну хвилину, курирує її освоєння в бібліотеці (рис. 5). Банні Ватсон (акторка Кетрін Гепберн), очільниця відділу документації, де заради експериментальних випробувань встановлюють «EMERAC», доводить, що професіонала не може замінити жодна машина. Освічена й талановита завідувачка відділу документації Банні бере гору над «технічним розумом» і стає для нього недосяжною. Після того, як із «EMERAC» стався технічний збій, що призвів до звільнення всіх працівників бібліотеки разом із директором, у двобої «людина – машина» остаточно переміг «живий» інтелект (рис. 6). Покадрово сконструйована футурологічна дійсність ще на зорі впровадження комп'ютерних машин у виробничі процеси, пов'язані із обробкою, зберіганням, розповсюдженням інформації і забезпеченням доступу до неї, нині є однією із найуспішніших технологічних традицій повсякдення.

Крім блискучо переданої атмосфери взаємин у бібліотечному колективі, у фільмі гротескно «виписано» ультраієрархічні умови праці, що додатково посилюють відчуття страху перед машиною як конкуренткою на робоче місце, переживання за те, щоб не бути звільненим. І хоча в центрі сюжету романтичні стосунки між феміністсько різкою Банні і патерналістсько-шовіністичним Річардом, утім авторам фільму вдалося загалом передати можливі економічні, кадрові, етичні та інші аспекти автоматизації виробничих процесів у бібліотеці.

У надлишку футуристичні мотиви представлені в низці фільмів рубіжних десятиліть XX–XXI ст., що пов'язано з очікуванням настання нового тисячоліття й актуалізацією «пророчих» практик. Саме тоді в кадрі опиняється бібліотекар, котрий володіє магічними, таємничими знаннями і перед загрозою існування людства рятує світ від начебто незворотних, глобально катастрофічних за наслідками подій.

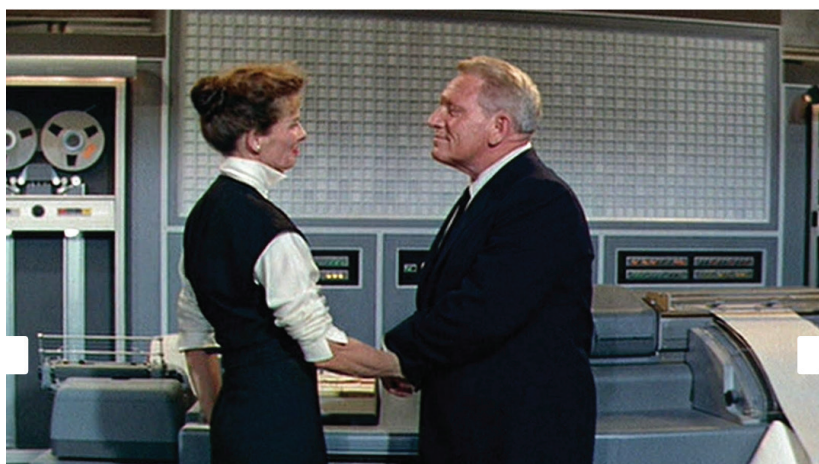

Рис. 5. Кадр із фільму «Настільний сет», 1957 рік

Рис. 6. Кадр із фільму «Настільний сет», 1957 рік

Цілком заслужено фільм «Матриця» 1999 р. (реж. Лана та Лілі Вачовські) здобув культовий статус і спричинив широкий резонанс у світі, затьмаривши сенсаційністю усі інші кінофільми. Головна ідея фільму – це майбутнє, нереальна дійсність (Матриця), створена за допомогою кіберінтелекту (Bertelsen, 2021). Людство немовби перебуває в симульованому світі, про який нічого не знає. Пізнати його також неможливо. Гакер Нео (актор Кіану Рівз) прагне дізнатися, яким є світ насправді, та визволити людство з-під влади штучного інтелекту. Глибока платонівська філософія про світи ідей і матерії, розвинута на вищому щаблі роздумів Іммануїла Канта про «річ у собі» і «річ для нас», застосована Жаном Бодріаром для

розбудови теорій гіперреальності й симулякрів, склала концепційну парадигму як самого фільму, так і його фундаментальної візуальної конструкції – Матриці.

Але є в цьому фільмі один дуже важливий і показовий фрагмент. Бібліотекар майбутнього, зразка 2199 року, Танк (актор Маркус Чонг), допоки люди сплять, завантажує в їх мозок інформацію, необхідну для виживання в ілюзорному світі Матриці й повернення до реальності. Цей короткий епізод, безперечно, засвідчує абсолютну цінність інформації. Окрім цього, акцентовано увагу на надвідповідальності тих, хто має доступ до інформації й важливості високих морально-етичних стандартів користування нею, вивершуючи значущість цього акту до рівня і способу виживання людства. Прийом у стилі кіберпанка хоча й уособлює фрагмент утопічного технократичного світу, проте має важливе значення для розуміння первинності/вторинності інформації – знань, свідомості – дій. Зазначимо, що прийом із закачуванням інформації в людський мозок і використанням пам'яті людини як засобу зберігання даних у літературному варіанті відомий із 1980-х рр. (оповідання Вільяма Гібсона), а в кінематографічному – із 1995 року (фільм «Джонні-мнемонік») (Gibson, 1987).

Фантастичним є сюжет ще одного фільму 1999 року – «Мумія» (режисер Стівен Соммерс) (Sommers, 1999). Не переповідаючи хронологію подій, зазначимо, що молода каїрська бібліотекарка, єгиптологиня Евелін Карнахан (акторка Рейчел Вайс) отримує від свого брата скриньку з картою та рушає на пошуки загубленого в пісках міста Хамунаптра (рис. 7). Пошуковий дует із Ріком О'Коннеллом (актор Брендан Фрейзер) переживає низку пригод, вступаючи у протистояння із повсталими з минулого, та успішно повертається в теперішній час, долаючи всі перешкоди. Бібліотекарка постає життєрадісною інтелектуалкою, яка володіє багатьма мовами, зокрема давньоєгипетською, абсолютно неконсервативною чи ретроградною особою, котра мріє про пригодницькі авантюри й не вагаючись відправляє їм назустріч.

Рис. 7. Кадр із фільму «Мумія», 1999 рік

Трилогія «Бібліотекар» (2004–2007 рр., режисер Пітер Вінтер), у якій головний герой Флінн Карсон (актор Ноа Вайлі) так само надзвичайно ерудована й обдарована талантами особа, потрапляючи працювати в бібліотеку, опиняється у вирі нескінчен-

них пригод, прощаючись раз і назавжди з розміреним життям. І хоча основна увага глядача при перегляді фільму прикута до перебігу випадкових історій Флінна, утім відчуття причетності бібліотечної професії до розв'язання найрізноманітніших проблем і вирішення надскладних завдань стає наріжним каменем фільму.

Островом душевного порятунку постає бібліотека в кінофільмі, що станом на 01 червня 2024 року посів першу сходинку в рейтингу найкращих 250 фільмів за версією IMDb, – «Втеча із Шоушенка» (1994 р., режисер Френк Дарабонт) (O'Neil, 2013). Головний герой – ув'язнений Дюфрейн (актор Тім Роббінс) добивається розширення фінансування тюремної бібліотеки, яка стає в найпохмурішій в'язниці Нової Англії просвітницьким осередком (рис. 8). Багато в'язнів саме тут навчилися читати, писати і уперше в житті взяли до рук книжку. Невеличкий епізод про бібліотеку – це не лише про новий досвід тих, хто відбував покарання, але й про протиставлення двох «світів». Бібліотека незалежно від місця створення та існування завжди залишається місцем-позначенням світлого, вічного й нічим незамінного повсякдення.

Рис. 8. Кадр із фільму «Втеча із Шоушенка», 1994 рік

Місцем фізичного виживання показано бібліотеку у фантастичному фільмі-катастрофі «Післязавтра» (2004 рік, режисер Роланд Еммеріх) (Emmerich, 2004). Унаслідок глобального похолодання, що призвело до нового льодовикового періоду, бібліотека стала місцем-схованкою для багатьох її відвідувачів та сторонніх, які вирішили пережити тут різкі зміни клімату, зокрема зниження температури (рис. 9). Зігріваючись біля каміна, в який підкидалися відібрані для цього книги, випадкова й тимчасова соціальна група, що вимушено опинилася в екстремальних умовах, намагаючись вижити, активно читає й обговорює прочитане (рис. 10). Центральним питанням дискусії постає філософія життя, в контексті якої тексти Фрідріха Ніцше набувають іншого сенсу. Проте незмінним залишається сприйняття життя як волі, відчуття сили перебороти виклики долі, спроможності справитися з життєвими перешкодами і всіма труднощами. Фактично, це склало не

тільки філософське підґрунтя сценарію фільму, але й головну його ідею. Доволі показово бібліотека перетворюється не просто на місце виживання й колективної мужності, але на простір, де люди краще пізнають, ким і якими вони є насправді.

Рис. 9. Кадр із фільму «Післязавтра», 2004 рік

Рис. 10. Кадр із фільму «Післязавтра», 2004 рік

Місцем для утаємничених в особливих знаннях і можливостях їх здобути та стати винятковими постає бібліотека в екранізованій Поттеріані («Гаррі Поттер і таємна кімната», 2002 рік, режисер Кріс Коламбус) Джоан Роулінг (O'Neill, 2013). Бібліотека Гогвартса як місцина, де стирається межа між повсякденням і магічною містикою, з високими до стелі шафами, заставленими книгами із замовляннями і рецептами чаклувань, іншою винятковою інформацією, що можуть розмовляти з читачем, слугує не лише ефектним фоном, але й самостійною «дійовою особою» (рис. 11). Завдяки безкінечним інформаційним можливостям Бібліотеки, завжди залитої через вікна зовнішнім світлом, Гаррі (актор Деніел Редкліфф) та його друзям удалося розгадати безліч загадок і таємниць. Виразна алегорія світла, ясності, втілена в образі Бібліотеки, – унікальна можливість переконалися в її багатогранній функціональності (рис. 12).

Сутнісні функції бібліотеки передає ще один фільм, що з'явився на початку ХХІ ст., – «Машина часу» (2002 р., режисери Саймон Велз, Гор Вербінські), відзнятий за однойменною повістю англійського фантаста Герберта Веллса (Wells, 2002). Учений і винахідник, професор прикладної механіки та інженерії в Колумбійському університеті Олександр Гартдеген (актор Гай Пірс), руханий власною трагедією і бажанням змінити минуле, сповнений рішучості розкрити можливість подорожувати в часі. Створивши для цього машину, він відправляється в майбутнє. Там у Нью-Йоркській публічній бібліотеці Гартдеген зустрічає голографічного штучного інтелектуала – бібліотекаря Вокса 114 (актор Орландо Джонс) із надзвичайними можливостями для зберігання і транслявання інформації у просторі та часі (рис. 13). Попри фантастичну модель бібліотекаря Вокса функції його залишалися незмінними – надання інформаційних послуг за найширшим діапазоном запитів, як, власне, і приміщення самої бібліотеки. А ще він запрошує до бібліотеки дітей і залюбки спілкується з ними, читаючи «Пригоди Тома Соєра і Гекльберрі Фінна» легендарного Марка Твена.

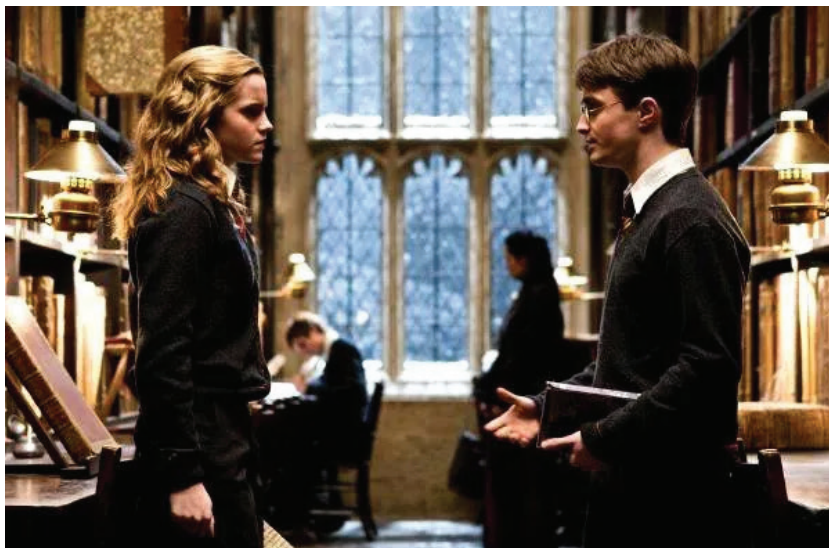

Рис. 11. Кадр із фільму «Гаррі Поттер і таємна кімната», 2002 рік

Рис. 12. Кадр із фільму «Гаррі Поттер і таємна кімната», 2002 рік

Рис. 13. Кадр із фільму «Машина часу», 2002 рік

Однак у фантастичному жанрі маємо випадки й іншого представлення бібліотеки майбутнього. До прикладу, у «Фортеці самотності» (2024 рік, режисери Джеймс Ганн, Пітер Сафран) (Даньшина, 2024) у надфектній кристалічній формі міститься вся сума знань планети Криптон. Попри це існують складнощі із індексуванням кристалів, тому користувач зобов'язаний запам'ятовувати їх за розміром, обробкою і конфігурацією, щоб мати доступ до інформації. Фантастичні носії інформації потребують відповідних умов зберігання, а за тим внутрішній інтер'єр бібліотеки виявляється іншим, ніж той, що є для нас класичним (Юзяк, 2025). Щоправда, бібліотека й автоматони, які її обслуговують, «існують» у позаземному просторі (рис. 14).

Рис. 14. Кадр із фільму «Фортеця самотності», 2024 рік
Джерело: (Юзяк, 2025)

Відзначимо також популярний ситком початку 2000-х рр. «Бібліотекарі» (2007–2010 рр., режисери Вейн Гоуп, Тоні Мартін) (Butler & Норе, 2007–2010). Особливістю австралійського серіалу є те, що тут публічна міська бібліотека стала водночас головним місцем усіх подій і центральним колективним персонажем разом з усіма героями фільму – її працівниками. Професійне повсякдення у звичному форматі, де бібліотекарі виконують різні завдання, реалізуючи основні функції бібліотеки. Тому тут вони замовляють, закуповують, приймають у дарунок, інвентаризують, каталогізують, видають книги і добиваються їхнього повернення, консультують користувачів, організовують різні навчальні курси, креативні вечірки на кшталт дня книги, обговорюють нагальні питання тощо. Загалом ситком руйнує усталені в масовій культурі стереотипи про бібліотеку, трансформуючи їх, впливаючи на якісні зміни її образу. Примітно, що образ самих бібліотечних працівників є винятково й підкреслено психологічно легким та позитивним, формуючи у глядачів, для яких він був рекомендований (16+), відповідне ставлення до фаху, що особливо важливо в умовах безкінечних дискусій про його перспективи в досяжному майбутньому.

Попри широку базу зарубіжної документалістики, звернімо увагу на документальний фільм 2007 року «Голлівудський бібліотекар» (режисер Енн Зайдл) (Seidl,

2007). У центрі фільму – бібліотеки, книги, читання, цензура, громадянське суспільство і демократія. Інтерв'ю з бібліотекарями, помережені відеороликами та уривками художніх і документальних кінофільмів («кіно-в-кіно»), репрезентують бібліотечний фах як технологічний і висококваліфікований, а бібліотеку – місцем синергії зусиль людини, суспільства й держави задля майбутнього. Усвідомлення потреб бібліотечного сьогодення, критичні роздуми щодо нагальних проблем галузі, ясне розуміння алгоритму їх розв'язання вирізняє інтерв'юерів і робить образ сучасного бібліотекаря не лише позитивним, але й авторитетним та оптимістичним.

Так само відзначимо більші успіхи українських документалістів, на відміну від художнього кіно, щодо репрезентації бібліотечної галузі. Останнім часом особливо вдалим є спільні проекти із журналістами фахівців НБУВ, Національної парламентської бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, Одеської національної наукової бібліотеки, Львівської національної наукової бібліотеки України ім. Василя Стефаника, Української бібліотечної асоціації та інших установ і громадських організацій. Промоція бібліотек у документальному кінематографічному просторі, відеороликах на медійних, інших інтернет-платформах пов'язана не лише із глобальною потребою привернення уваги світової спільноти до реальних загроз історико-культурній спадщині людства в умовах тривалої збройної агресії Росії проти України, але й через необхідність переосмислення ролі бібліотек у розбудові громадянського суспільства, демократії, держави. Ці та інші заходи сукупно сприяють поступовому поліпшенню іміджу бібліотек, що є одним зі стратегічних завдань їх розвитку (Українська бібліотечна асоціація, б.д.). Сподіваємося, що в перспективі український кінематограф, так само як і зарубіжний, рішуче популяризуватиме бібліотеку та підтримуватиме творення її позитивного іміджу.

ВИСНОВКИ

Існують різні форми візуалізації інформації: малюнок, фотографія, принтскрін та ін. Найбільш дієвим із них сьогодні є різножанровий видовий кінофільм (відеофільм). Це зумовлено специфікою сприйняття людським мозком візуальної інформації. Кінематограф як мистецтво і як індустрія має масштабну аудиторію споживачів, особливо, якщо йдеться про кіно маскульту. Це зумовлює значний вплив кінематографа на формування стереотипів у суспільстві, їх живлення і руйнування. Суспільно-політичні, економічні, культурні та інші чинники є основоположними для формування статусу бібліотек і бібліотечного фаху в соціумі, при цьому відповідним чином визначаючи формат і зміст їх зображення в кіно.

За всю історію кінематографа образи бібліотеки та бібліотечних фахівців змінювалися. Узагальнюючи емпіричні дані, бібліотека постає в різних сутностях існування реальності: як місце зберігання історико-культурної спадщини людства, плекання колективної пам'яті; світ, переповнений можливостями пізнання, пошуку знань і смислів, пригод і відкриттів; науково-дослідний центр; осередок освіти й просвітництва; мультиверсійний всесвіт і джерело енергії, сили, переродження особи в особистість; індикатор гуманності; самостійний гравець на політичній арені тощо. Згадані образи чітко віддзеркалюють поліфункціональність сучасної бібліотеки.

Сторічна історія оприсутнення бібліотек і бібліотекарів у кіно представлена різними образами, а їх стереотипність останнім часом помітно корелюється зав-

дяки зображенню в кадрі широкого застосування бібліотечними працівниками новітніх прогресивних технологій та молодого (за соціодемографічною шкалою), динамічного, привітного, відкритого до новацій персоналу. Роль кінематографа у формуванні новітніх стандартів взаємин між громадянським суспільством і бібліотекою та її фахівцями є надзвичайно важливою.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Білоус, В. С. (2012, 15–16 березня). Престиж та привабливість бібліотечної професії та бібліотеки вищого навчального закладу. В *Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів* [Матеріали конференції] (с. 79–93). Хмельницький національний університет.
- Бодріяр, Ж. (2004). *Симулякри і симуляція* (В. Ховхун, пер.). Видавництво Соломії Павличко «Основи». https://shron1.chtyvo.org.ua/Jean_Baudrillard/Symuliakry_i_symuliatsiia.pdf
- Боровик, О. Д. (2017). Маркетингові комунікації в практичній діяльності бібліотеки ВДНЗУ «УМСА». *Вісник Одеського Національного університету. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*, 22(2), 242–249. [https://doi.org/10.18524/2304-1447.2017.2\(18\).118356](https://doi.org/10.18524/2304-1447.2017.2(18).118356)
- Грабар, Н. (2015). Професійне спілкування в комунікаційному просторі бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*, 5, 12–15.
- Даньшина, К. (2024, 19 грудня). Вийшов перший трейлер «Супермена» – з «побитим» супергероєм Девідом Коренсветом. ITC.ua. <https://itc.ua/ua/novini/vyjshov-pershij-trejler-supermena-z-pobytyt-supergeroyem-devidom-korensvetom/>
- Калугер, А. (2020, 18 червня). *Критика і її реальність: рецензія на книгу Гела Фостера*. Your Art. <https://supportyourart.com/columns/hal-foster-ist-book/>
- Кун, Т. (2001). *Структура наукових революцій* (О. Васильєв, пер.). Port-Royal.
- Новальська, Т. (2018). *Бібліотечне читачезнавство в Україні: історія, теорія, практика*. Ліра-К.
- Самохіна, Ж. В. (б.д.). *Створення іміджу сучасної бібліотеки*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Взято 10 січня 2025 з <http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sam.pdf>
- Солонська, Н. Г. (б.д.). *Імідж і культурно-просвітницька діяльність сучасної бібліотеки*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Взято 9 січня 2025 з <http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sol.pdf>
- Українська бібліотечна асоціація. (б.д.). *Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України»: проєкт*. Взято 17 січня 2025 з <https://ula.org.ua/resursy/dokumenty-uba/3181-stratehiia-rozvytku-bibliotechnoi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku->
- Юзяк, М. (2025, 4 квітня). *DC показала 5 хвилин «Супермена» – криптосес, кристали і Фортеця самотності*. ITC.ua. <https://itc.ua/ua/novini/dc-pokazala-5-hvyllyn-supermena-kryptopes-krystaly-i-fortetsya-samotnosti/>
- Bertelsen, J. R. (2021, September 29). Retro Review: The Matrix (1999). *I'm Jeffrey Rex*. <https://imjeffreymax.com/2021/09/29/retro-review-the-matrix-1999/>
- Butler, R., & Hope, W. (Executive Producers). (2007–2010). *The Librarians* [TV Series]. IMDb. https://www.imdb.com/title/tt0934744/?ref=mv_close
- Crary, J. (1990). *Techniques of the observer: On vision and modernity in the nineteenth century*. MIT Press. https://monoskop.org/images/3/34/Crary_Jonathan_Techniques_of_the_Observer_1990.pdf

- Danny. (2013, August 2). *Forbidden (1932) Review, with Barbara Stanwyck and Adolphe Menjou*. pre-code.com. <https://pre-code.com/forbidden-1932-with-barbara-stanwyck/>
- Desk Set (1957)*. (2020). Internet Archive. https://archive.org/details/desk-set-1957_202010
- Dodds, K. (2009, April 8). Advertising the librarian image: Stereotypical depictions of librarians in advertising. In *PCA-ACA [Conference proceedings]* (pp. 1–18). Academia. https://www.academia.edu/226036/Advertising_the_Librarian_Image_Stereotypical_depictions_of_librarians_in_advertising
- Emmerich, R. (Director). (2004). *The Day After Tomorrow* [Film]. IMDb. <https://www.imdb.com/title/tt0319262/>
- Form, W. (1946). Popular images of librarians. *Library Journal*, 71(1), 851–855.
- Gibson, W. (1987). Johnny Mnemonic. In *Burning chrome* (pp. 1–22). Ace Books.
- Jay, M. (1993). *Downcast eyes: The denigration of vision in twentieth-century French thought*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520915381>
- Jones, H. M. (1960, April 9). Reflections in a library. *Saturday Review*, 34. <http://www.unz.org/Pub/SaturdayRev-1960apr09-00034>
- Marcel Duchamp. *Wer war Marcel Duchamp?* (n.d.). ARTinWORDS. Retrieved January 30, 2025, from <https://artinwords.de/marcel-duchamp/>
- Moyle, A. (Director). (1992). *The Gun in Betty Lou's Handbag* [Film]. IMDb. https://m.imdb.com/title/tt0104376/?ref_=ttfc_ov_i/
- O'Neill, J. (2013, June 23.). *16 great library scenes in film*. Book Riot. <https://bookriot.com/great-library-scenes-in-film/>
- Radford, M. L., & Radford, G. P. (1997). Power, knowledge, and fear: Feminism, Foucault, and the stereotype of the female librarian. *Library Quarterly*, 67(3), 250–266. <https://doi.org/10.1086/629951>
- Rotten Tomatoes Classic Trailers. (2014, July 10). *All The President's Men. (1976). Official Trailer – Robert Redford, Dustin Hoffman. Thriller HD* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=DC3YFyah_Yg
- Seidl, A. (Director). (2007). *The Hollywood Librarian* [Film]. Media Education Foundation. https://films.mediaed.org/Film/The_Hollywood_Librarian/65BD745C-F9B9-40A0-B6CE-C1D642F2ADDE
- Sommers, S. (Director). (1999). *The Mummy* [Film]. IMDb. <https://www.imdb.com/title/tt0120616>
- Stamp, S. (2015). *Lois Weber in Early Hollywood*. University of California Press.
- Tevis, R., & Tevis, B. (2005). *The image of librarians in cinema, 1917–1999*. McFarland.
- Wells, S. (Director). (2002). *The Time Machine* [Film]. IMDb. <https://www.imdb.com/title/tt0268695/>

REFERENCES

- Baudrillard, J. (2004). *Symuliakry i symuliatsiia* [Simulacra and simulation] (V. Khovkhun, Trans.). Osnovy Publishing named after S. Pavlychko. https://shron1.chtyvo.org.ua/Jean_Baudrillard/Symuliakry_i_symuliatsiia.pdf [in Ukrainian].
- Bertelsen, J. R. (2021, September 29). Retro Review: The Matrix (1999). *I'm Jeffrey Rex*. <https://imjeffreymax.com/2021/09/29/retro-review-the-matrix-1999/> [in English].
- Bilous, V. S. (2012, March 15–16). Prestyzh ta pryvablyvist bibliotechnoi profesii ta biblioteky vyshchoho navchalnoho zakladu [Prestige and attractiveness of the library profession and the library of a higher educational institution]. In *Biblioteka ta suchasni tendentsii v informatsiinomu zabezpechenni osvithoi, naukovo-doslidnoi ta innovatsiinoi diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Library and modern trends in information provision of educational, research and innovative activities of higher educational institutions] [Conference proceedings] (pp. 79–93). Khmelnytskyi National University [in Ukrainian].

- Borovyk, O. D. (2017). Marketynhovi komunikatsii v praktychnii diialnosti biblioteky VDNZU "UMSA" [Marketing communication in practical activity of the library of the State University of Ukraine "Ukrainian Medicinal Stomatological Academy"]. *Odesa National University Herald. Series: Library Studies, Bibliography Studies, Bibliology*, 22(2), 242–249. [https://doi.org/10.18524/2304-1447.2017.2\(18\).118356](https://doi.org/10.18524/2304-1447.2017.2(18).118356) [in Ukrainian].
- Butler, R., & Hope, W. (Executive Producers). (2007–2010). *The Librarians* [TV Series]. IMDb. https://www.imdb.com/title/tt0934744/?ref_=mv_close [in English].
- Crary, J. (1990). *Techniques of the observer: On vision and modernity in the nineteenth century*. MIT Press. https://monoskop.org/images/3/34/Crary_Jonathan_Techniques_of_the_Observer_1990.pdf [in English].
- Danny. (2013, August 2). *Forbidden (1932) Review, with Barbara Stanwyck and Adolphe Menjou*. pre-code.com. <https://pre-code.com/forbidden-1932-with-barbara-stanwyck/> [in English].
- Danshyna, K. (2024, December 19). Vyishov pershyi treiler "Supermena" –z "pobytyem" superheroiem Devidom Korensvetom [The first trailer for "Superman" –with "beaten" superhero David Corensworth has been released]. ITC.ua. <https://itc.ua/ua/novini/vyishov-pershyj-trejler-supermena-z-pobytyem-supergeroyem-devidom-korensvetom/> [in Ukrainian].
- Desk Set (1957)*. (2020). Internet Archive. https://archive.org/details/desk-set-1957_202010 [in English].
- Dodds, K. (2009, April 8). Advertising the librarian image: Stereotypical depictions of librarians in advertising. In *PCA-ACA Annual Conference*. https://www.academia.edu/226036/Advertising_the_Librarian_Image_Stereotypical_depictions_of_librarians_in_advertising [in English].
- Emmerich, R. (Director). (2004). *The Day After Tomorrow* [Film]. IMDb. <https://www.imdb.com/title/tt0319262/> [in English].
- Form, W. (1946). Popular images of librarians. *Library Journal*, 71(1), 851–855 [in English].
- Gibson, W. (1987). Johnny Mnemonic. In *Burning chrome* (pp. 1–22). Ace Books [in English].
- Hrabar, N. (2015). Profesiine spilkuvannia v komunikatsiinomu prostori biblioteky [Professional communication in the library communication space]. *Bulletin of the Book Chamber*, 5, 12–15 [in Ukrainian].
- Jay, M. (1993). *Downcast eyes: The denigration of vision in twentieth-century French thought*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520915381> [in English].
- Jones, H. M. (1960, April 9). Reflections in a library. *Saturday Review*, 34. <http://www.unz.org/Pub/SaturdayRev-1960apr09-00034> [in English].
- Kaluher, A. (2020, June 18). Krytyka i yii realnist: retsenziia na knyhu Hela Foster [Criticism and its reality: A review of Hal Foster's book]. Your Art. <https://supportyourart.com/columns/hal-foster-ist-book/> [in Ukrainian].
- Kuhn, T. (2001). *Struktura naukovykh revoliutsii* [The structure of scientific revolutions] (O. Vasyliev, Trans.). Port-Royal [in Ukrainian].
- Marcel Duchamp. Wer war Marcel Duchamp* [Marcel Duchamp. Who was Marcel Duchamp]? (n.d.). ARTinWORDS. Retrieved January 30, 2025, from <https://artinwords.de/marcel-duchamp/> [in German].
- Moyle, A. (Director). (1992). *The Gun in Betty Lou's Handbag* [Film]. IMDb. https://m.imdb.com/title/tt0104376/?ref_=ttfc_ov_i/ [in English].
- Novalska, T. (2018). *Bibliotechnie chytacheznastvo v Ukraini: istoriia, teoriia, praktyka* [Library readership in Ukraine: History, theory, practice]. Lira-K [in Ukrainian].
- O'Neill, J. (2013, June 23.). *16 great library scenes in film*. Book Riot. <https://bookriot.com/great-library-scenes-in-film/> [in English].
- Radford, M. L., & Radford, G. P. (1997). Power, knowledge, and fear: Feminism, Foucault, and the stereotype of the female librarian. *Library Quarterly*, 67(3), 250–266. <https://doi.org/10.1086/629951> [in English].

- Rotten Tomatoes Classic Trailers. (2014, July 10). *All The President's Men. (1976). Official Trailer – Robert Redford, Dustin Hoffman. Thriller HD* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=DC3YFyah_Yg [in English].
- Samokhina, Zh. V. (n.d.). *Stvorennia imidzhu suchasnoi biblioteki* [Creating the image of a modern library]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Retrieved January 10, 2025, from <http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sam.pdf> [in Ukrainian].
- Seidl, A. (Director). (2007). *The Hollywood Librarian* [Film]. Media Education Foundation. https://films.mediaed.org/Film/The_Hollywood_Librarian/65BD745C-F9B9-40A0-B6CE-C1D642F2ADDE [in English].
- Solonska, N. H. (n.d.). *Imidzh i kulturno-prosvitnytska diialnist suchasnoi biblioteki* [Image and cultural and educational activities of a modern library]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Retrieved January 9, 2025, from <http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sol.pdf> [in Ukrainian].
- Sommers, S. (Director). (1999). *The Mummy* [Film]. IMDb. <https://www.imdb.com/title/tt0120616> [in English].
- Stamp, S. (2015). *Lois Weber in Early Hollywood*. University of California Press [in English].
- Tevis, R., & Tevis, B. (2005). *The image of librarians in cinema, 1917–1999*. McFarland [in English].
- Ukrainian Library Association. (n.d.). *Stratehiia rozvytku bibliotechnoi spravy v Ukraini do 2025 roku "Iakisni zminy bibliotek zadlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy": proekt* [Strategy for the development of librarianship in Ukraine until 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine": draft]. Retrieved January 17, 2025, from <https://ula.org.ua/resursy/dokumenty-uba/3181-stratehiia-rozvytku-bibliotechnoi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku-> [in Ukrainian].
- Wells, S. (Director). (2002). *The Time Machine* [Film]. IMDb. <https://www.imdb.com/title/tt0268695/> [in English].
- Yuziak, M. (2025, April 4). *DC pokazala 5 khvylyn "Supermena" –kryptopes, krystaly i Fortetsia samotnosti* [DC showed 5 minutes "Superman" –crypto dog, crystals and Fortress of Solitude]. ITC.ua. <https://itc.ua/ua/novini/dc-pokazala-5-hvylyn-supermena-kryptopes-krystaly-i-fortetsya-samotnosti/> [in Ukrainian].

UDC 021:023.4]:791:[791.635:001.102-028.22

Viktor Opanasenko,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: vik.opanasenko@gmail.com
ORCID ID: 0009-0005-8143-6862

LIBRARY AND LIBRARIANS IN CINEMATOGRAPHY: IMAGE AND STEREOTYPES

The aim of the article is to clarify the essence of visualised images of the library and librarians in cinematography, as well as to reveal the specifics and factors of their creation and prospects for developing a positive image.

Research methods. In this study, general scientific and special methods are applied, including historical and chronological, analytical, synthetic, typological and systemic. The historical and chronological method makes it possible to highlight regularities of cinematographic visualisation of the library and librarians in the context of the epoch. The methods of analysis

and synthesis are used to study the historiographical and source base of the mentioned topic. The typological method is productive in identifying similarities and differences in the image of different libraries and their missions. The systemic method involves the research of the library as a component of a larger system – culture, art, economy, politics, civil society, state.

Scientific novelty. The visual images of libraries and librarians in foreign and Ukrainian cinematography is studied. The advantages and disadvantages of cinematographic stereotypes of the library industry are considered. The main peculiarities of the library image in feature films, anime and documentaries are identified. Perspectives for developing positive screen visualisation of libraries and library profession are defined.

Main conclusions. There are various forms of information visualisation: drawing, photography, print screens, etc. Nowadays, the most effective of them is a multi-genre feature film (video film). This is due to the specifics of the human brain's perception of visual information. As an art and as an industry, cinematography has a large audience of consumers, especially when it comes to mass culture cinema. It leads to a significant influence of cinematography on the formation of stereotypes in society, their maintenance and destruction. Socio-political, economic, cultural and other factors are fundamental in grounding the status of libraries and library profession in society, while determining the format and content of their reproduction in cinema.

Throughout the whole cinematography history, images of libraries and library professionals have changed. Summarising the empirical data, the library appears in different essences of reality existence: as a place of storage of the historical and cultural heritage of mankind, nurturing of collective memory; a world full of opportunities for cognition, search for knowledge and meanings, adventures and discoveries; a research centre; a centre of education and enlightenment; a rich universe and a source of energy, strength, transformation of a person into a personality; an indicator of humanity; an independent actor in the political arena, etc. The noted images clearly reflect the multifunctionality of the modern library.

The century-long history of libraries and librarians in cinema is represented by different images. Their stereotypicality has been significantly correlated in recent years due to the depiction of the widespread use of advanced technologies by librarians and young (in terms of socio-demographic scale), dynamic, friendly and open to innovation staff. The role of cinematography in shaping innovative standards of relations between the civil society and the library with its professionals is extremely important.

Keywords: library; librarian; visualisation; visual information; image; stereotype; film; feature film; anime; documentary.

Надійшла 28.02.2025

Прийнята 15.09.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 027.7:[004.8:025.5:024
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348064

ЗАСТОСУВАННЯ ШІ В ОБСЛУГОВУВАННІ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Микола Маранчак,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: maranchak@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5062-0759

Для цитування:

Маранчак, М. (2025). Застосування ШІ в обслуговуванні користувачів бібліотек закладів вищої освіти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 72–86. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348064>

Мета статті – виявити можливості використання генеративних мовних моделей штучного інтелекту (ШІ) в обслуговуванні бібліотек ЗВО з акцентом на прикладні аспекти: оформлення посилань, пошук та аналіз джерел, консультування користувачів і трансформація професійних функцій бібліотекарів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано порівняльний аналіз функціоналу ШІ-моделей, кейс-метод на основі практичної співпраці з українськими бібліотеками, метод експертного оцінювання результатів генерації ШІ, елементів промпт-інженерії для побудови ефективних сценаріїв взаємодії.

Наукова новизна. Проаналізовано досвід персоналізації моделей ШІ у бібліотечному контексті шляхом запам'ятовування стандартів цитування, створення профільних ботів і сценаріїв промпт-інженерії. Висвітлено переваги та обмеження використання ШІ в бібліографічному обслуговуванні, включаючи проблему «галюцинацій» та етичні виклики.

Основні висновки. Застосування ШІ в обслуговуванні користувачів бібліотек ЗВО відкриває нові горизонти для оптимізації рутинних операцій і підвищення якості обслуговування. Впровадження інструментів на кшталт ChatGPT, Gemini та аналогів дозволяє автоматизувати створення бібліографічних описів, здійснювати глибокий пошук у цифрових архівах і базах даних, формувати анотації і реферати, а також надавати консультаційні послуги в асинхронному форматі. Завдяки здатності моделей до запам'ятовування інструкцій та адаптації до стилістичних і структурних вимог користувачів бібліотеки можуть розробляти індивідуальні сценарії для повторюваних задач, що підвищує ефективність роботи.

Застосування ШІ супроводжується низкою ризиків, зокрема пов'язаних із неточностями генерації, відсутністю прозорості у джерелах даних, етичними дилемами щодо захисту авторських прав, конфіденційності та достовірності інформації. Для мінімізації цих загроз необхідне критичне ставлення до результатів генерації, використання промпт-інженерії та впровадження механізмів верифікації даних.

Ключові слова: бібліотека; інформаційний ресурс; штучний інтелект; бібліотечна діяльність; генеративні моделі; бібліографія; промпт-інженерія.

ВСТУП

Цифрова трансформація бібліотечної сфери ставить перед фахівцями нові виклики та відкриває принципово інші можливості. У 2023–2025 роках в українських і зарубіжних закладах вищої освіти особливої актуальності набуло застосування ШІ в обслуговуванні користувачів бібліотек як реакція на глобальні технологічні тренди та практична потреба для забезпечення ефективного інформаційного обслуговування в умовах війни, релокації користувачів і зростання обсягів цифрових даних.

Сучасні моделі ШІ, зокрема ChatGPT (OpenAI) і Gemini (Google DeepMind), відкривають бібліотекам доступ до функціоналу, що ще донедавна був предметом наукової фантастики: глибокий аналіз текстів, інтерактивна референтна допомога, створення анотацій, супровід освітніх подій, автоматичне формування бібліографічних описів, генерація промоційного контенту, моделювання запитів тощо. Це кардинально змінює професійний ландшафт бібліотекаря – від виконавця рутинних дій до медіатора знань, фасилітатора інформаційних потоків і куратора цифрового контенту.

Проблема полягає в тому, що, попри значний інтерес до інструментів генеративного ШІ, бібліотечна спільнота в Україні має обмежений доступ до покрокових практичних сценаріїв, типових інструкцій, етичних рамок та прикладів адаптації таких технологій до реальних умов роботи бібліотек. Брак систематизованих напрацювань, недостатній рівень цифрових компетентностей персоналу, обмежене фінансування та відсутність локалізованих інструментів у цій галузі стримують повноцінне впровадження ШІ в повсякденну діяльність інформаційних установ.

Наукова і практична значущість дослідження полягає у формулюванні та апробації підходів до застосування генеративного ШІ в бібліотечному середовищі. Запропоновані у статті аналітичний та кейсовий матеріали базуються на авторському досвіді використання ШІ в рамках консалтингових проєктів (зокрема, в бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв) і спрямовані на розвиток цифрових компетентностей фахівців.

Матеріали дослідження можуть бути використані як основа для впровадження штучного інтелекту у щоденну практику бібліотек, а також для формування змісту освітніх програм і підвищення кваліфікації працівників інформаційної сфери.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Одним із провідних напрямів трансформації бібліотечної діяльності у ХХІ столітті стало впровадження цифрових технологій, серед яких штучний інтелект (ШІ) вирізняється особливою роллю. ШІ розглядається не лише як інструмент автоматизації окремих процесів, а як складник нової парадигми функціонування бібліотек – інтелектуально орієнтованої, гнучкої до запитів користувача, здатної до адаптивного навчання та моделювання інформаційних сценаріїв.

У сучасній зарубіжній науковій літературі дедалі більше досліджень присвячено застосуванню штучного інтелекту в обслуговуванні користувачів бібліотек ЗВО. Так, у систематичному огляді К. Мартінеса Кончі, Ф. Паласіоса Зентена і Дж. Телла Альфара (Martínez Concha et al., 2024) визначено п'ять основних напрямів використання ШІ в бібліотеках: автоматизація каталогізації, застосування генеративних моделей, аналітика користувацьких запитів, чат-боти та створення персоналізованих рекомендацій. Автори підкреслюють, що саме генеративні

моделі, як-от ChatGPT, демонструють найвищий потенціал для бібліографічного аналізу, створення анотацій та обслуговування користувачів.

Дослідження науковців Р. Прасанни та С. Йогендри (Prasanna & Yogendra, 2023) зосереджене на впливі генеративного ШІ на розвиток цифрових бібліотечних послуг. Вони описують трансформацію ролі бібліотекаря: від функціонера до цифрового фасилітатора, який здійснює кураторство контенту за допомогою інтелектуальних інструментів. Подібної думки дотримуються Р. Ахмед, А. А. Хаммам та М. Самір (Ahmed et al., 2024), які вказують, що ШІ значно підвищує ефективність операцій бібліотеки та сприяє персоналізації обслуговування, зокрема завдяки інтеграції в системи онлайн-консультацій.

Особливу увагу розвитку цифрових компетентностей приділено у звіті Р. Вуорікарі, С. Клузера та Ю. Пуні (Vuorikari et al., 2022), де підкреслюється необхідність формування у бібліотечних фахівців здатності критично взаємодіяти із системами ШІ, створювати та коригувати промпти, оцінювати достовірність згенерованих відповідей. У цьому контексті впровадження ШІ в бібліотечну практику постає не лише як технологічне оновлення, а як педагогічний та методологічний виклики, що потребує нових підходів до навчання персоналу.

Український науковий дискурс також демонструє зростання інтересу до теми. Зокрема, у статті Н. Ічанської, М. Лисенко та В. Пікалової (2024) наголошується на потенціалі ШІ для покращення обслуговування користувачів, оптимізації робочих процесів та розвитку цифрових бібліотечних сервісів, що вимагає відповідної компетентності бібліотекарів. У статті Л. Дем'янюк (2022) акцент зроблено на ролі онлайн-комунікації та можливості використання ШІ як засобу підвищення ефективності взаємодії з читачем, спираючись на зарубіжний досвід.

У контексті українських фахових публікацій також варто згадати працю Н. Маранчак (2023), в якій проаналізовано застосування штучного інтелекту в цифровому маркетингу бібліотек, включаючи його роль як інструменту просування та взаємодії. Значний внесок у формування дискусії зробили і дослідження Т. Ярошенко (2023, 2024), де розглядаються перспективи й ризики впровадження інтелектуальних технологій у бібліотечну практику.

Однак більшість згаданих праць зосереджені або на загальних міркуваннях щодо потенціалу ШІ, або на окремих його аспектах – наприклад, чат-ботах, цифровій рекламі чи автоматизації. Недостатньо представлено саме прикладні сценарії використання генеративних мовних моделей у щоденній бібліотечній діяльності із чіткими кейсами, промпт-моделями та методичними рекомендаціями.

Мета статті – на основі авторського досвіду та емпіричних прикладів описати сценарії застосування інструментів штучного інтелекту (ChatGPT, Gemini) у діяльності бібліотек, зокрема для аналізу медіаконтенту, анотування, пошуку інформації, формування бібліографії, створення ботів і промпт-інженерії; а також виокремити виклики, обмеження й етичні аспекти, що виникають у ході такої інтеграції.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У межах дослідження застосовано порівняльний аналіз функціоналу генеративних моделей штучного інтелекту (ChatGPT-4o, Gemini 1.5) на основі типових бібліотечних запитів; проведено емпіричне тестування сценаріїв застосування ШІ у створенні бібліографічних описів, анотацій та фільтрації даних; апробовано

промпт-інженерію як метод побудови ефективної взаємодії з моделями ШІ; приділено увагу мультимодальним можливостям моделей при роботі із PDF-файлами, таблицями та відеоконтентом.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рутинні, але водночас критично важливі аспекти бібліотечної діяльності, такі як складання бібліографічних описів за вимогами конкретного наукового видання або стандарту (APA, MLA, Chicago, ДСТУ 8302:2015 тощо), завжди були трудомісткими та вимагали надзвичайної уважності бібліотекарів. Некоректне оформлення може призвести до академічної недоброчесності, ускладнити пошук джерел та навіть стати причиною відхилення публікації. Ці виклики посилюються через різноманіття правил, необхідність їх постійного оновлення та високу ймовірність людських помилок за ручної обробки великих обсягів інформації. Застосування інструментів штучного інтелекту (ШІ) пропонує значне зменшення витрат часу і зусиль на ці завдання, однак ефективність такого використання залежить від коректного формулювання завдання (промпта), а також від здатності моделі запам'ятовувати інструкції та уникати типових помилок.

Для оцінки потенціалу ШІ у вирішенні цієї проблеми було проведено експеримент із залученням бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв. Метою дослідження стало вивчення здатності ШІ-моделі інтерпретувати складні правила форматування із PDF-файла, адаптуватися до специфічних вимог видання та ефективно коригувати власні помилки. Як інструмент було обрано ChatGPT-4o.

Методологія експерименту полягала у наступному: моделі було надано PDF-файл, що містив детальні настанови з оформлення списку літератури за вимогами APA Style для наукового видання «Вісник КНУКиМ. Серія: Мистецтвознавство». PDF-файл був обсягом у 5 сторінок, містив текстові інструкції, приклади та таблиці.

Початковий промпт для ШІ був сформульований таким чином: *«Уяви, що ти складаєш список бібліографічних посилань у науковій статті. Тобі потрібно чітко дотримуватися всіх правил складання бібліографічного опису, які містяться у наданому PDF-файлі. Зверни особливу увагу на секції, що стосуються References (списку використаних джерел латиницею) та Списку літератури (джерел кирилицею). Запам'ятай ці правила»*.

Після обробки файла та уточнення запиту модель продемонструвала розуміння, відтворивши перелік ключових правил: форматування імені автора, виділення року публікації, стилізацію назв джерел, подання DOI та специфіку транслітерації. Далі було надано приклади різномовних джерел (статей, книг, вебресурсів), які слід було відформатувати згідно з вивченими правилами.

У першій ітерації модель сформувала бібліографічний список доволі швидко, але припустилася типової помилки: не вказала оригінальну мову публікації для англomовних джерел, що є обов'язковою вимогою для References згідно з інструкцією «Вісника КНУКиМ». Цю вимогу було виділено у PDF-файлі, але, ймовірно, вона не була достатньо пріоритетною для ШІ або вийшла за межі його початкового контекстного вікна.

Після зазначення помилки за допомогою коригувального промпта – *«Зверни увагу, що для References (списку літератури латиницею) обов'язковою вимогою згідно*

з наданими правилами є вказування оригінальної мови публікації для англомовних джерел у квадратних дужках. Врахуй це та виправ попередній список» – ШІ оновив свою «пам'ять» та врахував цю вимогу в наступних генераціях. Це свідчить про адаптивність моделі та її здатність до навчання в рамках однієї сесії взаємодії, що є критично важливим для практичного застосування у майбутньому.

Цей діалоговий сценарій яскраво ілюструє критично важливу властивість сучасних генеративних ШІ-моделей: їхню здатність до збереження та інтеграції попереднього досвіду роботи з конкретним користувачем. Ця функція, відома як пам'ять контексту (context window) або персистентна пам'ять, дозволяє уникнути повторних пояснень та інструкцій у подальших взаємодіях. У контексті бібліотечної практики це має значні переваги, оскільки сприяє створенню «навченого асистента», який функціонує відповідно до стандартів конкретної установи, що веде до суттєвого зменшення витрат часу на повторне формулювання завдань та підвищення точності обробки даних.

Додатково, під час тестування була підтверджена можливість «запам'ятовування» стилістичних та етичних інструкцій. Наприклад, після введення промпта – *«Завжди пиши академічним стилем, не використовуй приклади з художньої літератури, цитуй тільки наукові джерела»* – модель успішно відтворювала ці налаштування у всіх наступних діалогах, навіть без їх повторення. Це відкриває шлях до формування унікального «бібліотечного профілю» ШІ, який може бути адаптований під конкретні потреби установи.

Такий підхід стає важливим інструментом індивідуалізації бібліотечного обслуговування, що є особливо цінним для бібліотек закладів вищої освіти. Установи цього типу працюють із користувачами, які належать до різних академічних спільнот і спеціальностей, використовують конкретну автоматизовану бібліотечно-інформаційну систему (АБІС) із визначеними правилами заповнення полів електронного каталогу, дотримуються усталених стандартів бібліографічного опису та обслуговують читачів різних категорій (студенти, аспіранти, викладачі). ШІ із функцією збереження контексту дозволяє персоналізувати взаємодію та підтримувати одночасно кілька стандартів роботи з інформацією.

Реалізація механізму збереження контексту в моделях, таких як ChatGPT-4o, відбувається за рахунок інтеграції попередніх інструкцій та діалогів у постійний контекст взаємодії. Це дозволяє користувачеві формувати стійкі настанови для моделі через функціонал Custom Instructions (Користувацькі інструкції), де можуть бути визначені загальні вимоги до відповіді (наприклад, бажаний стиль, формат цитування, обмеження на використання певних джерел). Ці інструкції застосовуються до всіх майбутніх діалогів із моделлю. Крім того, сама історія діалогу автоматично використовується для підтримки когерентності та послідовності у подальших генераціях. Ефективне застосування цієї можливості вимагає від оператора чіткого формулювання початкових директив та, за необхідності, цілеспрямованої корекції з метою інтеграції бажаних поведінкових патернів у довгострокову пам'ять моделі.

Для ефективного використання моделей із довгостроковою пам'яттю, таких як ChatGPT-4o з активованим функціоналом Мемогу, доцільно дотримуватися низки методологічних кроків. Користувачеві слід сформулювати узагальнені інструкції щодо стилю, термінології, форматування, релевантності джерел тощо через функцію Custom Instructions або в діалозі з моделлю, яка підтримує ре-

жим пам'яті. Рекомендовано чітко визначати професійний контекст (наприклад: «Я бібліотекар, який працює з академічною інформацією у стилі APA 7-го видання» або «Прошу уникати популяризаторських формулювань та неперевічених джерел»).

Для збереження таких директив у довгостроковій пам'яті необхідно ініціювати відповідний запит: «Запам'ятай, що я працюю з академічними бібліотеками, і мені потрібна допомога зі стандартами бібліографії та перевіркою джерел». Модель підтвердить додавання цього контексту до своєї пам'яті та використовуватиме його у майбутніх сесіях.

Користувачеві рекомендується періодично перевіряти та актуалізувати пам'ять моделі, зокрема після зміни вимог до контенту або переходу до нового проекту. Це можна зробити через інтерфейс керування пам'яттю (Memory Settings), де відображено збережені факти про користувача. Для наукових і бібліотечних задач доцільно підтримувати структуровану інструкцію, яка охоплює: типову тематику (ІІІ, цифровізація, бібліотекознавство), формат очікуваної відповіді (стислі абзаци, академічний стиль), правила оформлення джерел (наприклад, ДСТУ 8302:2015 або APA) та небажані джерела (вільні енциклопедії, блоги тощо).

На відміну від універсального збереження контексту ChatGPT, платформа Gemini пропонує механізм Gem-ботів (Custom Gems), що дозволяє створювати спеціалізовані екземпляри моделі з попередньо визначеними інструкціями та функціоналом. Користувач може конфігурувати Gem-бот, задаючи його призначення (наприклад, «бібліограф-асистент», «помічник із каталогізації», «консультант з інформаційного пошуку»), бажаний тон спілкування, а також набір унікальних правил, яких модель буде неухильно дотримуватися в рамках своєї спеціалізації. Створення Gem-бота відбувається через інтерфейс налаштувань, де користувач визначає його функціонал та параметри. Цей підхід забезпечує високий ступінь індивідуалізації і масштабованості, дозволяючи бібліотечним установам розгорнути кілька спеціалізованих ІІІ-асистентів, кожен з яких оптимізований для конкретних завдань, мінімізуючи міжконтекстні інтерференції.

Інструкції до Gem-бота прописуються безпосередньо в його параметрах через спеціальний інтерфейс платформи. Особливу увагу слід приділити так званому «ланцюжку підказок» (prompt chaining), що дозволяє поглиблювати роль бота за допомогою серії взаємопов'язаних директив. Після створення Gem-бота бажано зберегти його шаблон разом із супровідними метаданими (дати створення, версії інструкцій, цільової функції) задля подальшого відтворення, оновлення або масштабування у межах установи.

Перевагою використання Gem-ботів є можливість створення кількох однотипних моделей для різних підрозділів або спеціалістів, що гарантує послідовність у виконанні завдань та уникає перехресного впливу контекстів. Таким чином, платформа Gemini забезпечує високий ступінь індивідуалізації й водночас дозволяє уніфікувати виконання інформаційних функцій у бібліотечному середовищі.

Ефективність взаємодії з генеративними мовними моделями значною мірою корелює з якістю структурованості вхідного запиту. Ретельно сконструйований запит –так званий «промпт» (у бібліотеках вживають стандартизований термін: «Пошуковий образ запиту») –виступає засобом комунікації між користувачем і ІІІ та механізмом управління результатами генерації. Як засвідчено в межах дослідження, відповідь моделі може бути релевантною, інформативною та профе-

сійно придатною лише за умови надання чіткого завдання з контекстуалізацією і формалізованими параметрами.

У цьому контексті доречно ввести поняття «промпт-інженерія» – цілеспрямована практика побудови вхідного запиту до генеративної моделі з урахуванням особливостей її роботи, логіки обробки тексту й механізмів генерації. Промпт-інженерія є міждисциплінарним інструментом, що поєднує елементи лінгвістики, інформаційного дизайну, логіки, програмної інженерії та теорії комунікації. Вона дозволяє створювати запити, які активують цільовий функціонал моделі, мінімізують імовірність помилкових відповідей, підвищують логічну цілісність згенерованого матеріалу й забезпечують дотримання стилістичних і структурних вимог.

Серед ключових аспектів промпт-інженерії варто виокремити такі, як чітке формулювання ролі моделі, визначення задачі генерації, вбудовування контексту взаємодії, демонстрація очікуваного формату відповіді, введення семантичних і формальних обмежень, а також передбачення механізмів уточнення й корекції результатів. Ці аспекти забезпечують своєрідну «рамку інтерпретації», у межах якої ШІ виконує генерацію відповідно до заданих цілей.

Методологія дослідження передбачала покрокову апробацію моделі побудови запиту з огляду на специфіку бібліотечно-інформаційної сфери. Було виявлено, що найбільш продуктивними є промпти, які одночасно задають роль моделі, формулюють очікувану мету генерації, включають профільний контекст, надають приклад очікуваного результату, встановлюють змістові й формальні обмеження, а також передбачають подальшу корекцію шляхом уточнень. Така комплексна структура забезпечує не лише підвищену точність відповідей, а й сприяє формуванню стійкого поведінкового патерну моделі в межах конкретної сесії взаємодії.

Під час практичної апробації було зафіксовано, що ефективно структуровані запити призводили до зростання точності відповідей із початкового рівня 62 % до 89 % після одного уточнюючого втручання. Одночасно спостерігалось зменшення потреби у повторному редагуванні текстів, створених ШІ, удвічі. Зазначені результати свідчать про наявність прямої залежності між якістю запиту та когнітивною відповідністю згенерованої інформації очікуванням користувача.

Для узагальнення підходу до побудови ефективного запиту в бібліотечному контексті доцільно подати елементи результативного промпта у табличній формі:

На окремий розгляд заслуговує функціонал мультимодальної обробки даних, який зазнав суттєвого розвитку у 2025 році завдяки оновленням генеративних моделей, зокрема GPT-4 і Gemini. Мультимодальність у цьому контексті означає здатність моделі працювати з різними форматами вхідних даних – текстовими, табличними, графічними – у межах єдиного інформаційного запиту. Такі можливості відкривають нові горизонти для бібліотечної практики, зокрема для роботи з ретроспективними фондами, каталогами, електронними архівами й обліковими файлами.

У процесі експериментального тестування моделі ChatGPT-4o було опрацьовано кілька PDF-документів, що містили наукові статті, а також Excel-файли з обліковими даними бібліотечного фонду. Вхідні запити до ШІ формувались у вигляді аналітичного завдання з фільтрацією за іменем автора та часовим діапазоном: *«Проаналізуй файл. Знайди всі статті, автором яких є <ПІБ> у період 2020–2024 рр. Зазнач повну назву статті, рік публікації, сторінки, джерело»*.

Таблиця 1

Компоненти ефективного промпта для генеративних ШІ-моделей
у бібліотечно-інформаційній сфері

Компонент запити	Функціональне навантаження	Приклад (адаптований для бібліотечної сфери)
Роль моделі	Імітація професійної функції, формування контексту компетентності	«Уяви, що ти бібліотекар-бібліограф із досвідом класифікації та аналітичної обробки документів»
Ціль генерації	Чітке формулювання очікуваної задачі та кінцевого результату	«Твоє завдання – скласти анотований список літератури за темою “Інформаційна культура в епоху ШІ”»
Профільний контекст	Уточнення умов, аудиторії або специфічної сфери застосування	«Підбірка призначена для студентів-магістрів спеціальності 029 “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа”»
Приклад бажаного результату	Демонстрація очікуваного формату, стилю та структури відповіді	«Гавриш, Б., & Тимченко, О. (2022). Створення моделі впливу звуків на емоційний стан людини. <i>Computer Systems and Information Technologies</i> , 3, 61–64. Анотація: У статті запропоновано модель взаємозв'язку звуку та емоційних реакцій людини...»
Обмеження	Встановлення кількісних, якісних або змістових параметрів для генерації	«Надай не більше 10 джерел, тільки із 2023 року, з відкритим доступом, лише рецензовані видання»
Механізм корекції	Забезпечення можливості ітеративного зворотного зв'язку та уточнення	«Це джерело популярно-наукове. Заміни на наукову статтю з DOI або ISSN. Запам'ятай підхід»

Джерело: власна розробка

Згенеровані відповіді були представлені у табличному форматі з точним зазначенням авторів, назв, джерел публікації, року та сторінок, що відповідає вимогам академічного бібліографічного опису. Аналогічна методика була застосована до Excel-файлів, де модель здійснювала цілеспрямовану фільтрацію за одним або кількома критеріями (автор, рік, тематична рубрика) без потреби у попередньому форматуванні таблиці чи адаптації структури.

Таблиця 2

Фрагмент результату пошуку у PDF-документі
за допомогою ChatGPT-4o

Автор	Назва статті	Джерело	Рік	Сторінки
Гавриш Б.	Мультимедійна модель сприйняття музики	Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство	2022	61–64
Тимченко О.	Звукові образи в культурній антропології	Культура і сучасність	2023	45–51

Джерело: власна розробка

У ході тестування було виявлено як переваги, так і обмеження в роботі обох моделей. ChatGPT-4o демонструє високу структурну впорядкованість відповіді, проте вимагає попереднього уточнення щодо формату файлу і типу даних. Натомість модель Gemini виявила кращу інтеграцію із хмарними сервісами Google, зокрема Drive та Google Sheets, що забезпечує перевагу у роботі з динамічними базами даних, які оновлюються в реальному часі.

Загалом, результати експерименту підтверджують доцільність використання мультимодальних можливостей генеративного ШІ в бібліотечній практиці, особливо в умовах академічних установ, де висуваються високі вимоги до точності даних.

Використання ШІ в цьому процесі дозволяє бібліотекам підсилити аналітичну функцію, зокрема завдяки можливості швидкого виявлення закономірностей у великих масивах даних, автоматичному формуванню зведених звітів та перевірці бібліографічних записів на відповідність заданим критеріям. Крім того, ШІ оптимізує введення даних до АБИС, автоматично витягуючи метадані з електронних документів, заповнюючи відповідні поля каталогу за встановленими правилами та мінімізуючи кількість ручних операцій. Це сприяє підвищенню якості інформаційного обслуговування, оскільки звільняє час бібліотекарів для роботи з користувачами та поглибленого аналізу ресурсів.

Те, що модель Gemini розроблена компанією Google DeepMind, забезпечує її тісну інтеграцію із хмарними сервісами Google (Drive, Docs, Sheets, Slides, Gmail та ін.). Це відкриває низку унікальних можливостей для бібліотек, які працюють з електронними документами та базами даних. Зокрема, за згодою користувача Gemini може отримувати доступ до вмісту його облікового запису Google, що дає змогу бібліотекарям безпосередньо редагувати електронні каталоги, формувати бібліографічні таблиці у Google Sheets, створювати та коригувати шаблони каталожних записів і звітів у Google Docs, а також коментувати тексти під час колективної роботи. Така інтеграція дозволяє автоматизувати частину аналітичної та каталогізаційної роботи, пришвидшити підготовку звітності, обробку запитів користувачів і ведення електронних формулярів.

Додатковою перевагою є підтримка інтерактивного управління файлами через інтерфейс чату. Користувач може, не залишаючи середовища Gemini, дати команду завантажити файл із Google Drive, надіслати листа з результатами аналізу, оновити конкретну таблицю або створити презентацію за заданою темою. Такий підхід пришвидшує виконання типових операцій і знижує поріг входження для бібліотекарів, які працюють з екосистемою Google.

Для активації взаємодії із сервісами Google в інтерфейсі Gemini користувачеві необхідно надати моделі відповідні дозволи через розділ налаштувань. Зокрема, в меню доступу до функцій Gemini (позначене іконкою налаштувань або через пункт Extensions (Розширення)) слід увімкнути доступ до таких сервісів, як Google Drive, Gmail, Docs, Sheets, Slides та інших. Після підтвердження доступу Gemini зможе читати, редагувати, створювати та надсилати файли від імені користувача. Це дає змогу інтерактивно працювати з даними безпосередньо у хмарному середовищі, формуючи контекстні відповіді на основі вмісту документів, здійснювати аналіз або коментувати тексти у режимі реального часу. Увімкнення розширень є умовою повноцінної реалізації сценаріїв автоматизованої обробки документів та ресурсів, що відкриває нові можливості для цифровізації бібліотечних процесів.

Ще один такий сценарій – робота з відеоматеріалами на платформі YouTube: лекціями, вебінарами, публічними виступами. Обробка відеоконтенту потребує значного часу: від створення супровідних анотацій до виокремлення тематичних блоків до формування оглядів. Використання моделі Gemini від Google дозволяє бібліотекарям автоматизувати ці процеси з мінімальними технічними навичками.

У межах емпіричної апробації було протестовано інструмент Gemini 1.5 із прямим доступом до YouTube-відео. На запит виду – «Проаналізуй вміст відео за посиланням, виокреми основні тези, сформууй коротку анотацію, додай тайм-коди до ключових блоків» – модель створила структурований конспект вебінару тривалістю 54 хвилини. У відповідь Gemini надав чіткий поділ виступу на логічні розділи, анотацію події, а також інтерактивні таймкоди, що дозволяють переходити до відповідних фрагментів відео. Особливу цінність становить можливість отримання тезового резюме конкретного виступу спікера або сегмента дискусії, що суттєво спрощує аналітичну роботу та каталогізацію матеріалів.

Результати апробації свідчать про високу придатність Gemini для бібліотекарів у роботі з мультимедійним контентом – як для створення метаданих до відеозаписів, так і для включення таких матеріалів до навчально-методичних баз. Порівнюючи із ChatGPT, Gemini показав вищий рівень інтегрованості з відеосервісами та зручніший формат відповіді для потреб бібліотек. Водночас точність семантичної сегментації відеотек не завжди була оптимальною, що залишає простір для уточнення запитів і подальшого доопрацювання результатів вручну.

Аналіз емпіричних кейсів засвідчив, що при оформленні бібліографічного списку за темою музичної терапії штучний інтелект у кількох випадках навів неправдиві джерела, які не мали підтвердження у жодній із наукових баз. Попри те, що подальше уточнення запиту й надання користувачем перевірених джерел призвели до корекції відповідей, модель не завжди визнавала помилки самостійно. Це свідчить про потребу в постійній модерації результатів із боку фахівця.

Водночас поява функції Deep Research (Глибоке дослідження) у новітніх версіях генеративних моделей відкрила додаткові можливості для підвищення достовірності згенерованих відповідей. Зокрема, такі моделі здатні здійснювати крос-перевірку вмісту з електронних каталогів конкретних бібліотек або OCLC для встановлення найбільш релевантної інформації, а також створювати зведені аналітичні огляди з доступних документів – узагальнені тексти, що синтезують зміст кількох перевірених джерел (наприклад, наукових статей, звітів, бібліографічних описів або статистичних даних, до яких надано відкритий доступ). Однак навіть за наявності таких функцій бібліотекаря слід діяти з позиції критичного мислення.

Доцільним є поєднання кількох підходів для зменшення ймовірності помилок: перевірка фактів через авторитетні джерела (зокрема, Crossref, eLibrary, Google Scholar), збереження попередніх версій згенерованих відповідей з метою простеження змін і уточнень, а також обмеження роботи ШІ до заздалегідь підготовленого корпусу документів у форматі PDF або XLS. Таке обмеження контексту моделі дозволяє значно звузити простір для потенційних помилок і фокусувати відповідь виключно на наданих джерелах. Проведене тестування засвідчило, що застосування зазначеного підходу зменшило кількість помилкових відповідей із боку ШІ до 5 % у межах дослідної вибірки.

Хоча проблема галюцинацій є невід’ємною рисою сучасних генеративних систем, її вплив можна мінімізувати за умови професійної медіації бібліотекарем, застосування функції «глибоке дослідження» в комплексі з перевіреними масивами даних і впровадження внутрішніх процедур перевірки достовірності та точності згенерованої інформації.

Важливо усвідомлювати, що впровадження штучного інтелекту в бібліотечну діяльність не веде до витіснення фахівця, натомість актуалізує переосмислення його функцій і зміщення професійних акцентів. Досвід впровадження генеративних мовних моделей у роботі з користувачами засвідчує, що роль бібліотекаря дедалі більше набуває рис посередника, куратора й аналітика в цифровому середовищі.

Бібліотекар перестає бути лише посередником між читачем і фондом, перетворюючись на інформаційного куратора. В умовах перенасиченості інформаційного простору саме він допомагає користувачу зорієнтуватися в потоці знань. Зміна підходів до інформаційного пошуку вимагає від фахівців не просто інтерпретувати результати роботи ШІ, а й формувати критерії оцінки їхньої якості. Використання лише традиційного пошуку документів у каталогах бібліотек у цьому випадку недостатнє, оскільки каталоги відображають наявні фонди, але не дають аналітичного узагальнення, тематичного відбору чи критичної оцінки змісту документів. ШІ у поєднанні із професійними навичками бібліотекаря дозволяє здійснювати глибший аналіз, поєднувати дані з різних джерел і надавати користувачу вже структуровану, релевантну й перевірену інформацію.

Зростає значення аналітичної та редакторської функції бібліотекаря. ШІ-моделі можуть генерувати текстові відповіді високого ступеня узагальнення, однак часто потребують уточнення, перевірки джерел, редагування та логічної структуризації. У таких випадках бібліотекар виконує роль фільтра, здійснюючи своєрідний фактчекінг результатів, згенерованих моделлю, і відповідаючи за їхню точність у межах освітньої або наукової діяльності.

Зміщується характер взаємодії з користувачами: бібліотекар стає ментором і провідником у середовищі цифрових сервісів. У процесі консультування фахівець навчає навігації каталогами та базами даних, пояснює особливості побудови ефективних запитів до ШІ, принципи роботи моделей, критерії їхнього використання в етичному і правовому аспектах.

Паралельно з цим відбувається поступове оновлення професійних компетентностей бібліотекарів. Зокрема, зростає потреба в оволодінні навичками промпт-інженерії, цифрової грамотності, управління інформаційними медіаресурсами, критичного оцінювання інформаційного контенту. Також актуалізується знання принципів роботи алгоритмів генерації, інтеграції моделей у локальні системи (наприклад, внутрішні чат-боти бібліотеки), уміння формувати тренувальні корпуси текстів для налаштування ШІ.

Функціональна трансформація професійного профілю бібліотекаря у XXI столітті визначається не стільки зникненням традиційних ролей, скільки їх зміною, переорієнтацією з рутинного обслуговування на аналітичну, менторську та інноваційну діяльність. У цьому сенсі штучний інтелект постає не конкурентом, а інструментом підсилення фахової експертизи, але його вплив залежить від готовності бібліотечної спільноти адаптуватися до змін.

Зрозуміло, що ефективне використання штучного інтелекту в бібліотечній практиці неможливе без цілеспрямованого розвитку цифрових компетентностей персоналу. Трансформація бібліотек у напрямі інтеграції інтелектуальних сервісів передбачає підготовку фахівців, здатних критично мислити та адаптувати цифрові інструменти під власні завдання.

У сучасних умовах базовими навичками бібліотечного працівника стають розуміння принципів функціонування генеративних моделей, знання структури інформаційних запитів та методик промпт-інженерії. Це передбачає здатність формувати запит з урахуванням специфіки алгоритму, наприклад, чітко визначати мету (генерація списку літератури, створення анотації або переклад), встановлювати параметри результату (довжина, стиль, формат посилань), додавати приклади або вхідні дані для навчання моделі.

Особливе значення має розвиток навичок критичного оцінювання згенерованих результатів: від ідентифікації хибних фактів до виявлення упередженості або поверховості відповіді. Бібліотекар має вміти аналізувати логіку побудови тексту, верифікувати джерела, зіставляючи їх із наявними базами даних. Це є основою відповідального використання ШІ в освітньому та науковому середовищах.

Не менш важливою є інформаційна етика. У процесі навчання працівників бібліотек слід приділяти увагу питанням авторського права, збереження приватності користувачів, запобігання поширенню фейкової інформації та розуміння меж використання штучного інтелекту. Підготовка має охоплювати технічні, філософські, соціальні та правові аспекти цифрової взаємодії.

ВИСНОВКИ

У дослідженні проаналізовано потенціал, переваги та обмеження використання генеративних мовних моделей штучного інтелекту в сучасній бібліотечній практиці. Узагальнені результати свідчать про те, що ChatGPT, Gemini та подібні системи можуть ефективно підтримувати фахівців у виконанні рутинних завдань, таких як формування бібліографічних списків, реферування джерел, навігація по базах даних, супровід користувача в пошуку інформації тощо. Водночас застосування цих інструментів потребує високого рівня цифрової культури, промпт-інженерної грамотності та критичного ставлення до результатів.

Показано, що сучасний бібліотекар має трансформуватися з обслуговуючої ланки на посередника й аналітика в цифровому середовищі, здатного професійно використовувати ШІ та спрямовувати його досягнення на користь бібліотек ЗВО. Створення спеціалізованих ботів на базі ШІ, інтеграція з локальними каталогами, аналіз медіаархівів та анотування відеолекцій – це лише частина можливих застосувань, що розширюють спектр бібліотечних послуг.

У підсумку можна стверджувати, що впровадження ШІ в бібліотечну справу має розглядатися не як загроза професії, а як шанс для її глибокого оновлення. Пріоритетним завданням стає розвиток нових компетентностей фахівців, створення інструктивних сценаріїв та організація середовища безпечного, ефективного й етично виваженого використання ШІ в бібліотеках України.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Дем'янюк, Л. М. (2022, 4–6 жовтня). Штучний інтелект у бібліотечній практиці: зарубіжний досвід. В *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг* [Матеріали конференції] (с. 33–35). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004349.pdf#page=33
- Ічанська, Н. В., Лисенко, М. В., & Пікалова, В. В. (2024). Розвиток штучного інтелекту і його застосування в бібліотечній справі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Математика і інформатика*, 45(2), 195–204. [https://doi.org/10.24144/2616-7700.2024.45\(2\).195-204](https://doi.org/10.24144/2616-7700.2024.45(2).195-204)
- Маранчак, Н. (2023). Використання штучного інтелекту в цифровому маркетингу бібліотечної галузі України: зарубіжний досвід і перспективи. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 6(1), 172–184. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283986>
- Ярошенко, Т. (2023). Штучний інтелект у бібліотеках: бути чи не бути? [Рецензія на збірник *The rise of AI: Implications and applications of artificial intelligence in academic libraries*]. *Бібліотечна планета*, 2(100), 39–41.
- Ярошенко, Т. (2024). Бібліотеки та штучний інтелект: ігнорувати не можна використовувати. *Бібліотечна планета*, 3(105), 6–12.
- Ahmed, R., Hamam, A. A., & Sameer, M. (2024). The role of artificial intelligence in transforming public libraries: Enhancing user experience and operational efficiency. *International Journal of Multidisciplinary Education and Research*, 9(4), 24–33. <https://www.researchgate.net/publication/387136698>
- Martínez Concha, K., Palacios Zenteno, F., & Tello Alfaro, J. (2024). Use of artificial intelligence in libraries: a systematic review, 2019–2023. *South African Journal of Libraries and Information Science*, 90(2). <https://doi.org/10.7553/90-2-2387>
- Prasanna, R., & Yogendra, S. (2023). The Role of Artificial Intelligence in Enhancing Digital Library Services. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 10(12), 1712–1723. <https://www.jetir.org/papers/JETIR2312587.pdf>
- Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens. *Publications Office of the European Union* (Report EUR 31006 EN). <https://doi.org/10.2760/115376>

REFERENCES

- Ahmed, R., Hamam, A. A., & Sameer, M. (2024). The role of artificial intelligence in transforming public libraries: Enhancing user experience and operational efficiency. *International Journal of Multidisciplinary Education and Research*, 9(4), 24–33. <https://www.researchgate.net/publication/387136698> [in English].
- Demianiuk, L. M. (2022, October 4–6). Shtuchnyi intelekt u bibliotechnii praktytsi: zarubizhnyi dosvid [Artificial intelligence in library practice: Foreign experience]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Innovatsiini transformatsii resursiv i posluh* [Library. Science. Communication. Innovative transformations of resources and services] [Conference proceedings] (pp. 33–35). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004349.pdf#page=33 [in Ukrainian].
- Ichanska, N. V., Lysenko, M. V., & Pikalova, V. V. (2024). Rozvytok shtuchnoho intelektu i yoho zastosuvannia v bibliotechnii spravi [Development of artificial intelligence and its application in librarianship]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series of Mathematics*

- and Informatics*, 45(2), 195–204. [https://doi.org/10.24144/2616-7700.2024.45\(2\).195-204](https://doi.org/10.24144/2616-7700.2024.45(2).195-204) [in Ukrainian].
- Maranchak, N. (2023). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v tsyfrovomu marketynhu biblioteknoi haluzi Ukrainy: zarubizhnyi dosvid i perspektyvy [The use of artificial intelligence in digital marketing of the library industry in Ukraine: Foreign experience and prospects]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 6(1), 172–184. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283986> [in Ukrainian].
- Martínez Concha, K., Palacios Zenteno, F., & Tello Alfaro, J. (2024). Use of artificial intelligence in libraries: a systematic review, 2019–2023. *South African Journal of Libraries and Information Science*, 90(2). <https://doi.org/10.7553/90-2-2387> [in English].
- Prasanna, R., & Yogendra, S. (2023). The Role of Artificial Intelligence in Enhancing Digital Library Services. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 10(12), 1712–1723. <https://www.jetir.org/papers/JETIR2312587.pdf> [in English].
- Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens. *Publications Office of the European Union* (Report EUR 31006 EN). <https://doi.org/10.2760/115376> [in English].
- Yaroshenko, T. (2023). Shtuchnyi intelekt u bibliotekakh: buty chy ne buty [Artificial intelligence in libraries: To be or not to be]? [Review of the collection *The rise of AI: Implications and applications of artificial intelligence in academic libraries*]. *Bibliotekna planeta*, 2(100), 39–41 [in Ukrainian].
- Yaroshenko, T. (2024). Biblioteky ta shtuchnyi intelekt: iignoruvaty ne mozhna vykorystovuvaty [Libraries and artificial intelligence: Cannot be ignored, cannot be used]. *Bibliotekna planeta*, 3(105), 6–12 [in Ukrainian].

UDC 027.7:[004.8:025.5:024

Mykola Maranchak,
PhD in Social Communications, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: maranchak@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5062-0759

AI APPLICATION IN SERVING USERS OF LIBRARIES IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

The aim of the article is to identify possibilities of using generative language models of artificial intelligence (AI) in the service activities of IHE libraries with an emphasis on applied aspects, namely: setting of references, search and analysis of sources, consulting users and transformation of librarians' professional functions.

Research methods. To achieve the set goal, a comparative analysis of AI models' functionality, a case study method based on practical cooperation with Ukrainian libraries, an expert evaluation of AI-generated results and prompt engineering techniques for grounding effective interaction scenarios are used.

The scientific novelty. The experience of personalising AI models in the library context through memorising citation standards, creating profile bots and prompt engineering scenarios is analysed. The advantages and limitations of AI usage in bibliographic service are highlighted, including the problem of “hallucinations” and ethical challenges.

Main conclusions. The AI use in servicing users of IHE libraries opens up new horizons for optimising routine operations and improving a service quality. Implementing of tools such as

ChatGPT, Gemini and analogues allows to automate the creation of bibliographic descriptions, perform in-depth searches in digital archives and databases, form annotations and abstracts, as well as provide consulting services in an asynchronous format. Due to the ability of models to remember instructions and adapt to stylistic and structural requirements of users, libraries can develop individual scenarios for repetitive tasks, which increases the work efficiency.

The AI appliance is accompanied by a range of risks, including generation inaccuracies, lack of transparency in data sources, ethical concerns regarding copyright protection, confidentiality and information reliability. To minimise all these risks, a critical approach to the results of generation, the use of prompt engineering and the implementation of data verification mechanisms are necessary.

Keywords: library; information resource; artificial intelligence; library activities; generative models; bibliography; prompt engineering.

Надійшла 08.06.2025

Прийнята 25.09.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 021.7:316.663:[005.336.6:316.422:004]:021(477)"20"
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348068

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ, ФУНКЦІЇ, МЕДІАКОНТЕНТ

Олександр Янчуков,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: aleksandr943@ukr.net
ORCID ID: 0009-0009-5729-1017

Для цитування:

Янчуков, О. (2025). Формування позитивного іміджу сучасної бібліотеки в Україні: чинники, функції, медіаконтент. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 87–96. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348068>

Метою статті є з'ясування внутрішніх і зовнішніх чинників формування позитивного іміджу сучасної бібліотеки в Україні, окреслення його функцій та принципів, а також визначення ролі медіаконтенту як інноваційного засобу підвищення престижу бібліотечного інституту.

Методи дослідження. Стаття ґрунтується на комплексі підходів наукового пізнання, зокрема принципах об'єктивності, взаємозв'язку теорії та практики, єдності досліджуваних процесів із сучасними соціокультурними умовами. Для досягнення поставленої мети застосовано методи аналізу, когнітивний, структурно-функціональний, описовий та синтезу.

Наукова новизна. У статті обґрунтовано необхідність формування позитивного іміджу бібліотек на основі активного використання потенціалу бібліотечного колективу, застосування PR-інструментів, створення якісного медіаконтенту та забезпечення постійної комунікації з користувачами.

Основні висновки. З'ясовано, що дослідження формування іміджу українськими бібліотеками перебуває у центрі уваги науковців, оскільки воно відіграє важливу роль в ефективному функціонуванні книгозбірень, їхньої затребуваності суспільством. Визначено, що імідж бібліотеки – це фактор, який відіграє важливу роль в оцінці ефективності книгозбірні та є наслідком управлінських дій менеджменту, що виражається через сприйняття як користувачів, так і самих працівників бібліотеки. Носієм іміджу може виступати бібліотека як соціальний інститут, бібліотекар як представник цього інституту, бібліотечний сервіс або бібліотечний продукт.

Доведено, що формування ефективного іміджу бібліотеки – це результат продуманої політики бібліотеки, що включає уміле використання потенціалу колективу, залучення PR-інструментів, створення позитивного бібліотечного контенту, постійну комунікацію із користувачами. З'ясовано, що якісний медіаконтент є хорошим засобом залучення ширшої аудиторії користувачів, виступає дійовим інструментом бібліотечного маркетингу, котрий сприяє розповсюдженню інформації про бібліотеку, її продукти і сервіси, заходи, проекти та програми, слугує рекламою для книгозбірні, є креативним доповненням її офіційного вебсайту і сторінок у соціальних мережах.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечний медіаконтент, імідж, контент, користувач, якість обслуговування, зв'язки із громадськістю.

ВСТУП

Актуальність вивчення іміджу бібліотеки, його формування та підтримки визначається посиленням впливу бібліотечного інституту на суспільні процеси, що набуває особливого значення у контексті довготривалої російсько-української війни.

Передумовою розбудови і успішного функціонування будь-якої бібліотеки є створений нею імідж у суспільстві. Сьогодні це важливий елемент залучення більшої кількості користувачів і, як наслідок, збільшення авторитету, впливовості та головне – фінансування, адже це одна із провідних цілей. Створення стабільного позитивного іміджу є підтвердженням того, що установа володіє всіма складниками успіху: фахове керівництво, підготовлений персонал та бажання і здатність до позитивних змін. При цьому, на наше переконання, технічне і технологічне забезпечення та сформований бібліотечно-інформаційний ресурс виступають менш важливими.

У сучасних умовах позитивний імідж є надзвичайно важливим фактором конкурентоспроможності бібліотеки. Недостатня увага до його формування і управління з боку бібліотечної спільноти істотно зменшує можливості успішного функціонування української бібліотечної галузі.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

На сучасному етапі розвитку бібліотекознавчої науки питання формування іміджу бібліотеки є предметом уваги багатьох українських дослідників, адже проблематиці присвячені праці В. Білоус, Н. Гайсинюк, Ю. Горбаня, О. Гришка, В. Касьяна, О. Красинського, І. Крохмаль, М. Маранчака, О. Мацей, Н. Пилипенко, Т. Проценко, Ж. Самохіної та інших. У науковій статті Ю. Горбаня, В. Касьяна та Н. Гайсинюк (2025) підкреслюється, що позитивний імідж бібліотеки стрімко трансформується із бажаного компонента бібліотечної діяльності у ключовий нематеріальний актив, який виступає стратегічним ресурсом сучасної бібліотеки. На думку О. Мацей (2013), завдання зі створення позитивного образу бібліотеки мають бути зорієнтовані на інтереси користувачів, що передбачає підвищення якості обслуговування, оптимізацію бібліотечних ресурсів та зростання професіоналізму працівників бібліотеки. О. Гришко (2025) акцентує, що сучасний імідж бібліотеки формується внаслідок її трансформації у багатофункціональний простір, у якому поєднуються традиційні бібліотечні функції з інноваційними формами діяльності.

Т. Проценко (2013) акцентує увагу на тому, що для досягнення успіху бібліотеки як соціально значущої інституції потрібно, щоб вона стала місцем зустрічі влади і громади, тобто сприймалася як установа, котра сприяє стабільності у суспільстві. Н. Пилипенко (2015) зазначає, що бібліотекарям потрібно вчитися сповна використовувати новітні сервіси та обертати на свою користь ті можливості, які сьогодні відкривають соціальні медіа, бути вже тепер готовими до нових тенденцій у комунікації з користувачами, які з кожним роком удосконалюються.

Формування та підтримка позитивного іміджу здатні підвищити не лише конкурентоспроможність бібліотеки, а й престиж професії бібліотекаря у суспільстві, встановлювати і розширювати партнерські зв'язки, залучати додаткове фінансування (Крохмаль, 2022). Компонентами формування іміджу сучасної бібліотеки мають стати: професійна етика бібліотекаря, реклама бібліотечних послуг і сервісів, авторитетний вебсайт, тісні зв'язки із громадськістю, комфортне приміщення

самої книгозбірні (Самохіна, б.д.). Робота над іміджем бібліотеки – це копіткий і систематичний процес, який не дає миттєвий результат, а лише демонструє, що книгозбірня працює над своєю стратегією і думає про своє майбутнє (Білоус, 2012).

Перспективою розвитку бібліотек і підвищення їхнього іміджу в суспільстві О. Красинський (2025) вважає трансформацію бібліотек в інклюзивні простори, орієнтовані на забезпечення рівного доступу до ресурсів для всіх категорій користувачів. У своїй праці він аргументує, що в умовах цифровізації та освітньої трансформації роль бібліотеки варто переглянути: вона повинна стати не лише місцем зберігання інформації, але й середовищем активної взаємодії, освітньої та культурної інклюзії. Таким чином, згідно із Красинським, формування позитивного іміджу сучасної бібліотеки в Україні має невіддільно поєднуватися з її трансформацією в інклюзивні, технологічно забезпечені та освітньо орієнтовані простори, де всі категорії користувачів мають рівний доступ до ресурсів і послуг.

Отже, сучасні наукові публікації репрезентують широкий спектр теоретичних і прикладних досліджень, що охоплюють концептуальні, технологічні та соціальні аспекти формування іміджу сучасної бібліотеки. Ці напрацювання створюють наукове підґрунтя для розуміння самими бібліотекарями своєї місії у суспільстві, розроблення стратегії формування престижу професії у суспільстві та підвищення іміджу бібліотеки як надійної та авторитетної інституції. Але, незважаючи на значні досягнення бібліотечної теорії і практики щодо формування іміджу бібліотек, є питання, які досі залишаються предметом дискусій і обговорень, зокрема про складники, принципи і задачі, які потребують вирішення у складних умовах соціальних перетворень.

Метою статті є з'ясування внутрішніх і зовнішніх чинників формування позитивного іміджу сучасної бібліотеки в Україні, окреслення його функцій та принципів, а також визначення ролі медіаконтенту як інноваційного засобу підвищення престижу бібліотечного інституту.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті сформував комплекс підходів наукового пізнання (об'єктивності, зв'язку теорії і практики), принципу єдності взаємозв'язку із сучасними умовами формування ефективного іміджу бібліотеки та методів (аналізу, когнітивного, описового, синтезу, функціонально-діяльнісного). Методологічними засадами є соціокомунікативний, системно-діяльнісний, інформаційний підходи, що уможливило сучасне осмислення підвищення іміджу українських бібліотек.

Необхідність досягнення мети статті зумовило також використання загальнонаукових методів, зокрема аналізу опублікованих документів задля вивчення актуальних питань формування власного позитивного іміджу бібліотеками України. Застосовані джерелознавчий пошук та аналіз профільних публікацій дозволили з'ясувати стан цієї проблеми на сучасному етапі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах випробувань, які переживає Україна, важливе місце у функціонуванні бібліотек та їхньому подальшому розвитку на інформаційному ринку посідає формування позитивного іміджу. Бібліотеки, які розвиваються і працю-

ють на своє позитивне «обличчя», відводять вагому частку своїх зусиль саме на формування іміджу в короткостроковій та довгостроковій перспективах.

Під поняттям «імідж бібліотеки» ми розуміємо уявлення про книгозбірню, її репутацію, що цілеспрямовано формується у суспільстві загалом та конкретним користувачем за допомогою реклами, засобів масової інформації, створюваного бібліотеками медіаконтенту, PR-акцій тощо. Ми погоджуємося із твердженням М. Маранчака (2021), що «престиж та імідж бібліотеки не в останню чергу залежить від рівня та комфортності бібліотечно-інформаційного обслуговування» (с. 60). Необхідність постійного вдосконалення бібліотечної діяльності задля формування і підтримки позитивного іміджу бібліотеки – це вже вимога часу. Адже сучасний користувач потребує і зручного сервісу обслуговування, і налагодженого цифрового підходу щодо комунікації, і якісного контенту.

Отже, єдиного усталеного поняття «імідж бібліотеки» в українському бібліотекознавстві досі не вироблено. Кожен із науковців розкриває певний аспект цього поняття. Ми пропонуємо таке визначення: *імідж бібліотеки* – це комплексний чинник, що суттєво впливає на оцінку ефективності діяльності бібліотеки та формується як результат управлінських рішень менеджменту, відображаючись у сприйнятті як користувачів, так і працівників установ. Носієм іміджу може виступати бібліотека як соціальний інститут, бібліотекар як представник цього інституту, бібліотечний сервіс або бібліотечний продукт.

Імідж може бути позитивним або негативним. Але між цими протилежностями лежить різноманітність підходів, принципів, якостей тощо. Розглядаючи імідж як певну абстракцію, можемо виділити певні характеристики ефективного іміджу бібліотеки, які представимо на рис. 1.

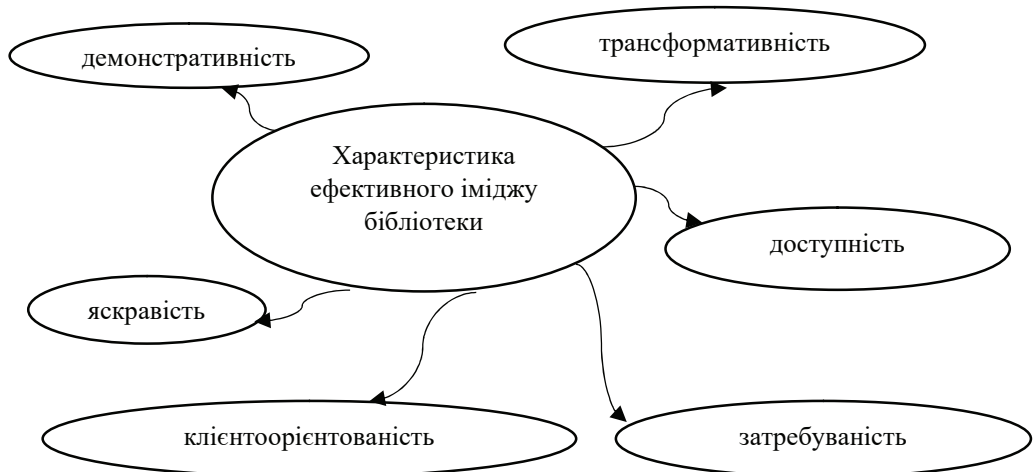

Рис. 1. Характеристика ефективного іміджу бібліотеки
Джерело: розроблено автором

Зазначимо, що імідж бібліотеки має певне функціональне навантаження, зокрема виконує:

1) Демонстративну функцію – позиціонування бібліотеки у суспільстві як соціального інституту. Зазначимо, що усвідомлення своєї місії у суспільстві допомагає бібліотеці у самовизначенні та піднятті самооцінки, а також в утриманні балансу між місією та потребами потенційних користувачів. Успіх залежатиме від чіткості визначених цілей і задач із погляду потреб користувачів. Тим самим поступово буде створюватися корпоративний імідж бібліотек як найсоціального інституту в державі.

2) Функцію стимуляції – постійна взаємодія з користувачами за допомогою різноманітних каналів комунікації, тобто спонукання користувача до дій.

3) Адаптивну функцію – забезпечення «м'якого» входження бібліотеки у певне суспільне середовище (громаду).

4) PR – привернення уваги до бібліотеки з метою залучення як потенційних користувачів, так і збільшення своєї присутності у громаді та впливу на неї.

Таким чином, виділивши основні функції іміджу бібліотеки, можна сформувати структуру іміджу книгозбірні, яка представлена на рис. 2.

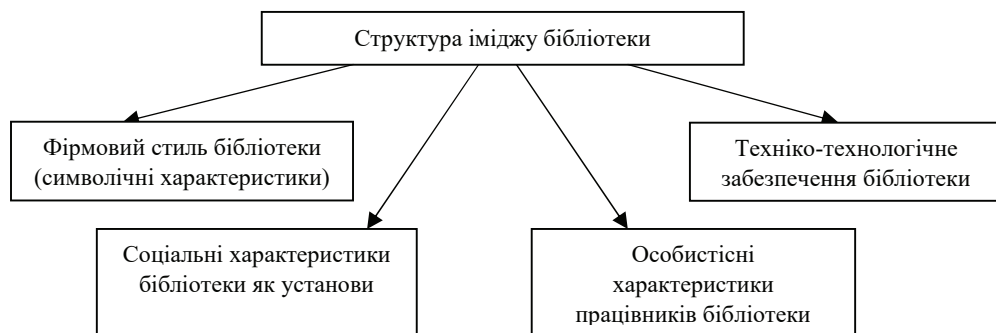

Рис. 2. Структура іміджу бібліотеки

Джерело: розроблено автором

Отже, формування ефективного іміджу – це результат продуманої політики бібліотеки, що включає уміле використання потенціалу колективу, залучення PR-інструментів, створення позитивного бібліотечного контенту, постійну комунікацію із користувачами тощо. Усе це допомагає книгозбірні у досягненні поставлених цілей.

Але треба зазначити, що спеціально розроблена іміджева стратегія може не збігатися з тим іміджем, який уже склався у користувачів і громади у різні моменти функціонування книгозбірні. Саме тому, якщо ретельно створений імідж успішно працює на бібліотеку і виконує на повну свою функцію, надзвичайно важливо підтримувати його постійно на високому рівні, приділяючи увагу як змінам запитів користувачів, так і взагалі внутрішньому і зовнішньому середовищу. Можемо виділити такі чинники внутрішнього середовища бібліотеки, котрі впливають на її імідж:

- зовнішній вигляд працівників;
- мотивація колективу;
- політика бібліотеки щодо організації навчання та підвищення кваліфікації персоналу;
- соціально-психологічний клімат у колективі;
- політика керівництва бібліотеки щодо створення системи заохочень для працівників (кар'єрне зростання, преміювання тощо).

На імідж бібліотеки також впливають чинники зовнішнього середовища:

- дизайн приміщення книгозбірні;
- зручність розташування і доступність самої будівлі бібліотеки;
- змістове наповнення офіційного сайту бібліотеки та належна підтримка бібліотечних сторінок у соціальних мережах;
- організація та участь у благодійних заходах і акціях;
- реклама бібліотеки за допомогою всіх доступних засобів та у зручних форматах;
- якість сформованих ресурсів;
- постійне впровадження нових сервісів та розширення традиційних послуг;
- налагоджена комунікація як із користувачами, так і з місцевими органами та громадськими організаціями.

Отже, як справедливо зазначає І. Крохмаль (2022), створення ефективного і позитивного іміджу вимагає від бібліотеки комплексного впровадження всіх складників.

Медіаконтент, над створенням якого нині працюють українські бібліотеки, також підвищує їхній імідж у суспільстві. Книгозбірні використовують різноманітні соціальні сервіси як зручні засоби «неформальної комунікації та способи мотивації розвитку професійної сфери, що реалізуються у різних формах» (Мар'їна, 2012, с. 20). Якісний медіаконтент є хорошим засобом залучення ширшої аудиторії користувачів, виступає дійовим інструментом бібліотечного маркетингу, котрий сприяє розповсюдженню інформації про бібліотеку, її продукти і сервіси, заходи, проекти та програми тощо. Медіаконтент також слугує рекламою для книгозбірні, є креативним доповненням її офіційного вебсайту та сторінок у соціальних мережах.

До прикладу, ресурс «Бібліотечний медіаконтент», котрий створює бібліотека Приватного вищого навчального закладу «Харківський міжнародний медичний університет», містить віртуальні виставки, мистецькі портрети, лонгріди, виставки-вернісажі, бібліомікси та відеофільми про видатних людей (*Бібліотечний медіаконтент*, б.д.). Зазначимо, ця книгозбірня стала лауреатом Всеукраїнського конкурсу «Бібліотека року 2024», який щорічно організовує Українська бібліотечна асоціація до Всеукраїнського дня бібліотек. У номінації «Малі бібліотеки» переміг проєкт «Використання генеративних нейромереж та штучного інтелекту для створення бібліотечного контенту», що стало підтвердженням зусиль бібліотеки щодо впровадження сучасних технологій для покращення інформаційних послуг, розширення доступу до знань, впровадження інноваційних продуктів для користувачів.

На ресурсі «Бібліотечний медіаконтент» опубліковано 42 ролика. Це мотиваційні відео про книги, які змінюють уявлення та надихають не здаватися. Найбільше створено роликів «Віртуальна виставка» – 16, які присвячені певній тематиці. Наприклад:

- віртуальні виставки: «Сила жити. 12 історій боротьби та надії до Всесвітнього дня боротьби із раком»; «Людина у спектрі. Аутизм – це не вирок»; «До Дня Незалежності України»; «Літературний стетоскоп. До Дня медичних працівників»; «Скажи мені, люба. До Всеукраїнського дня психолога і Всесвітнього дня книги та авторського права»; «Періодика. Дайджест нових надходжень» та ін.;
- відеоролики, присвячені визначним подіям і датам: «Бібліотека – серце університету. До Всеукраїнського дня бібліотек»; «Вірш Тараса Шевченка. До дня народження Тараса Шевченка»; «Неспійманий світом. До 300-річчя Григорія Сковороди» та ін.;

– буктрейлери: «Книга, що змінила мільйони. Чоловік на ім'я Уве»; «Колонія. Нові темні віки. Ч. 1. Буктрейлер до книги Макса Кідрука»; «Рустем Халіл. Часу немає» та ін.;

– флешмоби: «З Україною в серці. До Дня Державного Прапора та Дня Незалежності України»; «Наш генетичний код. До Дня вишиванки»; «Читаємо. Мріємо. Гуртуємося. До Всеукраїнського дня бібліотек» та ін.;

– віртуальні портрети: «Андреас Везалій – батько сучасної анатомії. До Всесвітнього дня анатомії»; «Душа України. Мистецький портрет до дня народження Ліни Костенко»; «Оксана Забужко» та ін.;

– мотиваційні відео: «Цитати психолога, що розкривають реальність. До Всеукраїнського дня психолога»; «Пухнасті воїни від Маріанни Пашук»; «Луї Брайль. Винахідник рельєфно-крапкового шрифту для сліпих» та ін.

Зауважимо, що бібліотекарі Харківського міжнародного медичного університету використовують досить новий жанр для бібліотечного вебконтенту – лонгрід, що являє собою глибоко розкриту тему, яка доповнена мультимедійним елементом для створення цілісної історії (*Що таке лонгрід*, 2019). Отже, це не просто велика стаття, а інтерактивна розповідь, яка надає максимум інформації із певної теми. Прикладом бібліотечного лонгріду є ролик «Українська державність: шлях крізь віки» до Дня Української державності (ПВНЗ «Харківський міжнародний медичний університет», б.д.).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження надає підстави стверджувати, що формування позитивного іміджу посідає нині важливе місце у функціонуванні бібліотек та визначає перспективи їхнього розвитку на сучасному інформаційному ринку. Під *«іміджем бібліотеки»* нами пропонується розуміти інтегральний чинник, який суттєво впливає на оцінку ефективності діяльності бібліотеки та є результатом цілеспрямованих управлінських рішень, відображених у сприйнятті як користувачів, так і самих працівників бібліотеки. Носіями іміджу виступають бібліотека як соціальний інститут, бібліотекар як його представник, а також бібліотечні сервіси і продукти.

Виділено ключові характеристики ефективного іміджу бібліотеки: демонстративність, трансформативність, виразність, доступність, клієнтоорієнтованість та затребуваність. Визначено основні функції іміджу: демонстративну, стимулятивну, адаптивну та PR-функцію. Формування позитивного іміджу є наслідком продуманої стратегії бібліотеки, що передбачає раціональне використання потенціалу колективу, активне залучення PR-інструментів, створення якісного бібліотечного контенту та підтримання постійної комунікації з користувачами.

Окрему роль у цьому процесі відіграє медіаконтент, який виступає дійовим інструментом бібліотечного маркетингу, сприяє поширенню інформації про бібліотеку, її ресурси, сервіси, заходи, проекти і програми. Якісний та креативний медіаконтент не лише приваблює широку аудиторію користувачів, але й виконує функцію реклами бібліотеки, органічно доповнюючи її офіційний вебсайт і сторінки у соціальних мережах.

Перспективи подальших наукових студій полягають у вивченні бібліотечного медіаконтенту як важливого ресурсу стратегічного зміцнення іміджу бібліотечного інституту.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бібліотечний медіаконтент*. (б.д.). KHIMU Library. Взято 29 серпня 2025 з <https://media-content-libr-khimu.tilda.ws/home>
- Білоус, В. С. (2012, 15–16 березня). Престиж і привабливість бібліотечної професії та бібліотеки вищого навчального закладу. В *Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів* [Матеріали конференції] (с. 79–93). Хмельницький національний університет. https://library.vspu.edu.ua/inform/vidanna_bibliot/statti/bilous_imidj.pdf
- Горбань, Ю., Касьян, В., & Гайсинюк, Н. (2025). Формування іміджу бібліотеки закладу вищої освіти в цифрову епоху. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 15, 68–81. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335075>
- Гришко, О. (2025). Формування іміджу бібліотеки в молодіжному середовищі: український та світовий досвід. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 15, 164–174. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335088>
- Красинський, О. Д. (2025). Трансформація ролі бібліотек у цифровому освітньому середовищі. *Вісник Харківської державної академії культури*, 67, 138–153. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.10>
- Крохмаль, І. М. (2022). Імідж сучасної бібліотеки. В *ЛОГОС: Theoretical and empirical scientific research: Concept and trends* [Матеріали конференції] (с. 174–175). European Scientific Platform. <https://doi.org/10.36074/logos-14.10.2022.54>
- Маранчак, М. М. (2021). Онлайн-репутація бібліотеки в період пандемії COVID-19. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 58–63. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244717>
- Мар'їна, О. (2012). Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії. *Вісник Книжкової палати*, 8, 19–21.
- Мацей, О. О. (2013). Імідж бібліотеки навчального закладу в сучасних умовах (на прикладі НБ ХНУ). В О. Б. Айвазян (Ред.), *Бібліотека в освітньому просторі. Імідж книгозбірні та бібліотечного працівника в сучасному суспільстві* [Інформаційний бюлетень] (№ 15). Хмельницький національний університет. https://lib.khmnu.edu.ua/about_library/naukova_robota/2013/mac_imi1.htm
- Пилипенко, Н. В. (2015, 10–11 вересня). Формування іміджу бібліотеки за допомогою соціальних медіа. В *Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства* [Матеріали конференції] (с. 74–78). Видавництво Львівської політехніки. <https://core.ac.uk/download/pdf/132414137.pdf>
- Проценко, Т. (2013). Формування іміджу сучасної бібліотеки. *Бібліотечна планета*, 3, 10–12.
- Самохіна, Ж. В. (б.д.). *Створення іміджу сучасної бібліотеки*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Взято 2 серпня 2025 з <http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sam.pdf>
- ПВНЗ «Харківський міжнародний медичний університет». (б.д.). *Українська державність: шлях крізь віки*. Взято 29 серпня 2025 з <https://media-content-libr-khimu.tilda.ws/day-ukr>
- Що таке лонгрід (Longread)?* (2019, 12 листопада). KEBETA. https://kebeta.agency/article/chto_takoe_longrid_longread

REFERENCES

Bibliotechnyi mediakontent [Library media content]. (n.d.). KHIMU Library. Retrieved August 29, 2025, from <https://media-content-libr-khimu.tilda.ws/home> [in Ukrainian].

- Bilous, V. S. (2012, March 15–16). Prestyzh i pryvablyvist bibliotechnoi profesii ta biblioteky vyshchoho navchalnogo zakladu [Prestige and attractiveness of the library profession and the library of a higher educational institution]. In *Biblioteka ta suchasni tendentsii v informatsiinomu zabezpechenni osvithoi, naukovo-doslidnoi ta innovatsiinai diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Library and modern trends in information support for educational, research and innovative activities of higher educational institutions] [Conference proceedings] (pp. 79–93). Khmelnytskyi National University. https://library.vspu.edu.ua/inform/vidanna_bibliot/statti/bilous_imidj.pdf [in Ukrainian].
- Horban, Yu., Kasian, V., & Haisnyiuk, N. (2025). Formuvannia imidzhu biblioteky zakladu vyshchoi osvity v tsyfrovi epokhu [Formation of a library image of a higher education institution in the digital epoch]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 15, 68–81. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335075> [in Ukrainian].
- Hryshko, O. (2025). Formuvannia imidzhu biblioteky v molodizhnomu seredovyshchi: ukrainskyi ta svitovy dosvid [Forming library image in youth environment: Ukrainian and world experience]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 15, 164–174. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335088> [in Ukrainian].
- Krasynskyi, O. D. (2025). Transformatsiia roli bibliotek u tsyfrovomu osvithnomu seredovyshchi [Transformation of the role of libraries in the digital educational environment]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 67, 138–153. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.10> [in Ukrainian].
- Krokhmal, I. M. (2022). Imidzh suchasnoi biblioteky [The image of the modern library]. In *ΑΙΟΓΟΣ: Theoretical and empirical scientific research: Concept and trends* [Conference proceedings] (pp. 174–175). European Scientific Platform. <https://doi.org/10.36074/logos-14.10.2022.54> [in Ukrainian].
- Maranchak, M. M. (2021). Onlain-reputatsiia biblioteky v period pandemii COVID-19 [Online reputation of library in terms of COVID-19 pandemic]. *Library science. Record Studies. Informology*, 3, 58–63. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244717> [in Ukrainian].
- Marina, O. (2012). Biblioteky ta sotsialni media: tekhnolohiia vzaiemodii [Libraries and social media: Interaction technology]. *Bulletin of the Book Chamber*, 8, 19–21 [in Ukrainian].
- Matsei, O. O. (2013). Imidzh biblioteky navchalnogo zakladu v suchasnykh umovakh (na prykladі NB KhNU) [The image of an educational institution's library in modern conditions (on the example of the National Library of KhNU)]. In O. B. Aivazian (Ed.), *Biblioteka v osvithnomu prostori. Imidzh knyhozhbirni ta bibliotechnoi pratsivnyka v suchasnomu suspilstvi* [Library in educational space. The image of the library and library worker in modern society] [Fact sheet] (No. 15). Khmelnytskyi National University. https://lib.khmnu.edu.ua/about_library/naukova_robota/2013/mac_imi1.htm [in Ukrainian].
- Private Institution of Higher Education "Kharkiv International Medical University". (n.d.). *Ukrainska derzhavnist: shliakh kriz viky* [Ukrainian statehood: A path through the ages]. Retrieved August 29, 2025, from <https://media-content-libr-khimu.tilda.ws/day-ukr> [in Ukrainian].
- Protsenko, T. (2013). Formuvannia imidzhu suchasnoi biblioteky [Formation of the image of a modern library]. *Bibliotechna planeta*, 3, 10–12 [in Ukrainian].
- Pylypenko, N. V. (2015, September 10–11). Formuvannia imidzhu biblioteky za dopomohoiu sotsialnykh media [Library image formation by social media using]. In *Suchasni problemy diialnosti biblioteky v umovakh informatsiinoho suspilstva* [Modern problems of library activity in the information society] [Conference proceedings] (pp. 74–78). Publishing House of Lviv Polytechnic National University. <https://core.ac.uk/download/pdf/132414137.pdf> [in Ukrainian].
- Samokhina, Zh. V. (n.d.). *Stvorennia imidzhu suchasnoi biblioteky* [Creating the image of a modern library]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Retrieved August 2, 2025, from <http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sam.pdf> [in Ukrainian].
- Shcho take lonhrid (Longread)* [What is Longread]? (2019, November 12). KEBETA. https://kebeta.agency/article/chto_takoe_longrid_longread [in Ukrainian].

УДК 021.7:316.663:[005.336.6:316.422:004]:021(477)"20"

Oleksandr Yanchukov,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: aleksandr943@ukr.net
ORCID ID: 0009-0009-5729-1017

FORMATION OF A POSITIVE IMAGE OF A MODERN LIBRARY IN UKRAINE: FACTORS, FUNCTIONS, MEDIA CONTENT

The aim of the article is to identify internal and external factors forming a positive image of a modern library in Ukraine, to outline its functions and principles, as well as to determine the role of media content as an innovative tool for enhancing the prestige of a library institution.

Research methods. The article is based on a complex of scientific approaches, in particular, principles of objectivity, interrelation of theory and practice, unity of the studied processes with current socio-cultural conditions. To achieve the set goal, the study employs analysis, cognitive, structural-functional and descriptive methods, synthesis.

Scientific novelty. The article substantiates the necessity of forming a positive image of libraries through the active use of the library staff's potential, application of PR tools, creation of high-quality media content and maintenance of constant communication with users.

Main conclusions. It is found that the study of image formation by Ukrainian libraries is in the focus of attention of scientists, since it plays an important role in the effective functioning of book collections and their demand by society. It is determined that the image of the library is a factor that plays an important role in assessing the book collection's effectiveness and is a consequence of management activities, which is expressed via the perception of both users and library employees. The image carrier can be a library as a social institution, a librarian as a representative of this institution, library service or library product.

It is proven that the formation of the effective library image is a result of a well-thought-out library policy, which includes skillful use of the staff's potential, involvement of PR tools, creation of positive library content, constant communication with users. It is found that high-quality media content is a good means of attracting a wider audience of users and is an effective tool for library marketing, which helps disseminate information about the library, its products, services, events, projects, programmes, and also serves as advertising for the library, as a creative addition to its official website and social media pages.

Keywords: library, library media content, image, content, user, quality of service, public relations.

Надійшла 11.09.2025

Прийнята 06.11.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

**БІБЛІОТЕЧНА
І АРХІВНА ПРАКТИКА:
ІНФОРМАЦІЙНІ
ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

**LIBRARY AND ARCHIVE PRACTICE:
INFORMATIONAL AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS**

УДК 021:[001.102:004:316.77]:316.3
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348073

РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УМОВАХ ПОСТПРАВДИ

Андрій Бутенко,
аспірант,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
e-mail: butenkoam@ukr.net
ORCID ID: 0009-0007-2526-4570

Для цитування:

Бутенко, А. (2025). Роль бібліотек у формуванні інформаційної грамотності в умовах постправди. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 98–108. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348073>

Мета статті – дослідити роль бібліотек у формуванні інформаційної грамотності та їх внеску у розвиток навичок критичного мислення серед громадян.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано метод контент-аналізу сучасних бібліотечних практик із підвищення інформаційної грамотності, порівняльний метод для аналізу національного та зарубіжного досвіду, метод кейс-стаді для вивчення окремих успішних прикладів протидії дезінформації в бібліотеках, а також прогностичний метод для визначення перспектив впровадження новітніх технологій у бібліотечну діяльність.

Наукова новизна. Проведено комплексне дослідження ролі бібліотек у формуванні інформаційної грамотності та розвитку критичного мислення громадян в умовах епохи постправди, а також визначено нові функції бібліотек як центрів медіаграмотності та інформаційної безпеки суспільства з урахуванням можливостей цифрових технологій.

Основні висновки. Проаналізовано міжнародний та вітчизняний досвід вивчення сучасних підходів бібліотек до підвищення інформаційної грамотності населення. Досліджено роль бібліотек у формуванні інформаційної грамотності суспільства в умовах епохи постправди. Проведено аналіз основних викликів, з якими стикаються бібліотеки в боротьбі з дезінформацією, фейковими новинами та маніпулятивними інформаційними впливами. Визначено ключові напрями використання сучасних цифрових технологій для забезпечення громадян перевіреною інформацією та адаптації свої підходів до роботи з інформацією, інтегруючи сучасні методи аналізу контенту, фактчекінгу та розроблення методичних рекомендацій для користувачів. Встановлено, що значущість бібліотек у сучасному суспільстві виходить далеко за межі їхньої традиційної функції, оскільки вони не лише забезпечують доступ до інформації, а й виступають гарантами її достовірності, формуючи відповідальних медіаспоживачів.

Ключові слова: бібліотеки; інформаційна грамотність; критичне мислення; дезінформація; постправда; медіаграмотність.

ВСТУП

Сучасний інформаційний простір змінюється надзвичайно швидко. Водночас швидко розвиваються цифрові технології і соціальні мережі. Знання поширюються миттєво, а разом з ними і фейкові новини та дезінформація. Такий розвиток подій створює нові виклики для безпеки суспільства в інформаційному контексті. А для громадян постає нове завдання – вміти критично мислити та розумітися в медіаграмотності.

Саме бібліотеки взяли на себе ключову роль центрів розвитку інформаційної грамотності як адаптації до нової реальності. Історично склалося, що саме вони споконвіку забезпечували населення достовірною інформацією, були осередками освітніх заходів. Актуальність дослідження ролі бібліотек у формуванні інформаційної грамотності в умовах постправди обумовлена необхідністю навчати суспільство методам перевірки інформації та розвивати навички фактчекінгу.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Науковець М. Закіров аналізує комунікаційні інструменти, що використовуються в епоху постправди. Він зазначає, що цифрові технології суттєво змінюють традиційні моделі вертикальної та горизонтальної суспільної взаємодії. Зокрема, відзначається втрата монополії держави та професійних медіа на створення й поширення контенту, що стало можливим завдяки доступності інтернет-технологій і соціальних мереж. Це, зі свого боку, призвело до формування нового соціально-політичного й комунікаційного феномену, відомого як «епоха постправди» (Закіров, 2023, с. 33).

Т. Гайналь, І. Кучера та С. Білоус (2022) також розглядають феномен постправди, її ключові особливості у глобальному контексті, аналізуючи у дослідженні, як теоретичні аспекти постправди поєднуються із соціальними чинниками, і визначають її наслідки для суспільства (с. 17–18).

Дослідження, проведене О. Дзьобань (2018), підкреслює важливість бібліотек у формуванні інформаційної культури в інформаційному суспільстві. Автор зазначає, що бібліотеки є центрами, які забезпечують доступ до якісної інформації та сприяють розвитку критичного мислення серед користувачів (с. 2–3).

У монографії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розглядаються сучасні тенденції та перспективи інформаційно-комунікаційної діяльності наукових бібліотек. Автори акцентують увагу на тому, що бібліотеки повинні адаптуватися до нових викликів інформаційного суспільства, впроваджуючи інноваційні послуги та технології для задоволення інформаційних потреб користувачів (Василенко та ін., 2017, с. 83).

М. Кривець (2021) у своєму дослідженні аналізує роль публічних бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки та формуванні медійної грамотності особистості. Вона підкреслює, що бібліотеки через освітні програми та заходи можуть ефективно протидіяти поширенню дезінформації та фейкових новин, підвищуючи рівень критичного сприйняття інформації серед населення (с. 72).

У статті В. Чурікової, опублікованій у журналі «Інформаційні технології і засоби навчання», розглядаються актуальні аспекти формування інформаційної культури в сучасному суспільстві з особливим акцентом на роль бібліотек у цьому процесі. Авторка зазначає, що інформатизація суспільства вимагає постійного

підвищення рівня інформаційної культури населення, і бібліотеки є ключовими інституціями в цьому напрямку (Чурікова, 2024, с. 121).

Варто також звернути увагу на напрацювання зарубіжних дослідників, які зробили вагомий внесок у розуміння природи постправди. Зокрема, Д. Левітін (Levitin, 2016) у праці «Озброєна брехня: як мислити критично в епоху постправди» розглядає інструменти критичного мислення як засіб боротьби з дезінформацією. Л. Макінтайр (McIntyre, 2018) у книзі «Постправда» аналізує філософське та політичне підґрунтя цієї епохи. Дослідження Р. Лефштедта і С. Ліндена (Linden & Löfstedt, 2021) «Ризик та невизначеність у суспільстві постправди» висвітлює вплив постправди на прийняття рішень у суспільстві, а у статті М. Вакури (Vacura, 2020) «Виникнення ситуації постправди: її джерела та контексти» детально описані культурні та історичні витоки явища постправди. Зазначені наукові розвідки формують важливу базу для міждисциплінарного аналізу явища постправди як важливого важеля впливу на суспільство.

Сучасні дослідження підтверджують, що бібліотеки є невід'ємною складовою формування інформаційної обізнаності та культури в суспільстві. Вони сприяють розвитку критичного мислення, медіаграмотності та забезпечують доступ до достовірної інформації, що є надзвичайно важливим в умовах інформаційного перевантаження та поширення дезінформації. Проте ще недостатньо вивченою залишається роль бібліотек у формуванні інформаційної грамотності суспільства в сучасних умовах цифровізації.

Мета статті – дослідити роль бібліотек у формуванні інформаційної обізнаності суспільства та їх внесок у розвиток навичок критичного мислення серед громадян.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення мети було застосовано контент-аналіз сучасних бібліотечних практик із підвищення інформаційної грамотності, порівняльний метод для аналізу національного та зарубіжного досвіду, метод кейс-стаді для вивчення окремих успішних прикладів протидії дезінформації в бібліотеках, а також прогностичний метод для визначення перспектив впровадження новітніх технологій у бібліотечну діяльність.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

З огляду на дослідження, ефективним інструментом у боротьбі з інформаційними маніпуляціями є бібліотека, оскільки саме у ній поєднуються можливість використовувати сучасні цифрові та інтерактивні технології, тематичні дискусії для суспільного діалогу. Бібліотека вже сьогодні є тією платформою, яка сприяє зміцненню демократичних цінностей і запобіганню соціальних конфліктів, які можуть виникати на фоні поширення дезінформації.

Таким чином, бібліотеки відіграють не лише традиційну роль зберігачів знань, а й стають активними учасниками процесу формування інформаційної грамотності. Вони допомагають громадянам орієнтуватися в інформаційному потоці, розпізнавати маніпуляції та критично оцінювати джерела. Вивчення їхньої ролі у формуванні інформаційної обізнаності суспільства є надзвичайно актуальним, адже це дозволяє оцінити їхній потенціал у протидії деструктивним інформаційним впливам та сприяє розбудові стійкого інформаційного простору.

Сьогодні бібліотеки мають виконувати роль інформаційних агентів, які забезпечують надання якісних достовірних джерел інформації. На відміну від бібліотек, що обмежувалися лише паперовими ресурсами, сучасні установи активно застосовують цифрові технології для можливості користування базами даних, електронними книгами і статтями. Сучасна бібліотека є організатором доступу до достовірних джерел інформації, платформою для технологічної та медіаграмотності, підвищення медійної культури користувачів (Матвійчук, 2024, с. 204).

Кожна бібліотека виконує важливу роль у збереженні і популяризації культурної та історичної спадщини як на рівні країни, так і на рівні конкретних регіонів або громад. Згідно з дослідженням О. Матвійчук (2024), серед усіх типів бібліотек України освітянські є найбільш чисельними, вони займаються збереженням науково-освітніх інформаційних ресурсів, вивчають потреби своїх користувачів і надають їм відповідну інформацію.

У сучасному світі невід'ємною складовою як локальних, так і геополітичних конфліктів є інформаційне протистояння, що супроводжується активним використанням фейкових новин та залученням усього наявного спектра маніпуляційних технологій. Для забезпечення ефективної протидії ворожим впливам бібліотеки мають бути на передовій у боротьбі за правдивість і об'єктивність інформації шляхом орієнтації на розвиток простору для підвищення інформаційної грамотності. Вони організовують заходи з медіаграмотності, публікують на своїх платформах ресурси для формування інформаційної культури, проводять бібліографічні огляди та створюють аналітичні матеріали, а також забезпечують віддалений доступ до своїх ресурсів через інтернет.

Світовий досвід підтверджує, що медіаграмотність як важливий аспект інформаційної грамотності набуває все більшої популярності в бібліотечній практиці. За визначенням ЮНЕСКО, медіаграмотність передбачає здатність до аналізу і оцінки медіаконтенту, що дозволяє користувачам розпізнавати дезінформацію, маніпуляції і фальсифікації (Зоря та ін., 2021). Важливо зазначити, що бібліотеки завдяки своєму унікальному становищу мають можливість навчати медіаграмотності як через традиційні методи, так і через новітні цифрові технології.

Багато науковців та організацій стверджують, що бібліотеки можуть і повинні відігравати центральну роль у інформуванні громадськості про дезінформацію або фейкові новини, які вибухнули на платформах соціальних медіа та спільнотах протягом останніх кількох років. Це спричинило соціальні та політичні наслідки в суспільстві (Scheufele & Krause, 2019, с. 7667).

Сьогодні дезінформація входить до списку головних проблем, з якими стикається світ. «Дезінформація спричиняє короткострокові ризики та може посилити нестабільність і підірвати довіру до управління, ускладнюючи нагальну потребу у співпраці для вирішення спільних криз» (Amsterdam Centre for Business Innovation, 2025). Однак існують серйозні прогалини в розумінні того, як бібліотеки можуть ефективно інформувати суспільство щодо дезінформації. На жаль, громадяни ще не мають достатніх навичок та інструментів, щоб ефективно орієнтуватися в потоці дезінформації, з якою вони стикаються у своєму повсякденному житті.

Дослідження Е. Годжин і Дж. Кане (Hodgin & Kahne, 2018) у США показують, що 64 % дорослих вважають, що дезінформація призводить до плутанини в суспільстві, а 23 % дорослих (навмисно чи ненавмисно) самі поширюють дезін-

формацію. У тому ж році дослідження М. Фернандес і Х. Алані (Fernandez & Alani, 2018) виявили, що дезінформація спричинила неправильне сприйняття в багатьох сферах, включаючи економіку, охорону здоров'я, зміну клімату, зовнішню політику тощо.

Дослідження «Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 році», проведене компанією InMind на замовлення міжнародної організації Internews, виявило наступні результати: 84 % опитаних знають про існування дезінформаційних матеріалів і вважають, що можуть їх розпізнати (*Українські медіа*, 2023). Водночас лише 38 % із них сприймають дезінформацію як серйозну проблему. Найімовірніше, це пов'язано з тим, що люди часто переоцінюють власну здатність відрізнити правдиву інформацію від фейкової.

А. Лопес-Боррулл (Lopez-Borrull, 2022) у складі дослідницької групи з навчання, медіа та розваг (GAME) присвятив 2 роки дослідженням ролі бібліотек у боротьбі з фейковими новинами. Для активної участі суспільства та бібліотек у боротьбі з дезінформацією А. Лопес-Боррулл склав список із восьми уроків.

Для розвитку критичного мислення необхідно вміти розрізняти правдиву інформацію від маніпулятивної. В епоху постправди саме бібліотеки повинні допомагати своїм відвідувачам набувати таких навичок. Це можна назвати їх важливою місією в сучасних умовах. Особливо, коли мова йде про локальні проблеми, які викликають маніпулятивні наративи щодо соціальних питань у суспільстві, бібліотеки можуть стати активними учасниками висвітлення реальної ситуації. Наприклад, на базі бібліотек можуть бути проведені освітні заходи для поширення перевірених фактів і використання для цього власних інформаційних ресурсів та якісного контенту. Це допоможе людям краще орієнтуватися в цифровому середовищі, включно із соціальними мережами та онлайн-інструментами для перевірки інформації.

Для реалізації нових завдань фахівцям бібліотек необхідно вдосконалювати власні знання та компетенції щодо роботи з інформаційними технологіями. Це важливо, оскільки бібліотеки не лише поширюють знання, а й мають якісно управляти контентом у цифрових просторах за рахунок впровадження нових інформаційних послуг для підвищення медіаграмотності суспільства (Lopez-Borrull, 2022).

Дослідження наголошує на важливості відкритої науки, яка забезпечує вільний доступ до перевірених даних, допомагаючи суспільству орієнтуватися в потоці інформації. Доступність достовірних знань стає ключовим фактором у прийнятті рішень, що базуються на фактах. Як зазначає А. Лопес-Боррулл, бібліотеки відіграють важливу роль у підвищенні рівня інформаційної грамотності громадян, навчаючи їх самостійно перевіряти факти та розпізнавати маніпуляції. Водночас необхідно впроваджувати ефективні стратегії боротьби з фейковими новинами, забезпечуючи наповнення інформаційного простору надійним і достовірним контентом (Lopez-Borrull, 2022).

До широкого застосування соціальних мереж та інформаційних платформ поширення інформації було лише через офіційні ЗМІ (преса, радіо, телебачення, фільми тощо), які контролювала держава. Однак у цифрову епоху, коли інформаційні потоки стали відкритими та неконтрольованими, перевірка фактів значно ускладнилася.

Історично склалося так, що бібліотеки були і є осередком зберігання знань, достовірної та неупередженої інформації. Завдяки їм надавався доступ до необхід-

них даних та інформаційних ресурсів. Бібліотеки є основою ефективного розвитку демократичного суспільства, яке вміє критично мислити. Але стрімкий розвиток та зростання обсягів інформації, неконтрольоване поширення онлайн-контенту та знецінення правди поставили під питання їх традиційну роль.

На сьогодні бібліотеки не можуть конкурувати з тим потоком дезінформації, який виникає щосекунди у світі. Тому це спонукає їх брати на себе два завдання – перевіряти факти та навчати медіаграмотності населення. Саме розвиток інформаційної грамотності є ключовим інструментом у боротьбі з фейковими новинами і допомогти людям самостійно аналізувати та оцінювати інформацію (Batchelor, 2017).

Варто підкреслити, що важливим завданням бібліотек є розширення доступу користувачів до якісної та верифікованої інформації. Бібліотеки володіють значними інформаційними та кадровими ресурсами, що дозволяє їм стати ключовими центрами доступу до академічних і професійних баз даних, електронних ресурсів, а також забезпечити користувачам навички навігації в цифровому інформаційному просторі.

Бібліотеки мають і надалі розвиватися як центри культурної активності. Це передбачає розширення їхньої функціональної ролі як платформ для проведення лекцій, наукових дискусій, виставок, літературних вечорів, конференцій та інших освітньо-культурних заходів, що сприяють поширенню знань і розвитку комунікаційного середовища суспільства.

Також важливим напрямом є розвиток читацької культури як інструменту підвищення інформаційної обізнаності. Зокрема, бібліотеки можуть сприяти цьому шляхом:

- популяризації читання як важливого елемента інтелектуального та особистісного розвитку;
- організації читацьких клубів, літературних гуртків, програм сімейного читання, що поєднують традиційні та інноваційні методи стимулювання зацікавленості до літератури.

Але стратегічним завданням є технологічна модернізація бібліотек, що передбачає впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення інтерактивності бібліотечних послуг, створення цифрових архівів, впровадження електронних каталогів, автоматизованих систем обслуговування користувачів тощо.

Нарешті, важливим аспектом є налагодження партнерства між бібліотеками та іншими культурно-освітніми і громадськими установами. Співпраця з науковими центрами, університетами, медіаорганізаціями і громадянським суспільством сприятиме інтеграції бібліотек у ширший простір культурних та інформаційних послуг, що дозволить забезпечувати суспільство достовірною інформацією і сприяти його стійкості до маніпулятивних впливів, характерних для епохи постправди.

Навички критичного мислення та медіаграмотності допомагають функціонуванню демократичного суспільства, зміцненню інституцій, зменшенню соціальної нерівності тощо. В цьому процесі бібліотеки можуть посісти ключову роль як центри інформаційної грамотності. Оскільки на їх базі можна навчати відвідувачів розрізняти тексти, створені людиною від згенерованих штучним інтелектом, забезпечувати доступ до перевірених джерел, надавати безкоштовний доступ до

якісної журналістики через власні платформи шляхом надання читачам можливості користуватися цифровими версіями газет і журналів.

Ці дії дозволяють залучати читачів до ознайомлення із широким спектром ідей та поглядів із різних частин політичного сектору. Через навчання користувачів ефективно використовувати ресурси бібліотекарі можуть зробити значний внесок у боротьбу з дезінформацією, допомагаючи отримувати правдиву та об'єктивну інформацію. Отже, це навчання сприятиме розвитку усвідомленого споживання медіа, формуватиме стійкість до маніпулятивного впливу та підтримуватиме демократичні цінності у суспільстві.

У сучасному світі розвитку технологій машинне навчання стає основою для виявлення фейків та пропаганди. Так, науковцями «Львівської політехніки» розроблено програму для аналізу текстів із двох різних датасетів: пропагандистських та не-пропагандистських новин. Для оцінки емоційного забарвлення текстів вони використовували бібліотеку TextBlob, яка дозволяє визначати позитивні та негативні емоційні відтінки, ступінь суб'єктивності і загальне емоційне забарвлення. Аналіз здійснюється на основі методів TextBlob, що дає змогу простежувати емоційний тон тексту та його основні характеристики (Данилик та ін., 2024, с. 460–463).

Як показують дослідження, боротьба з фейками та пропагандою вимагає від бібліотек комплексного підходу шляхом поєднання інформаційних технологій, етичних принципів, міждисциплінарної співпраці та інформаційної грамотності суспільства. Важливо зазначити, що цей процес є динамічним і вимагає постійних досліджень та інновацій, щоб забезпечувати постійну протидію маніпулятивним інформаційним стратегіям. Лише завдяки узгодженим і гнучким діям бібліотекарів та користувачів можна створити стійку систему захисту від впливу дезінформації в цифрову епоху постправди.

ВИСНОВКИ

Отже, у статті окреслена роль бібліотек, яка набуває нового змісту в сучасному інформаційному середовищі, де обсяг і швидкість поширення даних зростає в геометричній прогресії. Вони перетворюються на центри формування медіаграмотності, розвитку критичного мислення та інформаційної культури громадян.

Аналіз робіт міжнародних і вітчизняних дослідників переконує, що завдяки інтеграції цифрових технологій, розширенню доступу до наукових баз даних та впровадженню освітніх програм бібліотеки отримують можливість не лише надавати користувачам знання, а й підвищувати їхню стійкість до дезінформації.

За цих умов бібліотеки змушені адаптувати свої підходи до управління інформацією. Вони повинні впроваджувати сучасні методи перевірки фактів та аналізу контенту, а також розробляти практичні рекомендації для користувачів щодо безпечної навігації в інформаційному просторі.

Перспективним напрямком розвитку є використання інноваційних форматів, а саме онлайн-курсів, вебінарів, семінарів із медіаграмотності, застосування алгоритмів штучного інтелекту для моніторингу та аналізу інформаційних ризиків.

Таким чином, сучасна бібліотека – це не просто місце для зберігання знань, а й активний учасник формування свідомого, критично мислячого суспільства. Вона виступає гарантом достовірності інформації і посередником між знанням

ми та населенням. Подальша інтеграція передових технологій та посилення ролі бібліотекарів як посередників правдивого контенту посилить захист суспільства від дезінформації і сприятиме розвитку відповідального інформаційного середовища, здатного адекватно реагувати на виклики цифрової епохи постправди.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Василенко, О. М., Добко, Т. В., Зайченко, Н. Я., Каліберда Н. Ю., Кириленко, О. Г., Клименко, О. З., Коваль, Т. М., Литвинова, Л. А., Лобузіна, К. В., & Самохіна, Н. Ф. (2017). *Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Гайналь, Т. О., Кучера, І. В., & Білоус, С. І. (2022). Епоха постправди: фактори виникнення і виживання. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 36, 15–20. <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i36.1104>
- Данилик, В. М., Висоцька, В. А., & Назаркевич, М. А. (2024). Методи ідентифікації дезінформації, фейків та пропаганди в засобах масової інформації на основі машинного навчання. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*, 1(25), 449–467. <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2024.25.449467>
- Дзьобань, О. П. (2018, 15 червня). Роль бібліотеки у формуванні інформаційної культури в інформаційному суспільстві. В *Модель бібліотеки XXI століття* [Матеріали конференції]. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. <http://conf.nlu.edu.ua/libmodel/paper/viewFile/14664/7526>
- Закіров, М. (2023). Комунікаційні інструменти конструювання реальності епохи постправди. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 69, 26–39. <https://doi.org/10.15407/nr.69.026>
- Зоря, Ю. М., Степанова, Н. М., & Потапова, В. І. (2021). *Медіаграмотність для бібліотекарів*. Академія української преси; Центр вільної преси. <https://eprints.cdu.edu.ua/5837/>
- Кривець, М. П. (2021). Роль публічних бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки та формуванні медійної грамотності особистості. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 68–75. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2021.249326>
- Матвійчук, О. (2024, 26–29 березня). Освітнянські бібліотеки – простір з інформаційної грамотності: локальні рішення для різних викликів. В М. Л. Ростока (Упоряд.), *Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя* [Матеріали WEB-форуму] (с. 203–205). Нілан-ЛТД. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740977/1/ZbForumSOIS-2024.pdf#page=204>
- Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 році*. (2023, 1 листопада). Детектор медіа. <https://detector.media/infospace/article/218819/2023-11-01-ukrainski-media-stavlennya-ta-dovira-u-2023-rotsi/>
- Чурикова, В. О. (2024, 12 квітня). Роль бібліотек у формуванні інформаційної культури суспільства. В *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* [Матеріали конференції] (с. 121–123). Донецький національний університет імені Василя Стуса. <https://jits.donnu.edu.ua/article/view/15955>
- Amsterdam Centre for Business Innovation. (2025, January 22). *Global Risks Report 2025: Conflict, environment and disinformation top threats*. University of Amsterdam. <https://acbi.uva.nl/content/news/2025/01/global-risks-report-2025-conflict-environment-and-disinformation-top-the-list-of-threats.html>
- Batchelor, O. (2017). Getting out the truth: The role of libraries in the fight against fake news. *Reference Services Review*, 45(2), 143–148. <https://doi.org/10.1108/RSR-03-2017-0006>

- Fernandez, M., & Alani, H. (2018, April 23–27). Online Misinformation: Challenges and Future Directions. In *WWW '18: The Web Conference 2018* (pp. 595–602). International World Wide Web Conference Committee. <https://doi.org/10.1145/3184558.3188730>
- Hodgin, E., & Kahne, J. (2018). Misinformation in the information age: What teachers can do to support students. *Social Education*, 82(4), 208–211. <https://www.socialstudies.org/social-education/82/4/misinformation-information-age-what-teachers-can-do-support-students>
- Linden, S. van der, & Löfstedt, R. (2021). *Risk and Uncertainty in a Post-Truth Society*. Routledge.
- Levitin, D. J. (2016). *Weaponized lies: how to think critically in the post-truth era*. PhilPapers. <https://philpapers.org/rec/LEVWLH>
- Lopez-Borrull, A. (2022). COVID-19: 8 lessons from the First Global Infodemic that should be an opportunity for libraries. *Boletim do Arquivo da Universidade de Coimbra*, 1, 83–103. https://doi.org/10.14195/2182-7974_extra2022_1_4
- McIntyre, L. (2018). *Post-Truth*. MIT Pres.
- Scheufele, D. A., & Krause, N. M. (2019). Science audiences, misinformation, and fake news. *PNAS*, 116(16), 7662–7669. <https://doi.org/10.1073/pnas.1805871115>
- Vacura, M. (2020). Emergence of the Post-truth Situation: Its Sources and Contexts. *Disputatio Philosophical Research Bulletin*, 9(13), 1–17. <https://philarchive.org/archive/VACEOT>

REFERENCES

- Amsterdam Centre for Business Innovation. (2025, January 22). *Global Risks Report 2025: Conflict, environment and disinformation top threats*. University of Amsterdam. <https://acbi.uva.nl/content/news/2025/01/global-risks-report-2025-conflict-environment-and-disinformation-top-the-list-of-threats.html> [in English].
- Batchelor, O. (2017). Getting out the truth: The role of libraries in the fight against fake news. *Reference Services Review*, 45(2), 143–148. <https://doi.org/10.1108/RSR-03-2017-0006> [in English].
- Churikova, V. O. (2024, April 12). Rol bibliotek u formuvanni informatsiinoi kultury suspilstva [The role of libraries in the formation of the information culture of society]. In *Informatsiini tekhnologii i systemy v dokumentoznavchii sferi* [Information technologies and systems in the documentary sphere] [Conference proceedings] (pp. 121–123). Vasyl Stus Donetsk National University. <https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15955> [in Ukrainian].
- Danylyk, V. M., Vysotska, V. A., & Nazarkevych, M. A. (2024). Metody identyfikatsii dezinformatsii, feikiv ta propahahdy v zasobakh masovoi informatsii na osnovi mashynnoho navchannia [Disinformation, fakes and propaganda identification methods in mass media based on machine learning]. *Cybersecurity: Education, Science, Technique*, 1(25), 449–467. <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2024.25.449467> [in Ukrainian].
- Dzoban, O. P. (2018, June 15). Rol biblioteky u formuvanni informatsiinoi kultury v informatsiinomu suspilstvi [The role of the library in the formation of information culture in the information society]. In *Model biblioteky XXI stolittia* [Model of the library of the 21st century] [Conference proceedings]. Yaroslav Mudryi National Law University. <http://conf.nlu.edu.ua/libmodel/paper/viewFile/14664/7526> [in Ukrainian].
- Fernandez, M., & Alani, H. (2018, April 23–27). Online Misinformation: Challenges and Future Directions. In *WWW '18: The Web Conference 2018* (pp. 595–602). International World Wide Web Conference Committee. <https://doi.org/10.1145/3184558.3188730> [in English].
- Hainal, T. O., Kuchera, I. V., & Bilous, S. I. (2022). Epokha postpravdy: faktory vynyknennia i vyzhyvannia [The posttruth era: The factors of appearance and survival]. *Current Problems of Philosophy and Sociology*, 36, 15–20. <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i36.1104> [in Ukrainian].

- Hodgin, E., & Kahne, J. (2018). Misinformation in the information age: What teachers can do to support students. *Social Education*, 82(4), 208–211. <https://www.socialstudies.org/social-education/82/4/misinformation-information-age-what-teachers-can-do-support-students> [in English].
- Kryvets, M. P. (2021). Rol publichnykh bibliotek u zabezpechenni informatsiinoi bezpeky ta formuvanni mediinoi hramotnosti osobystosti [The role of public libraries within ensuring information security and formation of media literacy of personality]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 68–75. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2021.249326> [in Ukrainian].
- Linden, S. van der, & Löfstedt, R. (2021). *Risk and Uncertainty in a Post-Truth Society*. Routledge. [in English].
- Levitin, D. J. (2016). *Weaponized lies: how to think critically in the post-truth era*. PhilPapers. <https://philpapers.org/rec/LEVWLH> [in English].
- Lopez-Borrull, A. (2022). COVID-19: 8 lessons from the First Global Infodemic that should be an opportunity for libraries. *Boletim do Arquivo da Universidade de Coimbra*, 1, 83–103. https://doi.org/10.14195/2182-7974_extra2022_1_4 [in English].
- Matviichuk, O. (2024, March 26–29). Osvitianski biblioteki – prostir z informatsiinoi hramotnosti: lokalni rishennia dlia riznykh vyklykiv [Educational libraries as a space for information literacy: Local solutions for various challenges]. In M. L. Rostoka (Comp.), *Rozbudova yedynoho vidkrytoho informatsiinoho prostoru osvity vprodovzh zhyttia* [The development of the unified open information space in lifelong education] [WEB-Forum materials] (pp. 203–205). Nilan-LTD. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740977/1/ZbForumSOIS-2024.pdf#page=204> [in Ukrainian].
- McIntyre, L. (2018). *Post-Truth*. MIT Pres. [in English].
- Scheufele, D. A., & Krause, N. M. (2019). Science audiences, misinformation, and fake news. *PNAS*, 116(16), 7662–7669. <https://doi.org/10.1073/pnas.1805871115> [in English].
- Ukrainski media, stavlennia ta dovira u 2023 rotsi [Ukrainian media, attitudes and trust in 2023]. (2023, November 1). Detektor Media. <https://detector.media/infospace/article/218819/2023-11-01-ukrainski-media-stavlennya-ta-dovira-u-2023-rotsi/> [in Ukrainian].
- Vacura, M. (2020). Emergence of the Post-truth Situation: Its Sources and Contexts. *Disputatio. Philosophical Research Bulletin*, 9(13), 1–17. <https://philarchive.org/archive/VACEOT> [in English].
- Vasylenko, O. M., Dobko, T. V., Zaichenko, N. Ya., Kaliberda N. Yu., Kyrylenko, O. H., Klymenko, O. Z., Koval, T. M., Lytvynova, L. A., Lobuzina, K. V., & Samokhina, N. F. (2017). *Informatsiino-komunikatsiina diialnist naukovykh bibliotek v umovakh rozvytku suspilstva znan* [Information and communication activities of scientific libraries in the conditions of the development of a knowledge society]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. [in Ukrainian].
- Zakirov, M. (2023). Komunikatsiini instrumenty konstruiuvannia realnosti epokhy postpravdy [Communication tools for constructing reality of the post-truth era]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 69, 26–39. <https://doi.org/10.15407/np.69.026> [in Ukrainian].
- Zoria, Yu. M., Stepanova, N. M., & Potapova, V. I. (2021). *Mediahramotnist dlia bibliotekariv* [Media literacy for librarians]. Akademia Ukrainskoi Presy; Tsentri Vilnoi Presy. <https://eprints.cdu.edu.ua/5837/> [in Ukrainian].

UDC 021:[001.102:004:316.77]:316.3

Andrii Butenko,
*PhD Student,
National Library of Ukraine named after
V. I. Vernadsky
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: butenkoam@ukr.net
ORCID ID: 0009-0007-2526-4570*

ROLE OF LIBRARIES IN FORMING INFORMATION LITERACY UNDER POST-TRUTH CONDITIONS

The aim of the article is to study the role of libraries in grounding information literacy and their contribution to the development of critical thinking skills among citizens.

Research methods. To achieve the set goal, following methods are applied: a method of content analysis of modern library practices in improving information literacy; a comparative method for analysing national and foreign experience; a case study method for studying certain successful examples of countering disinformation in libraries; a prognostic method for determining prospects for introducing innovative technologies into library activities.

Scientific novelty. A comprehensive study of the role of libraries in forming the information literacy and the development of critical thinking of citizens under the post-truth conditions is conducted, as well as a definition of new functions of libraries as centres of media literacy and social information security, taking into account capabilities of digital technologies, is made.

Main conclusions. International and domestic experience of studying modern approaches of libraries to increasing the information literacy of the population is analysed. The role of libraries in grounding the information literacy of society under conditions of the post-truth epoch is researched. An analysis of main challenges that libraries face in the fight against disinformation, fake news and manipulative information influences is conducted. Key directions of using modern digital technologies are identified in order to provide citizens with verified information and adapt their approaches to the further work with information, integrating current methods of content analysis, fact-checking and elaboration of methodological recommendations for users. It is established that the significance of libraries in modern society goes far beyond their traditional function, as they not only provide access to information, but also act as guarantors of its authenticity, modelling responsible media consumers.

Keywords: libraries; information literacy; critical thinking; disinformation; post-truth; media literacy.

Надійшла 11.07.2025

Прийнята 23.09.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 021.61:004]:027.7:[316.752:001.103-025.28
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348075

ЦИФРОВИЙ РЕПОЗИТАРІЙ БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

*Іван Курганський,
здобувач вищої освіти ОС «доктор філософії»,
029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: ivan.kurhanskyi@gmail.com
ORCID ID: 0009-0007-5705-5378*

Для цитування:

Курганський, І. (2025). Цифровий репозитарій бібліотеки закладу вищої освіти: системний підхід. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 109–121. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348075>

Метою дослідження є сформулювати основні підходи до аналізу цифрового репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти як системного об'єкта.

Методи дослідження. Застосовано сукупність загальнонаукових методів узагальнення, систематизації і прогнозування; метод сходження від абстрактного до конкретного для визначення та виокремлення елементів цифрового репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти, їх суттєвих властивостей та взаємозв'язків.

Наукова новизна полягає у застосуванні принципів системного підходу до репозитарію бібліотеки ЗВО і розгляду його як цілісної системи у сукупності взаємопов'язаних елементів: освітньо-наукові ресурси ЗВО, компетентності академічної спільноти у концепціях відкритої науки та компетентності бібліотечних фахівців у різноманітті їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків; сформульовано принципи функціонування репозитарію як ціннісно-орієнтованої системи у взаємозв'язку та узгодженості між цінностями відкритої науки та відкритого доступу, які забезпечуються його функціонуванням; цінностями освітньо-наукової діяльності ЗВО; цінностями діяльності бібліотек ЗВО; професійними цінностями розвитку й саморозвитку бібліотечних фахівців.

Основні висновки. Принципи системного підходу, застосовані до аналізу цифрового репозитарію, зокрема кінцевої мети, єдності, зв'язаності й модульності, ієрархії, функціональності, розвитку, децентралізації, дали змогу визначити цифровий репозитарій бібліотеки ЗВО як складну систему зі значною кількістю елементів, їх різноманітністю, різними властивостями елементів, якістю та кількістю прямих і зворотних зв'язків.

Цифровий репозитарій ЗВО як ціннісно-орієнтована система базується на принципах взаємозв'язку та узгодженості між цінностями відкритої науки і відкритого доступу, які забезпечуються його функціонуванням; цінностями освітньо-наукової діяльності ЗВО; цінностями діяльності бібліотек ЗВО; професійними цінностями розвитку й саморозвитку бібліотечних фахівців ЗВО.

Ключові слова: цифровий репозитарій; відкритий доступ; бібліотека закладу вищої освіти; системний підхід; ціннісно-орієнтована система.

ВСТУП

Цифровий репозитарій бібліотеки закладу вищої освіти (ЗВО) є системним інформаційно-технологічним і соціально орієнтованим продуктом, функціонування якого пронизане керівними ідеями та основоположними засадами, що відображають закономірності його розвитку.

Функціонування репозитарію потребує створення його організаційної, технічної, інформаційної інфраструктури, що, зі свого боку, вимагає системного підходу. Системність репозитарію як об'єкта утворюється сукупністю органічно пов'язаних елементів (предметів, людей, процесів), які взаємодіють між собою і спрямовані на досягнення спільної кінцевої мети.

Такими основними складовими є концепції відкритої науки і відкритого доступу, освітньо-наукове середовище та освітньо-наукові ресурси ЗВО, які складають фонди і колекції репозитарію, організація діяльності бібліотеки у наданні послуг репозитарію, компетентність її працівників та академічної спільноти¹ університету у питаннях відкритої науки та відкритого доступу.

Розгляд та виокремлення у цифровому репозитарії бібліотеки ЗВО властивостей системи надає можливість визначити чітку стратегію його розвитку, враховуючи особливості ресурсного забезпечення, стан людського капіталу та ефективний розподіл відповідних функцій.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що нові умови розвитку наукових комунікацій у контексті концепцій відкритої науки та відкритого доступу активізували розвиток цифрових репозитаріїв бібліотек закладів вищої освіти, що потребує підходу до вивчення репозитарію не тільки як до техніко-технологічного інструмента, а насамперед як до системного багатокomпонентного об'єкта, утвореного сукупністю органічно пов'язаних елементів у різноманітні внутрішніх та зовнішніх зв'язків, спрямованих на досягнення кінцевої мети.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

У наукових працях широко узагальнюється досвід функціонування репозитаріїв у бібліотеках університетів. Впровадженню інституційних репозитаріїв, розробленню і реалізації політики відкритої науки університету присвячені публікації О. Бруй (2006, 2022). Дослідниця окреслює особливості інституційного репозитарію, цілі та завдання політики університету у питаннях відкритої науки.

В. Касьян і В. Кушнарьов (2023) представили ключові аспекти впровадження відкритої науки в роботу бібліотек вітчизняних університетів, наголошуючи, що бібліотеки закладів вищої освіти України здійснюють фундаментальні та прикладні наукові дослідження, виконуючи водночас функції провідних координаційних і методичних центрів у структурі мережі освітянських бібліотек. У їхній діяльності значне місце посідають культурно-просвітницький і науково-методичний напрями. У наукових дослідженнях акцентовано на методичному супроводі та забезпеченні ефективного функціонування інституційних репозитаріїв, організації і проведенні навчально-тренінгових заходів, розробленні методичних та нормативно-інструктивних матеріалів. Окрему увагу приділено висвіт-

¹ Академічна спільнота – усі члени університетської спільноти, які беруть участь в освітній та науковій діяльності університету.

ленню основних напрямів і специфіки діяльності бібліотек закладів вищої освіти в сучасному науково-освітньому просторі.

О. Карпенко та Н. Кобижча (2023) здійснили порівняльний аналіз інституційних репозитаріїв українських закладів вищої освіти, що готують фахівців у сфері інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Дослідниці розглянули їх як складову якості наукової комунікації в сучасному освітньому середовищі. Для оцінки попиту на науково-освітні ресурси інституційних репозитаріїв серед користувачів науковиці застосували вебаналітичний інструмент SimilarWeb, що дозволило виявити лідерів ЗВО за відвідуваністю їхніх репозитаріїв.

Системний аналіз як метод дослідження, представлений у значній кількості відповідної наукової та навчальної літератури, широко застосовується у дисертаціях і використовується як методологічний підхід у бібліотекознавчих розвідках.

Поміж публікацій останніх років щодо системного аналізу бібліотечної діяльності ЗВО варто згадати дослідження Ю. Куліш (2024). Застосування системного підходу дало змогу дослідниці комплексно розкрити завдання, функції та потенціал бібліотеки закладу вищої освіти як активного суб'єкта наукової комунікації і ключового елемента системи наукометричного супроводу науково-дослідної діяльності вчених.

Доведено доцільність розгляду академічної бібліотеки у соціотехнічному вимірі, на чому акцентує Д. Соловяненко (2011), зазначаючи, що бібліотека як соціотехнічна система функціонує не лише як електронне сховище наукових публікацій, а як інтегроване інформаційно-дослідницьке середовище – «робочий стіл ученого», оснащений необхідним інструментарієм для проведення наукових досліджень.

Застосування системного аналізу дало змогу С. Хрущ (2023) обґрунтувати та визначити ключові компетентності бібліотечного фахівця, що забезпечують ефективне впровадження інновацій у медіапростір сучасних бібліотек і сприяють підвищенню якості інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів.

У публікації О. Воскобойнікової-Гузевої (2017) застосовано системний підхід до вивчення методологічного інструментарію дисертаційних досліджень, який реалізується з використанням методів аналізу і синтезу.

Системний підхід до вивчення соціальних об'єктів у проблемному полі дослідження бібліотекознавства, інформаційних наук та соціальної справедливості застосовано Г. Салатою (2019).

Не заглиблюючись у подальший аналіз бібліотекознавчого наукового дискурсу, слід зазначити, що системний підхід посідає провідне місце серед фундаментальних методологічних засад сучасного наукового пізнання. Його використання у бібліотекознавчих дослідженнях дає змогу розглядати бібліотеку як цілісну динамічну систему, що поєднує організаційні, технологічні та комунікаційні компоненти, взаємопов'язані між собою і зумовлені провідними тенденціями розвитку інформаційного суспільства. Саме такий підхід створює теоретичне підґрунтя для осмислення ролі академічних бібліотек у науково-інформаційному просторі та визначення напрямів їх подальшої еволюції.

Метою статті є сформулювати основні підходи до аналізу цифрового репозитарію бібліотеки закладу вищої освіти як системного об'єкта.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою системного підходу є дослідження значущих взаємодій між різними елементами структури, що базується на такому принципі: зміни в одному елементі впливають на ефективність функціонування інших елементів і, зрештою, на загальну результативність.

Методологічні принципи системного підходу базуються на сукупності логічних прийомів, методичних правил і принципів теоретичного дослідження, що виконує евристичну функцію у науковому пізнанні об'єкта.

Системний підхід передбачає розчленовування багатокомпонентних об'єктів на основі принципу визначення найбільш значущих зв'язків, враховуючи різноманітність їхніх типів у кожній конкретній складовій.

Методологічна специфіка системного підходу полягає у вивченні закономірностей і механізмів формування складного об'єкта з його складових. Особлива увага зосереджується на різноманітності внутрішніх і зовнішніх зв'язків, а також на процесі інтеграції ключових понять у єдину теоретичну модель, що дозволяє розкрити сутність цілісності об'єкта.

Спираючись на визначення, заведені у теорії систем, можна виокремити основні інваріантні ознаки поняття «система» (Кононенко, 2009):

- 1) це цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів;
- 2) система перебуває у взаємодії та єдності із середовищем;
- 3) кожна досліджувана система є складником системи вищого порядку;
- 4) водночас її елементи зазвичай розглядаються як системи нижчого порядку.

Обравши об'єктом дослідження цифровий репозитарій, бібліотеки закладу вищої освіти (ЗВО) як системне утворення, відповідно до наведених складових визначимо, що:

- цифровий репозитарій бібліотеки ЗВО як система має комплекс взаємопов'язаних елементів: інформаційно-ресурсне забезпечення, програмно-технологічне забезпечення, професійно-ресурсне забезпечення;
- цифровий репозитарій утворює єдність із середовищем ЗВО відповідно до наукового й освітнього процесів університету та із бібліотекою ЗВО як координатор і основний виконавець створення та функціонування репозитарію;
- цифровий репозитарій є елементом бібліотеки університету як системи більш високого порядку;
- елементи цифрового репозитарію виступають як системи більш низького порядку відносно діяльності бібліотеки університету.

Основні принципи системного підходу неодноразово зафіксовані у багатьох наукових працях, стосовно цифрового репозитарію є керівними ідеями та основоположними засадами, що відображають закономірності його розвитку. Розкриємо їх сутність у окресленні цифрового репозитарію бібліотеки ЗВО.

Принцип кінцевої мети – функціонування та розвиток системи і всіх її складових повинні спрямовуватись на досягнення певної глобальної мети. Функціонування цифрового репозитарію бібліотеки ЗВО орієнтоване на досягнення основної мети – надання відкритого доступу до інтелектуальних продуктів університетської спільноти засобами інтернет-технологій, розповсюдження цих матеріалів у середовищі світового науково-освітнього товариства.

Принципи єдності, зв'язаності і модульності передбачають розгляд об'єкта як цілісного утворення (принцип єдності) та одночасно дослідження взаємодії його окремих складових (принцип зв'язаності). Цифровий репозитарій розглядається як єдине ціле у взаємозв'язку таких компонентів: освітньо-наукові ресурси ЗВО, освітньо-наукова діяльність академічної спільноти університету, компетентності академічної спільноти у концепціях відкритої науки та відкритого доступу, а також компетентності бібліотечних фахівців у забезпеченні функціонування репозитарію та методичній підтримці його використання академічною спільнотою.

Принцип ієрархії – виявлення або створення ієрархічних зв'язків, модулів, цілей. Будь-який об'єкт, з одного боку, входить до метаоб'єкта (надоб'єкта), тобто у відносно більш масштабну структуру, де досліджуваний елемент є складовою частиною. З іншого боку, він відокремлений від надоб'єкта більш високого рівня ієрархії, роль якого можуть виконувати: 1) інший об'єкт (соціальний, виробничий, економічний, технічний тощо), до якого цей елемент належить як частина або виконує певну функцію, та 2) зовнішнє середовище – відокремленість від метаоб'єкта не перешкоджає взаємодії з ним як з єдиним цілим.

Репозитарій є багаторівневою ієрархічною структурою, для якої надструктурою виступає бібліотека, а зовнішнім середовищем – заклад вищої освіти. Відповідно до принципу ієрархії, репозитарій відокремлений від надструктури, проте ця відокремленість не заважає взаємодіяти з нею як з єдиним цілим, формуючи архів інформаційних ресурсів та забезпечуючи до нього доступ.

Принцип функціональності передбачає, що структура будь-якої системи безпосередньо визначається її функціональним призначенням і перебуває в тісному взаємозв'язку з виконуваними нею завданнями. У контексті діяльності інституційних репозитаріїв цей принцип реалізується через систему їхніх основних функцій, зокрема:

- наукова функція спрямована на підтримку та активізацію науково-дослідного процесу;
- освітня функція – на забезпечення потреб освітнього процесу та академічного навчання;
- довідково-інформаційна функція орієнтована на задоволення інформаційних запитів користувачів;
- кумулятивна функція полягає у формуванні, поповненні та збереженні бібліотечного фонду оригінальними електронними документами й цифровими копіями друкованих видань.

Виконання цих функцій забезпечує:

- централізоване і довготривале зберігання в електронному вигляді повних текстів освітньо-наукових ресурсів закладу вищої освіти;
- сприяння зростанню популярності ЗВО шляхом представлення її наукової продукції у глобальній мережі;
- збільшення цитування наукових публікацій працівників ЗВО шляхом забезпечення вільного доступу до них за допомогою інтернету;
- створення надійної і доступної системи обліку публікацій навчальних і наукових творів кафедр і окремих працівників.

Принцип розвитку – здатність до вдосконалення та еволюції об'єкта за умови збереження його якісних властивостей. Здатність штучних об'єктів до розвитку

визначається наявністю таких характеристик, як самонавчання, самоорганізація та штучний інтелект.

Принцип розвитку репозитарію як системи забезпечується розвитком науково-дослідницьких компетентностей академічної спільноти університету, компетентностями бібліотечних фахівців у розвитку його функціонування, науково-методичною роботою бібліотеки, творчою та інноваційною активністю персоналу бібліотеки.

Принцип децентралізації – це компроміс між повною централізацією та здатністю окремих частин реагувати на вплив зовнішнього середовища. Повністю централізована структура є негнучкою, неспроможною швидко пристосовуватися до змінних умов. У випадку високого ступеня децентралізації складніше узгоджувати функціонування елементів для досягнення спільної мети; необхідний стійкий механізм регулювання, який запобігає значним відхиленням від поведінки, спрямованої на досягнення цієї мети. За відсутності такого механізму певний рівень централізації стає об'єктивною необхідністю, проте він повинен залишатися мінімальним, щоб забезпечити ефективне досягнення глобальної мети.

Із погляду централізації репозитарій є складовою бібліотеки, яка, зі свого боку, є структурним підрозділом ЗВО, однак окремими своїми елементами репозитарій може реагувати на зміни зовнішнього середовища. Такими, зокрема, можуть бути розвиток концепції відкритої науки та відкритого доступу, нові вимоги до програмних засобів, вимоги розвитку цифрового середовища до компетентностей бібліотечних фахівців та користувачів тощо.

Складність є важливою класифікаційною ознакою об'єктів, проте чіткого формального визначення сьогодні не існує. Вона часто проявляється через ієрархію: складні об'єкти містять взаємозалежні підструктури, які, зі свого боку, мають власні підструктури, аж до найнижчого рівня елементарних компонентів. Враховуючи кількість елементів, їх різноманітність, властивості та чисельність зв'язків, цифровий репозитарій бібліотеки ЗВО можна розглядати як складний об'єкт.

Як складова бібліотеки репозитарій містить різноманітні елементи, пов'язані між собою прямими та зворотними зв'язками: «автор–бібліотекар–автор», «автор–твір–колекція», «автор–депозитор», «твір–колекція–фонд», «структурний підрозділ–колекція–фонд» та ін.

Системний підхід поєднує аналіз структури і функцій об'єкта з визнанням суттєвих чинників впливу середовища на функціонування репозитарію і його зворотний вплив на зовнішнє середовище.

Зазначимо, що у системному аналізі виділяють *явні (формальні) функції*, зафіксовані в нормативних документах, усвідомлені і прийняті причетними до існування об'єкта й підконтрольні їм, та *латентні (приховані) функції*, які є офіційно незаявленими, але насправді здійснюються.

Якщо узагальнено сформулювати основну функцію репозитарію, то це – забезпечення вільного доступу до освітньо-наукових ресурсів закладу вищої освіти і підтримка відкритої науки.

Латентною (прихованою) функцією умовно можна визначити забезпечення постійного підвищення обізнаності користувачів у питаннях самостійного пошуку необхідної інформації, сприяння розвитку інформаційної культури та вдосконалення дослідницьких компетентностей студентів, аспірантів, викладачів, підвищення рейтингу ЗВО та представників наукової спільноти, підвищення якості

наукової комунікації; дотримання в науковій установі правил і норм академічної доброчесності. Ці положення зафіксовані у Концепціях розвитку багатьох бібліотек України.

Відповідно до положень про інституційні репозитарії, розроблених бібліотеками закладів вищої освіти, можна виокремити низку базових властивостей, притаманних цим інформаційним системам, зокрема:

- забезпечення відкритого і безоплатного повнотекстового доступу до наукових матеріалів з наданням користувачам розширених можливостей для пошуку, систематизації та ієрархічного перегляду ресурсів за фондами, колекціями, авторами, назвами, ключовими словами, датами публікації та іншими бібліографічними параметрами.
- популяризація здобутків, отриманих академічною спільнотою ЗВО;
- підвищення рейтингу шляхом представлення наукових праць та інших матеріалів, що видаються в університеті.

Репозитарій відповідає принципу *відкритої системи*, яка перебуває у стані постійної взаємодії (обміну) із навколишнім середовищем – це обмін інформаційними ресурсами, взаємодія між університетською спільнотою та фахівцями бібліотеки, взаємодії у системі «людина–техніка».

У загальній теорії систем використовується поняття «ціннісно-орієнтована система», у якому відтворюється концепція цінностей, головне положення якої полягає у тому, що діяльність людей, організацій та суспільства має ціннісно-орієнтований характер.

Поняття «ціннісно-орієнтована система» вповні екстраполюється на функціонування цифрового репозитарію ЗВО із погляду:

- цінностей відкритої науки та відкритого доступу, які забезпечуються функціонуванням репозитарію бібліотеки ЗВО;
- цінностей у функціонуванні ЗВО, структурною технологічною складовою якого є репозитарій;
- цінностей діяльності бібліотек ЗВО;
- професійних цінностей бібліотечних фахівців.

Окреслимо зміст цих складових.

1. Цінності відкритої науки – ключові цінності та принципи відкритої науки, задекларовані міжнародними інституціями, зокрема ЮНЕСКО (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2021). Поміж них:

- **суспільна користь** – відкрита наука має належати і приносити користь усьому людству. З цією метою наукові знання мають бути у відкритому доступі, а наукові досягнення – частиною суспільного надбання;
- **справедливість і рівність** – забезпечення рівних можливостей для дослідників, створення умов для справедливого і взаємовигідного обміну науковими ресурсами та результатами досліджень, а також умови для рівного доступу до наукових знань як тих, хто їх створює, так і тих, хто ними користується;
- **якість і доброчесність** – повага до академічних свобод і прав людини, сприяння забезпеченню високої якості досліджень за допомогою об'єднання різноманітних джерел знань і надання вільного доступу до методів досліджень та наукових результатів, що створює умови для їх ретельного аналізу й перевірки з використанням прозорих процедур;

– **різноманітність та інклюзивність** – охоплення різноманітних знань, практик, методів і форм роботи, мов, результатів і тем досліджень, які відповідають потребам і відображають епістемічний плюралізм наукової спільноти загалом, різних дослідницьких колективів та окремих науковців, а також громадськості та носіїв знань за межами традиційної наукової спільноти.

2. Цінності освітньо-наукової діяльності ЗВО

Зкладами вищої освіти сьогодні визначено сталі ціннісні орієнтири науково-освітньої діяльності. Зокрема, поміж них:

– **єдність науки і навчання** – гармонійне поєднання освітнього процесу із науковими дослідженнями, навчання на базі новітніх наукових результатів;

– **просвітительство** – підтримка, збагачення та поширення національних та загальнолюдських наукових і культурних надбань, збереження та популяризація наукових знань, художньої творчості й мистецьких цінностей;

– **креативність** – створення умов і виховання необхідних якостей для творчої діяльності викладачів і студентства, для продукування нових ідей, втілення оригінальних, нестандартних підходів у всіх напрямках університетської діяльності;

– **академічна відповідальність і чесність**, охорона права на інтелектуальну власність та застосування санкційних заходів у разі виявлення плагіату;

– **відкритість і толерантність** – міжкультурний діалог, вільний обмін інформацією, публічність наукових дискусій, міжнародна науково-освітня і культурна комунікація та співпраця;

– **досконалість** – орієнтація на найдосконаліші зразки навчального процесу, наукові активності, постійне покращення якості освіти і наукової роботи.

3. Цінності діяльності бібліотек ЗВО

Бібліотеки університетів сьогодні окреслюють свою місію та цінності (Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2021; Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024; Бруй & Корян, 2021), що дає змогу сформулювати таке її розуміння: *Сучасна бібліотека закладу вищої освіти* – інтелектуальна, комунікаційна та інноваційна відкрита платформа, що постає надійним партнером університетської і професійної спільноти у формуванні освітньо-наукового простору. Вона створює творче, комфортне й безпечне середовище, яке підтримує навчання, викладання, дослідження та особистісний розвиток, сприяючи становленню дослідницького університету світового рівня.

Цінності бібліотеки закладу вищої освіти охоплюють такі основні принципи:

– **спільнота і партнерство** – бібліотека формує середовище довіри, поваги й доброчесності, сприяє розвитку академічної спільноти та стимулює появу нових ідей. Вона активно співпрацює зі структурними підрозділами університету, надаючи ресурси та сервіси для підтримки освітніх і наукових програм, а також розвиває партнерські зв'язки з науковими установами та бібліотеками України і світу;

– **відкритість** – у своїй діяльності бібліотека дотримується принципів академічної свободи, забезпечує відкритий доступ до інформації та прозорість усіх сервісів;

– **користувачі та послуги** – кожен користувач бібліотеки є цінним і важливим. Установа оперативно реагує на їхні потреби, удосконалює послуги, забезпечує комфортні умови для навчання та досліджень і гарантує високу якість інформаційних сервісів;

- **розвиток та інноваційність** – бібліотекарі постійно підвищують свій професійний рівень, обмінюються досвідом, проводять дослідження та впроваджують інноваційні підходи у своїй діяльності;

- **академічна доброчесність** – бібліотека підтримує політику університету щодо дотримання академічної доброчесності як основи стандартів вищої освіти;

- **науковість** – установа сприяє розвитку освіти і науки, надаючи доступ до сучасних інформаційних ресурсів, знань та ідей, дбаючи про зручність і оперативність їх використання;

- **професіоналізм** – бібліотека дотримується високих стандартів управління та обслуговування, забезпечуючи ефективність усіх своїх програм і сервісів;

- **інновації** – у своїй роботі бібліотека впроваджує новітні інформаційні технології та рішення, щоб якнайповніше задовольняти потреби користувачів.

4. Професійні цінності фахівців бібліотеки ЗВО

У широкому розумінні професійні цінності – це орієнтири, що визначають вибір, опанування та використання людиною своєї професійної діяльності, сприяють досягненню майстерності й ефективному розв'язанню професійних завдань.

Задля забезпечення ефективного доступу до дослідницьких даних на всіх етапах наукового дослідження професійні цінності фахівців полягають у самоосвіті, професійному вдосконаленні, обміні знаннями та впровадженні інновацій. Бібліотекарі ЗВО розробляють інструктивні матеріали, відеолекції, тренінги з питань відкритої науки та відкритого доступу, представляючи таким чином не тільки власні професійні цінності, а і сприяють забезпеченню цінностей академічної спільноти університету.

Підсумовуючи, зазначимо, що ціннісні норми функціонування репозитарію як системи базуються на принципах *взаємозв'язку* та *узгодженості* між цінностями відкритої науки, цінностями освітньо-наукової діяльності ЗВО, ціннісними орієнтаціями академічної спільноти та бібліотечних фахівців.

ВИСНОВКИ

Системний підхід до вивчення функціонування репозитарію бібліотеки ЗВО методологічно спрямований на розкриття його цілісності як об'єкта дослідження, виявлення різноманітних типів зв'язків і зведення їх в єдину теоретичну картину.

Принципи системного підходу, застосовані до аналізу цифрового репозитарію, зокрема принцип кінцевої мети, принципи єдності, зв'язаності і модульності, принцип ієрархії, принцип функціональності, принцип розвитку, принцип децентралізації, дали змогу визначити цифровий репозитарій бібліотеки ЗВО як складну систему зі значною кількістю елементів, їх різноманітністю, різними властивостями, варіативністю та кількістю прямих і зворотних зв'язків.

Цифровий репозитарій ЗВО як ціннісно-орієнтована система базується на принципах взаємозв'язку та узгодженості між:

- цінностями відкритої науки та відкритого доступу, які забезпечуються його функціонуванням;

- цінностями освітньо-наукової діяльності ЗВО;

- цінностями діяльності бібліотек ЗВО;

- професійними цінностями розвитку й саморозвитку бібліотечних фахівців ЗВО.

Евристична функція системного аналізу у науковому пізнанні цифрового репозитарію бібліотеки ЗВО дає змогу виявити його сутність як цілісної системи, об'єднати основні елементи його функціонування у єдину теоретичну картину.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бруй, О. (2006). Інституційний репозитарій: перші кроки. *Бібліотечний форум України*, 4(14), 14–17.
- Бруй, О. (2022, 6–7 жовтня). Роль бібліотеки у розробленні та реалізації політики відкритої науки університету. На прикладі КПП ім. Ігоря Сікорського. В *University Library at new stage of social communications development* [Матеріали конференції]. Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій. http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library_2022/paper/view/26789/15271
- Бруй, О., & Корян, Ю. (Уклад.). (2021). *Стратегія Бібліотеки КПП: 2021-2025 рр.* Ліра-К. <https://ela.kpi.ua/items/3919c476-d308-482b-b980-e38f549f5b1e>
- Воскобойнікова-Гузєва, О. В. (2017). Розвиток методології бібліотекознавчих досліджень: традиції та новації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 26–31.
- Карпенко, О. О., & Кобижча, Н. І. (2023). Інституційні репозитарії закладів вищої освіти України з підготовки фахівців у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи як складова якості наукової комунікації в сучасному освітньому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 76–82. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284665>
- Касьян, В., & Кушнар'єв, В. (2023). Бібліотеки закладів вищої освіти у поширенні практик відкритої науки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 12, 27–38. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293568>
- Кононенко, С. А. (2009). Системний підхід та сучасні теорії цінностей. В *Актуальні проблеми психології: Т. 10. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія* (Вип. 12, с. 215–233). Інформаційно-аналітичне агентство. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/0f58764f-2085-40c5-98af-bc79fd5b4445/content>
- Куліш, Ю. О. (2024). *Бібліотека закладу вищої освіти в системі наукометричного супроводу науково-дослідної діяльності* [Дисертація кандидата наук із соціальних комунікацій, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Національний університет «Києво-Могилянська академія». (2021, 17 червня). *Концепція розвитку Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на період 2021-2025 рр.* Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4a4ab644-36a6-467a-9ab0-fafdc51c5989/content>
- Салата, Г. (2019). Бібліотекознавство, інформаційні науки та соціальна справедливість. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 3, 10–18. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169662>
- Соловяненко, Д. (2011). Академічні бібліотеки у новому соціотехнічному вимірі: Частина четверта. Сучасний рівень дискурсу академічного бібліотекознавства та поступ е-науки. *Бібліотечний вісник*, 1, 8–24.
- Український державний університет імені Михайла Драгоманова. (2024, 28 березня). *Стратегія розвитку Наукової бібліотеки Українського державного університету імені Михайла Драгоманова на період 2024–2028 рр.* Наукова бібліотека Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. https://lib.udu.edu.ua/pdf-files/Stratehiia_2024-2028.pdf

- Хрущ, С. С. (2023). Компетентності бібліотечного фахівця як чинник формування інноваційного медіапростору. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 156–164. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.294101>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2021). *UNESCO Recommendation on Open Science*. <https://doi.org/10.54677/MNMH8546>

REFERENCES

- Brui, O. (2006). Instytutsiinyi repozytarii: pershi kroky [Institutional repository: First steps]. *Biblioteknyi forum Ukrainy*, 4(14), 14–17 [in Ukrainian].
- Brui, O. (2022, October 6–7). Rol biblioteki u rozroblenni ta realizatsii polityky vidkrytoi nauky universytetu. Na prykladi KPI im. Ihoria Sikorskoho [The library role in the development and implementation of the open science policy of the university. On the example of the Ihor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute]. In *University Library at new stage of social communications development* [Conference proceedings]. Scientific Library of the Ukrainian State University of Science and Technologies. http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library_2022/paper/view/26789/15271 [in Ukrainian].
- Brui, O., & Korian, Yu. (Comps.). (2021). *Stratehiia Biblioteki KPI: 2021–2025 rr.* [KPI Library Strategy: 2021–2025]. Lira-K. <https://ela.kpi.ua/items/3919c476-d308-482b-b980-e38f549f5b1e> [in Ukrainian].
- Dragomanov Ukrainian State University. (2024, March 28). *Stratehiia rozvytku Naukovoi biblioteki Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova na period 2024–2028 rr.* [Development strategy of the Scientific Library of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University for the period 2024–2028]. Scientific Library of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University. https://lib.udu.edu.ua/pdf-files/Stratehiia_2024-2028.pdf [in Ukrainian].
- Karpenko, O. O., & Kobyzhcha, N. I. (2023). Instytutsiinyi repozytarii zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy z pidhotovky fakhivtsiv u haluzi informatsiinoi, biblioteknoi ta arkhivnoi spravy yak skladova yakosti naukovo komunikatsii v suchasnomu osvitnomu prostori [Institutional repositories of higher education institutions in Ukraine for training specialists in the field of information, library and archive studies as a component of academic communication quality in modern educational space]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 76–82. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284665> [in Ukrainian].
- Kasian, V., & Kushnarov, V. (2023). Biblioteki zakladiv vyshchoi osvity u poshyrenni praktyk vidkrytoi nauky [Libraries of higher education institutions in the prevalence of open science practices]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 12, 27–38. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293568> [in Ukrainian].
- Khrushch, S. S. (2023). Kompetentnosti biblioteknoho fakhivtsia yak chynnyk formuvannia innovatsiinoho mediaprostoru [Competences of a library specialist as a factor in the formation of innovative media space]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 156–164. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.294101> [in Ukrainian].
- Kononenko, S. A. (2009). Systemnyi pidkhid ta suchasni teorii tsinnosti [Systemic approach and modern theories of values]. In *Aktualni problemy psykholohii: T. IO. Psykholohiia navchannia. Henetychna psykholohiia. Medychna psykholohiia* [Current issues in psychology: Vol. IO. Psychology of learning. Genetic psychology. Medical psychology] (Iss. 12, pp. 215–233). Informatsiino-analitychne ahentstvo. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/0f58764f-2085-40c5-98af-bc79fd5b4445/content> [in Ukrainian].
- Kulish, Yu. O. (2024). *Biblioteka zakladu vyshchoi osvity v systemi naukometrychnoho suprovodu nauково-doslidnoi diialnosti* [Library of a higher education establishment in the system of

- scientometric support of research activities] [PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- National University of Kyiv-Mohyla Academy. (2021, June 17). *Kontseptsiiia rozvytku Naukovoï biblioteky Natsionalnoho universytetu "Kyievo-Mohylianska akademiia" na period 2021–2025 rr.* [Concept of development of the Scientific Library of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" for the period 2021–2025]. Scientific Library of the National University of Kyiv-Mohyla Academy. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4a4ab644-36a6-467a-9ab0-fafdc51c5989/content> [in Ukrainian].
- Salata, H. (2019). Bibliotekoznavstvo, informatsiini nauky ta sotsialna spravedyvist [Library and information sciences and social justice]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 3, 10–18. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169662> [in Ukrainian].
- Solovianenko, D. (2011). Akademichni biblioteky u novomu sotsiotekhničnomu vymiri: Chastyna chetverta. Suchasnyi riven dyskursu akademichnoho bibliotekoznavstva ta postup e-nauky [Academic libraries in a new socio-technical dimension: Part Four. The current level of discourse in academic library science and the progress of e-science]. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, 8–24 [in Ukrainian].
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2021). *UNESCO Recommendation on Open Science*. <https://doi.org/10.54677/MNMH8546> [in English].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2017). Rozvytok metodolohii bibliotekoznavchychk doslidzhen: tradytsii ta novatsii [Development of methodology of library and research studies: Traditions and news]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 26–31 [in Ukrainian].

UDC 021.61:004]:027.7:[316.752:001.103-025.28

Ivan Kurhanskyi,
PhD Student,
029 Information, Library and Archival Studies,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: ivan.kurhanskyi@gmail.com
ORCID ID: 0009-0007-5705-5378

LIBRARY DIGITAL REPOSITORY IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION: SYSTEMIC APPROACH

The aim of the article is to formulate main approaches to the analysis of the digital repository of a higher education institution library as a systemic object.

Research methods. A set of general scientific methods of generalisation, systematisation, and forecasting is applied; the method of ascending from the abstract to the concrete is used to identify and isolate the elements of the digital repository of a higher education institution library, their essential properties and interrelationships.

The scientific novelty grounds on the application of principles of a systematic approach to the repository of a higher education institution library and its consideration as an integral system in a set of interrelated elements: educational and scientific resources of higher education institutions, competence of the academic community in the concepts of open science and competence of library specialists in the diversity of their internal and external connections; principles of the repository's functioning as a value-oriented system in the interconnection and consistency between the values of open science and open access, which are ensured by its functioning, are formulated; values of educational and scientific activities of higher education

institutions; values of higher education institutions' library activities; professional values of development and self-development of library specialists.

Main conclusions. The principles of the systematic approach applied to the analysis of the digital repository, in particular the principle of ultimate goal, the principles of unity, connectivity and modularity, the principle of hierarchy, the principle of functionality, the principle of development and the principle of decentralisation, make it possible to define the digital repository of the higher education institutions library as a complex system with a significant number of elements, their diversity, different properties of elements, different quality and quantity of direct and reverse links.

The digital repository of higher education institutions as a value-oriented system is based on the principles of interconnection and consistency between the values of open science and open access, which are ensured by its functioning; the values of educational and scientific activities of higher education institutions; the values of higher education institutions' library activities; the professional values of development and self-development of higher education institutions' library specialists.

Keywords: digital repository; open access; higher education institution library; systematic approach; value-oriented system.

Надійшла 11.08.2025

Прийнята 20.10.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

УДК 021.1:[338.4:008-026.15]:004:330.341.1
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348078

БІБЛІОТЕКА У КОНТЕКСТІ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

Оксана Матвієнко,
докторка педагогічних наук, професорка,
кандидатка технічних наук,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: oxmix2017@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5772-848X

Михайло Цивін,
кандидат технічних наук, доцент,
Міжрегіональна академія управління персоналом
(Київ, Україна)
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0312-5805

Для цитування:

Матвієнко, О., & Цивін, М. (2025). Бібліотека у контексті креативних індустрій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 122–131. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348078>

Метою статті є обґрунтування ролі і функціональних можливостей бібліотек як складових креативних індустрій.

Методи дослідження: аналіз і синтез – для вивчення теоретичних підходів до ролі бібліотек у системі креативних індустрій; системний підхід – для розгляду бібліотеки як багаторівневої інституції в контексті моделі концентричних кіл; контент-аналіз – при аналізі публікацій дослідників та звітів професійних організацій.

Наукова новизна полягає у аналізі ролі бібліотек як суб'єктів креативних індустрій в умовах цифровізації та трансформації культурного середовища. Уперше в українському науковому дискурсі бібліотеки розглядаються через призму моделі концентричних кіл як багаторівневої інституції, здатні виконувати функції не лише збереження, а й творення, культурного посередництва та генерації інновацій.

Основні висновки. Бібліотека в умовах креативної економіки трансформується із традиційної установи збереження знань у багатовимірний інститут, який виконує функції культурного посередника, генератора інновацій і платформи для творчого самовираження громади.

Інституціоналізація бібліотек у межах креативних індустрій, їх законодавче закріплення як суб'єктів цієї сфери в Україні створюють нові умови для стратегічного розвитку бібліотечної справи. Це відкриває можливості для розширення функціоналу книгозбірень, залучення фінансових ресурсів, інтеграції у культурні екосистеми на локальному та національному рівнях.

Модель концентричних кіл, адаптована до бібліотечної діяльності, демонструє еволюцію ролі бібліотеки – від ядра, яке забезпечує доступ до інформації, до зовнішніх кіл, які охоплюють культурну, креативну та суспільну складові. Такий підхід дає змогу не лише концептуалізувати трансформацію бібліотек, але й окреслити стратегічні напрями їх розвитку в контексті культурної політики.

Концепцією бібліотеки в контексті креативних індустрій є розширення її функцій традиційного культурно-освітнього інституту шляхом мультифункціональної взаємодії в реалізації культурно-творчих процесів.

Ключові слова: креативні індустрії; публічні бібліотеки; модель концентричних кіл.

ВСТУП

У XXI столітті бібліотеки трансформуються в активних учасників креативної економіки, стаючи майданчиками для інновацій, культурного виробництва та творчого самовираження. У світовій практиці дедалі більшої популярності набуває концепція бібліотеки як креативного простору у підтримці локальних ініціатив, сприянні формуванню платформи для інновацій.

В Україні креативні індустрії як вид економічної діяльності виокремились у 2019 р. у результаті внесення змін до Закону України «Про культуру» (щодо визначення поняття «креативні індустрії»), де їх метою зазначено створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження (Верховна Рада України, 2018). Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій» бібліотеки, архіви та музеї, поміж інших видів діяльності, таких як нові медіа, дизайн, аудіовізуальне мистецтво, література та ін., віднесено до креативних індустрій (Кабінет Міністрів України, 2019).

Об'єктивною бачиться наявність у цьому переліку бібліотек, які мають унікальний потенціал для інтеграції у систему креативних індустрій і, зберігаючи та розвиваючи свої функції – інформаційно-просвітницьку, пізнавальну, культурно-виховну, комунікативну, – підтримують локальні культурні ініціативи і створюють умови для міждисциплінарного співробітництва. Це відкриває нові можливості як для самих бібліотек, так і для суспільства в цілому, актуалізуючи роль книгозбірень як інституцій, що переходять від функції збереження до функції творення.

Проте на шляху до інтеграції бібліотек у сферу креативних індустрій виникає низка викликів та суперечностей, які актуалізують необхідність дослідження цієї теми, поміж яких:

- невизначеність ролі бібліотек у креативній економіці – їх потенціал часто недооцінюється на рівні державної культурної політики;
- інституційна інерція у функціонуванні – бібліотеки працюють за застарілими моделями, не маючи ресурсів або бачення для модернізації та впровадження креативних підходів;
- недостатнє фінансування і підтримка бібліотек, які мають обмежений бюджет, що не дозволяє активно впроваджувати інноваційні проєкти, закуповувати сучасне обладнання або залучати спеціалістів із креативних індустрій;
- брак в Україні досліджень із питань ролі бібліотек у креативних індустріях, що ускладнює розроблення ефективних стратегій розвитку;
- низький рівень цифрової культури персоналу та користувачів, що обмежує можливості бібліотек використовувати сучасні інструменти креативного виробництва.

Отже, актуальність дослідження бібліотек як частини креативних індустрій обумовлена низкою соціальних, культурних та економічних чинників, що спричиняють суперечності, розв'язання яких дасть змогу визначити нові вектори розвитку бібліотечної справи, зміцнити зв'язок між культурною інфраструктурою та економічним зростанням, а також сприяти формуванню сучасного відкритого і креативного суспільства.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Розвиткові сфери культурних та креативних індустрій присвячені праці багатьох дослідників як в Україні, так і за кордоном.

У статті Н. Карасьової (2019) наголошено, що креативні індустрії є елементом стратегії постіндустріального розвитку. Змістом діяльності креативних індустрій визначено використання знань, талантів та ідей, втілених у бізнес-моделях і технологіях для отримання прибутку. Дослідниця акцентує, що вони формують найдинамічнішу економічну сферу щодо створення нових робочих місць, генерування доходів і зростання експорту. Стрімкий характер розвитку має також і міжнародна торгівля товарами та послугами креативної економіки.

І. Шкодін, Н. Кондратенко та А. Шукіна (2023) у своєму дослідженні розглядають тренди розвитку креативних індустрій, які формуються під впливом посилення цифровізації, що сприяє фундаментальним змінам креативних індустрій та перетворенню їх на креативну індустрію 4.0.

Дослідниками розглядаються такі аспекти у предметному полі креативних індустрій, як потенційний ефект від впровадження штучного інтелекту у творчому секторі (Олійник, 2023), питання синонімічності понять «культурні» та «креативні» індустрії, обґрунтовується взаємозв'язок культурних і креативних індустрій (ККІ) та цифрової економіки, виокремлюються напрями застосування штучного інтелекту у ККІ і пропонуються удосконалені уявлення про можливості й перспективи ККІ у цифровому середовищі (Трач, 2024).

Пошук публікацій, предметно присвячених темі нашого дослідження, засвідчив, що у документальному потоці наукових статей українських вчених не виявлено спеціальних робіт, присвячених бібліотекам як суб'єктам креативних індустрій. Однак у професійному колі ця проблема була артикульована у 2020 р. пропозицією ВГО «Українська бібліотечна асоціація» циклу вебінарів «Культурні та креативні індустрії для бібліотекарів» (Українська бібліотечна асоціація, б.д.).

Звернімось до публікацій зарубіжних дослідників та громадських організацій, у яких ця тематика представлена досить широко.

У Звіті 2024 р. Libraries Connected, незалежної організації, яка підтримує, просуває та представляє публічні бібліотеки Великої Британії, презентовано аналіз взаємодії публічних бібліотек і креативних індустрій. Зазначено, що мережа публічних бібліотек зміцнює всю креативну економіку, сприяючи місцевим культурним партнерствам, підтримуючи митців та креативний бізнес, а також надаючи вільний доступ до стандартного галузевого програмного забезпечення і технологій (Libraries Connected, 2024b).

Презентуючи Звіт, Люк Бертон, директор із питань бібліотек Ради з питань мистецтв Англії, зазначив, що книгозбірні є самостійними творчими та культурними інституціями. Він зауважив на тому, що оскільки управління бібліотеками в різних регіонах країни здійснюється по-різному, деяким може бути складніше підкреслити свою культурну роль. Бертон визначив, що бібліотеки – це не просто майданчики для проведення заходів. Вони також створюють контент, знижують бар'єри доступу, уможливають взаємодію із творчістю, яка відображає життєвий досвід громад безпосередньо поруч, у їхньому оточенні (Libraries Connected, 2024a).

Досліджуючи місце академічної бібліотеки в системі креативних індустрій, С. Сант-Джероніколу, Д. Мартінес-Авіла, А. Кулупіс (Sant-Geronikolou et al., 2019) зазначають, що уряди по всьому світу починають визнавати роль креативності у сприянні інноваціям і формуванні конкурентних переваг у глобальній економіці знань (GKE), а креативні індустрії, засновані на знаннях, постають у центрі уваги. Проте, незважаючи на стрімке зростання обсягів Big Data, відсутність систематичного збору бібліотеками даних про свою діяльність сприяє збереженню традиціоналістських і короткозорих підходів, які схильні ігнорувати взаємозв'язок між бібліотеками та креативністю, розглядаючи їх переважно або виключно як зберігачів фондів, інформаційних посередників і постачальників контенту (Sant-Geronikolou et al., 2019).

Метою статті є обґрунтування ролі і функціональних можливостей бібліотек як складових креативних індустрій.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі підготовки статті були застосовані такі методи наукового пізнання: аналіз і синтез – для вивчення теоретичних підходів до визначення креативних індустрій та ролі бібліотек у цій системі; системний підхід – для розгляду бібліотеки як багаторівневої інституції в контексті моделі концентричних кіл; контент-аналіз – при аналізі публікацій дослідників та звітів професійних організацій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У фаховій літературі представлено сучасні моделі, які визначають структуру креативних індустрій і ті сфери діяльності, що відносяться до креативних.

Звернімось до однієї з них – *моделі концентричних кіл*, розробленої Д. Тросбі (Throsby, 2008a, 2008b) і надалі розвиненої багатьма дослідниками. Модель концентричних кіл є базовою для Європейської комісії при класифікації креативних індустрій.

Модель концентричних кіл у креативній економіці – це концептуальна схема, яка допомагає структурувати різні елементи творчих індустрій за ступенем їх залежності від творчої діяльності.

Модель базується на припущенні, що саме культурна цінність або культурний зміст товарів і послуг, які виробляються, надає культурним індустріям їхню найвиразнішу ознаку.

Різні товари мають різний ступінь культурного змісту відносно їхньої комерційної вартості; модель передбачає, що чим більш виражений культурний зміст конкретного товару або послуги, тим сильнішими є підстави вважати індустрію, що їх виробляє, культурною.

Так формуються концентричні кола: у центрі – основні індустрії, у яких співвідношення культурного змісту до комерційної вартості, згідно з визначеними критеріями, є найвищим; далі – шари, що віддаляються від центру у міру того, як культурний зміст зменшується, порівнюючи із комерційною вартістю створюваних товарів або послуг (рис. 1).

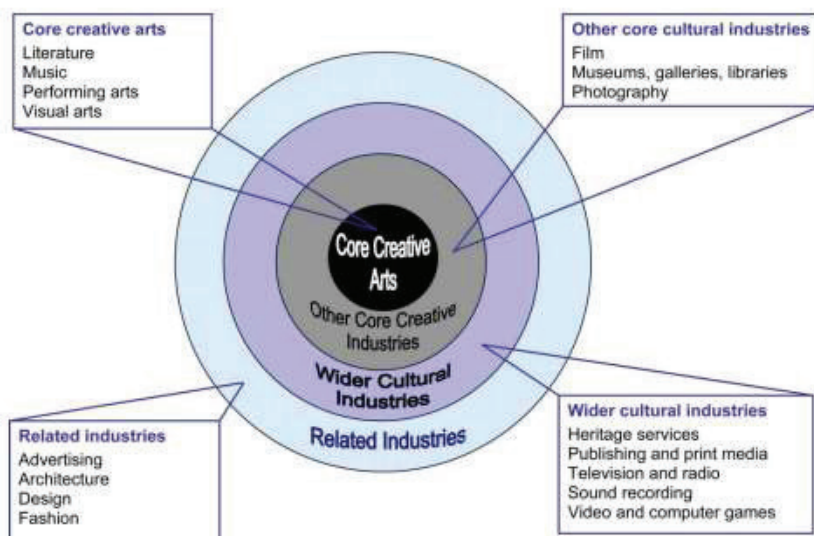

Figure 1. The concentric circles model of the cultural industries.

Рис. 1. Модель концентричних кіл культурних індустрій (Throsby, 2008a, 2008b)

Концентрична модель – це концептуальна схема, у якій елементи розміщуються у вигляді кілець, що вписані одне в одне, тобто мають спільний центр. Кожне наступне коло відображає рівень взаємодії, впливу або значення, що віддається від ядра. Отже, концентрична модель – це спосіб візуалізувати систему з ядром та сферами впливу, що поступово розширюються.

Бібліотеку в системі креативних індустрій можна розглядати як багатовимірний інститут, який виступає активним гравцем та каталізатором культурно-творчого процесу.

У контексті креативної економіки бібліотеки як культурні інституції відіграють не лише традиційну освітню та культурну роль, але і стають інкубаторами інновацій, соціального капіталу та творчого потенціалу громад.

Розглядаючи бібліотеки у концептуальній схемі концентричної моделі, можна окреслити такі елементи:

- у центрі міститься ядро – основна функція бібліотеки: збереження знань, доступ до інформації;
- наступні кола можуть символізувати додаткові функції: просвітництво, культурні події, співпраця із творчими спільнотами, підтримка інновацій тощо;
- зовнішні кола – це вплив бібліотеки на ширші суспільні та економічні процеси, включно із креативною економікою, освітою, туризмом.

Експлікуючи модель концентричних кіл на діяльність бібліотек у системі культурного та творчого виробництва – від ядра до розширеного впливу, – можемо попередньо окреслити такі її складові (рис. 2):

1. Ядро (Core) – «традиційна роль» бібліотеки. Збереження та доступ до знань: книги, архіви, каталоги, читальні зали, допомога у пошуку інформації, науковій консультації.

2. Культурне коло (Cultural layer) –бібліотека як «культурний центр». Бібліотека як майданчик для культурних заходів, виставок, кінопоказів (літературні вечори, локальна історія, мистецькі події).

3. Креативне коло (Creative layer) –бібліотека як «лабораторія ідей». Використання бібліотеки як простору для створення контенту та співтворчості (медіалабораторії, подкаст-студії, майстер-класи, проєктні хаби).

4. Суспільне коло (Community layer) –бібліотека як «публічна платформа». Роль бібліотеки як відкритого простору для освіти, діалогу, інклюзії та громадянської активності (освітні програми, тренінги, обговорення, участь громадян у розвитку міста).

Рис. 2. Концентрична модель функціонування бібліотеки
у контексті креативних індустрій
Джерело: власна розробка

Бібліотеки як складові креативних індустрій, генератори нових ідей і сприятливе середовище для формування інтелектуального та креативного капіталу мають можливості для реалізації у таких напрямках:

1. Майданчики для творчості та інновацій: бібліотеки можуть стати центрами для креативної діяльності, де люди можуть не тільки читати і вивчати матеріали, а й створювати власні проєкти. Це можуть бути простори для майстер-класів, арт-інсталяцій, хакатонів, програмування, дизайну, музики або стартапів. За допомогою креативних технологій (3D-принтери, цифрові інструменти для художників, звукові лабораторії тощо) бібліотеки можуть забезпечити простір для творчих експериментів.

2. Організатор сучасних креативних подій та фестивалів, де поєднуються літературні, музичні та художні елементи. Це можуть бути літературні читання, виставки, перегляди фільмів, концертні виступи або навіть театральні постановки, що ґрунтуються на книгах або культурній спадщині. Вони можуть стати місцем для публічних зустрічей з авторами, художниками, музикантами та іншими творчими особистостями.

3. Пропонувати технічну підтримку –ресурси та інструменти –для людей, які працюють у креативних індустріях. Наприклад, художникам, дизайнерам, програмістам, музикантам надаються технічні засоби для роботи (комп'ютери із професійним програмним забезпеченням, інструменти для звукового запису, студії для запису відео тощо).

4. Організовувати творчі простори та коворкінги, де люди можуть працювати в команді над різними проектами. Створення комфортних коворкінг-просторів у бібліотеках забезпечить креативним індустріям простір для спільної роботи, обміну ідеями і розвитку інновацій.

5. Функціонувати як мультимедійні простори –надавати доступ до цифрових ресурсів, таких як онлайн-курси, електронні книги, аудіокниги, фільми, а також інструменти для створення контенту, включаючи студії звукозапису, відеопродакшн, анімацію.

6. Здійснювати збереження та експонування культурної спадщини, оцифровуючи рідкісні книги, архіви, колекції і надаючи доступ до них через онлайн-платформи.

7. Реалізовувати програми підтримки молодих талантів: бібліотеки можуть слугувати зростанню та розвитку креативних особистостей, організовуючи конкурси, виставки, резиденції для художників, письменників, музикантів або дизайнерів. Це дозволить створити нові можливості для молодих талантів та сприятиме розвитку культурної і креативної економіки.

Концепцію бібліотеки у контексті креативних індустрій можна сформулювати як розширення її функцій традиційного культурно-освітнього інституту шляхом мультифункціональної взаємодії в реалізації культурно-творчих процесів. У цьому контексті бібліотека може функціонувати як креативний хаб, медіацентр, освітній кластер або мейкерспейс, забезпечуючи доступ до цифрових технологій, освітніх програм і професійного нетворкінгу. Такий підхід дозволяє інтегрувати бібліотеку у структуру креативної економіки, підтримуючи сталий розвиток локальних спільнот і культурної інфраструктури.

ВИСНОВКИ

Бібліотека в умовах креативної економіки трансформується із традиційної установи збереження знань у багатовимірний інститут, який виконує функції культурного посередника, генератора інновацій і платформи для творчого самовираження громади.

Інституціоналізація бібліотек у межах креативних індустрій, зокрема їх законодавче закріплення як суб'єктів цієї сфери в Україні, створюють нові умови для стратегічного розвитку бібліотечної справи. Це відкриває можливості для розширення функціоналу книгозбірень, залучення фінансових ресурсів, інтеграції у культурні екосистеми на локальному та національному рівнях.

Модель концентричних кіл, адаптована до бібліотечної діяльності, демонструє еволюцію ролі бібліотеки – від ядра, що забезпечує доступ до інформації, до зовнішніх кіл, які охоплюють культурну, креативну та суспільну складові. Такий підхід дає змогу не лише концептуалізувати трансформацію бібліотек, але й окреслити стратегічні напрями їх розвитку в контексті культурної політики.

Концепцію бібліотеки в контексті креативних індустрій можна сформулювати як розширення її функцій традиційного культурно-освітнього інституту шляхом мультифункціональної взаємодії в реалізації культурно-творчих процесів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Верховна Рада України. (2018, 19 червня). *Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії»* (Закон № 2458-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2019, 24 квітня). *Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій* (Розпорядження № 265-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2019-%D1%80#Text>
- Карасьова, Н. А. (2019). Креативні індустрії як елемент стратегії постіндустріального розвитку. *Міжнародні відносини теоретико-практичні аспекти*, 3, 110-120. <https://doi.org/10.31866/2616-745x.3.2019.159110>
- Олійник, О. М. (2023). Креативні індустрії в епоху штучного інтелекту: тенденції та виклики. *Культура і сучасність*, 2, 3–9. <https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2023.293736>
- Трач, Ю. (2024). Культурні та креативні індустрії в цифровому середовищі: можливості й перспективи. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 7(1), 110-122. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.1.2024.307013>
- Українська бібліотечна асоціація. (б.д.). *Цикл вебінарів «Культурні та креативні індустрії для бібліотекарів»*, листопад 2020 р. Взято 8 березня 2025 з <https://ula.org.ua/konferentsii-seminariy-treninhy/seminariy/icalrepeat.detail/2020/11/10/3421/-/tsykl-vebinariv-kulturni-ta-kreatyvni-industrii-dlia-bibliotekariv-lystopad-2020-r>
- Шкодін, І. В., Кондратенко, Н. Д., & Щукіна, А. М. (2023). Креативна індустрія 4.0: тенденції та трансформації в епоху цифровізації. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*, 18, 22–30. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-18-03>
- Libraries Connected. (2024a, August 29). *Our new report reveals public libraries are 'backbone of creative economy'*. <https://www.librariesconnected.org.uk/news/our-new-report-reveals-public-libraries-are-backbone-creative-economy>
- Libraries Connected. (2024b). *Public libraries and the creative industries*. <https://www.librariesconnected.org.uk/sites/default/files/2024-10/Libraries%20and%20creative%20industries.pdf>
- Sant-Geronikolou, S., Martínez-Ávila, D., & Koulouris, A. (2019). Academic libraries on the Creative Industries track: The perception of Spanish and Brazilian professionals. *Education for Information*, 35(4), 377–398. <https://doi.org/10.3233/EFI-180203>
- Throsby, D. (2008a). Modelling the cultural industries. *International Journal of Cultural Policy*, 14(3), 217–232. <https://doi.org/10.1080/10286630802281772>
- Throsby, D. (2008b). The concentric circles model of the cultural industries. *Cultural Trends*, 17(3), 147–164. <https://doi.org/10.1080/09548960802361951>

REFERENCES

- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2019, April 24). *Pro zatverdzhennia vydiv ekonomichnoi diialnosti, yaki nalezhat do kreatyvnykh industrii* [On approval of types of economic activity belonging to creative industries] (Order No. 265-r). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Karasova, N. A. (2019). Kreatyvni industrii yak element stratehii postindustrialnogo rozvytku [Creative industries as a strategy element of the post-industrial development]. *International Relations: Theory and Practical Aspects*, 3, 110–120. <https://doi.org/10.31866/2616-745x.3.2019.159110> [in Ukrainian].
- Libraries Connected. (2024a, August 29). *Our new report reveals public libraries are 'backbone of creative economy'*. <https://www.librariesconnected.org.uk/news/our-new-report-reveals-public-libraries-are-backbone-creative-economy> [in English].
- Libraries Connected. (2024b). *Public libraries and the creative industries*. <https://www.librariesconnected.org.uk/sites/default/files/2024-10/Libraries%20and%20creative%20industries.pdf> [in English].
- Oliinyk, O. M. (2023). Kreatyvni industrii v epokhu shtuchnogo intelektu: tendentsii ta vyklyky [Creative industries in the epoch of artificial intelligence: Tendencies and challenges]. *Culture and Contemporaneity*, 2, 3–9. <https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2023.293736> [in Ukrainian].
- Sant-Geronikolou, S., Martínez-Ávila, D., & Koulouris, A. (2019). Academic libraries on the Creative Industries track: The perception of Spanish and Brazilian professionals. *Education for Information*, 35(4), 377–398. <https://doi.org/10.3233/EFI-180203> [in English].
- Shkodina, I. V., Kondratenko, N. D., & Shchukina, A. M. (2023). Kreatyvna industriia 4.0: tendentsii ta transformatsii v epokhu tsyfrovizatsii [Creative industry 4.0: Trends and transformations in the era of digitalization]. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, 18, 22–30. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-18-03> [in Ukrainian].
- Throsby, D. (2008a). Modelling the cultural industries. *International Journal of Cultural Policy*, 14(3), 217–232. <https://doi.org/10.1080/10286630802281772> [in English].
- Throsby, D. (2008b). The concentric circles model of the cultural industries. *Cultural Trends*, 17(3), 147–164. <https://doi.org/10.1080/09548960802361951> [in English].
- Trach, Yu. (2024). Kulturni ta kreatyvni industrii v tsyfrovomu seredovyshchi: mozhlyvosti y perspektyvy [Cultural and creative industries in the digital environment: Opportunities and prospects]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 7(1), 110–122. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.1.2024.307013> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (n.d.). *Tsykl vebinariv "Kulturni ta kreatyvni industrii dlia bibliotekariv", lystopad 2020 r.* [Webinar series "Cultural and creative industries for librarians", November 2020]. Retrieved March 8, 2025, from <https://ula.org.ua/konferentsii-seminary-treninhy/seminary/icalrepeat.detail/2020/11/10/3421/-/tsykl-vebinariv-kulturni-ta-kreatyvni-industrii-dlia-bibliotekariv-lystopad-2020-r> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2018, June 19). *Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro kulturu" shchodo vyznachennia poniattia "kreatyvni industrii"* [On amendments to the Law of Ukraine "On culture" regarding the definition of the concept of "Creative industries"] (Law No. 2458-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Text> [in Ukrainian].

UDC 021.1:[338.4:008-026.15]:004:330.341.1

Oksana Matvienko,
*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
PhD in Technical Sciences,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: oxmix2017@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5772-848X*

Mykhailo Tsyvin,
*PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
International Academy of Personnel Management
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0312-5805*

LIBRARY IN THE CONTEXT OF CREATIVE INDUSTRIES

The aim of the article is to ground the role and functional capabilities of libraries as components of creative industries.

Research methods: analysis and synthesis are applied to study theoretical approaches in the role of libraries in the system of creative industries; systematic approach is used to consider the library as a multi-level institution in the context of the concentric circles model; content analysis is important in analysing researchers' publications and professional organisations' reports.

The scientific novelty lies in the analysis of the role of libraries as subjects of creative industries in the context of digitalisation and transformation of the cultural environment. For the first time in the Ukrainian scientific discourse, libraries are viewed via the prism of the concentric circle model as multilevel institutions capable of performing the functions of not only preservation, but also creation, cultural mediation and generation of innovations.

Main conclusions. In conditions of the creative economy, the library transforms from a traditional institution of knowledge preservation into a multidimensional institution that serves as a cultural intermediary, a generator of innovations and a platform for creative expression of the community.

Within the creative industries and their legislative recognition as entities of this sphere in Ukraine, the libraries' institutionalisation creates new conditions for the strategic development of librarianship. This opens up opportunities for expanding the functionality of libraries, attracting financial resources and integrating into cultural ecosystems at the local and national levels.

Adapted to library activities, the model of concentric circles demonstrates the evolution of the library's role –from the core, which provides access to information, to the outer circles, which cover cultural, creative and social components. Such an approach allows not only to conceptualise the transformation of libraries, but also to outline strategic directions for their development in the cultural policy's aspect.

The concept of the library in the context of creative industries is to expand its functions as a traditional cultural and educational institution via multifunctional interactions in implementing cultural and creative processes.

Keywords: creative industries; public libraries; model of concentric circles.

Надійшла 11.05.2025

Прийнята 22.09.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 027.022:316.32]:[316.7:316.422
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348081

**ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА
В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
СОЦІОКУЛЬТУРНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА
ВИКЛИКИ
XXI СТОЛІТТЯ**

Валентина Медведєва,
кандидатка педагогічних наук, професорка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: v_medvedeva@ukr.net
ORCID ID: 00000-0003-0959-7846

Юрій Горбань,
кандидат культурології, професор,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: y.i.gorban@gmail.com
ORCID ID: 00000-0001-5837-4409

Для цитування:

Медведєва, В. & Горбань, Ю. (2025). Публічна бібліотека в умовах глобалізації: соціокультурні трансформації та виклики XXI століття. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 132–145. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348081>

Мета статті – визначити особливості функціонування публічної бібліотеки в умовах глобалізації, окреслити ключові соціокультурні трансформації, що впливають на її сучасний розвиток, та виявити основні виклики XXI століття, які формують нові напрями діяльності і стратегічні орієнтири бібліотечних установ.

Методи дослідження ґрунтуються на принципах системного підходу, згідно з яким публічна бібліотека розглядається як елемент соціальної системи. Також використано методи історико-культурного аналізу, порівняння, систематизації (для вивчення, виявлення функціональних особливостей бібліотеки як інституційної системи в контексті історико-культурних процесів, визначення місця публічної бібліотеки у структурі державного управління, міжкультурної комунікації, в умовах технологізації та глобалізації).

Наукова новизна. Досліджено діяльність публічної бібліотеки України як традиційної інституції, яка в умовах світових процесів глобалізації функціонує у нових політичних, ідеологічних, економічних, культурних, соціальних реаліях. Запропоновано можливі рішення, які сприятимуть адаптації публічної бібліотеки до інновацій.

Основні висновки. Публічна бібліотека України як цілісна, самодостатня, внутрішньо органічна інституція перебуває у процесі трансформації, включається в новий соціокультурний, ідеологічний, політичний, освітній, науковий контексти, шукає нові смисли в інтересах творення цілісного українського простору та входження його в європейський і світовий обшир. Вплив нових технологій і суспільна інтеграція у всі процеси діяльності публічної бібліотеки сприяли її соціокультурному перетворенню та новим змістовним досягненням, формуванню нового образу, який відображає і особливості соціокультурних цивілізаційних трансформацій. Розглянуто погляди практиків, теоретиків щодо рішень, які сприятимуть адаптації публічної бібліотеки до інновацій (бібліотека як посередник між цифровими ресурсами та користувачами; бібліотека як платформа інновацій, бібліотека як центр громадянськості, інформаційної грамотності; бібліотека як осередок нав-

чання нових навичок; бібліотека як інститут збереження культурної, історичної пам'яті, формування національної і культурної ідентичності та ін.).

Ключові слова: публічна бібліотека; державна культурна політика; цифровізація; глобалізація; інновації; бібліотечна освіта; цифрові комунікації, соціокультурні трансформації.

ВСТУП

В епоху інформаційних високорозвинених технологічних змін публічна бібліотека опинилася перед новими викликами динаміки зростання обсягу й обробки інформації, утворення інформаційних мереж, мультимедійності інформації та ін.

Тож цілком природно, що сьогодні вона перебуває в пошуку нових цінностей, нових смислових домінант, у процесі переоцінки канонів (збереження одних, відновлення або шукання нових тощо), за якими конструюється її сприйняття у суспільстві на всіх рівнях.

За своєю природою бібліотека, як і книга, належить до різних вимірів: з одного боку – до констативного, з іншого – до віртуального. Все більше суспільство розуміє і усвідомлює її феноменологічну природу як інституцію збереження пам'яті засобами своїх ресурсів, форм, міжкультурної комунікації, просвітництва, культуротворення нових практик (дозвіллевих, знанневих та ін.), отже, культурну поліфункціональність. У сучасних реаліях публічна бібліотека залежить від багатьох факторів, серед яких виділимо: інформаційні потоки і надмірне споживання особистістю інформації; перебування її у соціальних мережах, соціальних спільнотах, а також втрати бібліотекою користувачів, декларативність державної культурної політики, несформованість корпоративної культури задля реалізації спільних скоординованих дій щодо модернізації її діяльності.

Глобалізаційні процеси зумовлюють потребу в модернізації публічних бібліотек, яка б відповідала фундаментальним змінам ідентифікації, а отже, конкурентоспроможності як окремої бібліотеки, так і бібліотечної системи загалом.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

В українському бібліотекознавстві зростає інтерес до сучасної публічної бібліотеки, що обумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, а саме загальносвітовими тенденціями розвитку світової гуманістики – з одного боку; з іншого – нові політичні, ідеологічні, соціокультурні реалії України суттєво вплинули на публічну бібліотеку як соціокультурний інститут.

Сучасні українські бібліотекознавці зосереджують свою увагу на осмисленні бібліотеки як феномену культури, як соціокультурного інституту і його ролі, що відображено у працях О. Воскобойнікової-Гузєвої, Т. Гранчак, Т. Добко, Т. Долбенко, Л. Петрової, Ю. Половинчак, Т. Новальської, А. Чачко, О. Онищенко та ін.

Трансформації в діяльності публічних бібліотек, як і культурі загалом, відбуваються в тісних переплетіннях глобалізаційних та неглобалізаційних процесів, які не варто відокремлювати або протиставляти. Автори монографічного дослідження «Від мультикультуралізму до транскультурності: проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування» (Отрешко та ін., 2018) визначають мультикультурність як яскраву ознаку культур епохи постмодернізму. Культурна багатоманітність, на їх думку, є одним із головних викликів нашої епохи. Взаємодія культур, діалогічність,

культурний поліфонізм, євроцентризм, мультикультуралізм – саме ці поняття визначають філософсько-культурологічний дискурс ХХ століття.

Сучасні дослідження читача і автора, що пов'язані з комп'ютерами, скловолонними провідниками, текстуальним матеріалом, здійснені в рамках європейської теорії засобів масової інформації: в Німеччині – Фрідріх Кітлер і Норберт Бельц; у Франції – Поль Віріліо і Жан Бодріяр (Вінквіст, & Тейлор, 2003).

Предметна сфера досліджень публічної бібліотеки в Україні у другій половині ХХ – початку ХХІ століття все чіткіше професіоналізується, розвивається відповідно до теоретичних загальноєвропейських та світових традицій, особливо серед дослідників нового покоління: Т. Гранчак, Т. Новальська, О. Воскобойнікова-Гузева, Г. Ковальчук, Г. Салата, Н. Бачинська, А. Соляник, О. Збанацька, В. Бондаренко та ін.

Формується молода генерація, що актуалізує та культивує у своїй діяльності культурологічні, соціокомунікативні підходи на міждисциплінарному інтегрованні методів сучасного бібліотекознавства, інформології, культурології, синергетики: Д. Белов, А. Мотько, А. Плахтій, М. Маранчак.

Аналіз теоретико-методологічних основ досліджень українських та зарубіжних вчених проблем трансформації сучасних публічних бібліотек дає можливість виявити основні тенденції їх розвитку, спільне і відмінне щодо їх діяльності, виявити головні суспільно значимі тенденції щодо майбутніх трендів.

Культурна унікальність публічної бібліотеки сьогодні відіграє ключову роль у формуванні механізмів (культурних, інформаційних, технологічних, знанневих, комунікаційних та ін.) впливу на соціокультурну діяльність, революційні перетворення виступають культуроформуючим чинником (Медведева & Шендрик, 2020).

Оскільки особливості сьогоденного суспільства зумовлені сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, технізацію правомірно вважати чинником змін у соціальному та культурному просторах, тобто чинником соціокультурної модернізації. Саме тому є важливими наукові рефлексії, що спрямовані на вивчення соціокультурних явищ і процесів, розуміння потенціалу бібліотеки, еволюції її форм і перспектив впливу на всі сфери суспільного життя.

Мета статті – визначити особливості функціонування публічної бібліотеки в умовах глобалізації, окреслити ключові соціокультурні трансформації, що впливають на її сучасний розвиток, та виявити основні виклики ХХІ століття, які формують нові напрями діяльності і стратегічні орієнтири бібліотечних установ.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досягнення мети передбачало застосування принципів системного підходу, згідно з яким публічна бібліотека розглядається як елемент соціальної системи. Також використано методи історико-культурного аналізу, порівняння, систематизації (для вивчення основних типів бібліотек у контексті історико-культурного простору, визначення місця публічної бібліотеки в системі міжкультурної комунікації, виявлення функціональних особливостей бібліотек у процесі соціокультурної трансформації).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нині бібліотека перебуває у пошуках цінностей, смислових домінант, у процесі переоцінки традиційних канонів (збереження одних, відмови від тих або інших

тощо), за якими конструюється її сприйняття у суспільстві на різних рівнях. Зміни, що відбуваються протягом останнього століття, не могли в ієрархії цінностей не позначитися як на зміні деяких функцій бібліотеки, так і на її соціальній значущості, престижності.

Публічна бібліотека України демонструє утвердження національного поступу. З метою формування національної ідентичності вона культивує у своїй діяльності українознавчі цінності і у такий спосіб закладає основи національно-державницької бібліотечної політики в Україні.

На думку Ю. Половинчак (2017), бібліотека є суб'єктом творення національного наративу. Завдяки представленню на своїх ресурсах, зокрема й інтерактивних, відповідної інформації бібліотеки формують особливий зріз національного інформаційного простору, який транслює світові позиції держави, громадянського суспільства, окремого громадянина стосовно подій і явищ суспільного життя. Як ініціатори потужних національних і наднаціональних електронних проєктів бібліотеки репрезентують у такий спосіб інтелектуальний культурний образ нації. Такий вітчизняний ресурс, як «Електронна бібліотека «Україніка» (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, б.д.), акумулює документи державно-національної ваги. Так, бібліотека залишається елементом національного наративу, системно, цілеспрямовано організовує і консолідує національні інформаційні ресурси і продукти, формує безперешкодну систему доступу до них користувачам.

М. Закіров (2018) у рецензії на монографію Ю. Половинчак «Сучасне інформаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності» зазначає, що описані у роботі напрями розвитку сучасного гуманітарного простору актуалізують питання зміни ролі традиційних суб'єктів, зокрема бібліотек, у культурних взаємодіях цифрової епохи. Дослідниця акцентує на особливостях трансформації в інформаційному суспільстві статусу бібліотек як суб'єкта творення національного наративу через реалізацію меморіальної функції збереження, зафіксованої у документному вигляді пам'яті спільноти.

С. Хрущ (2019) доходить висновку, що в умовах цифрових трансформацій бібліотек актуальним залишається питання необхідності адаптації гуманістичної функції бібліотеки до інноваційних перетворень задля уникнення технологічного детермінізму. На її думку, техніко-технологічну та соціально-комунікативну складові інноваційного простору сучасних бібліотек слід розглядати у взаємозв'язку та взаємовпливі відповідно до аксіологічних орієнтирів функціонування бібліотеки. Особливо акцентовано на реалізації таких основних функцій: соціальна, просвітницька, ціннісно-орієнтаційна, морально-етична, меморіальна, екологічна, рекреаційна.

Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки С. Хрущ (2022) розглядає через аксіологічні орієнтири діяльності. Обґрунтовуючи ціннісний підхід до його створення і функціонування, авторка пропонує власне визначення поняття «інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки»: це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних і програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання.

На думку директорки Українського інституту книги О. Коваль, за умов скоординованих дій державних інституцій, а саме Українського інституту книги, На-

ціональної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, громадських організацій, зокрема Української бібліотечної асоціації, у співпраці з органами місцевого самоврядування потрібно здійснити такі кроки:

- провести повну ревізію фондів щодо вилучення незапитуваних книг протягом десяти років. При цьому в національних бібліотеках України та Книжковій палаті України імені Івана Федорова фонди мають бути повними. Це актуалізує фонди публічних бібліотек і сприятиме творенню культурного простору, забезпеченню інноваційним технологічним оснащенням;

- налагодити регулярний збір достовірної статистики в усіх бібліотеках і забезпечити роботу АІБІСів; на цій основі приймати рішення щодо державних закупівель, їх ефективності;

- провести аудит діяльності всієї бібліотечної системи, на основі якого підготувати план реорганізації бібліотечної системи, обов'язковою умовою якого є забезпечення конституційних прав громадян України на доступ до бібліотечних послуг, дотримання аргументованого відкриття/закриття бібліотек, уникнення необґрунтованих рішень;

- організувати масову закупівлю найновіших і найкращих книжок для поповнення фондів бібліотек не лише Українським інститутом книги (для рекомендованого нормативу ІФЛА 5 % оновлення необхідно 900 млн грн, а заявлений проєкт бюджету на 2022 рік 183 млн (що вистачить на 1 млн примірників книг)). ІФЛА (Міжнародна бібліотечна асоціація) рекомендує поповнювати фонди публічних бібліотек на 0,25 примірника на 1 мешканця на рік. В Україні це мало б бути 10 млн примірників на рік, а цього не відбувається. Це призвело до суттєвого відставання від цивілізованих країн на понад 20 років. Задля вирішення системного поповнення вкрай потрібне внесення змін у нормативні акти, які б зобов'язали органи місцевого самоврядування виділяти кошти з розрахунку 0,25 примірника на кожного мешканця територіальної громади;

- повністю відновити, переобладнати або побудувати (хоча б по одній бібліотеці) в центрі кожної із 1470 тергромад у найближчі п'ять років;

- навчити бібліотекарів роботи з технологіями та інформацією (зокрема, з електронним каталогом «Книжки на ринку», закупівлі книг на прозорро-маркеті, маркетингу та інструментам популяризації читання та ін.);

- збудувати в Україні одну суперсучасну технологічну інклюзивну бібліотеку в межах програми «Велике будівництво» (Коваль, б.д.).

Співзасновниця фонду «Бібліотечна країна» Т. Сухенко (2019) оприлюднила у своїй статті «Як модернізувати публічні бібліотеки» цифри: кількість публічних бібліотек в Україні – 15 916 – найвища серед багатьох країн Європи (в Італії 3,5 тис. бібліотек, у Німеччині – 9 тис.). Водночас Україна входить у п'ятірку країн із найменшою кількістю користувачів на 1 публічну бібліотеку і з найменшою кількістю відвідувань однієї бібліотеки. Кількість жителів на кожну українську бібліотеку найнижча в Європі – 2597, у Нідерландах – 15 тис., Великій Британії – 13 тис., Данії – 10 тис. Частка аудіо- та відеоматеріалів у фондах публічних бібліотек Великої Британії становить 8 %, в Україні – 0,13 %, тобто у 625 разів менше. Утримання бібліотек в Україні обходиться у 2,5 млрд грн на рік, яких вистачає лише на їх злиденне існування і мізерну зарплату для 30 тисяч бібліотекарів.

Акцентуючи увагу на потребі стратегічного мислення щодо процесу трансформації, Г. Сухенко (2019) наголошує на необхідності перегляду мережі бібліотек, визначенні кількості фондів, перекваліфікації бібліотекарів, осучасненні програм їх навчання, трансформації бібліотек у центри розвитку громад. На її думку, це має бути відображено в гуманітарній стратегії української держави.

Отже, суб'єктність публічної бібліотеки в культурі України характеризується показниками недостатнього рівня модернізації, що пояснюється відсутністю стратегічних рішень на рівні держави. До цього додаються і реалії російсько-української війни.

Заради справедливості слід звернути увагу на розпочатий в Україні процес усвідомлення на державному рівні потреби реальних, недекларованих кроків бібліотеки, книги, читання, важливих для духовного розвитку. У «Стратегії людського розвитку», що затверджена Указом Президента 02.06.2021 р. № 225/2021, зазначено:

- оперативна ціль 3.1. Забезпечення населення високоякісними і доступними культурними послугами для підвищення його культурного і духовного рівня;
- оперативна ціль 3.2. Розвиток бібліотечної справи та популяризація читання (Рада національної безпеки і оборони України, 2021).

Такі стратегічні урядові документи, як концепція Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційно-бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» та Державна цільова програма «Бібліотека – XXI», Стратегія розвитку бібліотечної справи України на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (Кабінет Міністрів України, 2016), були прийняті, але не реалізовані. Затверджена Стратегія розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія» (б.д.) перебуває у стані реалізації. Міністерством цифрової трансформації України розпочато 94 проекти цифрової трансформації у ключових для держави та суспільства сферах, зокрема бібліотечній, – «Цифрова трансформація бібліотек та книговидавничої справи».

О. Бруй (2021) у статті «Відставання на 20 років: цифрова трансформація бібліотек та реальні можливості змін» не лише ілюструє фактичний матеріал низького рівня комп'ютеризації, інтернаціоналізації, застосування спеціального програмного забезпечення. Протягом 30 років незалежності не реалізовані важливі для бібліотечної справи всеукраїнські проекти, зокрема централізованої каталогізації, електронної (цифрової) бібліотеки, зведеного каталогу бібліотек.

З метою визначення основних завдань і способів забезпечення населення культурними послугами, що сприятиме підвищенню культурного і духовного рівня населення, укріпленню національної ідентичності українських громадян і, відповідно, підвищенню індексу людського розвитку в Україні, Кабінетом Міністрів України у 2020 році схвалено Концепцію реформ фінансування системи забезпечення населення культурними послугами (Кабінет Міністрів України, 2020).

Попри падіння престижу бібліотеки, книги і читання, про що свідчать соціологічні дослідження, все ж в українському суспільстві ніхто не насмілюється заявити, що вони не є значимими для репрезентації новітніх культурних перетворень у концептах національних та європеїзації.

Здійснюючи аналіз концепції соціальної справедливості у бібліотекознавстві та інформаційних науках, обґрунтовуючи доцільність її використання в інтересах інтеграції публічних бібліотек у суспільство майбутнього, Г. Салата (2019) у стат-

ті «Бібліотекознавство, інформаційні науки та соціальна справедливість» зазначає, що боротьба із соціальною ексклюзією, імплементація принципу соціальної справедливості за умов збільшення розриву між бідними та багатими публічних бібліотек стає нагальною потребою сучасних книгозбірень. Для успішної інтеграції у суспільство майбутнього вони мають трансформуватися у своєрідні міжкультурні клуби, платформи для вільного обміну думками, стати культурними осередками своїх громад. Це позначатиметься на включенні індивіда або соціальної групи в соціальні відносини з культурною інституцією, якою є бібліотека, доступні до її ресурсів, послуг.

Результати проведеного аналізу наукових поглядів Г. Салати (2015) передбачають побудову спільного розуміння концепції різноманітності, інклюзії та соціальної справедливості; розвиток самоусвідомлення, визначення системи пригнічення, розроблення стратегії для боротьби з упередженістю, активне донесення цих знань у своїй організації та громаді; налагодження регіональних зв'язків, які допоможуть проводити трансформаційну роботу в бібліотеці та громаді; використання тематичних досліджень і розроблення засобів досягнення соціальної справедливості.

Науковці нової генерації продовжують актуалізувати опрацювання проблеми. На думку А. Плахтій (2021), діяльність публічних бібліотек України як «інституційної системи в соціокомунікаційному просторі відбувається в умовах інтенсивного науково-технічного прогресу, зумовленого потужним застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, утвердженням їх домінантності, накопичення безпрецедентних обсягів цифрової інформації та збільшення їх частки в глобальному інформаційному потоці».

С. Денбовецький (2022) у дослідженні «Представництво публічних бібліотек України у медійному просторі» розкриває актуальні напрями представництва публічних бібліотек України в інтернеті та у соціальних мережах в умовах цифровізації. Автор особливо наголошує на модернізації організаційної структури бібліотеки, урізноманітненні та поєднанні традиційних і нетрадиційних методів і форм роботи, активному включенні у процес оцифрування своїх фондів, представленні їх на власних сайтах, що впливає як на залучення більшої кількості користувачів, так і на формування позитивного іміджу книгозбірні, накопичення репутаційного капіталу.

Соціальний контекст цих кроків є незаперечним. Він перегукується з актуальною проблемою соціальної справедливості, яка вже досліджується в українській та зарубіжній науці.

Бібліоексклюзія, як свідчать розглянуті концепції, досвід практиків, управлінців, пояснюється багатьма причинами, серед яких: нестабільність економіки, декларативність правових норм, необізнаність користувачів бібліотек у своїх правах щодо отримання послуг, мережева безпека та ін. (Wolf, 1995).

Авторитет бібліотечних спільнот у громадській європейській практиці, їх демократична та культурно-політична легітимність достатньо високі в суспільствах. Це впливає позитивно на стосунки бібліотек із владою, відставання «соціального поля галузі» щодо фінансування, інвестицій, політичне надання послуг користувачам.

Оскільки сучасна культура характеризується процесами візуалізації, відходом від писемної культури, антропологічні засади культури публічної бібліотеки в інформаційному суспільстві в епоху візуалізації та цифровізації є одним із чин-

ників впливу на життєтворчість сучасної людини. Тож гостро постає проблема «віднайти» людину-читача в суспільстві свобод, демократії, технологічних змін (Boilen, 2021; Paul, 2020).

У висновках до свого дослідження «Візуальна культура» англійський вчений А. Л. Бойлен (Boilen, 2021) зазначає:

- до візуальної культури не можна ставитися пасивно. Кожен із нас і всі ми повинні сприймати візуальну культуру серйозніше, активніше з нею взаємодіяти, бути пильними, відкритими і водночас обачними;

- візуальну культуру споконвіку творили панівний клас і панівні обставини, але водночас у ній завжди чинили опір, перевороти та диверсії; багато вчених, які досліджували візуальну культуру за останні п'ятдесят років, розкривали й вивчали ці моменти опору заради позитивних змін (Ahmed, 2010);

- сучасна концепція щодо візуальної культури ґрунтується на появі нових досліджень і теорій: нейроестетики, нейроетики, нейромистецтвознавства, нейробіології; дослідженнях у сфері штучного інтелекту, що безумовно позначиться на розумінні тих проблем, які вона поставила (Hoffman, 2019).

Візуальна культура і технологічний прогрес – це ті складники сучасного життя, в якому слід не лише орієнтуватися, а вибудовувати політику, адаптивну до сучасного візуального світу як із погляду читача, користувача, так і самої бібліотеки як інституціонального організму, що за своєю духовною природою допоможе зорієнтуватися у проблемах візуальної культури, навчить оперувати інформацією, знаннями, фактами.

Політика публічної бібліотеки в епоху візуальної культури (розуміння, пріоритети, ставлення до проблеми, пошук інструментарію щодо використання її потенціалу в інтересах гармонізації візуального середовища та візуальної атмосфери бібліотеки), творення пізнаваного простору (як зазвичай формується імідж товару в системі маркетингу) ставить нові питання, які потребують осмислення, нових механізмів і стратегій нормативно-законодавчого регулювання (дозволеного або цензурованого).

Отже, бібліотека стикається з безліччю викликів, серед яких вибуховий розвиток технологій, поширення засобів масової інформації, зокрема їх урізноманітнення, та інших видів комунікації.

Перед бібліотеками поставили різноманітні завдання, і не лише просвітницького характеру, збереження традиційних цінностей щодо поширення літератури серед широких верств населення.

Як зазначає данський бібліотекознавець Л. Емерек (Emerek, 2001), ця культурна емансипація, пошук культурного розмаїття пов'язані із труднощами у визначенні постійної інституційної ідентичності, з наростаючою розмитістю у взаємовідносинах «публічна бібліотека і суспільство»; конкуренцією з тими інституціями, які мають різочі культурні можливості.

Вплив нових технологій і суспільна інтеграція у всі процеси діяльності бібліотеки сприяли її соціокультурному перетворенню та формуванню нового образу, що відображає сучасні реалії та особливості соціокультурних цивілізаційних трансформацій. Таким чином, означені теоретиками та практиками процеси, що відбуваються в бібліотеках, можна охарактеризувати як культуротворчі в нових реаліях буття. Це в кінцевому результаті перетворює бібліотеку на відкритий для суспільства інститут збе-

реження історичної пам'яті, новацій, гармонізації культурного середовища. Автори пропонують розгорнути широку наукову дискусію на міждисциплінарному підході навколо проблеми публічної бібліотеки трансформаційних процесів.

Отже, зазначимо основні концептуальні погляди науковців щодо трансформаційних процесів:

- бібліотека як посередник між цифровими ресурсами та користувачами (застосування цифрових інструментів і технологій для оптимізації взаємодії з користувачами, покращення організації фонду, вдосконалення спектра послуг для користувачів і розширення аудиторії);
- бібліотека як платформа інновацій, громадянськості, інформаційної грамотності (електронні ресурси та бібліотечні онлайн-сервіси не лише суттєво розширюють доступ до інформації, а й підвищують ефективність бібліотечного обслуговування, покращують якість освіти і науки);
- бібліотека як осередок набуття досвіду: у бібліотеці можливе проведення курсів, семінарів, майстер-класів (онлайн/офлайн) із різноманітної тематики, зокрема комп'ютерних навичок, основ програмування, дизайну, музики та ін.; установа також може надавати доступ до освітніх ресурсів;
- бібліотека як інститут збереження національної та культурної ідентичності (бібліотека як самоорганізуюча система бере участь у формуванні соціокультурного простору, є його органічним і вагомим елементом, відображає життя суспільства, його потреби; перетворюється на центр міжкультурної комунікації, де взаємодія на міжособистісному і міжкультурному рівнях є інструментом збереження національно-культурної ідентичності, засобом соціалізації);
- залучення в роботу бібліотеки системи штучного інтелекту (наприклад, для створення точних пошукових запитів, враховуючи контекст та історію запитів користувача, для автоматичної обробки і каталогізації матеріалів, ведення статистики тощо);
- активна популяризація бібліотеки в інтернеті (створення профілів установи в соціальних мережах і наповнення їх актуальним контентом задля підтримки взаємин і формування цільової аудиторії. Тобто соціальні мережі слугують платформою для обговорення, просування послуг бібліотеки).

ВИСНОВКИ

Можна стверджувати, що сучасна українська і зарубіжна наука все більше уваги приділяє осмисленню культурного феномену бібліотеки, сутності її діяльності та зміни характеру в новій культурній реальності глобалізованого світу. Особливістю цього процесу є той факт, що українські дослідники бібліотеки перебувають у постколоніальному вимірі, інституалізації наукового життя, актуалізації культурної комунікації, оновлення методології, етичних вимірів, академічної доброчесності та ін.

Українські науковці зосереджені на таких дослідницьких векторах, як історична пам'ять, декомунізація, дерусифікація, просвітництво, національна ідентифікація, що в процесі входження української гуманітаристики у світовий контекст є дуже значимим для підняття іміджу держави у світі. Сьогодні йде активний пошук науковцями відповідей на питання щодо зниження авторитету бібліотеки в суспільстві.

Зарубіжні дослідники переконані, що різноаспектне вивчення природи і характеру діяльності бібліотеки є підґрунтям для відстоювання і виправдовування

їх подальшої державної підтримки у процесі перерозподілу культурних і соціальних благ. Соціологи фіксують парадоксальний факт: з однієї сторони – зниження відвідуваності бібліотеки, а з іншої – у процесі опитування впродовж багатьох років суспільство більшості європейських країн незмінно вбачає в бібліотеці її значиму культурницьку місію. На їх думку, саме цей, на перший погляд, парадоксальний факт свідчить про збереження в європейських суспільствах традиції і розуміння природи бібліотеки як культурного феномену, що поступово втрачено в українському суспільстві. І саме такі результати дослідників часто використовуються бібліотеками в лобіюванні їх інтересів перед державою, зокрема щодо їх фінансової стабільності. А це, зі свого боку, позначається на наданні бібліотеками безоплатних послуг користувачам, їх постійній модернізації.

Водночас зарубіжна наука, пройшовши цей шлях щодо бібліотеки, ще перебуває в пошуках відповіді на проблеми стосовно статусу публічної бібліотеки ХХІ століття, її соціальної доступності та інклюзивності як інституту набуття культурного капіталу та помічника держави в боротьбі з подоланням цифрової нерівності, соціальної мобільності і впливу на життя згуртованості громад.

Майбутнє бібліотек в епоху цифровізації, глобалізації – одна з найбільш обговорюваних бібліотечними фахівцями тем останнім часом. Нині бібліотеки намагаються знайти своє місце на сучасному ринку послуг, де великий обсяг інформації доступний майже без будь-яких зусиль. З огляду на те, що нове покоління користувачів дедалі більше віддаляється від бібліотек, установи перебувають у пошуках нових конкурентних переваг у різних галузях. Сьогодні бібліотека має не лише довести свою значущість, цінність і досвід, а й створити можливості для залучення нових користувачів із високим рівнем опанування цифрових технологій.

Визначено, що нині публічна бібліотека значно розширює свої можливості як засіб соціалізації і смислотворення сучасної людини. Адже антропологічні засади бібліотеки інформаційного суспільства стають одним із чинників впливу на життєтворчість людини, віднайдення її як читача в суспільстві свобод, демократії, мультикультурності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бойлен, А. Л. (2021). *Візуальна культура* (Г. Лелів, пер.). ArtHuss.
- Бруй, О. (2021, 23 березня). *Відставання на 20 років: цифрова трансформація бібліотек та реальні можливості змін*. Читомо. <https://chytomo.com/vidstavannia-na-20-rokiv-tsyfrova-transformatsiia-bibliotek-ta-realni-mozhlyvosti-zmin/>
- Вінквіст, Ч. Е., & Тейлор, В. Е. (Ред.). (2003). *Енциклопедія постмодернізму* (В. Шовкун, пер.). Видавництво Соломії Павличко «Основи».
- Денбновецький, С. (2022). Представництво публічних бібліотек України у медійному просторі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 9, 47–56. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259148>
- Закіров, М. (2018). Національна ідентичність перед викликами нових інформаційних реалій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 1, 100–101.
- Кабінет Міністрів України. (2016, 23 березня). *Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»* (Розпорядження № 219-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p>

- Кабінет Міністрів України. (2020, 19 серпня). *Про схвалення Концепції реформи фінансування системи забезпечення населення культурними послугами* (Розпорядження № 1035-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-%D1%80#Text>
- Коваль, О. (б.д.). *8 пунктів реформи бібліотек*. Сіверщина. Взято 15 вересня 2025 року з https://siver.com.ua/news/8_punktiv_reformi_bibliotek/2021-11-11-29680
- Медведева, В., & Шендрик, О. (2020). *Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України*. Ліра-К.
- Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. (б.д.). *Електронна бібліотека «Україніка»*. Взято 15 вересня 2025 року з <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=UKRLIB>
- Отрешко, Н. Б., Судакова, В. М., Щербина, В. М., Щербина, В. Л., Бойко, З. В., Чміль, Г. П., Демещенко, В. В., Гасвська, Т. І., Єрескова, Т. В., Устич, С. І., & Бенчак, О. Ф. (2018). *Від мультикультуралізму до транскультурності : проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування*. Інститут культурології НАМ України. http://icr.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/From-Multiculturalism-to-Transculturality-the-Problem-of-Preserving_the-Values-of-Civilized-Coexistence.2018.pdf
- Плахтій, А. М. (2021). *Публічні бібліотеки в системі інформаційно-комунікаційного забезпечення електронного урядування в Україні* [Автореферат дисертації кандидата наук, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Половинчак, Ю. М. (2017). *Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Рада національної безпеки і оборони України. (2021, 2 червня). *Про Стратегію людського розвитку* (Указ № 225/2021). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>
- Салата, Г. (2015). Аспектуалізація діяльності публічних бібліотек України у проблемному полі державної інформаційної політики. *Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Серія : Педагогічні та історичні науки*, 125, 234–239.
- Салата, Г. (2019). Бібліотекознавство, інформаційні науки та соціальна справедливість. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 3, 10–18. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169662>
- Стратегія розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія». (б.д.). Проект. Взято 15 вересня 2025 року з <https://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34027.pdf>
- Сухенко, Т. (2019). Як модернізувати публічні бібліотеки. Думка читача. *Бібліотечна планета*, 4, 7–8. http://libkor.com.ua/storage/php/lib_theme_files/yak_modernizuvati_biblioteki.pdf
- Хрущ, С. (2019). Медіатека як науково-освітній інтерактивний простір. *Молодий вчений*, 11(75), 821–823. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-173>
- Хрущ, С. (2022). Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксіологічні орієнтири функціонування. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 9, 70–78. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259153>
- Ahmed, S. (2010). *The Promise of Happiness*. Duke University Press.
- Emerek, L. (2001). At skrive bibliotekshistorie. Om grundlæggelsen af det moderne folkebibliotek i Danmark. In R. A. Audunson & N. W. Lund. (Eds.), *Det Siviliserede informasjonsamfunn: folkebibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid* (pp. 88–117). Fagbokforlaget.
- Hoffman, D. (2019). *The Case Against Reality: Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes*. W.W. Norton.
- Paul, C. (2020). Digital Art Now: Histories of (Im)Materialities. *International Journal for Digital Art History*, 5(2), 2.04–2.10. <https://doi.org/10.11588/DAH.2020.5.75504>
- Wolf, M. (1995). Globalization and social exclusion: Some paradoxes. In G. Rodgers, Ch. Gore, & J. Figueiredo (Eds.), *Social exclusion: rhetoric, reality, responses* (pp.81–102). International Institute for Labour Studies.

REFERENCES

- Ahmed, S. (2010). *The Promise of Happiness*. Duke University Press [in English].
- Boilen, A. L. (2021). *Vizualna kultura* [Visual Culture] (H. Leliv, Trans.). ArtHuss[in Ukrainian].
- Brui, O. (2021, March 23). *Vidstavannia na 20 rokiv: tsyfrova transformatsiia bibliotek ta realni mozhlyvosti zmin* [20-Year Lag: Digital Transformation of Libraries and Real Possibilities of Change]. Chytomo. <https://chytomo.com/vidstavannia-na-20-rokiv-tsyfrova-transformatsiia-bibliotek-ta-realni-mozhlyvosti-zmin/> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016, March 23). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku "Iakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy"* [On approval of the Strategy for the Development of Libraries for the Period up to 2025 "Qualitative Changes in Libraries to Ensure Sustainable Development of Ukraine"] (Order No. 219-p). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-r> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020, August 19). *Pro skhvalennia Kontseptsii reformy finansuvannia systemy zabezpechennia naseleння kulturnymy posluhamy* [On Approval of the Concept of Reform of the Financing System for Providing the Population with Cultural Services] (Order No. 1035-p). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Denbnovetskyi, S. (2022). Predstavnytstvo publichnykh bibliotek Ukrainy u mediinomu prostori [Place of Public Libraries of Ukraine in the Modern Information Space]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 47–56. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259148> [in Ukrainian].
- Emerek, L. (2001). At skrive bibliotekshistorie. Om grundlæggelsen af det moderne folkebibliotek i Danmark. In R. A. Audunson & N. W. Lund (Eds.), *Det Siviliserte informasjonssamfunn: folkebibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid* (pp. 88–117). Fagbokforlaget [in English].
- Hoffman, D. (2019). *The Case Against Reality: Why Evolution Hid the Truth from Our Eyes*. W.W. Norton [in English].
- Khrushch, S. (2019). Mediateka yak naukovo-osvitnii interaktyvnyi prostir [Mediatecs as a scientific-educational interactive space]. *Young Scientist*, 11(75), 821–823. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-173> [in Ukrainian].
- Khrushch, S. (2022). Innovatsiyni mediaprostir suchasnoi biblioteky: aksiolohichni oriietyry funktsionuvannia [Innovative Media Space of the Modern Library: Axiological Guidelines of Functioning]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 70–78. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259153> [in Ukrainian].
- Koval, O. (n.d.). 8 punktiv reformy bibliotek [8 points of library reform]. Sivershchyna. Retrieved September 15, 2025, from https://siver.com.ua/news/8_punktiv_reformi_bibliotek/2021-11-11-29680 [in Ukrainian].
- Medvedieva, V., & Shendryk, O. (2020). *Mizhnarodne spivrobitnytstvo publichnykh bibliotek Ukrainy* [International cooperation of public libraries of Ukraine]. Lira-K [in Ukrainian].
- National Security and Defense Council of Ukraine. (2021, June 2). *Pro Stratehiu liudskoho rozvytku* [On the Human Development Strategy] (Decree No. 225/2021). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text> [in Ukrainian].
- Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. (n.d.). *Elektronna biblioteka "Ukrainika"* [Electronic library "Ukrainika"]. Retrieved September 15, 2025, from <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=UKRLIB> [in Ukrainian].
- Otreshko, N. B., Sudakova, V. M., Shcherbyna, V. M., Shcherbyna, V. L., Boiko, Z. V., Chmil, H. P., Demeshchenko, V. V., Haievska, T. I., Yereskova, T. V., Ustych, S. I., & Benchak, O. F. (2018). *Vid multykulturalizmu do transkulturalnosti : problema zberezhenia*

- tsinnostei tsyvilizovanoho spivisnuvannia* [From Multiculturalism to Transculturality: The Problem of Preserving the Values of Civilized Coexistence]. Institute for Cultural Research of the National Academy of Arts of Ukraine. http://icr.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/From-Multiculturalism-to-Transculturality-the-Problem-of-Preserving_the-Values-of-Civilized-Coexistence.2018.pdf [in Ukrainian].
- Paul, C. (2020). Digital Art Now: Histories of (Im)Materialities. *International Journal for Digital Art History*, 5(2), 2.04–2.10. <https://doi.org/10.11588/DAH.2020.5.75504> [in English].
- Plakhtii, A. M. (2021). *Publichni biblioteky v systemi informatsiino-komunikatsiinoho zabezpechennia elektronnoho uriaduvannia v Ukraini* [Public libraries in the system of information and communication support of e-government in Ukraine] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Polovynchak, Yu. M. (2017). *Suchasne informatsiino-komunikatsiine seredovyshe yak prostir transformatsii ukrainskoi natsionalnoi identychnosti* [Modern information and communication environment as a space for the transformation of Ukrainian national identity]. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Salata, H. (2015). Aspektualizatsiia diialnosti publichnykh bibliotek Ukrainy u problemnomu poli derzhavnoi informatsiinoi polityky [Aspectuality activities of public libraries of Ukraine in the problem field of the state information policy]. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Serii: Pedahohichni ta istorychni nauky]*, 125, 234–239 [in Ukrainian].
- Salata, H. (2019). Bibliotekoznavstvo, informatsiini nauky ta sotsialna spravedlyvist [Library and Information Sciences and Social Justice]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 3, 10–18. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169662> [in Ukrainian].
- Stratehiia rozvytku chytannia na 2021–2025 roky "Chytannia yak zhyttieva stratehiia" [Strategy for the Development of Reading for 2021–2025 "Reading as a Life Strategy"]. (n.d.). *Proiekt* [Draft]. Retrieved September 15, 2025, from <https://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34027.pdf> [in Ukrainian].
- Sukhenko, T. (2019). Yak modernizuvaty publichni biblioteky. Dumka chytacha [How to modernize public libraries. Reader's opinion]. *Bibliotekna planeta*, 4, 7–8. http://libkor.com.ua/storage/php/lib_theme_files/yak_modernizuvati_biblioteki.pdf [in Ukrainian].
- Vinkvist, Ch. E., & Teilor, V. E. (Eds.). (2003). *Entsyklopediia postmodernizmu* [Encyclopedia of Postmodernism] (V. Shovkun, Trans.). Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy" [in Ukrainian].
- Wolf, M. (1995). Globalization and social exclusion: Some paradoxes. In G. Rodgers, Ch. Gore, & J. Figueiredo (Eds.), *Social exclusion: rhetoric, reality, responses* (pp.81–102). International Institute for Labour Studies [in English].
- Zakirov, M. (2018). Natsionalna identychnist pered vyklykamy novykh informatsiinykh realii [National Identity in the Face of New Informational Realities]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 1, 100–101 [in Ukrainian].

UDC 027.022:316.32]:[316.7:316.422

Valentyna Medvedeva,
PhD in Education, Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: v_medvedeva@ukr.net
ORCID ID: 00000-0003-0959-7846

Yurii Horban,
PhD in Cultural Studies, Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: y.i.gorban@gmail.com
ORCID ID: 00000-0001-5837-4409

PUBLIC LIBRARY IN THE CONTEXT OF GLOBALISATION: SOCIO-CULTURAL TRANSFORMATIONS AND CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY

The aim of the article is to determine peculiarities of the public library functioning under conditions of globalisation, as well as to outline key socio-cultural transformations that influence its modern development and to identify the main challenges of the 21st that form new directions of activity and strategic guidelines of library institutions.

The research methods are based on the principles of a systematic approach, according to which the public library is viewed as an element of the social system. The methods of historical and cultural analysis, comparison and systematisation are also applied (to study and identify the functional features of the library as an institutional system in the context of historical and cultural processes, to determine the place of the public library in the system of public administration and intercultural communication in the context of technologicalisation and globalisation).

Scientific novelty. The activity of the public library in Ukraine as a traditional institution, which functions in new political, ideological, economic, cultural and social realities under conditions of globalisation processes, is studied. Possible solutions that will facilitate the adaptation of the public library to innovations are offered.

Main conclusions. The public library of Ukraine as an integral, self-sufficient and internally organic institution is in the process of transformation, being included in a new socio-cultural, ideological, political, educational and scientific context. It is in search of new meanings, in the interests of creating a holistic Ukrainian space and its entry into the European and global space. The influence of new technologies and social integration into all processes of public library activities has contributed to its socio-cultural transformations and new substantive achievements, causing the formation of a new image that reflects the peculiarities of socio-cultural civilisational modifications. The article considers the views of practitioners and theorists on solutions that will facilitate the adaptation of the public library to innovations (library as an intermediary between digital resources and users; library as a platform for innovation, library as a centre of citizenship and information literacy; library as a centre for achieving new skills; library as an institution for preserving cultural and historical memory, forming national and cultural identity, etc.).

Keywords: public library; state cultural policy; digitalisation; globalisation; innovations; library education; digital communications; socio-cultural transformations.

Надійшла 10.10.2025

Прийнята 26.11.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 021.9:005.8]:021:[316.422:004:001.102
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348087

ГРАНТОВІ ПРОЄКТИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Людмила Прокопенко,
кандидатка культурології, доцентка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: lyudmila976@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-0657-4550

Олена Каракоз,
кандидатка історичних наук, доцентка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: karakozolena02@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7772-1530

Владислав Касьян,
кандидат філософських наук, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: kasjanvv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0539-4531

Для цитування:

Прокопенко, Л., Каракоз, О., & Касьян, В. (2025). Грантові проєкти як засіб активізації інноваційної діяльності бібліотек. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 146–161. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348087>

Мета статті – розкрити український та зарубіжний досвід реалізації грантових проєктів і на цій основі запропонувати його перспективи як засіб активізації інноваційної діяльності бібліотек.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на застосуванні загальнонаукових методів пізнання (опис, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) та спеціальних методів (контент-аналіз сайтів бібліотек і грантових організацій) на емпіричному та теоретичному рівнях, що дали змогу комплексно вивчити різноманітні аспекти дослідження. Метод узагальнення використаний для формулювання висновків щодо наявних тенденцій грантових проєктів у діяльності бібліотек.

Наукова новизна полягає у виявленні особливостей досвіду грантової проєктної діяльності бібліотек, визначенні основних напрямів цієї діяльності та перспектив у розвитку інновацій.

Основні висновки. Розглянуто особливості використання грантових проєктів у бібліотечній діяльності на сучасному етапі; з'ясовано, що участь бібліотек у грантових програмах сприяє підвищенню ефективності роботи бібліотечних установ, зміцненню їхньої ролі в соціокультурному середовищі та забезпеченню сталого функціонування в умовах трансформаційних змін; виявлено основні напрями грантових проєктів бібліотек. З'ясовано, що гранти надають можливість бібліотекам отримати необхідні ресурси для впровадження нових проєктів та покращення якості обслуговування користувачів. Участь бібліо-

технічних установ у грантових програмах сприяє не лише реалізації ініціатив, а й активному професійному розвитку учасників проєкту. Підкреслено вагомість міжнародного партнерства в бібліотечній сфері, яке виступає важливим джерелом грантової підтримки та стратегічного розвитку бібліотечних установ. Визначено перспективи подальших розвідок, які полягають у висвітленні грантової діяльності у освітньому процесі, виокремленні компетенцій, які необхідні фахівцю бібліотечно-інформаційної сфери.

Ключові слова: бібліотека; публічна бібліотека; грант; грантова проєктна діяльність; інформаційні ресурси; інноваційна діяльність бібліотек; цифровізація; цифрове середовище; соціальні мережі; медіаконтент; користувачі; інформаційні потреби.

ВСТУП

Бібліотеки перебувають у постійному пошуку нових ресурсів і можливостей, які сприятимуть їхньому розвитку та підтримці різноманітних соціально-культурних ініціатив. Особливу роль в інноваційному розвитку бібліотек відіграє грантова проєктна діяльність, яка є одним із його пріоритетних напрямів, що передбачає: розвиток соціального партнерства, впровадження інноваційних технологій, формування та підвищення рівня інформаційної культури користувачів і персоналу; популяризацію бібліотечно-інформаційних ресурсів; розроблення нових послуг для користувачів; підвищення якості матеріально-технічної бази; створення комфортних умов для задоволення інформаційних потреб читачів та проведення дозвілля, популяризацію бібліотеки як сучасного культурно-освітнього центру (Долгушина, 2021). Зазначимо, що проєкт – це комплекс взаємопов'язаних заходів, що реалізується в чітко визначені терміни для досягнення конкретних результатів. Бібліотеки проводять проєктну діяльність як за рахунок власних коштів, так і шляхом залучення додаткового фінансування, джерелами якого найчастіше є органи місцевого самоврядування, грантові організації та благодійні фонди. Саме тому гранти є важливим інструментом підтримки економічного розвитку, оскільки сприяють реалізації інноваційних проєктів, створенню робочих місць та зміцненню місцевих громад. Відповідно до Закону України «Про культуру», грант – це «фінансові ресурси, що надаються на безповоротній основі суб'єкту, який провадить діяльність у сфері культури, для реалізації культурно-мистецького проєкту» (Верховна Рада України, 2010). Грантові проєкти, що реалізуються у рамках міжнародного партнерства, відкривають для бібліотек нові можливості розвитку: доступ до додаткових фінансових та матеріальних ресурсів, оновлення інфраструктури, створення комфортного середовища для користувачів, впровадження нових форматів роботи. Погоджуємось із науковцями, що «чітке визначення стратегії, ретельне планування та систематична робота над просуванням проєкту можуть допомогти досягти бажаного фінансового результату» (Ільченко та ін., 2024). Залучення додаткових коштів у межах грантових проєктів сприяє розширенню можливостей бібліотек, підвищенню якості їхніх послуг та реалізації інноваційних ініціатив. Конкурси від грантодавців націлені на фінансування соціокультурних проєктів, підтримку діяльності бібліотек як важливих суспільних, культурних, просвітницьких центрів.

Таким чином, грантові програми та конкурси є додатковими ресурсами фінансування на реалізацію проєктів і ключовими чинниками модернізації бібліотечної сфери. Грантова участь передбачає не лише фінансування, а й розвиток

управлінських та організаційних компетенцій. У процесі реалізації грантових проєктів бібліотеки «навчаються стратегічному плануванню, роботі з цільовими групами, оцінці впливу, прозорій звітності» (Горчинська, 2025). Водночас грантова проєктна діяльність підвищує авторитет бібліотеки у громаді, відкриває нові можливості для налагодження партнерських зв'язків із різними секторами.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Науковці та практики бібліотечно-інформаційної сфери приділяють значну увагу проєктній діяльності бібліотек, інструментам залучення фінансування (грантам, фандрейзингу, краудфандингу) для реалізації проєктів та детально обґрунтовують у своїх працях концептуальні засади їх застосування. Основні аспекти використання грантів у проєктній діяльності бібліотек висвітлено у працях О. Антоник, О. Башун, В. Білоус, Т. Гранчак, Н. Зубко, О. Кісельової, Л. Костенко, О. Літвак, Г. Мельник-Хоха, В. Мудрохи, О. Петренко, Ю. Сисової, Я. Хіміч, С. Хрущ, М. Цілини та багатьох інших.

Зокрема, досліджуючи проєктний менеджмент як інструмент ефективного формування інноваційного медіапростору бібліотеки, С. Хрущ (2023) підкреслює, що грантові проєкти бібліотек «спрямовані на розробку та впровадження програм з підтримки освіти, культурного розвитку, соціальної інтеграції та інших ініціатив, які покращують якість послуг та суттєво впливають на розвиток своєї громади».

Роль та значення проєктно-грантової діяльності в інноваційному розвитку наукових бібліотек проаналізувала у своїх працях С. Сисова. Дослідницею розглянуто досвід бібліотек у написанні проєктів та їх впровадження у практику, розкрито ефективність використання фандрейзингових інструментів у практичній діяльності. Авторкою висвітлено діяльність благодійного фонду «Бібліотечна країна», окреслено основні напрями його роботи (консультативну, юридичну, матеріальну допомогу) та проєкти щодо підтримки бібліотечних інституцій в умовах війни (Sysova, 2021; Сисова, 2022). Підкреслено, що знання принципів, функцій і технологій управління проєктами є запорукою прискорення змін у бібліотеках, їх розвитку та інтеграції у світовий інформаційний простір.

Варто зазначити дослідження М. Цілини щодо з'ясування специфіки фандрейзингу в діяльності закордонних бібліотек та визначення перспектив для подальшого застосування його інструментів в Україні (Цілина, 2023).

Досвід Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника із залучення гранту від Українського культурного фонду для реалізації культурно-мистецького проєкту «Книжкова спадщина Наукового товариства імені Шевченка (1874–1913): цифрова колекція» проаналізували Г. Мельник-Хоха та Н. Зубко (Зубко & Мельник-Хоха, 2023). Водночас В. Мудроха (2024) розкрила досвід участі Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника у програмі «Велика реставрація» національного проєкту «Велике будівництво» та у грантовій програмі «Культурна спадщина» від Українського культурного фонду (2023 р.; 2024 р.). Авторка зазначає, що «залучення в межах грантових проєктів додаткових коштів і закупівля обладнання дає змогу ЛННБ України ім. В. Стефаника не тільки поліпшити матеріально-технічну базу, а й зреалізувати більше творчих і креативних проєктів» (Мудроха, 2024).

У науковому дискурсі зарубіжних дослідників питання грантової діяльності бібліотек висвітлені у працях Лаури А. Салліван (Sullivan, 2007), Деніз Е. Агосто (Agosto, 2008), Джулі Карпентер (Carpenter, 2008), Сюань Панг (Pang, 2022) та ін.

Дослідниця Л. Салліван (Sullivan, 2007) здійснила огляд джерел грантового фінансування, доступних бібліотекам США, надала методичні рекомендації щодо пошуку та підготовки грантів. Д. Агосто (Agosto, 2008) поряд із фандрейзингом, пожертвами, спонсорством, платними послугами зазначає гранти як одне із ключових джерел альтернативного фінансування публічних бібліотек США та підкреслює їх важливу роль у функціонуванні бібліотек. Досвід бібліотек у пошуку грантів для оновлення технологій, реалізацію креативних рішень для підтримки доступу до ресурсів та забезпечення онлайн-навчання під час глобального спалаху COVID-19 висвітлено С. Пангом (Pang, 2022).

Водночас привертає увагу значна кількість методичних рекомендацій, посібників бібліотек, присвячених проєктній та грантовій роботі, методиці написання проєктів, грантових заявок і можливості їх реалізації, пошуку грантодавців, впровадження результатів у практику роботи та ін.

Незважаючи на наявність публікацій означеної проблематики, сутність і розуміння актуальних грантових програм, досвід реалізації грантових проєктів бібліотеками потребує окремого дослідження та узагальнення. У працях недостатньо висвітлені теоретичні і практичні аспекти використання бібліотеками України грантових проєктів як засобу активізації їх інноваційного розвитку, що вказує на потребу у подальшому дослідженні та розробленні нових підходів до технологій подачі інформації у соціально-комунікаційній діяльності книгозбірень.

Мета статті – розкрити український та зарубіжний досвід реалізації грантових проєктів і на цій основі запропонувати його перспективи як засобу активізації інноваційної діяльності бібліотек.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні загальнонаукових методів пізнання (опис, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) та спеціальних методів (контент-аналіз) на емпіричному і теоретичному рівнях, що дали змогу комплексно вивчити різноманітні аспекти дослідження. Метод узагальнення використаний для формулювання висновків щодо наявних тенденцій грантової діяльності бібліотек. Наукова стаття ґрунтується на принципах об'єктивності та цілісності. Джерельною основою дослідження стали публікації у фахових і профільних виданнях, контент вебсайтів бібліотек та грантових організацій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Глобальні виклики сьогодення суттєво впливають на функціонування бібліотек, зумовлюючи необхідність переосмислення традиційних підходів до їхньої діяльності. Важливим напрямом розвитку стає впровадження нових форм і методів роботи, що сприяють модернізації бібліотечних послуг, розширенню доступу до інформаційних ресурсів, підвищенню ефективності обслуговування користувачів та задоволення їх інформаційних потреб. Бібліотеки як в Україні, так і в усьому світі активно шукають додаткові джерела фінансування, зокрема через участь у грантових програмах, залучення спонсорської підтримки та реалізацію

інноваційних проєктів. Саме тому, як зазначає С. Хрущ (2023), «участь бібліотек у грантах є важливим інструментом для розширення своєї діяльності, впровадження нових послуг та залучення додаткових ресурсів, розвитку та збереження їх актуальності у цифровому світі».

Для реалізації ініціатив бібліотек різними благодійними фондами, організаціями та установами пропонується значна кількість грантових можливостей, що на конкурсних засадах фінансують певні проєкти або програми. Також інформація поширюється обласними державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування, освітніми закладами, науковими бібліотеками, дипломатичними установами зарубіжних держав, акредитованих в Україні.

Безповоротну грантову допомогу Україні надають США, Японія, Норвегія, Німеччина, Іспанія, Фінляндія, Швейцарія, Ірландія, Бельгія, Ісландія та інші країни, яка включає не лише гранти, а й пільгове кредитування, гуманітарну і військову підтримку. На сайтах грантодавців представлені ресурси, які висвітлюють інформацію про відкриті конкурси проєктів, що пов'язані з інтересами бібліотек.

Серед провідних українських інституцій, які сприяють реалізації грантових програм у бібліотечній галузі, Всеукраїнська громадська організація (ВГО) Українська бібліотечна асоціація (УБА), Український культурний фонд (УКФ), благодійний фонд «Бібліотечна країна». Грантові можливості для бібліотек також надає найбільша щорічна подія для представників культурного та креативного секторів – Міжнародний ярмарок грантів у сфері культури, який організовує бюро програми ЄС «Креативна Європа» в Україні разом із партнерами (Goethe-Institut, House of Europe, Український культурний фонд, Агенція соціальних інновацій «З країни в Україну», Громадський Простір). «Креативна Європа» – програма ЄС, що підтримує культуру, креативність та аудіовізуальні індустрії. Україна є її учасницею із 2016 року. Під час ярмарку проводяться презентації від національних і міжнародних грантових програм; консультації від ключових донорів та експертів; налагоджується професійний нетворкінг, формуються нові партнерства, а також обговорюються актуальні виклики і перспективи розвитку культурного сектору. https://creativeeurope.in.ua/news/syomii_iarmarok_grantiv

До провідних міжнародних програм, що здійснюють підтримку бібліотечних ініціатив, належать: The Europe Challenge (щорічна програма, яка об'єднує команди з бібліотек і громад по всій Європі для вирішення соціальних, цифрових та кліматичних викликів в умовах сьогодення), <https://theeuropechallenge.grantplatform.com/page/kErgqMWK>; Міжнародна грантова програма від Endangered Archives Programme – British Library (фінансує проєкти з оцифрування, документування та збереження архівів і колекцій, що перебувають під загрозою руйнування, <https://eap.bl.uk/applicants>); грантова програма для підтримки культурних установ «Містечко – «Третє містя» в Україні» від EVZ Foundation, <https://www.stiftung-evz.de/was-wir-foerdern/yemistechko/ua/>); House of Europe (програма ЄС, яка регулярно надає гранти українським бібліотекам і культурним центрам, <https://houseofeurope.org.ua/>); проєкт «Бібліотека – місце сили!» (реалізований Українською бібліотечною асоціацією у партнерстві із Zentralund Landesbibliothek Berlin за підтримки Європейського Союзу в межах програми House of Europe) та ін.

Грантові програми спрямовані на підтримку інноваційних бібліотечних ініціатив, що креативно та нестандартно застосовують інформаційно-комуніка-

ційні технології для покращення сервісів і обслуговування користувачів. Серед ключових напрямів грантової підтримки бібліотечних проєктів зазначимо: модернізацію інфраструктури бібліотек; цифрову грамотність; поповнення фондів; волонтерську діяльність; психологічну допомогу і реабілітацію, підтримку ментального здоров'я, культурні ініціативи, інклюзивність, освітні програми, цифрову грамотність, розвиток локальних спільнот та ін.

Реалізуючи проєкти із цифрової грамотності, бібліотеки відіграють важливу роль у зміцненні громад, забезпечуючи доступ до технологій, знань і соціальної підтримки. Зокрема, зазначимо конкурс грантових пропозицій «Зміцнення інституційної спроможності бібліотек – хабів цифрової освіти задля підвищення цифрової грамотності людей, особливо з вразливих груп і віддалених районів, для забезпечення доступу до державних електронних послуг» (травень, 2025 р.), оголошений у межах проєкту «Цифрові, інклюзивні, доступні: Підтримка цифровізації державних послуг в Україні» (Фаза 2). Конкурс грантових пропозицій (Call for Proposals, CfP) адмініструється Програмою розвитку ООН (ПРООН) в Україні у межах цього проєкту, що є частиною портфоліо «Демократичне врядування та інклюзивне суспільство» ПРООН. Реалізація таких ініціатив надасть можливість хабам підвищити свою спроможність у сфері цифрової освіти, а також створити нові можливості у сфері інклюзивної цифрової трансформації (United Nations Development Programme, 2025).

Вагоме значення у підтримці проєктів та ініціатив бібліотек належить ВГО Українська бібліотечна асоціація (УБА), завдяки якій реалізовано значну кількість грантових проєктів, спрямованих на модернізацію та інноваційний розвиток бібліотек, їх оновлення на сучасні центри суспільної активності заради розвитку місцевих громад. Зокрема, у 2024 р. українські бібліотеки взяли участь у грантовій програмі для подолання надзвичайних ситуацій від ALIPH (International alliance for the protection of heritage). Перемогу здобули п'ять закладів: Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, Національна історична бібліотека України, Одеська національна наукова бібліотека, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, які отримали сканери, комп'ютери, обладнання для дезінфекції книг, матеріали для реставрації та безпечного зберігання фондів, а також критично важливу техніку для енергонезалежності книгозбірень. Це дозволило здійснити низку важливих заходів, спрямованих на збереження документальної спадщини Державного бібліотечного фонду України, а також забезпечило виконання комплексу робіт із виготовлення «цифрових копій унікальних книжкових та періодичних видань, що стане наступним кроком у створенні Національної електронної бібліотеки України» (Українська бібліотечна асоціація, 2024).

Варто зазначити діяльність Українського культурного фонду (УКФ) – державного інвестора розвитку культури та креативних індустрій України, який підтримує бібліотеки, особливо в контексті культурного розвитку, реінтеграції та збереження спадщини. Серед реалізованих грантових програм зазначимо такі: «Українські ірмолої як складова світової/національної спадщини (електронна колекція ХДНБ ім. В. Г. Короленка)» Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (2024 р.); «Документальна експозиція “Бібліотеки Херсонщини: злочини росії проти культури України”» КЗ «Херсонська обласна універсальна

наукова бібліотека імені Олеса Гончара» Херсонської обласної ради (2024); патріотичний літературно-мистецький проєкт «Симоненкове слово – на захисті України» (2021 р.) КЗ «Обласна бібліотека для юнацтва імені Василя Симоненка» Черкаської обласної ради (2021 р.), яка завдяки гранту створила персональний сайт письменника, виставковий простір, провела відеофлешмоб «90 поезій до 90-річного ювілею письменника Василя Симоненка» (Українська бібліотечна асоціація, 2025). Реалізація грантових проєктів допомогла бібліотекам створити власні унікальні колекції, експозиції, інноваційні простори тощо, спрямовані на збереження національної культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Благодійним фондом «Бібліотечна країна» спільно з Українською асоціацією видавців та книгорозповсюджувачів, Благодійним фондом громади Харкова «Толока» за фінансової підтримки письменників і книготорговців Helping Ukrainian Books and Booksellers (Каролін Форче, Мітчелл Каплан, Крістофер Меррілл, Аскольд Мельничук і Джейн Анру), Канадсько-Української Фундації та Українського національного об'єднання Квебека, Біржової спілки німецьких видавців (Börsenverein des Deutschen Buchhandels) було реалізовано масштабний проєкт «Книжкові гранти для бібліотек України», <https://livelibrary.com.ua/projects/book-grants>. Ініціатива полягала у забезпеченні можливості отримати благодійну допомогу у вигляді книг публічним бібліотекам України, фонди яких було пошкоджено чи втрачено внаслідок тимчасової окупації територій України військами російського агресора або тих, що постраждали внаслідок бойових дій і перебувають на підконтрольній українській владі території й за дуже обмежених книжкових фондів мали обслуговувати велику кількість внутрішньо перемішених осіб, які виїхали з окупованих територій та зон бойових дій. Завдяки проєкту змогли поповнити фонди 30 бібліотек України, які перемогли у конкурсі та отримали 3207 книжок на суму 900 тисяч гривень.

У 2025 р. підписано грантову угоду від програми ЄС «Креативна Європа» із Львівською обласною бібліотекою для юнацтва імені Романа Іваничука для реалізації проєкту «Герої без меж: впровадження сенсорної програми читання в публічних бібліотеках Європи». Ініціатива реалізується у рамках міжнародного проєкту «Heroes Unleashed: Implementing a Sensory Reading Program in European Public Libraries», що об'єднує бібліотеки з Литви, Словенії, України та Португалії для створення унікального інклюзивного простору сенсорного читання. Завдяки грантовому проєкту бібліотека отримала можливість створити інтерактивне, сенсорно насичене середовище, яке сприятиме розвитку творчості, емпатії та соціальній інтеграції дітей з аутизмом, вадами розвитку та нейротиповими дітьми, <http://bibliotekanarynku.com/>.

Німецький фонд «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» (EVZ Foundation – <https://www.stiftung-evz.de/ru/temy/ukraina/>) ініціював програму фінансування «ЄМістечко – місце для всіх в Україні» з метою підтримки українських культурних інституцій у їх трансформації на простори взаємодії («третіх місць») та співіснування в умовах війни. Прикладом реалізації креативних ініціатив у рамках грантової програми фонду є проєкт «ЄБібліотека у Ратуші», створений ініціативною групою Теребовлянської централізованої системи публічно-шкільних бібліотек, Теребовлянської міської публічно-шкільної бібліотеки та ГО «Центр цифрового розвитку громади» (м. Теребовля Тернопільської області, https://ebiblioteka.org.ua/?page_id=577). Реалізація грантового проєкту надала можливість бібліотеці облаштувати сучасний осередок («третій

простір») та організовувати креативні програми заходів для залучення мешканців Терехівської громади до гуртування, навчання, читання і спілкування. Бібліотека проводить велику кількість ініціатив для користувачів: для молоді (тренінги, молодіжні читання), майстер-класи для дітей ВПО, заходи для жінок (тренінги, літературні обговорення, заняття з нейрографіки, зустрічі з жінками військовими) та ін. Спільно з коворкінг-простором, проєкт якого реалізовано ГО «КримSOS» за фінансування UNHCR Ukraine (Агентство ООН у справах біженців в Україні), бібліотека проводить курси з основ цифрової грамотності.

Львівська обласна бібліотека для дітей (Леотека) реалізує проєкт інформаційно-психологічної безпеки дітей та підлітків, які опинилися у Львові внаслідок воєнних дій, «Прята стихія». Його спрямовано на навчання програмуванню та медіаграмотності у дітей, використанню цифрових технологій, 3D-моделюванню, знання про безпеку в інтернеті, вміння критично мислити та оцінювати інформацію, протистояти фейкам в інформаційному просторі. Грант бібліотека отримала вдруге від міжнародної бібліотечної премії EIFL (Electronic Information for Libraries), <https://www.eifl.net/>. Зазначимо, що свою першу нагороду Львівська обласна бібліотека для дітей отримала у 2016 році за проєкт «Літерландія», мета якого полягала у створенні інтерактивної розвивальної абетки для навчання дітей, <https://blog.lib4you.org.ua/tag/mediagramotnist/>. Такі грантові проєкти надали можливість бібліотеці створити сучасний інноваційний простір, де вона проводить навчальні курси із програмування, 3D-моделювання, вебінари, тренінги, заняття з української та англійської мов, організовує зимові табори «Школа цифрової творчості» та ін.

У 2025 р. Хотинська міська публічна бібліотека Чернівецької області завдяки підтримці благодійного фонду Care for Kids Now виграла грант «Мій друг Хібукі-4» (Хотинська міська публічна бібліотека, 2025). Грантова програма спрямована на підтримку психологічної реабілітації дітей в умовах війни за допомогою терапевтичної іграшки – песика Хібукі (метод хібукі-терапії засновано у 2006 році ізраїльським психологом доктором Шай Хен-Галем). В Україні Благодійний проєкт «Хібукі-терапія» був створений на початку повномасштабного вторгнення росії ізраїльським психологом Дафною Шарон-Максимов. Реалізація такої ініціативи в бібліотеці надає можливість дітям, батькам, родинам у процесі реабілітаційної роботи впоратися з наслідками психологічної травми, стресу, адаптуватися в реаліях війни та інших екстремальних ситуацій. Підкреслимо, що підтримку програми хібукі-терапії реалізує також БФ «Бібліотечна країна».

Водночас зазначимо, що важливим механізмом фінансування публічних бібліотек є конкурси на міні-гранти, участь у яких дозволяє книгозбірням реалізовувати суспільно значущі проєкти, забезпечувати стабільність, розширювати спектр послуг відповідно до потреб громад. Серед програм конкурсу міні-грантів виокремимо ініціативи таких організацій: Американська бібліотечна асоціація – IRRT Mission Enhancement Grant (ALA-IRRT) та ESS De Gruyter European Librarianship Study Grant; Федеральний союз німецьких бібліотечних асоціацій – Bibliothek & Information Deutschland (BID), британська асоціація Libraries Connected (партнер БФ «Бібліотечна країна»). В Україні конкурс міні-грантів бібліотечних ініціатив щорічно із 2014 року проводить Громадська організація «Рівненське обласне відділення Української бібліотечної асоціації» у партнерстві з обласною організацією профспілки працівників культури. Конкурс став платформою для реалізації

сучасних ідей, творчих проєктів у бібліотечній сфері, що сприяють посиленню ролі бібліотек у житті місцевих громад (Лагута, 2025).

Яскравим прикладом є досвід Американської бібліотечної асоціації (ALA), яка здійснює грантове інвестування в бібліотечну галузь шляхом надання фінансування та матеріальної підтримки бібліотечних проєктів. Щороку ALA та її підрозділи-члени надають гранти для фінансування або матеріальної підтримки діяльності бібліотечно-інформаційної сфери. Наприклад, гранти від ALA у розмірі 10 000 доларів США 16 бібліотекам країни для розвитку потенціалу для обслуговування нових американців (іммігрантів та біженців); гранти United for Libraries та Penguin Random House сільським і малим бібліотекам США; гранти Карнегі-Вітні на підготовку веббіографій, показників, списків популярної або наукової літератури; гранти Вілла Айснера у розмірі 2000 доларів США на графічні романи для бібліотек; грант ALSC / Candlewick Press «Шлях освіти» в розмірі 3000 доларів США для інформаційно-просвітницької роботи з малозабезпеченими верствами населення та багато інших (American Library Association, n.d.).

Грантову підтримку проєктних пропозицій бібліотек здійснює Корпорація Карнегі у Нью-Йорку (Carnegie Corporation of New York). У 2024 р. Корпорація інвестувала 30 мільйонів доларів у гранти на громадянську освіту, державні громадські роботи, медіа- та цифрову грамотність (Montilla, 2024). У 2026 році сотні бібліотек, які входять до Корпорації Карнегі, отримають пожертви на суму 10 000 доларів на честь 250-річчя Сполучених Штатів Америки. Бібліотеки, які отримають цей грант, можуть використовувати кошти на свій розсуд, щоб відзначити річницю, просувати свою місію, приносити користь своїй громаді, створювати нові можливості її заохочення. Такі ініціативи сприяють розвитку освіти, залучають громадськість до участі в бібліотеках, зміцнюють соціальні зв'язки (Carnegie Corporation of New York, 2025).

Збереження культурної спадщини та забезпечення доступу до знань є ключовим напрямом діяльності бібліотек США. Грантові програми пропонують фінансові ресурси та надають інформаційним установам можливість підвищувати свою технічну експертизу, долучати громадськість до їхніх колекцій. Низка грантових пропозицій для бібліотек у 2025 році спрямована на оцифрування, опис та збереження унікальних колекцій, серед яких: програма грантів на оцифрування Atla (оцифрування та опис унікальних колекцій, присвячених релігії і теології), яка передбачає близько 5000 доларів США на нові проєкти оцифрування або 3000 доларів США на продовження вже реалізованих проєктів; програма «Записи під загрозою», що здійснюється Радою з бібліотечних та інформаційних ресурсів (CLIR), зосереджена на збереженні рідкісних та крихких аудіо-, аудіовізуальних і часових носіїв інформації, та ін. (Paradouris, 2025).

У 2023 році відділ публічних програм Американської бібліотечної асоціації (ALA) започаткував найбільшу грантову ініціативу в історії асоціації – гранти «Бібліотеки, що трансформують громади» (LTC): доступні малі та сільські громади. Під час першого раунду фінансування 240 малих і сільських бібліотек, розташованих у містах із населенням менше 25 000 осіб, отримали гранти у розмірі 10 000 або 20 000 доларів США на покращення доступності своїх приміщень, послуг та програм. Серед бібліотек, які виграли грант, реалізовані ініціативи, спрямовані на підтримку соціальних проєктів, як-от: відбудова публічною бібліотекою Орфорда

(Нью-Гемпшир) нового пандуса і доріжки для комфортного обслуговування користувачів; створення Публічною бібліотекою Джоетен-Кію (державна бібліотека Співдружності Північних Маріанських островів) нового куточка із сенсорним обладнанням, пристроями, допоміжними технологіями, іграшками та приладдям для дітей з інвалідністю, які потребують допомоги, та ін. (Marcotte, 2024).

Варто зазначити програму грантів від Департаменту освіти штату Орегон (Oregon Department of Education's Early Literacy Community Grant program, ODE), спрямовану на розвиток ранньої грамотності (фінансування для громадських організацій, які обслуговують дітей від дошкільного віку до 3 класу). У 2025 р. Публічна бібліотека Пендлтона (єдина у грантовому фонді Орегону) отримала 1,2 мільйона доларів від програми грантів на розвиток ранньої грамотності. Грантове фінансування забезпечить бібліотеці можливість реалізації додаткових програм і послуг протягом наступних трьох років, удосконалив обслуговування (Marte, 2025; *Pendleton Public Library*, 2025).

Серед фондів та асоціацій, які здійснюють грантову підтримку бібліотек США, варто зазначити: Фонд Лори Буш для американських бібліотек (Laura Bush Foundation for America's Libraries), Фонд книги Snapdragon (Snapdragon Book Foundation), Фонд Каплана для грантів на розвиток раннього дитинства (Caplan Foundation for Early Childhood Grants) для шкільних бібліотек; Програму національних грантів на лідерство для бібліотек (NLG-L) та багато інших.

Отже, гранти надають можливість бібліотекам США ініціювати різні креативні проекти, підтримують розвиток освіти, залучають громадськість до заходів, що сприяють обізнаності про діяльність бібліотек, їх популяризації як центрів громадської активності та освіти.

Проаналізувавши досвід реалізації грантових проектів у практиці українських та зарубіжних бібліотек, з'ясовано, що вони сприяють трансформації книгозбірень у сучасні культурно-освітні центри, розвитку громади, цифровій грамотності та громадянській активності. Гранти надають можливість бібліотекам отримати необхідні ресурси для впровадження нових креативних ідей та проектів, оновлення власної інфраструктури, створення комфортного середовища для покращення якості обслуговування користувачів. Реалізація грантових проектів дозволяє реорганізувати та модернізувати бібліотеки, перетворюючи їх на культурні простори – «третє місце», цифрові хаби, майданчики для проведення інтерактивних заходів, цифрового навчання тощо. Участь бібліотек у грантових програмах сприяє не лише реалізації різних креативних та актуальних ініціатив, але й професійному розвитку учасників проекту. Підкреслимо вагомість міжнародного партнерства в бібліотечній сфері, яке виступає важливим джерелом грантової підтримки та стратегічного розвитку бібліотечних установ.

Серед перспективних напрямів грантової підтримки бібліотечних ініціатив виділимо наступні: модернізація інфраструктури бібліотек (оновлення приміщень, отримання нового технічного обладнання, створення комфортного середовища для користувачів бібліотек); цифрова грамотність (навчальні програми з використання цифрових технологій, сенсорні навчання); поповнення бібліотечних фондів (закупівля актуальної літератури); психологічна допомога та реабілітація, підтримка ментального здоров'я (створення безпечного простору для емоційної підтримки, проведення бібліо- та арттерапевтичних заходів), куль-

турні ініціативи (виставки, кінопокази, літературні вечори, воркшопи, фестивали тощо); інклюзивність (забезпечення доступу до послуг і ресурсів бібліотеки для людей з інвалідністю, адаптація простору та ресурсів), освітні програми (курси та майстер-класи для різних вікових і соціальних груп), збереження культурної спадщини (оцифрування, сканування документів, створення електронних колекцій, персональних сайтів видатних особистостей, документування подій в умовах воєнного стану), розвиток локальних спільнот (підтримка громадських ініціатив, створення платформ для діалогу, згуртування мешканців місцевої громади) та ін.

Таким чином, грантова діяльність є складником управлінського та соціального розвитку бібліотек.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави для висновку, що участь бібліотек у грантових програмах сприяє підвищенню ефективності роботи бібліотечних установ, зміцненню їхньої ролі в соціокультурному середовищі та забезпеченню сталого функціонування в умовах трансформаційних змін. Гранти стимулюють розвиток інноваційних проєктів бібліотек, які творчо використовують інформаційні та комунікаційні технології. За останні два десятиліття реалізація таких ініціатив значно вплинула на модернізацію бібліотечно-інформаційних процесів. Завдяки грантовим проєктам у бібліотеках були відкриті безкоштовні інтернет-центри, нові креативні простори з мультимедійним обладнанням, де проводяться заходи, воркшопи, майстер-класи. Гранти відіграють ключову роль у трансформації бібліотек у сучасні освітні, цифрові та соціальні хаби. Участь у міжнародних проєктах, грантах, професійних спільнотах, освітніх програмах дозволяє українським бібліотекарям переймати прогресивні практики та адаптувати їх до умов сучасної суспільної реальності.

Перспективи подальших розвідок потребують висвітлення грантової діяльності у освітньому процесі, виокремленні компетенцій, які необхідні фахівцю бібліотечно-інформаційної сфери.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Верховна Рада України. (2010, 14 грудня). *Про культуру* (Закон № 2778-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
- Горчинська, В. (2025, 6 червня). Мережева взаємодія як інструмент виживання: партнерські моделі для українських бібліотек (ч. 1). *Публічна бібліотека територіальної громади*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=11381>
- Долгушина, Т. В. (Уклад.). (2021). *Проектно-грантова діяльність публічних бібліотек*. Комунікаційний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка» Черкаської обласної ради. <http://library.ck.ua/files/2021/05/Granty.pdf>
- Зубко, Н. Н., & Мельник-Хоха, Г. Я. (2023, 3–5 жовтня). Гранти УКФ як передумова реалізації проєктів із збереження книжкової спадщини. В *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* [Матеріали конференції] (с. 76–79). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1712>
- Ільченко, В. М., Кубай, Д. В., & Пістунова, В. О. (2024). Ефективні інструменти та стратегії залучення фінансування через фандрайзинг та грантрайтинг: від ідеї до реалізації.

- Сталий розвиток економіки, 2(49), 213–217. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-33>
- Лагута, Л. (2025, 21 травня). Вітаємо! Пишаємося! Публічна бібліотека територіальної громади. <https://oth.nlu.org.ua/?p=11291>
- Мудроха, В. (2024). Інноваційний розвиток бібліотеки: проектні рішення та грантові програми. *Вісник Книжкової палати*, 5, 18–24. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.5\(334\).18-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.5(334).18-24)
- Сисова, Ю. В. (2022). Бібліотечний фандрайзинг під час війни: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 30–34. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269786>
- Українська бібліотечна асоціація. (2024, 31 грудня). *Участь українських бібліотек у грантовій програмі для подолання надзвичайних ситуацій від ALIPH*. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5321-uchast-ukrainskykh-bibliotek-u-hrantovii-prohrami-dlia-podolannia-nadzvychnykh-sytuatsii-vid-aliph>
- Українська бібліотечна асоціація. (2025, 13 жовтня). *Кращі з кращих: огляд проєктів, поданих на Всеукраїнський конкурс «Бібліотека року – 2025»*. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5414-krashchi-z-krashchykh-ohliad-proiektiv-podanykh-na-vseukrainskyi-konkurs-biblioteka-roku-2025>
- Хотинська міська публічна бібліотека. (2025, 17 червня). *Збережемо душі дітей разом!* Facebook. <https://surl.li/okftya>
- Хрущ, С. С. (2023). Проєктний менеджмент як інструмент ефективного формування інноваційного медіапростору бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 129–135. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290998>
- Цілина, М. (2023). Сучасний фандрайзинг у бібліотеках зарубіжних країн. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 12, 67–79. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293573>
- Agosto, D. E. (2008). Alternative Funding for Public Libraries: Trends, Sources, and the Heated Arguments that Surround It. In D. A. Nitecki & E. G. Abels (Eds.), *Influence of Funding on Advances in Librarianship* (Vol. 31, pp. 115–140). Emerald Group. [https://doi.org/10.1016/S0065-2830\(08\)31004-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2830(08)31004-6)
- American Library Association. (n.d.). *Grants*. Retrieved August 16, 2025, from <https://www.ala.org/grants>
- Carnegie Corporation of New York. (2025, October 22). *Hundreds of Carnegie libraries to receive \$10,000 gifts in celebration of United States' 250th Anniversary*. https://www.carnegie.org/news/articles/hundreds-of-carnegie-libraries-to-receive-10000-gifts-in-celebration-of-united-states-250th-anniversary/?utm_source=social_toolkit_share&utm_medium=organic&utm_campaign=CL250
- Carpenter, J. (2008). *Library Project Funding*. Woodhead Publishing Limited. <https://www.sciencedirect.com/book/9781843343806/library-project-funding>
- Marcotte, A. (2024, November 1). Libraries transforming communities, one year later. *American Libraries*. <https://americanlibrariesmagazine.org/2024/11/01/libraries-transforming-communities-one-year-later/>
- Marte, Y. (2025, March 20). Pendleton Public Library earns \$1.2M grant to support early literacy. *East Oregonian*. <https://eastoregonian.com/2025/03/20/pendleton-public-library-earns-1-2m-grant-to-support-early-literacy/>
- Montilla, A. (2024, December 9). *Call for submissions: Grants to support public libraries nationwide*. Carnegie Corporation of New York. <https://www.carnegie.org/news/articles/call-for-submissions-grants-of-up-to-500000-will-support-public-libraries-nationwide/>
- Pang, X. (2022). Grantseeking, technology renovation, and creative solutions to support library access and online teaching and learning during the global COVID-19 Outbreak.

- International Journal of Librarianship*, 7(2), 113–125. <https://doi.org/10.23974/ijol.2022.vol7.2.261>
- Papadouris, M. (2025, January 29). *Grant opportunities for libraries to digitize, describe, and preserve collections in 2025*. JSTOR. <https://about.jstor.org/blog/grant-opportunities-for-libraries-to-digitize-describe-and-preserve-collections-in-2025/>
- Pendleton Public Library receives \$1.2 million grant*. (2025, March 20). City of Pendleton. <https://www.pendletonor.gov/library/page/pendleton-public-library-receives-12-million-grant>
- Sullivan, L. A. (2007). Grant funding for libraries. *The Bottom Line*, 20(4), 157–160. <https://doi.org/10.1108/08880450710843996>
- Sysova, Yu. (2021). Project-granting activities of scientific libraries in Ukraine. *Global Prosperity*, 1(3), 2, 26–32. <https://www.gprosperity.org/index.php/journal/article/view/40/33>
- United Nations Development Programme. (2025, 5 травня). *Конкурс грантових пропозицій «Зміцнення інституційної спроможності бібліотек – Хабів цифрової освіти задля підвищення цифрової грамотності людей, особливо з вразливих груп і віддалених районів, для забезпечення доступу до державних електронних послуг»*. <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/zmitsnennya-instytutsiynoyi-spromozhnosti-bibliotek-khabiv-tsyfrovoyi-osvity-zadlya-pidvyshchennya-tsyfrovyi-hramotnosti-lyudey>

REFERENCES

- Agosto, D. E. (2008). Alternative Funding for Public Libraries: Trends, Sources, and the Heated Arguments that Surround It. In D. A. Nitecki & E. G. Abels (Eds.), *Influence of funding on advances in librarianship* (Vol. 31, pp. 115–140). Emerald Group. [https://doi.org/10.1016/S0065-2830\(08\)31004-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2830(08)31004-6) [in English].
- American Library Association. (n.d.). *Grants*. Retrieved August 16, 2025, from <https://www.ala.org/grants> [in English].
- Carnegie Corporation of New York. (2025, October 22). *Hundreds of Carnegie libraries to receive \$10,000 gifts in celebration of United States' 250th anniversary*. https://www.carnegie.org/news/articles/hundreds-of-carnegie-libraries-to-receive-10000-gifts-in-celebration-of-united-states-250th-anniversary/?utm_source=social_toolkit_share&utm_medium=organic&utm_campaign=CL250 [in English].
- Carpenter, J. (2008). *Library Project Funding*. Woodhead Publishing Limited. <https://www.sciencedirect.com/book/9781843343806/library-project-funding> [in English].
- Dolhushyna, T. V. (Comp.). (2021). *Proiektno-hrantova diialnist publichnykh bibliotek* [Project and grant activities of public libraries]. Komunalnyi zaklad "Oblasna universalna naukova biblioteka imeni Tarasa Shevchenka" Cherkaskoi oblasnoi rady. <http://library.ck.ua/files/2021/05/Granty.pdf> [in Ukrainian].
- Horchynska, V. (2025, June 6). Merezheva vzaiemodiia yak instrument vyzhyvannia: partnerski modeli dlia ukrainskykh bibliotek (ch. 1) [Network interaction as a survival tool: partnership models for Ukrainian libraries (pt. 1)]. *Publichna biblioteka terytorialnoi hromady*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=11381> [in Ukrainian].
- Ilchenko, V. M., Kubai, D. V., & Pistunova, V. O. (2024). Efektyvni instrumenty ta stratehii zaluchennia finansuvannia cherez fandraizynh ta hrantraitynh: vid idei do realizatsii [Effective tools and strategies for attracting financing through fundraising and grantwriting: From idea to implementation]. *Sustainable Development of Economy*, 2(49), 213–217. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-33> [in Ukrainian].
- Khotynska miska publichna biblioteka. (2025, June 17). *Zberezheмо душі дітей разом* [Let's save the souls of children together]! Facebook. <https://surl.li/okftya> [in Ukrainian].
- Khrushch, S. S. (2023). Proiektnyi menedzhment yak instrument efektyvnoho formuvannia innovatsiinoho mediaprostoru biblioteky [Project management as a tool for effective

- formation of innovative library media space]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 129–135. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290998> [in Ukrainian].
- Lahuta, L. (2025, May 21). Vitaïemo! Pyshaïemosia [Congratulations! We are proud!] *Publichna biblioteka terytorialnoi hromady*. <https://oth.nlu.org.ua/?p=11291> [in Ukrainian].
- Marcotte, A. (2024, November 1). Libraries transforming communities, one year later. *American Libraries*. <https://americanlibrariesmagazine.org/2024/11/01/libraries-transforming-communities-one-year-later/> [in English].
- Marte, Y. (2025, March 20). Pendleton Public Library earns \$1.2M grant to support early literacy. *East Oregonian*. <https://eastoregonian.com/2025/03/20/pendleton-public-library-earns-1-2m-grant-to-support-early-literacy/> [in English].
- Montilla, A. (2024, December 9). *Call for submissions: Grants to support public libraries nationwide*. Carnegie Corporation of New York. <https://www.carnegie.org/news/articles/call-for-submissions-grants-of-up-to-500000-will-support-public-libraries-nationwide/> [in English].
- Mudrokha, V. (2024). Innovatsiinyi rozvytok biblioteky: proektni rishennia ta hrantovi prohramy [Innovative development of the library: Project solutions and grant programs]. *Bulletin of the Book Chamber*, 5, 18–24. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.5\(334\).18-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.5(334).18-24) [in Ukrainian].
- Pang, X. (2022). Grantseeking, technology renovation, and creative solutions to support library access and online teaching and learning during the global COVID-19 Outbreak. *International Journal of Librarianship*, 7(2), 113–125. <https://doi.org/10.23974/ijol.2022.vol7.2.261> [in English].
- Papadouris, M. (2025, January 29). *Grant opportunities for libraries to digitize, describe, and preserve collections in 2025*. JSTOR. <https://about.jstor.org/blog/grant-opportunities-for-libraries-to-digitize-describe-and-preserve-collections-in-2025/> [in English].
- Pendleton Public Library receives \$1.2 million grant*. (2025, March 20). City of Pendleton. <https://www.pendletonor.gov/library/page/pendleton-public-library-receives-12-million-grant> [in English].
- Sullivan, L. A. (2007). Grant funding for libraries. *The Bottom Line*, 20(4), 157–160. <https://doi.org/10.1108/08880450710843996> [in English].
- Sysova, Yu. (2021). Project-granting activities of scientific libraries in Ukraine. *Global Prosperity*, 1(3), 2, 26–32. <https://www.gprosperity.org/index.php/journal/article/view/40/33> [in English].
- Sysova, Yu. (2022). Bibliotechnyi fandraizynh pid chas viiny: aktualni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Library fundraising during the war: Current problems and ways to solve them]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 30–34. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269786> [in Ukrainian].
- Tsilyna, M. (2023). Suchasnyi fandreizynh u bibliotekakh zarubizhnykh krain [Modern fundraising in libraries of foreign countries]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 12, 67–79. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293573> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2024, December 31). *Uchast ukrainskykh bibliotek u hrantovii prohrami dlia podolannia nadzvychainykh sytuatsii vid ALIPH* [Participation of Ukrainian libraries in the grant program for overcoming emergency situations from ALIPH]. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5321-uchast-ukrainskykh-bibliotek-u-hrantovii-prohrami-dlia-podolannia-nadzvychainykh-sytuatsii-vid-aliph> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2025, October 13). *Krashchi z krashchykh: ohliad proiektiv, podanykh na Vseukrainskyi konkurs "Biblioteka roku – 2025"* [The best of the best: A review of projects submitted to the All-Ukrainian competition "Library of the Year – 2025"]. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5414-krashchi-z-krashchykh-ohliad-proiektiv-podanykh-na-vseukrainskyi-konkurs-biblioteka-roku-2025> [in Ukrainian].

- United Nations Development Programme. (2025, May 5). *Konkurs hrantovykh propozyitsii "Zmitsnennia instytutysiinoi spromozhnosti bibliotek – Khabiv tsyfrovoy osvity zadlia pidvyshchennia tsyfrovoy hramotnosti liudei, osoblyvo z vrazlyvykh hrup i viddalenykh raioniv, dlia zabezpechennia dostupu do derzhavnykh elektronnykh posluh"* [Call for grant proposals "Strengthening the institutional capacity of libraries – Digital Education Hubs to increase the digital literacy of people, especially from vulnerable groups and remote areas, to ensure access to public electronic services"]. <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/zmitsnennia-instytutysiynoyi-spromozhnosti-bibliotek-khabiv-tsyfrovoyi-osvity-zadlya-pidvyshchennia-tsyfrovoyi-hramotnosti-lyudey> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2010, December 14). *Pro kulturu* [On culture] (Law No. 2778-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> [in Ukrainian].
- Zubko, N. N., & Melnyk-Khokha, H. Ya. (2023, October 3–5). Hranty UKF yak peredumova realizatsii proiektiv iz zberezhenntia knyzhkovoi spadshchyny [UCF grants as a prerequisite for the implementation of projects to preserve book heritage]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Aktualni pytannia zberezhenntia ta innovatsiinoho rozvytku naukovykh bibliotek* [Library. Science. Communication. Current issues of preservation and innovative development of scientific libraries] [Conference proceedings] (pp. 76–79). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1712> [in Ukrainian].

UDC 021.9:005.8]:021:[316.422:004:001.102

Lyudmila Prokopenko,
*PhD in Cultural Studies, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: lyudmila976@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-0657-4550*

Olena Karakoz,
*PhD in History, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
karakozolena02@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7772-1530*

Vladyslav Kasian,
*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: kasjanvv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0539-4531*

GRANT PROJECTS AS A MEANS OF ACTIVATING INNOVATIVE ACTIVITIES OF LIBRARIES

The aim of the article is to identify Ukrainian and foreign experience in implementing grant projects as a means of stimulating innovative activities of libraries and to highlight promising areas for such activities.

Research methods. The study is grounded on the application of general scientific methods of cognition (description, analysis, synthesis, comparison, generalisation) and special methods (content analysis of library and grant organisation websites) at

the empirical and theoretical levels, which make it possible to comprehensively study various aspects of this research. The generalisation method is used to formulate conclusions about existing tendencies in grant projects of library activities.

The scientific novelty bases on identifying characteristics of the libraries' grant project experience and determining main areas of such an activity.

Main conclusions. The peculiarities of using grant projects in library activities at the present stage are studied; it is established that the participation of libraries in grant programmes contributes to improving the efficiency of library institutions, strengthening their role in the sociocultural environment and ensuring sustainable functioning in the context of transformational changes; the main directions of library grant projects are identified. It is established that grants enable libraries to obtain the necessary resources in order to implement new projects and improve the quality of user services. The participation of library institutions in grant programmes contributes not only to the implementation of initiatives, but also to the active professional development of project participants. The importance of international partnerships in the library sector is emphasised, as they are an important source of grant support and strategic development for library institutions. Perspectives for further research are identified. They consist in highlighting grant activities in the educational process and identifying the competencies required of specialists in the library and information sector.

Keywords: library; public library; grant; grant project activities; information resources; innovative activities of libraries; digitisation; digital environment; social networks; media content; users; information needs.

Надійшла 27.10.2025

Прийнята 29.11.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 021:004:316.422]:005.412:005.336:027.022"20"
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348117

ФІГІТАЛЬНИЙ ПРОСТІР ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ БІБЛІОТЕКОЮ

Олександр Сідина,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: master23@i.ua
ORCID ID: 0009-0006-7199-1923

Для цитування:

Сідина, О. (2025). Фігітальний простір як інструмент розвитку та антикризового управління сучасною бібліотекою. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 162–173. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348117>

Метою статті є дослідження потенціалу фігітального бібліотечного простору як інструменту антикризового управління і стратегічного розвитку бібліотеки в умовах цифрової трансформації.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс методів, включаючи аналіз наукових публікацій і джерел, систематизацію даних, порівняльний аналіз міжнародного та українського досвіду, а також узагальнення статистичних даних щодо стану публічних бібліотек України.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному розгляді фігітального простору саме як інструменту антикризового управління сучасною бібліотекою, що є недостатньо вивченим питанням в українському бібліотекознавчому дискурсі. Запропоновано підхід, що інтегрує подолання кризових явищ через формування мультимірного простору, орієнтованого на розвиток.

Основні висновки. Домінування фізикалістського підходу до організації бібліотечного простору є однією з головних причин кризових ситуацій у діяльності публічних бібліотек, особливо на регіональному рівні. Проаналізовано глобальний трансформаційний зсув, ініційований не лише бібліотечним менеджментом, але й іншими фахівцями (архітекторами, інженерами та дизайнерами інтер'єрів), який має місце у багатьох бібліотечних мережах світу і його можна охарактеризувати як аугментацію бібліотечного простору, що передбачає реструктуризацію останнього й вихід за фізичні межі та функції на наступному етапі цифрової трансформації. Послідовна конвергенція фізичного, соціального та цифрового субпросторів є ефективним антикризовим інструментом, що дозволяє перетворити бібліотеку на багатофункціональний центр розвитку громади. Успішна трансформація вимагає управлінського реінжинірингу, інвестування в інфраструктуру (публічні обчислення, Wi-Fi, електронні ресурси) та програми підвищення цифрової грамотності як персоналу, так і користувачів.

Ключові слова: публічна бібліотека; фігітальний простір; антикризове управління; цифрова трансформація; мультимірний простір; фізикалізм; управлінський реінжиніринг.

ВСТУП

Бібліотечні простори та їх взаємодія – один із ключових елементів в управлінні публічною бібліотекою у XXI ст. Сьогодні це більше, ніж просто ескіз плану поверху, – це вихід за межі фізичного планування бібліотеки. Вони повинні надавати нові можливості для співпраці, зосереджуватися на різноманітності та особистій адаптації, а також кастомізації. Минув час, коли бібліотеки були «одноцільовими будівлями» («single-purpose building»), заставленими полицями з об'ємними колекціями. Сучасні книгозбірні є багатофункціональними, гнучкими, орієнтованими на користувача і такими, що підтримують широкий спектр заходів. Це не просто «сховище записаних знань», а місце для самоаналізу, засвоєння та конструювання нових ідей. Сучасні зарубіжні дослідники (Holmgren & Spencer, 2014; Koen & Lesneski, 2019) висловлювали прогнози стосовно того, що у 2020-х рр. багато бібліотек перетворюватимуться на конвергентні простори, головною метою яких буде надання допоміжних послуг за умови збереження простору для фізичних колекцій бібліотеки, і з цим складно не погодитися. Це означає, що публічні бібліотеки прагнуть досягти більшого найближчим часом.

Тенденція в дизайні бібліотечних просторів протягом останніх десятиліть і дотепер демонструє глобальний трансформаційний зсув, ініційований не лише бібліотечним менеджментом, а й різними фахівцями в галузі будівництва, тобто архітекторами, інженерами та дизайнерами інтер'єрів. Цей зсув, який має місце у багатьох бібліотечних мережах світу, можна охарактеризувати як аугментацію (від пізньолат. *augmentatio* – збільшення, розширення) бібліотечного простору, що передбачає реструктуризацію останнього й вихід за фізичні межі та функції на наступному етапі цифрової трансформації. Яскравим прикладом тут є концепція відкритої бібліотеки, розроблена у 2010 р. дослідниками Королівської школи бібліотекознавства та інформаційних наук, яка включає чотири простори: навчання, досвіду, зустрічі та події. Ця модель була адаптована експертами Української бібліотечної асоціації, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого та дизайнерами до наших реалій, що є прикладом успішного кейсу на рахунок підвищення клієнтоорієнтованості публічних бібліотек у своїх громадах (Бояринова та ін., 2020).

У цьому ключі особливо актуальним є підхід до аналізу реструктуризації бібліотечного простору як інструменту антикризового управління, адже чимало проблем, які нині діагностують в управлінні публічними бібліотеками в Україні, пов'язані з низькими темпами адаптації до мінливих умов і реакції на існуючі виклики, зокрема й через невдалу реструктуризацію бібліотечного простору, враховуючи специфіку воєнного часу та обмеженість стратегічного планування.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Про бібліотечний простір та його трансформацію під впливом сучасних цифрових технологій писали й пишуть багато зарубіжних вчених. Серед останніх розвідок особливу увагу варто приділити статті філіппінських авторів, які переконані, що бібліотечні простори залишаються одним із важливих елементів управління бібліотекою. У ній використано системний огляд літератури задля

критичного аналізу фреймворків дизайну простору, опублікованих у наукових журналах, та визначені основні компоненти планування і проєктування бібліотечних просторів для цільових користувачів. Дослідники пропонують модифіковану концептуальну структуру, яку можна застосувати до академічних бібліотек при проєктуванні та перепрофілюванні просторів із метою покращення користувацького досвіду. Ця структура ґрунтується на трьох базових константах – демографія, зв'язки та дизайн простору, є найбільш органічною та слугує основою, яка виправдовує і спрямовує всі наступні дії під час роботи над бібліотечними просторами (Flores et al., 2021).

Д. Харісанті (Harisanty et al., 2023) разом із колегами констатують, що бібліотека вступила в нову фазу, коли йдеться про цифрову еру, однак, замість того, щоб бути готовою до трансформації, вона стикається з нескінченною дилемою. Тому важливо знати, наскільки громадськість і бібліотечне товариство потребують цієї трансформації. Використовуючи критичний дискурс-аналіз (Critical Discourse Analysis, CDA) Теуна А. ван Дейка, вчені зібрали дані з вебсайту Brand24 за ключовим словом «бібліотека» і фіксують, що дискурс у соціальних мережах змістився, і зараз мова йде не про традиційні бібліотеки, які обмежуються вузькими просторами, зарезервованими для книголюбів, а здебільшого про бібліотеки як соціальні простори з дуже широкими та необмеженими функціями, замість того, щоб зосередити увагу на трансформації бібліотек заради «соціуму епохи цифрових аборигенів» (Harisanty et al., 2023).

К. Анандрадж, Б. Ваттікулла та С. Аравінд (Anandraj et al., 2024) підкреслюють, що в цифрову епоху бібліотеки стрімко переходять від формату традиційних книгосховищ до динамічних просторів, що сприяють навчанню, співпраці та розвитку громади. У дослідженні висвітлюються ключові приклади, такі як Бібліотека соціальних наук Коледжу Раджагірі в Ернакуламі, Бібліотека Коледжу Святого Йосипа в Девагірі та Цифрова університетська бібліотека Кералі, які є прикладами швидкої адаптації до мінливих потреб користувачів. Науковці також роблять акцент на багатофункціональних просторах, сталій архітектурі та залученні громади. Особливу увагу зосереджено на інтеграції систем RFID, які оптимізують обіг, покращують перевірку фондів і підвищують безпеку шляхом відстеження книг та управління контролем доступу. У цьому дослідженні також висвітлюється використання інтегрованих систем управління, таких як E-Prints та DSpace, які покращують доступність та підтримують цифрову трансформацію бібліотечних послуг. Автори на конкретних прикладах демонструють, як саме бібліотеки перетворюються на багатофункціональні простори, що покращують навчання, співпрацю та розвиток громади, адаптуючись до сучасних потреб (Anandraj et al. 2024).

Цікавим є дослідження китайських вчених (Wang et al., 2025), які працюють над транскордонною перспективою та паралельно з тим розглядають еволюцію інтеграції концепції «бібліотека+театр» у контексті реструктуризації бібліотечного простору. Їхня розвідка демонструє необхідність і доцільність інтеграції театральних елементів у бібліотеки на теоретичному рівні, а також аналізує репрезентативні випадки моделі «бібліотека+театр» на практичному рівні, щоб

інтерпретувати конкретні способи поєднання та закони розвитку цих двох. Коли бібліотеки використовують, впроваджують та інтегрують театральні елементи в оновлення свого простору, їм потрібно вийти за рамки фізичного театру і приділяти більше уваги сучасній цінності та конструктивному значенню театральності. У своїй роботі автори підсумовують етапи еволюції форми «бібліотека+театр» у три фази: фізичне оновлення театральної форми, дизайн послуг у театральному стилі та конструювання сенсу на основі театральності.

Українські дослідники також здійснюють наукові розвідки у цьому напрямку. Так, окрім вищезгаданого практичного посібника «Чотири простори бібліотеки: модель діяльності», варто відзначити статті В. Гуменчука (2022), який розглядає сучасні українські бібліотеки як інклюзивний простір, А. Ніколайчука (2024), який аналізує концепцію «третього місця» у контексті модернізації бібліотечного простору, В. Ільницького (2024), у роботі якого розглядається простір для творення у дитячій бібліотеці як середовище креативу та новітніх інформаційних технологій, та ін.

Водночас недостатньо артикульованим та осмисленим в українському бібліотекознавчому дискурсі залишається підхід до аналізу реструктуризації і рекомпозиції бібліотечного простору під впливом сучасних цифрових трендів та технологій саме як інструменту антикризового управління, на що автор і звертає увагу у цій роботі.

Мета статті – дослідити потенціал фігитального бібліотечного простору як інструменту антикризового управління та стратегічного розвитку бібліотеки в умовах цифрової трансформації.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети був застосований комплекс пов'язаних між собою методів дослідження, що дозволило здійснити багаторівневий аналіз фігитального бібліотечного простору в умовах цифрової трансформації. Ядро дослідницької бази склали наукові статті, монографії та матеріали конференцій, опубліковані в українських і міжнародних фахових виданнях. Серед них праці як зарубіжних авторів (D. Harisanty, K. C. Anandraj, Z. Wang та ін.), які досліджують трансформацію бібліотек у цифрову епоху, так і українських науковців та практиків (О. Бояринової, В. Гуменчука, А. Ніколайчука, О. Сідини), присвячені сучасному стану і модернізації бібліотек в Україні, а також практичні посібники та моделі, зокрема, модель «Чотири простори бібліотеки», адаптована Українською бібліотечною асоціацією. Для об'єктивної оцінки кризових явищ було залучено офіційну статистику щодо діяльності публічних бібліотек України, зокрема: дані про стан матеріально-технічної бази, динаміку користувачів та видачі документів, а також інформацію про оновлення і стан бібліотечних фондів, включаючи електронні колекції (на прикладі бібліотек Києва).

На базі системного аналізу розглянуто сучасну бібліотеку як складну соціокультурну систему, де простір є ключовим елементом, що взаємодіє з технологіями, управлінням та потребами громади. Серед іншого вказаний метод допоміг розкрити взаємозв'язок між фізикалістським підходом і кризовими явищами.

Порівняльно-історичний метод використаний для зіставлення еволюції підходів до організації бібліотечного простору в Україні та за кордоном, що виявило як універсальні тенденції (аугментація простору), так і специфічні українські виклики (наслідки війни, фінансування). Методи узагальнення та описово-аналітичний застосовані для детального огляду та інтерпретації статистичних даних, що характеризують стан бібліотечної справи в Україні, а також для аналізу конкретних прикладів впровадження технологій (RFID, електронні платформи, публічні обчислення).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проектування бібліотечного простору – це важливий і відповідальний процес, який потребує ретельного планування перед початком будівництва та впровадження, щоб запобігти можливому нецільовому використанню наявних ресурсів, тобто бюджету. Організація бібліотечного простору та його дизайну, незалежно від того, чи це реконструкція, чи нове будівництво, – це непроста справа, а також один із витратних управлінських видів діяльності, з якими стикаються керівники бібліотек. Під час планування бібліотечного простору потрібно враховувати багато чинників: часові інвестиції, фінансові ресурси, політичний капітал, робочу силу, екзистенційні стандарти і рекомендації, місцеві та міжнародні директиви, політики тощо (Nitecki, 2011). При цьому, якщо згадати четвертий закон бібліотечної науки, проголошений С. Р. Ранганатаном, батьком бібліотечної справи в Індії, «Збережіть час користувачів», то приходить чітке усвідомлення, що впродовж останніх півтора десятиліття бібліотеки переживають революційні зміни в доступності знань, які зрештою зумовлюють необхідність перепрофілювання та реструктуризації бібліотечного простору в цифрову епоху (Panigrahi, 2021).

Сьогодні користувачі здатні отримати доступ до інформації через мобільні телефони, ноутбуки та інше портативне електронне обладнання. Такі джерела, як Project Gutenberg, Internet Archive, Open Library, Google books, Smashwords, ManyBooks, Authorama, Bookboon, HathiTrust Library, Library of Congress, DOAJ, DOAR, Open Scientific Journals, урядові вебсайти, Open Data, Researchgate, Open Courseware, Data Repository, e-Repository academic resources та Google Scholar та інші, є платформами, з яких користувачі бібліотек отримують доступ до багатьох електронних книг і електронних журналів. Власне, чимало зарубіжних публічних бібліотек підписані на багато онлайн-баз даних журналів та електронних книг для користувачів. При цьому роль бібліотечного працівника також змінюється: від хранителя до медіума інформації. І це усвідомлюють українські дослідниці та практикуючі фахівчині О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова та Я. Сошинська, які популяризують модель «чотири простори» і зазначають, що Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка та Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека залучають зовнішні віддалені електронні ресурси, зрештою, систематизують та організовують до них доступ користувачам через свої інтернет-ресурси, «оцифровують власні паперові фонди та пропонують їх користувачам через сторінки на вебсайтах (<https://korolenko.kharkov.com/fond-el-docs.html>) та повноцінні цифрові (електрон-

ні) бібліотеки, як «Культура України» Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (<https://elib.nlu.org.ua>)» (Бояринова та ін., 2020).

І загалом статистика по публічних бібліотеках України за 2024 р. є доволі невтішною. Як зазначає О. Бояринова (2024), до проблем з якістю бібліотечного обслуговування (26 % приміщень бібліотек не опалюються, лише 35 % публічних бібліотек обладнані комп'ютерами і 28 % (4394) надають своїм користувачам доступ до мережі інтернет тощо) додається стрімке скорочення кількості користувачів у переважній більшості областей, приміром, у Черкаській (на 23,9 тис. осіб), Тернопільській (на 21,4 тис. осіб), Житомирській (на 15,0 тис. осіб) та ін. Вона наголошує, що «зменшення кількості користувачів, ймовірно, є результатом як демографічної ситуації в Україні, так і того, що бібліотеки працюють неповний робочий тиждень або взагалі закриваються», а зменшення показника видачі документів пояснює як вищезазначеним чинником і скороченням мережі бібліотек, так і «старінням бібліотечних фондів внаслідок незначної кількості нових надходжень» (Бояринова, 2024). Краща ситуація зберігається у Києві, хоча і тут спостерігається зменшення на 173,9 тис. примірників обсягу фонду інформаційних ресурсів бібліотек (який на початок 2025 року склав 3 237 644 прим. документів, з яких 93,6 % становлять книги, а локальних електронних видань всього 0,2 %), а у фонд бібліотек Києва надійшло 75 755 прим. нових видань (2,3 % до фонду), тоді як втричі більше вибуло видань, що втратили актуальність. Шокує те, що за минулий рік колекція Цифрової бібліотеки «Київ» поповнилася лише на 47 цифрових елементів і налічує 883 повнотекстових документи (Іванова, 2025).

Зрештою, можна відзначити, що у багатьох регіонах, попри заклики і візії щодо цифровізації та трансформації бібліотечного простору, доволі актуальною залишається проблема залежності діяльності бібліотек саме від стану «фізичних» фондів, що пояснюється проблемами з фінансуванням, війною та дотичними до них іншими чинниками. Домінування фізикалістського підходу до розуміння та операціоналізації бібліотечного простору зумовлює багато проблем в управлінні публічною бібліотекою, і стосується це насамперед регіонального рівня.

Існує щонайменше два способи зберегти існування та покращити роботу бібліотеки в сучасну цифрову епоху, а саме: адаптація технологій та інновації в сервісі. Адаптація технологій включає технічні інновації та готовність людських ресурсів до використання технологій. Інноваційна стратегія починається з визначення можливостей і викликів у майбутньому, а візія бібліотечної установи має враховувати технологічний прогрес та потреби людей у навчанні протягом усього життя. Ця візія формує місії бібліотеки, які включають нові ролі та функції, такі як бібліотека як місце навчання, індивідуальний та громадський розвиток, враховуючи розширення можливостей людей у використанні джерел інформації для отримання певних додаткових життєвих цінностей. Ця додана вартість, яку пропонує публічна бібліотека, має допомогти їй конкурувати в цифрову епоху. Сучасна бібліотека повинна не лише надавати доступну інформацію, але й забезпечувати простір для обговорення, співпраці, спілкування, відпочинку з іншими користувачами, проведення спеціальних заходів за участю бібліотечних працівників. Бібліотека може вибрати,

чи надавати їй повноцінні цифрові послуги, чи гібридні послуги, а потім розподілити ресурси відповідно до сформульованих принципів або цілей. Зрештою, публічна бібліотека у першій третині XXI ст. повинна з усіх сил і можливостей скоротити цифровий розрив та посилити цифрову грамотність.

Однією з базових інституційних візій публічних бібліотек у цифрову епоху є аугментація фізичного простору у напрямку його гібридизації із цифровим, яка відкриває новий мультимірний і багатофункціональний простір, «що складається із фізичного, соціального та цифрового (віртуального) субпросторів, є важливим етапом розвитку концепції Бібліотеки 4.0. та передбачає конвергенцію зазначених субпросторів, кожен з яких доповнює та збагачує інший» (Сідина, 2024). Орієнтація на формування такого мультимірної простору запускає управлінський реінжиніринг або комплексний та науково-обґрунтований підхід до фігітальної (від англ. physical + digital) реструктуризації бібліотечного простору, що поєднує формування цілей, перебудову організаційної структури і технологічних процесів, діагностику внутрішнього і зовнішнього середовища, врахування людського фактора як визначального елемента ефективності управлінських змін. З огляду на цей управлінський реінжиніринг і реструктуризацію бібліотечного простору як інструменти антикризового управління бібліотекою сьогодні, варто також звернути увагу на необхідність адаптації теоретичних і методологічних підходів до антикризового управління публічною бібліотекою, серед яких модель мультимірної бібліотечного простору, модель «чотири простори» та ін.

Реструктуризація бібліотечного простору має зосереджуватися переважно на структурних змінах, серед яких базовою потребою у контексті поширення цифрових технологій є доступ до інтернету та публічні обчислювальні системи, що дозволяє бібліотекам вийти за межі своїх фізичних кордонів, надаючи доступ до широкого спектра онлайн-ресурсів. Публічні обчислювальні потужності також демократизували доступ до цифрових інструментів та ресурсів. Інвестиції в публічні обчислювальні системи – від настільних станцій до програм оренди ноутбуків – роблять доступ до технологій більш справедливим і допомагають подолати цифровий розрив. При цьому чимало публічних бібліотек в Україні стикаються із проблемами, пов'язаними з інфраструктурою, пропускнуою здатністю та навичками персоналу, щоб ефективно підтримувати безкоштовний публічний доступ до інтернету. Багатьом бібліотекам, як підтверджує статистика, бракує достатнього підключення та швидкості. Оскільки університети, уряди та підприємства переходять в онлайн-режим, безкоштовний доступ до інтернету в публічних бібліотеках має вирішальне значення для справедливого та швидкого обслуговування громад у цифрову епоху.

До цього також потрібно додати концепцію «цифрового позичання», яка передбачає можливість позичати електронні книги, не виходячи з дому, що підвищує доступ для людей з інклюзивними особливостями. Електронні книги самі по собі кардинально змінили колекції публічних бібліотек та практику читання. Традиційно бібліотечні фонди були обмежені фізичним простором. Але електронні книги дозволяють бібліотекам пропонувати величезні цифрові колекції, до яких читачі можуть отримати доступ дистанційно в будь-який час. Наприклад,

OverDrive, провідна платформа позичання електронних книг для бібліотек, надає доступ до понад 2 млн назв електронних книг (OverDrive Marketplace, n.d.). Однак перехід на цифровий формат також приніс певні труднощі. Багато видавців встановлюють обмеження на видачу електронних книг через проблеми з авторським правом. Бібліотеки також стикаються із труднощами в ефективному управлінні цифровими правами на електронні книги (Vasileiou et al., 2012). Навчання персоналу та користувачів платформ електронних книг також створює додаткову перешкоду. Але, використовуючи моделі консорціумів та виступаючи за більш гнучкі умови ліцензування, бібліотеки продовжують адаптуватися, щоб надавати надійні колекції електронних книг, які задовольняють потреби громади.

Серед іншого потрібно відзначити доступ до публічних комп'ютерів у формі настільних робочих станцій та програми видачі ноутбуків. Приміром, національне опитування у США показало, що 61 % бібліотек вважають публічні комп'ютери єдиним безкоштовним доступом до інтернету в їхніх громадах (American Library Association, 2022). Публічні бібліотеки також надають послуги друку, сканування та інші через публічні комп'ютери, підтримуючи цифрову грамотність і потребу в робочій силі. Креативні рішення, такі як партнерство із громадами, гранти та відновлені пристрої, допомагають доповнити публічні технологічні послуги. Незважаючи на обмеження, публічні обчислення залишаються основним пріоритетом, що дозволяє бібліотекам виконувати свою місію як інклюзивних центрів, що сприяють цифровій рівності.

Поряд із цифровими базами даних / репозиторіями, які змінили способи управління колекціями, сприяють відкритому доступу до спеціальних колекцій, історії громад та місцевих ресурсів, а також значно розширили інформаційні ресурси, доступні через публічні бібліотеки, важливо звернути увагу в контексті реструктуризації бібліотечного простору на такі новітні технології, як блокчейн та хмарні обчислення, що мають вагомий потенціал в управлінні бібліотечними записами. Однак їхнє впровадження відбувається повільно через такі проблеми, як брак IT-інфраструктури та технічної підтримки. Ці технологічні досягнення не лише покращили б спосіб пошуку контенту користувачами, зробивши його доступнішим та актуальнішим для них, але й змінили роль бібліотечних фахівців, які сьогодні стикаються з необхідністю опанувати нові навички для впровадження цих технологій із метою навчання, досліджень і надання інформації користувачам (Bello & Adepegba, 2023).

ВИСНОВКИ

Отже, публічні бібліотеки сьогодні перебувають на роздоріжжі, і мова не лише про Україну. Ті, що ефективно працюють завдяки стратегічним цифровим досягненням, демонструють чудові результати на рівні управлінської реструктуризації, долаючи обмеження фізикалістського підходу та розбудовуючи мультимодальний простір на фігитальних засадах (синтез фізичного і цифрового). Звісно, сучасна публічна бібліотека – це і «третє місце» (простір для проведення вільного часу і відпочинку із друзями), простір навчання, комунікації і натхнення, тобто відчутно

аугментована реальність, на відміну від місця, де зберігаються фізичні фонди, проте чимало бібліотек через брак інвестицій, ресурсів, навченого персоналу перебувають у полоні фізикалізму або здійснюють лише часткову реструктуризацію, не маючи можливості подолати цифровий розрив. Необхідно зазначити, що фігитальна реструктуризація бібліотечного простору має на меті розширити можливості публічних бібліотек, перетворивши їх здебільшого на багатофункціональні хаби, що складно досягти без управлінського редизайну та якісних людських ресурсів, які допоможуть подолати виклики, що стоять перед публічними бібліотеками, за допомогою відповідних компетенцій, інструментів і скоординованих зусиль. Враховуючи це, послідовна і продумана фігитальна реструктуризація бібліотечного простору є одним із важливих інструментів антикризового управління публічною бібліотекою в епоху цифрових трансформацій, який підвищить рівень комфорту, мобільності та збільшить її мультифункціонал, перетворюючи бібліотеку на рушій можливостей, розвитку громади і країни у післявоєнний період.

Перспективним напрямком подальших досліджень, враховуючи зміну і реккомпозицію бібліотечного простору, є навчальні програми як для персоналу, так і для користувачів, що включають навчання з використання та усунення несправностей цифрових гаджетів, заняття із цифрової грамотності, кодування й інших технологічних тем, регулярні навчальні семінари для персоналу з нових технологій та цифрових послуг; інвестування у новітні технологічні інструменти, оновлення ресурсів публічних обчислювальних систем і можливості Wi-Fi; використання технології для створення інтерактивних бібліотечних просторів тощо.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бояринова, О. (2024, 13 листопада). Діяльність публічних бібліотек України: статистика. *День*. <https://day.kyiv.ua/blog/suspilstvo/diyalnist-publichnykh-bibliotek-ukrayiny-statystyka>
- Бояринова, О., Бруй, О., Лугова, Л., Сошинська, Я., & Шевченко, І. (Уклад.). (2020). *Чотири простори бібліотеки: модель діяльності*. Українська бібліотечна асоціація.
- Гуменчук, В. В. (2022). Сучасні бібліотеки України як інклюзивний простір: промоція читання та популяризація книги. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 14–19. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2022.266964>
- Іванова, І. М. (Уклад.). (2025). *Публічні бібліотеки Києва у 2024 році*. Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва. <https://bit.ly/4rYUrvy>
- Ільницький, В. (2024). Простір для творення у бібліотеці для дітей як середовище креативу та новітніх інформаційних технологій. *Вісник Книжкової палати*, 1, 47–52. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.1\(330\).47-52](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.1(330).47-52)
- Ніколайчук, А. (2024). Концепція «третього місця» в контексті модернізації бібліотечного простору. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 13, 20–28. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307112>
- Сідина, О. (2024). Мультивимірна модель бібліотечного простору в епоху конвергенції: зарубіжний науковий дискурс. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 14, 44–54. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318307>

- American Library Association. (2022). *State of America's libraries report 2022*. <https://www.ala.org/news/state-americas-libraries-report-2022>
- Anandraj, K. C., Vatttikulla, B., & Aravind, S. (2024, December 19–21). Reimagining library spaces in the digital era: An analytical study of technological integration, sustainability and community engagement. In *Libraries at the Crossroads: Balancing Tradition and Technology* [Conference proceedings] (pp. 1028–1042). Department of Library and Information Science. https://www.researchgate.net/publication/388015448_Reimagining_Library_Spaces_in_the_Digital_Era_An_Analytical_Study_of_Technological_Integration_Sustainability_and_Community_Engagement
- Bello, B. P., & Adepegba, I. M. (2023). Digital transformation: Revitalizing public libraries as inclusive hubs for national development. *Library Philosophy and Practice*, Article 8061. https://www.researchgate.net/publication/380124665_Digital_Transformation_Revitalizing_Public_Libraries_as_Inclusive_Hubs_for_National_Development
- Flores, R. M., De Leon, S. V., & Valerio, M. G. (2021). Library Space Design Framework: A Conceptual Analysis. *Asia-Pacific Social Science Review*, 21(2), 240–249. <https://www.dlsu.edu.ph/wp-content/uploads/pdf/research/journals/apssr/2021-June-vol21-2/18-Library-Space-Design-Framework-A-Conceptual-Analysis>
- Harisanty, D., Sugihartati, R., Srimulyo, K., & Obille, K. L. (2023). Library Transformation in the Digital Age. *Migration Letters*, 20(5), 457–468. <https://doi.org/10.59670/ml.v20i5.3992>
- Holmgren, R., & Spencer, G. (2014). *The changing landscape of library and information services: What presidents, provosts, and finance officers need to know* [White paper]. Council of Library and Information Resources. <https://dspace.allegheeny.edu/server/api/core/bitstreams/43d6c943-ab2a-4e37-976e-33c2ff0bad0a/content>
- Koen, D., & Lesneski, T. E. (Eds.). (2019). *Library design for the 21st century: Collaborative strategies to ensure success*. De Gruyter GmbH
- Nitecki, D. A. (2011). Space assessment as a venue for defining the academic library. *The Library Quarterly*, 81(1), 27–59. <https://doi.org/10.1086/657446>
- OverDrive Marketplace. *Home*. (n.d.). Retrieved June 20, 2025, from <https://marketplace.overdrive.com/Account/Login>
- Panigrahi, S. (2021). Re-purposing the library space in the digital era: A study. *Journal of Information and Knowledge*, 58(4), 229. <https://doi.org/10.17821/srels/2021/v58i4/155385>
- Vasileiou, M., Rowley, J., & Hartley, R. (2012). The e-book management framework: The management of e-books in academic libraries and its challenges. *Library & Information Science Research*, 34(4), 282–291. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2012.06.005>
- Wang, Z., Zhang, J., Niu, J., Zheng, Y., & Lei, J. (2025). From «Theater in Library» to «Theatrical Library»: Evolution of «Library+Theater» Integration and inspiration on library space transformation. *Documentation, Informaiton & Knowledge*, 42(3), 66–75.

REFERENCES

- American Library Association. (2022). *State of America's libraries report 2022*. <https://www.ala.org/news/state-americas-libraries-report-2022> [in English].
- Anandraj, K. C., Vatttikulla, B., & Aravind, S. (2024, December 19–21). Reimagining library spaces in the digital era: An analytical study of technological integration, sustainability and community engagement. In *Libraries at the Crossroads: Balancing Tradition and Technology* [Conference proceedings] (pp. 1028–1042). Department of Library and Information Science. https://www.researchgate.net/publication/388015448_Reimagining_Library_Spaces_in_the_Digital_Era_An_Analytical_Study_of_Technological_Integration_Sustainability_and_Community_Engagement

- the_Digital_Era_An_Analytical_Study_of_Technological_Integration_Sustainability_and_Community_Engagement [in English].
- Bello, B. P., & Adepegba, I. M. (2023). Digital transformation: Revitalizing public libraries as inclusive hubs for national development. *Library Philosophy and Practice*, Article 8061. https://www.researchgate.net/publication/380124665_Digital_Transformation_Revitalizing_Public_Libraries_as_Inclusive_Hubs_for_National_Development [in English].
- Boiarynova, O. (2024, November 13). Diialnist publichnykh bibliotek Ukrainy: statystyka [Activity of public libraries of Ukraine: statistics]. *Den*. <https://day.kyiv.ua/blog/suspilstvo/diyalnist-publichnykh-bibliotek-ukrayiny-statystyka> [in Ukrainian].
- Boiarynova, O., Brui, O., Luhova, L., Soshynska, Ya., & Shevchenko, I. (Comps.). (2020). *Chotyry prostory biblioteky: model diialnosti* [Four spaces of the library: A model of activity]. Ukrainian Library Association [in Ukrainian].
- Flores, R. M., De Leon, S. V., & Valerio, M. G. (2021). Library Space Design Framework: A Conceptual Analysis. *Asia-Pacific Social Science Review*, 21(2), 240–249. <https://www.dlsu.edu.ph/wp-content/uploads/pdf/research/journals/apssr/2021-June-vol21-2/18-Library-Space-Design-Framework-A-Conceptual-Analysis> [in English].
- Harisanty, D., Sugihartati, R., Srimulyo, K., & Obille, K. L. (2023). Library Transformation in the Digital Age. *Migration Letters*, 20(5), 457–468. <https://doi.org/10.59670/ml.v20i5.3992> [in English].
- Holmgren, R., & Spencer, G. (2014). *The changing landscape of library and information services: What presidents, provosts, and finance officers need to know* [White paper]. Council of Library and Information Resources. <https://dspace.allegheeny.edu/server/api/core/bitstreams/43d6c943-ab2a-4e37-976e-33c2ff0bad0a/content> [in English].
- Humenchuk, V. V. (2022). Suchasni biblioteky Ukrainy yak inkluzyvnyi prostir: promotsiia chytannia ta populiaryzatsiia knyhy [Modern libraries of Ukraine as an inclusive space: Promotion of reading and popularisation of books]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 14–19. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2022.266964> [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V. (2024). Prostir dlia tvorennia u bibliotetsi dlia ditei yak seredovyshe kreatyvu ta novitnikh informatsiinykh tekhnolohii [Makerspace as a space in a children's library creativity and the latest information technologies]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 47–52. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.1\(330\).47-52](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.1(330).47-52) [in Ukrainian].
- Ivanova, I. M. (Comp.). (2025). *Publichni biblioteky Kyieva u 2024 rotsi* [Public libraries of Kyiv in 2024]. Lesya Ukrainka Public Library for Adults, Kyiv. <https://bit.ly/4rYYpvy> [in Ukrainian].
- Koen, D., & Lesneski, T. E. (Eds.). (2019). *Library design for the 21st century: Collaborative strategies to ensure success*. De Gruyter GmbH [in English].
- Nikolaichuk, A. (2024). Kontseptsiiia "tretoho mistia" v konteksti modernizatsii bibliotechnoho prostoru [The concept of "the third place" in the context of modernising the library space]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 13, 20–28. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307112> [in Ukrainian].
- Nitecki, D. A. (2011). Space assessment as a venue for defining the academic library. *The Library Quarterly*, 81(1), 27–59. <https://doi.org/10.1086/657446> [in English].
- OverDrive Marketplace. *Home*. (n.d.). Retrieved June 20, 2025, from <https://marketplace.overdrive.com/Account/Login> [in English].
- Panigrahi, S. (2021). Re-purposing the library space in the digital era: A study. *Journal of Information and Knowledge*, 58(4), 229. <https://doi.org/10.17821/srels/2021/v58i4/155385> [in English].
- Sidyna, O. (2024). Multyvymirna model bibliotechnoho prostoru v epokhu konverhentsii: zarubizhnyi naukovyi dyskurs [Multidimensional model of library space in the convergence

- era: Foreign scientific discourse]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 14, 44–54. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318307> [in Ukrainian].
- Vasileiou, M., Rowley, J., & Hartley, R. (2012). The e-book management framework: The management of e-books in academic libraries and its challenges. *Library & Information Science Research*, 34(4), 282–291. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2012.06.005> [in English].
- Wang, Z., Zhang, J., Niu, J., Zheng, Y., & Lei, J. (2025). From "Theater in Library" to "Theatrical Library": Evolution of "Library+Theater" Integration and inspiration on library space transformation. *Documentation, Informaiton & Knowledge*, 42(3), 66–75 [in English].

UDC 021:004:316.422]:005.412:005.336:027.022"20"

Oleksandr Sidina,
PhD Student at the Department
of Information Activity and Public Relations,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: master23@i.ua
ORCID ID: 0009-0006-7199-1923

PHYGITAL SPACE AS A TOOL FOR DEVELOPMENT AND ANTI-CRISIS MANAGEMENT IN THE MODERN LIBRARY

The aim of the article is to study the potential of the phygital library space as a tool for anti-crisis management and the strategic development of libraries in conditions of digital transformation.

Research methods. The study employs a combination of methods, including analysis of scientific publications and sources, data systematisation, comparative analysis of international and Ukrainian experience, and generalisation of statistical data on the state of public libraries in Ukraine.

Scientific novelty. The novelty of this study grounds on its comprehensive examination of the phygital space specifically as a tool for anti-crisis management in modern libraries, a topic that is under-researched in Ukrainian library science discourse. This article offers an approach that integrates overcoming crisis phenomena through the formation of a development-oriented multidimensional space.

Main conclusions. The dominance of a "physicalist" approach to organising library space is one of the main reasons for crisis situations in public libraries, especially at the regional level. This article analyses a global transformational shift, initiated not only by library management but also by other professionals (architects, engineers, interior designers). Occurring in many library networks worldwide, this shift can be characterised as an augmentation of the library space, which involves its restructuring and a move beyond physical boundaries and functions at the next stage of digital transformation. The consistent convergence of physical, social and digital subspaces is an effective crisis management tool that transforms the library into a multifunctional community development centre. Successful transformation requires managerial re-engineering, investment in infrastructure (public computing, Wi-Fi, electronic resources), and digital literacy programmes for both staff and users.

Keywords: public library; phygital space; crisis management; digital transformation; multidimensional space; physicalism; managerial re-engineering.

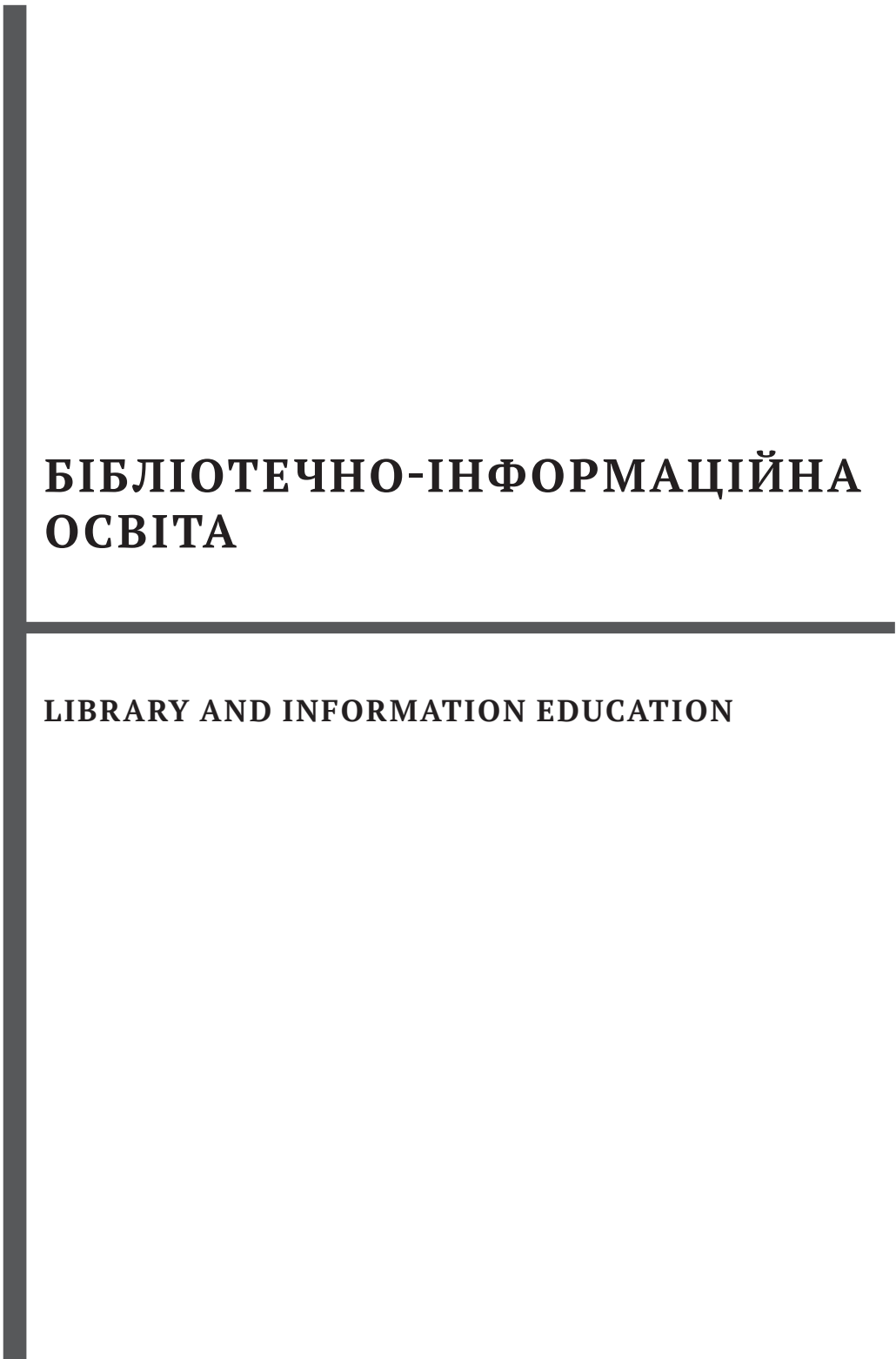
Надійшла 26.08.2025

Прийнята 21.10.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

УДК 378.016:[02:930.25]:[004:005.336.2]:378.091.212
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348142

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

*Олена Григоревська,
докторка наук із соціальних комунікацій,
старша наукова співробітниця,
професорка кафедри інформаційних комунікацій,
Київський столичний університет імені Бориса
Грінченка
(Київ, Україна)
e-mail: o.hryhorevska@kubg.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2099-0000*

Для цитування:

Григоревська О. (2025). Розвиток цифрової компетентності майбутніх інформаційних фахівців. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 176–190. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348142>

Мета статті – аналіз основних підходів до формування та оцінювання цифрової грамотності громадян у різних сферах діяльності, зокрема цифрової компетентності здобувачів освіти у галузі бібліотечної, інформаційної та архівної справи.

Методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на системному і компетентнісному підходах, методах аналізу і синтезу, контент-аналізі інформаційних ресурсів відкритого доступу, компаративному аналізі, систематизації та узагальненні дослідницьких даних.

Наукова новизна полягає у зіставленні новітніх даних оцінювання рівня підготовки здобувачів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» до професійної діяльності в умовах цифрового суспільства із результатами досліджень, які презентують сформованість цифрових компетентностей у майбутніх викладачів закладів вищої педагогічної освіти, бібліотечних фахівців та користувачів бібліотек закладів вищої освіти тощо.

Основні висновки. Зазначено, що рівень сформованості цифрових компетентностей у здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є високим. Це засвідчує готовність майбутніх фахівців, які працюватимуть у бібліотеках, архівах, інформаційних службах і центрах надання інформаційних послуг, до роботи в умовах цифрових трансформацій. Такі фахівці здатні сприяти опануванню іншими громадянами ключових комбінацій знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, які визначені у «Концепції розвитку цифрових компетентностей» (2021 р.).

Цифрові технології, а водночас і вимоги до рівня володіння ними розвиваються надзвичайно швидко. В останні 2–3 роки високих темпів набирає використання технологій штучного інтелекту в інформаційній діяльності та освіті. Отже і розвиток відповідних компетентностей майбутніх фахівців залежатиме від швидкості реагування на такі зміни в освітніх програмах, професійних та освітніх стандартах. Можливим виходом із ситуації стануть міждисциплінарні освітні програми і так звані «мікрокваліфікації» або короткі сертифікатні програми, зокрема з оцифрування різних типів документних ресурсів, створення метаданих, UX-дизайну для інформаційних сервісів, цифрової комунікації тощо.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційна освіта; вища освіта; інформаційна освіта; медіакомпетентність; медіакультура; цифрова грамотність; цифрова компетентність; цифрова культура; цифрові комунікації; штучний інтелект.

ВСТУП

Цифрова трансформація суспільства, масштабування та ускладнення сервісів інформаційного бізнесу, розроблення моделей стимулювання прийняття цифрових технологій і систематизація державного впливу на процеси формування цифрової грамотності різних верств населення, якості підготовки фахівців інформаційної сфери – усім цим питанням приділяється особлива увага науковців. У межах цього дослідження ми зосереджуємося на сучасних підходах до формування й оцінювання цифрової грамотності у різних сферах діяльності, зокрема в освіті та бізнесі, які варто застосувати до розвитку цифрової компетентності майбутніх інформаційних фахівців.

Водночас актуальність обговорення означених питань посилюється відсутністю єдиних підходів до визначення цифрових компетентностей у професійних стандартах. Стаття готувалася у період, коли тільки розпочалося упровадження професійних стандартів «Бібліотекар» (березень 2025 р.) та «Фахівець з бібліотечної справи» (вересень 2025 р.), а стандарт «Бібліограф» був на етапі громадського обговорення (розробники визначені наказами Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти). Одночасно тривало розроблення професійного стандарту «Фахівець з управління дослідницькими даними», який у вересні 2025 р. перебував на етапі узгодження змісту трудових функцій (розробники визначені наказом Міністерства науки і освіти України). Але варто зазначити, що цифрова компетентність є майже наскрізною для згаданих професійних стандартів як в аспектах необхідних знань, умінь, навичок, відповідальності і автономії, так і технологій цифрової комунікації. Так само відсутні і єдині вимоги до освітніх програм із розвитку інформаційно-цифрової компетентності фахівців різних професій. Проте зрозуміло, що цифрова компетентність стане визначальною при виробленні стандартів вищої освіти нового покоління для спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа (усіх рівнів вищої освіти – бакалаврського, магістерського, доктора філософії), на появу, громадське обговорення і затвердження яких фахова спільнота очікує у 2026 р.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

В основу аналізу покладено матеріали та публікації останніх років, в яких розкриваються різні теоретичні, методичні і практичні аспекти формування, оцінювання та пошуку нових підходів і технологій поглиблення цифрової компетентності фахівців та здобувачів освіти різних сфер діяльності, зокрема інформаційної і науково-педагогічної.

Теоретико-методологічним підґрунтям роботи стали загальнодержавні програмні документи, які визначають системний підхід до формування цифрових навичок у суспільстві та обізнаності щодо цифрових прав громадян, зокрема Концепція розвитку цифрових компетентностей (Кабінет Міністрів України, 2021) та Опис рамки цифрової компетентності для громадян України (Міністерство цифрової трансформації України, 2021). А також відповідні галузеві проєкти, які визначають рівні і зміст цифрових компетентностей для фахівців певної сфери діяльності: Проєкт опису цифрової компетентності педагогічного працівника, Проєкт рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника (Міністерство

цифрової трансформації України, 2024). Як зазначають розробники рамки цифрової компетентності для громадян України, їхні напрацювання можна використовувати, окрім іншого, для внесення доповнень та змін у професійні стандарти і посадові вимоги; створення програм навчання, тренінгів, освітніх ресурсів, спрямованих на підвищення рівня володіння ЦК; створення професійних, більш деталізованих рамок ЦК основних професійних груп різних галузей економіки, сільського господарства, державних службовців, освітян, медичних працівників, підприємців тощо. Саме таку реалізацію ми спостерігаємо у проекті рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника.

У дослідженні використано статті зарубіжних науковців С. Десмаріані, А. Солеа та І. Бьярті (Desmaryani et al., 2024), де обґрунтовується роль держави у підтримці застосування цифрових технологій і підвищення цифрової грамотності різних верств населення, та Ф. Лафіфа, Д. Росана (Lafifa & Rosana, 2024), присвячена інноваціям в оцінюванні навичок цифрової грамотності студентів під час дослідного навчання.

У цілому ряді публікацій українських науковців-освітян підкреслюється значення формування цифрової та медіакомпетентності для майбутніх бібліотечно-інформаційних фахівців: Ю. Горбань та О. Олійник (2024) пропонують до впровадження стратегії, які сприятимуть підвищенню рівня та подальшому розвитку медіаграмотності: освітні програми, інформаційні кампанії, тренінги тощо; І. Давидова і О. Мар'їна (2021) акцентують увагу на змісті компетентностей та вмінь передавати інформаційно-технологічні навички користувачам бібліотек; О. Матвієнко та М. Цивін (2022) розкривають зміст цифрового кураторства як складової соціально-освітньої діяльності інформаційного фахівця; Т. Новальська і В. Касьян (2021) зосереджуються на цифрових компетентностях інформаційного менеджера як необхідного складника професіограми; В. Мудроха (2023) зауважує на особливостях формування цифрової компетентності здобувачів вищої інформаційної освіти; М. Толмач (2022) наголошує на необхідності дослідження рівня цифрової компетентності бібліотечних фахівців України з метою оцінки поточного стану та подальшої модернізації змісту програм підготовки. Досліджується рівень сформованості цифрових компетентностей користувачів бібліотек та здобувачів гуманітарних спеціальностей, зокрема у дисертації Б. Ломачинського (2025).

Компетентнісний підхід став основоположним також у дослідженнях і публікаціях фахівців Національної академії педагогічних наук України, які аналізуються в межах цієї роботи. Отже, ми враховуємо підходи до визначення терміна «цифрова компетентність», наданого О. Спіріним та О. Овчарук (2021) в «Енциклопедії освіти». Високо оцінюємо методологію і практичне спрямування колективних досліджень, які презентують основні складники та модель розвитку цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників (Спірін та ін., 2024), монографічні дослідження, зокрема О. Гуменного (2024), Л. Петренко, О. Кучерявого, О. Лавріненка (2024), які поглиблюють проблематику в аспектах розвитку цифрової культури керівників закладів професійної освіти, підготовки майбутніх викладачів закладів вищої педагогічної освіти до професійної діяльності в умовах цифровізації суспільства.

Доповнюють новітні дані оцінювання рівня підготовки здобувачів спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа до професійної діяльності в умовах цифрового суспільства результати досліджень, які здійснювали науковці Київського столичного університету імені Бориса Грінченка у попередні роки. Пропонована публікація поглиблює ідеї, висловлені авторкою на міжнародній науково-практичній конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір» (Київ, 2024 р.) (Григоревська, 2024), враховує досвід досліджень із розвитку інформаційної та цифрової культури, цифрових та медіакомпетентностей здобувачів освіти різних спеціальностей (Воскобойнікова-Гузева, 2020; Rosinska et al., 2020; Hryhorevska et al., 2020).

Мета статті – аналіз основних підходів до формування та оцінювання цифрової грамотності громадян у різних сферах діяльності, зокрема цифрової компетентності здобувачів освіти у галузі бібліотечної, інформаційної та архівної справи.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія дослідження ґрунтується на системному і компетентнісному підходах, методах аналізу і синтезу, контент-аналізу інформаційних ресурсів відкритого доступу, систематизації та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кожне дослідження потребує визначення базового поняття. Поняття «цифрова компетентність» вже не є дискусійним, проте варто нагадати його межі, визначені міжнародними і національними документами, науковими публікаціями тощо.

Європейська система цифрових компетенцій для громадян, відома як DigComp, пропонує інструмент для підвищення цифрової компетенції громадян. Цифрова грамотність або цифрова компетентність визнана Європейським Союзом однією з восьми ключових компетенцій для повноцінного життя та діяльності. У 2016 р. Європейський Союз представив оновлений фреймворк цифрових компетенцій DigComp 2.0, що складається з основних п'яти блоків компетенцій. Серед них: інформаційна грамотність та грамотність щодо роботи з даними; навички комунікації з використанням цифрових технологій; вміння працювати з цифровим контентом (змінювати, покращувати, використовувати); навички по захисту персональних даних та приватності у віртуальному просторі; вміння вирішувати технічні проблеми в галузі цифрових технологій (Vuorikari et al., 2016).

Як зазначається у багатьох дослідженнях, Європейський Союз розробив План дій цифрової освіти (European Commission, n.d.), у якому одним із найважливіших пріоритетів є розвиток цифрової компетентності здобувачів освіти. Компетентнісний підхід до навчання передбачає фокусування на набутті не лише теоретичних знань, але і практичних навичок, необхідних для успішного використання цифрових технологій. Цифрова компетентність як ключова для навичок впродовж життя передбачає здатність особи впевнено, критично і відповідально використовувати цифрові технології для навчання, роботи та участі у громадському житті суспільства.

Загальне визначення цифрової компетентності, надане українськими дослідниками О. Спіріним та О. Овчарук (2021), трактується як «здатність особистості

впевнено та ґрунтовно користуватися засобами цифрових технологій у таких сферах, як професійна діяльність і працевлаштування, освіта, дозвілля, громадська діяльність, що є життєво необхідними для участі у щоденному соціально-економічному житті» (с. 1095–1096).

У схваленій Кабінетом Міністрів України у 2021 р. «Концепції розвитку цифрових компетентностей» під цифровою компетентністю розуміється «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій».

У публікації індонезійських дослідників С. Десмаріані, А. Солех, І. Вьярта (Desmaryani et al., 2024) зазначається, що застосування технологій і підвищення цифрової грамотності є важливими стратегіями адаптації та виживання. Особливу увагу автори приділяють державній підтримці розвитку цифрових компетентностей у сфері малого та середнього бізнесу. Науковці з використанням масштабних дослідницьких даних роблять висновок, що державна підтримка позитивно впливає на цифрову грамотність лише в частині надання засобів та інфраструктури, розширення мереж і ліцензування. Проте ще потребує державної підтримки створення оптимальних програм цифрового навчання для подолання незручностей і незахищеності. Дослідниками також відзначається, що ефективність отримання цифрових навичок пов'язана з особистими мотиваційними факторами.

Важливого значення для дослідження мали напрацювання експертів під керівництвом Міністерства цифрової трансформації України (2021) та вироблений науковою командою під керівництвом Н. Морзе та ін. (2019) проєкт опису цифрових компетентностей педагогічного працівника.

Опис цифрових компетентностей педагогічного працівника містить п'ять напрямків, у межах яких фахівці здобувають і розвивають власні навички, знання та вміння: вчитель у цифровому суспільстві; професійний розвиток; використання та аналіз цифрових ресурсів; навчання та оцінювання учнів; розвиток цифрових компетентностей учнів. Як вже зазначалося у публікації (Григоревська, 2024), на нашу думку, для фахівців інформаційної сфери можлива екстраполяція чотирьох із вище наведених напрямків. Зокрема, з урахуванням того факту, що опис цифрових компетентностей має бути орієнтований на застосування як на всіх рівнях підготовки майбутніх фахівців, так і в системі підвищення кваліфікації, можна запропонувати такі напрямки: інформаційний фахівець у цифровому суспільстві; освіта і професійний розвиток; формування, використання та аналіз цифрових ресурсів; розвиток цифрових компетентностей користувачів бібліотек, архівів, інформаційних центрів.

Останнім часом проєкт опису цифрових компетентностей педагогічного працівника набув подальшого розвитку і конкретизований у багатьох дослідженнях науковців-освітян. Зокрема, в колективній публікації О. Спіріна, С. Іванової, Н. Франчук та А. Кільченко (2024) охарактеризовано складники цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників. Автори спираються на визначені МОН України види професійної діяльності наукових і науково-педа-

гогічних працівників, що входять до індивідуального плану роботи. І відповідно пропонують такі основні складники цифрової компетентності: цифрова навчальна, цифрова дослідницька, цифрова методична, цифрова організаційно-виховна. Для розвитку різних складників цифрової компетентності в межах компетентнісного підходу рекомендується застосовувати низку стратегій та інструментів, зосереджених на конкретних аспектах цифровізації навчання, методичної роботи, досліджень та організаційної діяльності.

У доповіді Л. Петренко (2025) «Педагогічна відповідальність у розвитку цифрових компетентностей здобувачів освіти» пропонується оцінювати рівень сформованості цифрових компетентностей майбутніх викладачів за такими критеріями: здатність до життєдіяльності у цифровому суспільстві; здатність до професійного розвитку; здатність до використання та аналізу цифрових ресурсів; здатність до викладання, навчання та оцінювання навчальних результатів учнів; здатність до розвитку цифрових компетентностей. У презентації доповіді зазначено, що середній рівень володіння магістрами ЦК визначається як B1. Ці ж дані підтверджено у публікації Л. Петренко (2025), де за результатами досліджень Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, присвячених підготовці майбутнього викладача закладу вищої педагогічної освіти до професійної діяльності в умовах цифровізації суспільства, з'ясовано, що рівень сформованості цифрової компетентності у випускників другого (магістерського) рівня вищої освіти оцінюється на рівні B1 – середній рівень. Такий рівень безсумнівно не є достатнім, тому фахівці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України пропонують цілий ряд теоретико-методологічних і практичних рішень із розвитку компетентностей майбутніх викладачів вищої школи для діяльності в сучасному освітньо-інформаційному просторі (Петренко та ін., 2024).

Проте у зазначених публікаціях не вказано, який інструмент використовувався колегами для визначення рівня цифрових компетентностей магістрів: власне опитування (тестування) із кореляцією відповідно до Рамки цифрової компетентності для громадян України (2021) або ж випускники магістратури проходили тестування на національній онлайн-платформі «Дія. Цифрова освіта», зокрема з використанням «Цифрограм 2.0 для громадян». У будь-якому варіанті отримані показники можуть бути порівнюваними із результатами, що були отримані для майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, які будуть представлені далі.

Безсумнівно, оцінювання є важливим складником визначення рівня цифрових компетентностей здобувачів і випускників будь-яких спеціальностей. Освіта і професійний розвиток мають передбачати коректне і стандартизоване оцінювання рівня ЦК, виявлення прогалин та побудову індивідуальної програми розвитку компетентності. У дослідженні Ф. Лафіфи та Д. Росани (Lafifa & Rosana, 2024), присвяченому інноваціям в оцінюванні навичок цифрової грамотності студентів під час дослідного навчання, запропоновано використання закритих тестів із варіантами відповідей. Такий тестовий інструмент розроблений на основі п'яти аспектів навичок цифрової грамотності: інформація; спілкування; створення контенту; безпека та вирішення проблем. Схожі п'ять блоків основних цифрових компетентностей для здобувачів освіти інформаційних спеціальностей визначають І. Давидова і О. Мар'їна (2021): здатність працювати із цифровою

інформацією; здійснювати комунікацію у цифровому середовищі; створювати та управляти контентом; запроваджувати заходи інформаційної безпеки; розв'язувати проблеми цифрової модернізації. Як бачимо, визначені аспекти та блоки відповідають Рамці цифрової компетентності для громадян ЄС.

Водночас Рамка цифрової компетентності для громадян ЄС, зокрема DigComp 2.1., стає інструментом оцінювання. Так, М. Толмач (2020) покликається на дослідження з оцінювання цифрових компетентностей у проєкті BIBLIO, яке проводилося на основі рамки DigComp 2.1. Як зазначає М. Толмач, результати самооцінювання цифрових компетентностей серед бібліотекарів європейських країн (Бельгія, Болгарія, Греція, Італія та Латвія) показали, що більшість респондентів визначили слабкими такі сфери, як безпека, створення цифрового контенту, розв'язування проблем.

З метою оцінювання рівня сформованості цифрових компетентностей у здобувачів вищої освіти за освітньою програмою «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти кафедрою інформаційних комунікацій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка проводиться тестування з допомогою загальнодоступного ресурсу для оцінювання цифрових навичок майбутніх інформаційних фахівців шляхом тестування на національній онлайн-платформі «Дія. Цифрова освіта», зокрема «Цифрограм 2.0 для громадян». Вже понад п'ять років студенти 2 та 3 курсів проходять оцінювальне тестування за допомогою цифрограма. Результати тестування аналізуються, використовуються для діагностики навичок здобувачів, корелюються із результатами практичних робіт програмних дисциплін, враховуються для модернізації освітньої програми у цілому та окремих навчальних дисциплін.

Для аналізу результатів у межах цієї публікації обрано сертифікати, отримані студентами у 2023 та 2024 рр. Нагадаємо, що оцінювання вмінь здобувачів стосується таких сфер цифрової грамотності, як: основи комп'ютерної грамотності; інформаційна грамотність, уміння працювати з даними; створення цифрового контенту; комунікація і взаємодія у цифровому суспільстві; безпека у цифровому середовищі; розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя. Загальна оцінка складається із суми максимальних балів за кожною вищенаведеною категорією. Переважна більшість студентів має високий результат – С1 та С2 (55 %, 16 студентів із 29, які проходили тестування). Серед дев'яти студентів, які отримали сертифікати з високою оцінкою рівня цифрової грамотності С2, четверо здобувачів мали середній рівень В2 оцінювання за певними сферами. А саме: одна здобувачка у сфері створення цифрового контенту; одна здобувачка у сфері комунікації і взаємодії у цифровому суспільстві; дві здобувачки у сфері розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя. Сім здобувачів, які отримали також високу оцінку рівня цифрової грамотності С1, продемонстрували середній рівень В2 володіння цифровими навичками у таких сферах: основи комп'ютерної грамотності (два здобувача); інформаційна грамотність, уміння працювати з даними (один здобувач); створення цифрового контенту (п'ять здобувачів); комунікація і взаємодія у цифровому суспільстві (один здобувач); безпека у цифровому середовищі (чотири здобувачі); розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя (чотири здобувачі).

Якщо ми поєднаємо середні результати B2 за сферами із загальною оцінкою рівня цифрової грамотності здобувачів C1 та C2, зможемо визначити найбільш проблемні сфери або ж навички, над опануванням яких потрібно працювати здобувачам у подальшому. У нашому випадку це сфери створення цифрового контенту та розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя.

І тут варто згадати про результати опитування 2019 р., під час якого визначалася значимість для здобувачів різних спеціальностей (інформаційна, бібліотечна та архівна справа; журналістика; історія та археологія; менеджмент; освіта і педагогіка; політологія; філологія; філософія тощо) навичок із цифрових і медіакомпетентностей для професійної реалізації (Hryhorevska et al., 2020). Акцентовуємо увагу на тому факті, що дослідження проводилося до появи Концепції розвитку цифрових компетентностей (Кабінет Міністрів України, 2021), Опису рамки цифрової компетентності для громадян України (Міністерство цифрової трансформації України, 2021), а також Проекту рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника (Міністерство цифрової трансформації України, 2024).

І вже на той час, у 2019 р., здобувачі різних освітніх програм проявили чітке розуміння взаємозв'язку між цифровими комунікаційними технологіями та майбутньою професійною діяльністю (Hryhorevska et al., 2020). Майже 93 % респондентів виявили розуміння важливості застосування комп'ютерних технологій з метою вдосконалення професійної діяльності. І майже 50 % оцінили важливість цієї компетентності найвищим балом. Аналогічно високу оцінку – 93,4 % – отримала і здатність використовувати інтернет-ресурси та технології для вирішення експериментальних, практичних і прогностичних завдань у галузі професійної діяльності, 40 % опитаних надали цій позиції рейтинг «10». Отже, фахівці із різних галузей знань – інформаційної справи, журналістики, педагогіки, історії та філософії, менеджменту і права – одноголосно підтверджують необхідність використання інтернет-ресурсів і технологій для вирішення різноманітних професійних завдань у майбутньому. Одночасно 90 % здобувачів, які долучилися до анкетування, підтвердили, що знання цифрових комунікаційних технологій у їхній професійній діяльності є обов'язковим, і 48 % респондентів відзначили це як одну із пріоритетних навичок. Така позиція респондентів підтверджує тезу про важливість, а можливо, і пріоритетність «цифрової компетентності» для сьогоденної реалізації молодого фахівця у багатьох сферах діяльності.

Вищенаведені результати дослідження цифрової і медіакомпетентностей у здобувачів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» співзвучні результатам опитування, представленим у дисертаційному дослідженні Б. Ломачинського (2025). Молодий науковець зазначає: «Запровадження високо-технологічних бібліотечних сервісів у закладах вищої освіти актуалізувало питання рівня цифрової грамотності як серед користувачів, так і серед бібліотечного персоналу. Успішне засвоєння колективних знань, відкритість до обміну інформацією, ефективний пошук релевантної інформації та комунікаційна компетентність є важливими складовими, які мають враховуватися при формуванні стратегій управління знаннями. Такі стратегії мають бути засновані на відповідному рівні інформаційної культури» (Ломачинський, 2025, с. 140). За результатами опитування студентів гуманітарних спеціальностей трьох закладів вищої освіти, пе-

реважна більшість респондентів (53,3 %) оцінили власний рівень володіння цифровими навичками як середній, а 40 % – як високий (с. 140).

Отже, молоде покоління цілком готове до реалізації функцій «цифрового громадянства», реалізації власної «цифрової ідентичності» та досягнення «цифрового благополуччя». Одночасно не полишає бути гострою проблема володіння технологіями кібербезпеки, захисту особистих даних та стратегічно важливих загальнодержавних інформаційних ресурсів, розвитку здатності громадян, і молоді зокрема, критично аналізувати і реагувати на медійний контент, що в умовах інформаційної війни стає вирішальним складником національної безпеки та стійкості (Горбань, & Олійник, 2024, с. 203).

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведені результати досліджень, варто зазначити, що рівень сформованості цифрових компетентностей у здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є високим. Що, зі свого боку, засвідчує готовність майбутніх фахівців, які працюватимуть у бібліотеках, архівах, інформаційних службах і центрах надання інформаційних послуг, до роботи в умовах цифрових трансформацій. Одночасно такі фахівці здатні сприяти опануванню іншими громадянами «ключових комбінацій знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій», які визначені у «Концепції розвитку цифрових компетентностей» (2021 р).

Цифрові технології, а водночас і вимоги до рівня володіння ними розвиваються надзвичайно швидко. В останні 2–3 роки стрімко набирає темпів використання технологій штучного інтелекту в інформаційній діяльності та освіті. Отже, і розвиток відповідних компетентностей майбутніх фахівців залежатиме від швидкості реагування на такі зміни в освітніх і сертифікатних програмах, професійних та освітніх стандартах, у формальній та інформальній освіті. Можливим виходом із ситуації стануть міждисциплінарні освітні програми і так звані «мікрокваліфікації» або короткі сертифікатні програми, зокрема з оцифрування різних типів документних ресурсів, створення метаданих, UX-дизайну для інформаційних сервісів, цифрової комунікації.

До перспектив продовження тематики дослідження можна віднести: прослідковування імплементації визначених у професійних стандартах «Бібліотекар», «Бібліограф», «Фахівець з управління дослідницькими даними» та «Фахівець з бібліотечної справи» цифрових компетентностей у практику діяльності та систему підготовки фахівців інформаційної справи; дослідження і оцінювання ефективності використання технологій штучного інтелекту у практичній, педагогічній та освітній діяльності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Воскобойнікова-Гузева, О. В. (2020, 6–8 жовтня). Міждисциплінарні дослідження інституту журналістики Університету Грінченка в контексті розвитку інформаційної та цифрової культури, цифрових та медіа компетентностей. В *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* [Матеріали конференції] (с. 17–21). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33101/1/O_Voskobjnikova_NBUV_2020_IJ.pdf
- Горбань, Ю., & Олійник, О. (2024). Медіаграмотність як чинник захисту інформаційного простору від ворожої дезінформації в час війни. *Український інформаційний простір*, 1(13), 194–205. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(13\).2024.300896](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(13).2024.300896)
- Григоревська, О. В. (2024, 8–10 жовтня). Цифрова компетентність інформаційного фахівця у XXI столітті. В *Бібліотека. наука. комунікація. інтеграція у міжнародний бібліотечний простір* [Матеріали конференції] (Т. 1, с. 71–74). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49859>
- Гуменний, О. Д. (2024). *Розвиток цифрової культури керівників закладів професійної освіти*. Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740517/1/%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D0%9E%D0%94.pdf>
- Давидова, І. О., & Мар'їна, О. Ю. (2020). Розвиток цифрових компетентностей студентів бібліотечних спеціальностей. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 6, 97–104. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218614>
- Кабінет Міністрів України. (2021, 3 березня). *Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації* (Розпорядження № 167). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text>
- Ломачинський, Б. Г. (2025). *Феномен інформаційної культури у комунікаційному просторі бібліотеки* [Дисертація доктора філософії, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського]. http://www.nbu.gov.ua/sites/default/files/disser/phd/tekst_lomachinskiy_b.g.2025.pdf
- Матвієнко, О., & Цивін, М. (2022). Цифрове кураторство як соціально-освітня діяльність бібліотечного фахівця. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 9, 34–46. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259145>
- Міністерство цифрової трансформації України. (2021). *Опис рамки цифрової компетентності для громадян України*. https://drive.google.com/file/d/1dhONAYhFgV7_ymMD38fGrZPSUgGaiyR/view
- Міністерство цифрової трансформації України. (2024). *Проект рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника*. https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/9777-ramka_dla_bibliotekariv.pdf
- Морзе, Н. В., Базелюк, О. В., Воротнікова, І. П., Дементієвська, Н. П., Захар, О. Г., Нанаєва, Т. В., Пасічник, О. В., & Чернікова, Л. А. (2019). Опис цифрової компетентності педагогічного працівника [Проект]. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету, спецвипуск* <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s39>
- Мудроха, В. О. (2023). Особливості формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 109–114. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284675>
- Новальська, Т., & Касьян, В. (2021). Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297>

- Петренко, Л. (2025). *Педагогічна відповідальність у розвитку цифрових компетентностей здобувачів освіти в умовах цифрової трансформації* [Слайди PowerPoint]. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України. <https://lnk.ua/b4A3AYKVQ>
- Петренко, Л., Кучерявий, О., & Лаврінченко, О. (2024). *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього викладача закладу вищої педагогічної освіти до професійної діяльності в умовах цифровізації суспільства*. Юрка Любченка. https://ipood.com.ua/data/NDR/2022_2024_TPD/2024_collMonograph_Petrenko.pdf
- Спірін, О. М., & Овчарук, О. В. (2021). Цифрова компетентність. В *Енциклопедія освіти* (с. 1095–1096). Юрінком Інтер. <https://surl.li/txjcrj>
- Спірін, О. М., Іванова, С. М., Франчук, Н. П., & Кільченко, А. В. (2024). Основні складники цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*, 10, 91–103. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(10\).2024.0007](https://doi.org/10.35387/ucj.2(10).2024.0007)
- Спірін, О., Олексюк, В., Василенко, Я., & Сіренко, О. (2024). Модель розвитку цифрової компетентності наукових та науково-педагогічних працівників. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 104(6), 156–179. <https://doi.org/10.33407/itlt.v104i6.5889>
- Толмач, М. (2022). Цифрова компетентність бібліотечних фахівців як чинник діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 9, 57–69. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259152>
- Desmaryani, S., Soleh, A., Irmanelly, & Wiarta, I. (2024). Integration of technology acceptance models and government support to improve digital literacy. *Heliyon*, 10(14), e34086. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e34086>
- European Commission. (n.d.). *Digital Education Action Plan: policy background*. Retrieved January 27, 2025, from <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/plan>
- Hryhorevska, O., Soshynska, V., Vernyhora, N., & Masimova, L. (2020). Digital Culture and Digital Media: Professional Competences. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, 9(3), 282–288. <https://doi.org/10.35940/ijitee.C7945.019320>
- Lafifa, F., & Rosana, D. (2024). Innovations in assessing students' digital literacy skills in learning science: effective multiple choice closed-ended tests using rasch model. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 25(3), 44–56. <https://doi.org/10.17718/tojde.1364528>
- Rosinska, O., Voskoboynikova-Guzeva, O., Zhuravska, O., & Nesteriak, Y. (2020). The main association types of the "information culture" concept among the students majoring in journalism. In I. Herbil & M. Herb (Eds.), *Două decenii de la înființarea specializării Limba și literatura ucraineană la Facultatea de Litere – Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca* (pp. 377–389). Casa cărții de știință. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33808/1/O_Rosinska_Zbirnik_2020_IZh.pdf
- Vuorikari, R., Punie, Y., Carretero Gomez, S., & Van Den Brande, G. (2016). *DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model*. Publications Office of the European Union. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC101254>

REFERENCES

- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021, March 3). *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovych kompetentnosti ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii* [On approval of the Concept of Development of Digital Competencies and Approval of the Action Plan for its Implementation] (Order No. 167). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-r#Text> [in Ukrainian].
- Davydova, I. O., & Marina, O. Yu. (2020). Rozvytok tsyfrovych kompetentnosti studentiv biblioteknykh spetsialnosti [Development of the Library and Information Science Students' Digital Competencies]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 6, 97–104. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218614> [in Ukrainian].
- Desmaryani, S., Soleh, A., Irmanelly, & Wiarta, I. (2024). Integration of technology acceptance models and government support to improve digital literacy. *Heliyon*, 10(14), e34086. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e34086> [in English].
- European Commission. (n.d.). *Digital Education Action Plan: policy background*. Retrieved January 27, 2025, from <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/plan> [in English].
- Horban, Yu., & Oliinyk, O. (2024). Mediahramotnist yak chynnyk zakhystu informatsiinoho prostoru vid vorozhoi dezinformatsii v chas viiny [Media Literacy as a Factor of Protecting the Information Space from Hostile Disinformation in Wartime]. *Ukrainian Information Space*, 1(13), 194–205. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(13\).2024.300896](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(13).2024.300896) [in Ukrainian].
- Hryhorevska, O. V. (2024, October 8–10). Tsyfrova kompetentnist informatsiinoho fakhivtsia u XXI stolitti [Digital competence of an information specialist in the 21st century]. In *Biblioteka. nauka. komunikatsiia. intehratsiia u mizhnarodnyi biblioteknyi prostir* [Library. science. communication. integration into the international library space] [Conference proceedings] (Vol. 1, pp. 71–74). V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49859> [in Ukrainian].
- Hryhorevska, O., Soshynska, V., Vernyhora, N., & Masimova, L. (2020). Digital Culture and Digital Media: Professional Competences. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, 9(3), 282–288. <https://doi.org/10.35940/ijitee.C7945.019320> [in English].
- Humennyi, O. D. (2024). *Rozvytok tsyfrovoi kultury kerivnykiv zakladiv profesiinoy osvity* [Development of digital culture of heads of vocational education institutions]. The Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740517/1/%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%9E_%D0%94.pdf [in Ukrainian].
- Lafifa, F., & Rosana, D. (2024). Innovations in assessing students' digital literacy skills in learning science: effective multiple choice closed-ended tests using rasch model. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 25(3), 44–56. <https://doi.org/10.17718/tojde.1364528> [in English].
- Lomachynskyi, B. H. (2025). *Fenomen informatsiinoi kultury u komunikatsiinomu prostori biblioteky* [The Phenomenon of Information Culture in the Communication Space of the Library] [PhD Dissertation, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/dissers/phd/tekst_lomachinskiy_b.g.2025.pdf [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2022). Tsyfrova kuratorstvo yak sotsialno-osvitnia diialnist biblioteknoho fakhivtsia [Digital Mentoring as a Social and Educational Activity of a Librarian]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 34–46. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259145> [in Ukrainian].
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2021). *Opys ramky tsyfrovoy kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy* [Description of the Digital Competence Framework for Citizens of

- Ukraine]. https://drive.google.com/file/d/1dhONAYhFgV7_ymMD38fGrZPSUGaiyR/view [in Ukrainian].
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2024). *Proiekt ramky tsyfrovoi kompetentnosti bibliotechnoho pratsivnyka* [Draft framework for digital competence of a librarian]. https://osvita.diaa.gov.ua/uploads/1/9777-ramka_dla_bibliotekariv.pdf [in Ukrainian].
- Morze, N. V., Bazeliuk, O. V., Vorotnikova, I. P., Dementiivska, N. P., Zakhar, O. H., Nanaieva, T. V., Pasichnyk, O. V., & Chernikova, L. A. (2019). *Opys tsyfrovoi kompetentnosti pedahohichnoho pratsivnyka* [Description of educator's digital competence] [Proekt]. *Open educational e-environment of modern University, special edition*. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s39> [in Ukrainian].
- Mudrokha, V. O. (2023). Osoblyvosti formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti здобувачів вищої освіти спеціальності 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа" [Features of the Formation of Digital Competence of Higher Education Students Majoring in 029 "Information, Library, and Archival Studies"]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 109–114. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284675> [in Ukrainian].
- Novalska, T., & Kasian, V. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky internet-marketoloha za spetsialnistiu 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа" [Theoretical and Methodological Fundamentals of Internet Marketing Training in Specialty 029 "Information, Library and Archival Affairs"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297> [in Ukrainian].
- Petrenko, L. (2025). *Pedahohichna vidpovidalnist u rozvytku tsyfrovykh kompetentnosti здобувачів освіти в умовах tsyfrovoi transformatsii* [Pedagogical responsibility in the development of digital competencies of students in the conditions of digital transformation] [PowerPoint slides]. Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. <https://lnk.ua/b4A3AYKVQ> [in Ukrainian].
- Petrenko, L., Kucheriavyi, O., & Lavrinenko, O. (2024). *Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnoho vykladacha zakladu vyshchoi pedahohichnoi osvity do profesiinoi diialnosti v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva* [Theoretical and methodological principles of training a future teacher of a higher pedagogical education institution for professional activity in the conditions of digitalization of society]. Iurka Liubchenka. https://ipood.com.ua/data/NDR/2022_2024_TPD/2024_collMonograph_Petrenko.pdf [in Ukrainian].
- Rosinska, O., Voskoboinikova-Guzeva, O., Zhuravska, O., & Nesteriak, Y. (2020). The main association types of the "information culture" concept among the students majoring in journalism. In I. Herbil & M. Herb (Eds.), *Două decenii de la înființarea specializării Limba și literatura ucraineană la Facultatea de Litere – Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca* [Two decades since the Establishment of the Specialization Ukrainian Language and Literature at the Faculty of Letters – Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca] (pp. 377–389). Casa cărții de știință. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33808/1/O_Rosinska_Zbirnik_2020_IZh.pdf [in English].
- Spirin, O. M., & Ovcharuk, O. V. (2021). Tsyfrova kompetentnist [Digital competence]. In *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education] (pp. 1095–1096). Yurinkom Inter. <https://surl.li/txjcrj> [in Ukrainian].
- Spirin, O. M., Ivanova, S. M., Franchuk, N. P., & Kilchenko, A. V. (2024). Osnovni skladnyky tsyfrovoi kompetentnosti naukovykh i nauково-pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy [Main components of digital competence of academic and scientific-pedagogical staff of higher education institutions in Ukraine]. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*, 10, 91–103. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(10\).2024.0007](https://doi.org/10.35387/ucj.2(10).2024.0007) [in Ukrainian].

- Spirin, O., Oleksiuk, V., Vasylenko, Ya., & Sirenko, O. (2024). Model rozvytku tsyfrovoy kompetentnosti naukovykh ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [A model for the development of digital competence of research and teaching staff]. *Information Technologies and Learning Tools*, 104(6), 156–179. <https://doi.org/10.33407/itlt.v104i6.5889> [in Ukrainian].
- Tolmach, M. (2022). Tsyfrova kompetentnist bibliotechnykh fakhivtsiv yak chynnyk diialnosti bibliotek v umovakh tsyfrovoy transformatsii [Digital Competence of Librarians as a Factor of Library Activity in the Context of Digital Transformation]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 9, 57–69. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259152> [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2020, October 6–8). Mizhdystsypynarni doslidzhennia instytutu zhurnalistyky Universytetu Hrinchenka v konteksti rozvytku informatsiinoi ta tsyfrovoy kultury, tsyfrovyykh ta media kompetentnostei [Interdisciplinary research of the Institute of Journalism of Grinchenko University in the context of the development of information and digital culture, digital and media competencies]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Rozvytok bibliotechno-informatsiinoho potentsialu v umovakh tsyfrovizatsii* [Library. Science. Communication. Development of library and information potential in the conditions of digitalization] [Conference proceedings] (pp. 17–21). V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33101/1/O_Voskobojnikova_NBUV_2020_IJ.pdf [in Ukrainian].
- Vuorikari, R., Punie, Y., Carretero Gomez, S., & Van Den Brande, G. (2016). *DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model*. Publications Office of the European Union. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC101254> [in English].

UDC 378.016:[02:930.25]:[004:005.336.2]:378.091.212

Olena Hryhorevska

DSc in Social Communications,

Senior Researcher,

Professor, Department of Information

Communications,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

(Kyiv, Ukraine)

e-mail: o.hryhorevska@kubg.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-2099-0000

DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE INFORMATION SPECIALISTS

The aim of the article is to analyse main approaches to the formation and assessment of citizens' digital literacy in different spheres of activity, in particular digital competence of students in the field of library, information and archival studies.

Research methods. The research methodology grounds on systemic and competency approaches, methods of analysis and synthesis, content analysis of open access information resources, comparative analysis, systematisation and generalisation of research data.

The scientific novelty lies in comparing innovative data on assessing the training level of applicants for the speciality 029 "Information, Library and Archival Studies" for professional activity in the context of a digital society with research results that present the formation of digital competencies of future lecturers of higher pedagogical educational institutions, library specialists and users of higher education libraries, etc.

Main conclusions. It is noted that the level of formation of digital competencies among higher education students majoring in “Information, Library and Archival Studies” is high. This confirms the readiness of future specialists who are going to work in libraries, archives, information services and information service centres to act in conditions of digital transformations. Such specialists are able to help other citizens master key combinations of knowledge, skills, abilities, ways of thinking, views and other personal qualities in the field of information-communication and digital technologies defined in the “Concept for the Development of Digital Competencies” (2021).

Digital technologies, and at the same time requirements for proficiency in their use, are developing extremely rapidly. Over the last 2–3 years, the appliance of artificial intelligence technologies in information activities and education has been gaining an extraordinary pace. Therefore, the development of future specialists’ relevant competencies will depend on the speed of response to such changes in educational programmes, professional and educational standards. One of possible ways out of this situation would be interdisciplinary educational programmes and so-called “micro-qualifications” or short certificate programmes, in particular on the digitisation of different types of document resources, creation of metadata, UX design for information services, digital communication, etc.

Keywords: library and information education; higher education; information education; media competence; media culture; digital literacy; digital competence; digital culture; digital communications, artificial intelligence.

Надійшла 11.08.2025

Прийнята 06.10.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

УДК 378.091.214.18:378.016:[02:930.25]:378.091.212:[004:005.336.2:001.102
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348146

**«ІНФОРМАЦІЙНО-
БІБЛІОГРАФІЧНА
ЕВРИСТИКА» ЯК
ІНТЕГРАЛЬНА ОСВІТНЯ
КОМПОНЕНТА У
ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ
«БІБЛІОТЕЧНА,
ІНФОРМАЦІЙНА ТА
АРХІВНА СПРАВА»**

*Віра Загуменна,
кандидатка педагогічних наук, професорка,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: vzagumenna@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4238-890X*

*Данило Кузьменко,
аспірант,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: _zem_@ukr.net
ORCID ID: 0009-0009-3832-2471*

Для цитування:

Загуменна, В., & Кузьменко, Д. (2025). «Інформаційно-бібліографічна евристика» як інтегральна освітня компонента у підготовці фахівців спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 191–202. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348146>

Метою статті є розкриття значення та ролі дисципліни «Інформаційно-бібліографічна евристика» у системі підготовки фахівців спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», аналіз її потенціалу у формуванні ключових професійних компетентностей і визначення напрямів удосконалення змісту та методики викладання.

Методи дослідження. Використано комплекс методів наукового пізнання (об'єктивності, зв'язку теорії і практики), методи аналізу й синтезу, узагальнення та інтерпретації, системний, структурно-функціональний, підходи, методи порівняння, систематизації, прогнозування, моделювання.

Наукова новизна. Вперше досліджено навчальну дисципліну «Інформаційно-бібліографічна евристика» як інтегральний компонент професійної підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців та набуття компетентностей у сфері пошуку, аналізу, створення й ефективного використання інформаційних ресурсів і баз даних, орієнтованих на потреби користувачів.

Основні висновки. Дисципліна «Інформаційно-бібліографічна евристика» виступає не лише навчальною, а й інтегративною платформою, що з'єднує здобутки бібліографічної, документальної та інформаційної евристики. Вона спирається на довідково-бібліографічний апарат і сучасні інформаційно-бібліографічні ресурси, забезпечуючи студентам можливість розвивати критичне мислення та інноваційні навички роботи з інформаційними потоками.

Отримання студентами умінь і навичок аналізувати, шукати, зберігати, класифікувати та надавати інформацію не лише готує їх до традиційних бібліотечно-інформаційних процесів, а й має забезпечити високий рівень цифрової грамотності відповідно до сучасних міжнародних стандартів. Це дозволяє майбутнім фахівцям інтегруватися у глобальний інформаційний простір, ефективно працювати із даними та створювати орієнтовані сервіси на актуальні потреби користувачів.

Ключові слова: бібліографічна евристика, документна евристика, інформаційно-бібліографічна евристика; бібліотечна, інформаційна та архівна справа; професійні компетентності; інформаційно-бібліографічні ресурси; національна бібліографія; цифрова грамотність; рамки цифрових компетентностей.

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси в інформаційно-комунікаційному середовищі зумовлюють необхідність оновлення змісту та форм професійної підготовки фахівців бібліотечно-інформаційної сфери. Зростаючий обсяг інформаційних ресурсів, розвиток цифрових технологій та посилення інтеграційних процесів вимагають від майбутніх фахівців уміння оперативно здійснювати пошук, аналітико-синтетичну обробку та критичну оцінку даних. У цьому контексті дисципліна «Інформаційно-бібліографічна евристика» виступає як важлива та комплексна складова професійної підготовки.

Вивчення зазначеної дисципліни забезпечує формування у студентів навичок інформаційного пошуку, аналітико-бібліографічного аналізу, створення та використання довідково-бібліографічного апарату, а також розвитку евристичного мислення, що сприяє інноваційності та гнучкості в майбутній професійній діяльності. Особливого значення набуває формування компетентностей у сфері роботи з електронними ресурсами та базами даних, адже вони стають основним середовищем інформаційної діяльності.

Метою статті є розкриття значення та ролі дисципліни «Інформаційно-бібліографічна евристика» у системі підготовки фахівців спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», аналіз її потенціалу у формуванні ключових професійних компетентностей і визначення напрямів удосконалення змісту та методики викладання.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Використано комплекс методів наукового пізнання (об'єктивності, зв'язку теорії і практики), методи аналізу й синтезу, узагальнення та інтерпретації, системний, структурно-функціональний, підходи, методи систематизації, прогнозування та моделювання. Для розкриття теми використовуються такі загальнонаукові методи, як історичний та діяльнісний, порівняльний, історіографічний, хронологічно-ретроспективний, а також спеціальні – бібліографічний, інформаційний, джерелознавчий, методи класифікації, наукової реконструкції бібліографічної продукції та ін. Важливого значення набувають методи соціальних комунікацій, бібліотекознавства, бібліографознавства, інформології.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

В сучасних умовах глобальних трансформаційних змін, постійного збільшення та накопичення значних інформаційних масивів виникає потреба у здійсненні ефективного пошуку відповідної релевантної інформації для вирішення конкретних питань. Уміння грамотно і професійно здійснювати пошук достовірної та актуальної інформації забезпечує можливість формулювати обґрунтовані висновки і приймати адекватні рішення, а також спонукає бібліотечно-інформаційних фахівців до опанування спеціальних евристичних методів. Інформаційно-бібліографічна евристика виступає теоретичним підґрунтям інформаційного пошуку,

тоді як сам пошук є практичною реалізацією процесу знаходження цінної інформації, необхідної для прийняття свідомих самостійних рішень і розв'язання управлінських завдань.

Законодавчі та нормативні документи, методичні рекомендації МОН чітко вимагають від освітньо-професійних програм (ОПП) орієнтації на результати навчання й забезпечення відповідного мінімуму обсягу програми для формування загальних і фахових компетентностей. На практиці це означає, що ОПП мають формулювати очікувані результати, інструменти їх оцінювання, навчальні дисципліни і практики так, щоб гарантовано формувати вміння з інформаційного пошуку, роботи з архівними джерелами, інформаційного менеджменту та цифрової грамотності (відповідно до наказу МОН № 1378 від 12 грудня 2018 року для бакалаврів та ін.); також закріплено вимоги до компетентностей, навчальних результатів і обсягу ЄКТС, що повинні забезпечувати формування фахових та загальних компетентностей випускників. Одночасно освітні компоненти ОПП повинні не лише передавати знання, а й формувати здатність до адаптації у динамічному інформаційному просторі, володіння цифровими інструментами, аналітичну та комунікаційну компетентність.

Теоретичним підґрунтям статті стали наукові праці, в яких розкривається питання різних видів евристики інформаційно-бібліографічного спрямування, як-от бібліографічної (О. Збанацька, Є. Тодорова, Г. Швецова-Водка), документної (О. Збанацька), архівної (Н. Христова) та ін. Сучасні дослідники розглядають проблеми бібліографічної евристики у співвідношенні і поєднанні із завданнями теоретичного та практичного аспектів бібліографії, зокрема, інформаційно-бібліографічного і довідково-бібліографічного обслуговування та інформування, формування і використання довідково-бібліографічних фондів бібліотек й сукупних довідково-інформаційних фондів інформаційних установ, створення інформаційно-бібліографічних ресурсів, у т. ч. і електронних, що в цілому становить інформаційне підґрунтя, завдяки якому відбувається інформаційний пошук (О. Антонюк, Л. Глазунова, О. Промська, О. Василенко, Т. Добко, В. Загуменна, В. Омельчук, Т. Побережна, М. Сенченко, Я. Хіміч) та ін.

Так, О. Збанацька (2020) розглядає бібліографічну евристику як науку про теорію і практику організації бібліографічного пошуку та зазначає, що вона є теоретичним підґрунтям бібліографічного пошуку. Цієї ж думки дотримуються Є. Тодорова (2017) та Г. Швецова-Водка (2011), наголошуючи на тому, що об'єктом бібліографічної евристики є бібліографічний пошук як особливий вид професійної і непрофесійної діяльності.

О. Збанацька (2018) розглядає документну евристику як комплексну систему знань, що вивчає історію, теорію та практику документального пошуку, його інтелектуальні й технологічні засади, спрямовані на забезпечення споживачів інформації необхідними документами. Водночас документна евристика може слугувати науковим підґрунтям для організації та вдосконалення процесу документального пошуку.

Бібліографічна евристика зорієнтована на створення бібліографічних та реферативних баз даних, в яких зафіксовано пошукові образи документів. Усі види пошуків тісно взаємопов'язані між собою. Так, щоб знайти документ, треба знати певну сукупність бібліографічних даних: автора, назву, місце видання, рік тощо. Отже, потрібно спочатку здійснити бібліографічний пошук. І, навпаки, щоб про-

вести фактографічний пошук у будь-якій галузі знань або практики, потрібно спочатку знайти ті документи, в яких можуть бути важливі для нас факти.

У державному стандарті ДСТУ 2392-94 «Інформація і документація. Базові поняття. Терміни і визначення» (Держстандарт України, 1994) визначено такі терміни, як «бібліографічний пошук», «інформаційний пошук», «документальний пошук», «довідковий пошук», а також терміни, що характеризують інформаційні потреби і запити, питання відповідності інформації, що є одними з найважливіших критеріїв оцінки якості інформаційних послуг, повноти, достовірності і точності їх надання.

Переважна більшість публікацій присвячена питанням довідково-бібліографічного обслуговування, створенню довідково-пошукового апарату, різноманітним бібліографічним джерелам і використанню інформаційно-бібліографічних ресурсів із метою забезпечення релевантного пошуку та задоволення інформаційних запитів користувачів, потреби яких постійно зростають (Добко, 2017).

Національна бібліографія (НБ) є важливою системою орієнтації в національних інформаційних ресурсах та основою для їх створення і формування національного бібліографічного репертуару, свідченням культурного розвитку країни, сприяє вивченню історико-культурного спадку, слугує розвитку національної культури та її взаємозв'язків зі світовою культурою. Теоретичні та практичні питання упорядкування національної бібліографії висвітлювалися у публікаціях В. Бабица, І. Вовченко, Т. Добко, Р. Жданової, В. Загуменної, В. Кононенко, І. Лиханової, В. Омельчука, М. Сенченка та багатьох інших фахівців.

Питанням створення та використання системи бібліографічних ресурсів України (в тому числі й електронних) присвячені праці О. Промської та Л. Глазунової (2012), Т. Добко (2017), Т. Добко та Л. Пономаренко (2020), Г. Швецової-Водки (2011, 2017) та ін. Краєзнавчі інформаційно-бібліографічні ресурси бібліотек Поділля широко представлені в публікаціях О. Антонюк (2022), Т. Побережної (2023) та багатьох інших.

Автори Л. Борнманн і Дж. Н. Маревські (Bornmann & Marewski, 2019) пропонують модель, що допомагає розуміти, як використовувати евристичні методи при пошуку та аналізі наукової інформації та як навчати студентів аналізу й оцінюванню інформаційних джерел і розвивати компетентності, пов'язані з інформаційно-бібліографічною евристикою.

Аналіз наукових і навчально-методичних джерел дозволив поглибити розуміння взаємозв'язку бібліографічної, документальної та інформаційної евристики й визначити ключову роль інформаційно-бібліографічних ресурсів у цьому процесі, дав можливість простежити еволюцію бібліографічної, документної та інформаційної евристики як єдиного процесу, що змінювався разом із розвитком суспільства і технологій, а також показав, що інтеграція бібліографічного, документального й інформаційного підходів у навчальному процесі сприяє розвитку критичного мислення, інформаційної культури й аналітичних здібностей студентів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства та глобалізації інформаційних потоків підготовка фахівців спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» потребує нових підходів до формування їхніх компетентно-

стей. Одним із ключових напрямів є розвиток навичок пошуку, критичного оцінювання та творчого використання інформаційних ресурсів різного типу – бібліографічних, документальних, цифрових.

Освітньо-професійні програми (ОПП) зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (із 2025 р. – «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа») виконують ключову роль у реалізації компетентнісного підходу, перетворюючи нормативні вимоги (стандарти і законодавство) на конкретні результати навчання та набори загальних і фахових компетентностей випускника.

У Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККиМ) в освітньо-професійній програмі «Інформаційна діяльність та медіакомунікації» зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» («Бібліотечна, інформаційна та архівна справа») із 2023–2024 навчального року започатковано дисципліну «Інформаційно-бібліографічна евристика» як обов'язкову освітню компоненту у підготовці фахівців зазначеної спеціальності.

На сучасному етапі розвитку суспільства особливо підвищується роль інформаційного контенту, бібліографічної інформації і бібліографів як провідних інформаційних фахівців-практиків, які в сучасних умовах здійснюють бібліографічну діяльність у бібліотеках та інших інформаційних установах із пошуку та створення різноманітних інформаційно-бібліографічних ресурсів, оцифрування документів. Особливо це стосується національних, регіональних (краєзнавчих) інформаційних ресурсів, створення електронних бібліотек, бібліографічних баз даних, що є підґрунтям формування національної культурної спадщини України. Все це актуалізувало на цьому етапі розроблення Професійного стандарту «Бібліограф», ініційованого Державним агентством України з питань мистецтв та мистецької освіти, над яким упродовж 2024–2025 років працювали провідні фахівці бібліотечно-інформаційної галузі України: практики, освітяни, науковці та ін.

У зазначеному стандарті наводиться **«Перелік результатів навчання, необхідних для набуття компетентностей та виконання трудових функцій за професією Бібліограф»**. Зокрема, акцентується увага на наступних компетентностях:

- здатність створювати та вести бібліографічні бази даних, каталоги і картотеки;
- здатність створювати веббібліографічні ресурси, використовуючи для цього цифрові технології;

- здатність організовувати фонд довідково-бібліографічних документів;
- здатність готувати бібліографічні і фактографічні довідки та ін.

Особливо зауважується на формуванні вмінь та навичок, а саме:

- створювати і наповнювати бібліографічні бази даних, каталоги та картотеки;
- укладати тезауруси та рубрикатори;
- створювати бібліографічні описи інтернет-ресурсів;
- створювати різні види веббібліографічних посібників (вебкаталоги, вебпоказники, вебнавігатори та ін.);
- застосовувати цифрові інструменти для створення веббібліографічних ресурсів та ін.

Проте моніторинг певної кількості освітніх програм навчальних закладів, що готують фахівців зі спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа»,

показав, що у більшості з них до обов'язкових компонентів ОПП не включають дисципліни саме бібліографічного спрямування.

Водночас важливо зауважити, що ОПП «Інформаційна діяльність» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа Харківської державної академії культури містить комплексну дисципліну «Аналітико-синтетична обробка документів та бібліографічна діяльність» (https://ic.ac.kharkov.ua/public_inf/op/2025/b13_b_id.pdf). Так само ОПП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка до обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми одноіменної спеціальності включає дисципліну «Бібліографознавство та бібліографічна діяльність» (https://fufkm.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/fufkm/documents/OPP_NP/%D0%9E%D0%9F_%D0%86%D0%91%D0%90%D0%A1%D0%B1_2024.pdf), таким чином підкреслюючи важливість бібліографічних дисциплін у підготовці фахівців спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

Навчаючись за ОПП «Інформаційна діяльність та медіакомунікації» (https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/abiturientam/OPNn/OPP_029_Inform_dial_mediakom_bak_modern.pdf) у НАКККІМ, студенти не лише опановують традиційні методи організації, зберігання та надання інформації, але й набувають компетентностей у сфері цифрових комунікацій, медіаконтенту, навички ефективної командної роботи, критичного мислення, проектної діяльності та інші важливі soft skills, які роблять їх конкурентоспроможними на ринку праці.

Дисципліна «Інформаційно-бібліографічна евристика» передбачає розгляд теоретичних основ і організаційно-методичних засад інформаційно-бібліографічної евристики; форм існування бібліографічної інформації та видової класифікації бібліографії; методики інформаційно-бібліографічного обслуговування різних категорій споживачів інформації; виконання різноманітних запитів користувачів (тематичних, фактографічних, адресних, уточнюючих) тощо.

«Інформаційно-бібліографічна евристика» тісно пов'язана із дисциплінами інформаційно-комунікаційного, бібліотекознавчого та книгознавчого циклів, зокрема з такими освітніми компонентами: Аналітико-синтетична переробка інформації, Інформаційна культура та академічна доброчесність, Бібліотекознавство, Інформаційний сервіс, Маркетинг інформаційних продуктів і послуг, Документаційне забезпечення управління.

Метою та завданнями дисципліни є опанування теоретичних основ та оволодіння методикою організації інформаційно-бібліографічної евристики (пошуку), інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів; вміння формувати інформаційно-пошуковий апарат інформаційної установи; набувати знання і вміння з інформаційного пошуку та надавання доступу до інформації всім, хто її потребує.

Здобувачі ознайомлюються з основними поняттями та визначеннями щодо інформаційно-бібліографічної евристики, її структурними компонентами, акцентуючи увагу на інформаційно-бібліографічний пошук, встановлення співвідношення між ними. Це розвиває у студентів здатність до абстрактного мислення та генерування і впровадження креативних ідей.

Так, евристика визначається як наука, що вивчає теорію та практику організації інформаційного і бібліографічного пошуку. Традиційно відповідні компетентно-

сті формувалися в межах дисциплін, що акцентували увагу на бібліографічній або документальній евристиці. Однак сучасна інформаційна сфера вимагає інтеграції цих підходів у цілісну систему, де «інформаційно-бібліографічна евристика» виступає як комплексна компонента.

В результаті ці складові вибудовуються в певний ланцюжок «бібліографічна → документальна → інформаційна евристика».

- **Бібліографічна евристика** навчає студента базових навичок пошуку та роботи з бібліографічними записами, у тому числі й інформаційними ресурсами національної та інших видів бібліографії;

- **Документальна евристика** розширює коло – формує вміння працювати з документами як носіями культурної та історичної спадщини;

- **Інформаційна евристика** переносить ці навички в цифрову площину, готує до роботи із глобальними інформаційними потоками, інтегрованими системами та персоналізованим задоволенням запитів користувачів.

У процесі навчання за означеною освітньою програмою студенти досліджують еволюцію уявлень про інформаційно-бібліографічну евристику та її розвиток на певних історичних етапах, здійснюючи узагальнення, аналіз і синтез інформації в діяльності, пов'язаній із її пошуком, накопиченням, зберіганням та використанням.

Розглядається понятійний апарат бібліографознавства як теоретичної основи існування бібліографічної інформації, яка є посередником у системі документально-соціальних комунікацій. Акцентується увага на основних суспільних функціях бібліографічної інформації та видовій класифікації різноманітних бібліографічних джерел, що активізує застосування сучасних методик і технологій автоматизованого опрацювання інформації, формування та використання електронних інформаційних ресурсів і сервісів.

Під час навчання здобувачі аналізують систему інформаційно-бібліографічних ресурсів України, зокрема поточні та ретроспективні національні (державні) інформаційно-бібліографічні ресурси, при цьому зауважується на створенні українського бібліографічного репертуару та на ретроспективних виданнях національних бібліотек тощо. Також приділяється увага науково-допоміжним, рекомендаційним та видавничо-книготорговельним інформаційно-бібліографічним ресурсам.

Особливої ваги в цьому контексті набуває національна бібліографія, яка є свідком національної пам'яті своєї країни і народу, частиною свого часу та відображає історичний родовід своєї держави (Загуменна, 2018).

Якщо звернутися до витоків створення бібліографічного репертуару на міжнародному рівні, то воно пов'язане з іменами бельгійських вчених Анрі Лафонтена і Поля Отле, які ініціювали у 1895 р. першу *Міжнародну конференцію з бібліографії* у Брюсселі. На ній було прийняте рішення про створення міжнародного покажчика «Універсальний бібліографічний репертуар» (УБР), який мав облікувати всі друковані видання, що були опубліковані у світі з моменту появи книгодрукування до кінця XIX ст.

Для здійснення цього проєкту було створено Міжнародний бібліографічний інститут – МБІ (Institut international de bibliographie). В результаті було проведено значну роботу по виявленню книжок, статей та інших видань за допомогою бібліографічних посібників, що були створені раніше у різних країнах. На жаль, ідея

реалізації цього проєкту виявилась утопічною за відсутності на той час національних бібліографій у більшості країн світу.

Пізніше, вже у XX ст., а саме у 1950 р. на міжнародній конференції з національної бібліографії у Парижі, була прийнята ідеальна (оптимальна) модель поточної національної бібліографії, за якою національні бібліографії країн світу повинні були реєстрували усі типи і види видань, що виходили в кожній країні на той час (Загуменна, 2018).

В подальшому на міжнародній конференції 1974 р. була затверджена міжнародна програма «Універсальний бібліографічний облік» (УБО) / Universal Bibliographical Control (UBC), мета якої – створення системи міжнародного обміну бібліографічними даними про всі документи, що були надруковані у світі (International Federation of Library Associations and Institutions, 2014).

Міжнародна інформаційна програма УБО залишається актуальною і сьогодні, незважаючи на значні зміни у світовому інформаційному середовищі. Вона трансформується відповідно до вимог часу, зберігаючи своє головне призначення – забезпечення глобальної сумісності та доступності бібліографічних баз даних.

Інформаційно-бібліографічні ресурси створюють основу для формування сучасних навичок роботи з інформацією та документами. Під час навчання здобувачі засвоюють види інформаційно-бібліографічного обслуговування, зокрема довідково-бібліографічне обслуговування та бібліографічне інформування. Особлива увага приділяється технологіям онлайнового сервісу та інтернет-послуг у бібліотеках, особливостям обслуговування в умовах електронних бібліотек та проблемам взаємодії із традиційними бібліотеками, створенню і підтримці функціонування електронних бібліотек та архівів, методам вивчення і задоволення культурних та інформаційних потреб користувачів.

ДБО базується на використанні довідково-бібліографічного апарату, який має відповідати рівневі розвитку науки на сучасному етапі і допомагати користувачам у вирішенні спеціальних, міжгалузевих і комплексних проблем, у задоволенні їхніх особистих наукових, виробничих, освітніх або пізнавальних потреб (Добко, 2017).

Довідково-бібліографічний апарат (система каталогів і картотек, довідково-бібліографічний фонд, бази даних, система різноманітних покажчиків, реферативних видань тощо) розглядається як основа довідково-бібліографічного обслуговування, забезпечує студентам можливість засвоїти логіку структурування знань, методи тематичного і фактографічного пошуку, вивчати інформаційні потоки у їхній системності та комплексності. Виконуючи практичні завдання, студенти засвоюють методику виконання тематичних, уточнюючих, адресних та фактографічних запитів.

Сформовані у межах дисципліни «Інформаційно-бібліографічна евристика» професійні компетентності – аналіз, пошук, збереження, класифікація інформації та надання користувачам знань у будь-яких форматах – органічно відповідають основним вимірам **Європейської рамки цифрових компетентностей** (Vuorikari et al., 2022).

– **Інформаційна грамотність та вміння працювати з даними (Information and data literacy)**: пошук, аналіз і оцінювання достовірності джерел, використання різноманітних інформаційно-бібліографічних ресурсів, формування запитів у традиційних і цифрових середовищах.

– **Комунікація та співпраця у цифрових середовищах (Communication and collaboration):** надання користувачам інформації і знань у різних форматах, розроблення й підтримка електронних бібліографічних та довідкових сервісів, консультування онлайн.

– **Створення цифрового контенту (Digital content creation):** класифікація, опис і систематизація документів та інформаційних ресурсів у цифрових базах даних, участь у формуванні метаданих, розвиток електронних каталогів.

– **Безпека (Safety):** дотримання авторського права та етичних норм під час надання інформації, захист персональних даних користувачів, грамотне зберігання цифрових документів.

– **Розв'язання проблем (Problem solving):** застосування евристичних методів пошуку й аналізу для задоволення потреб різних категорій користувачів, адаптація нових цифрових інструментів до бібліотечно-інформаційної діяльності.

Таким чином, навчання студентів умінням аналізувати, шукати, зберігати, класифікувати та надавати інформацію не лише готує їх до традиційних бібліотечно-інформаційних процесів, а й забезпечує високий рівень цифрової грамотності відповідно до сучасних міжнародних стандартів. Це дозволяє майбутнім фахівцям інтегруватися у глобальний інформаційний простір, ефективно працювати із даними та створювати сервіси, орієнтовані на користувача.

ВИСНОВКИ

Дисципліна «Інформаційно-бібліографічна евристика» виступає не лише навчальною, а й інтегративною платформою, що з'єднає здобутки бібліографічної, документальної та інформаційної евристики. Вона спирається на довідково-бібліографічний апарат і сучасні інформаційно-бібліографічні ресурси, забезпечуючи студентам можливість розвивати критичне мислення та інноваційні навички роботи з інформаційними потоками.

Таким чином, отримання студентами умінь і навичок аналізувати, шукати, зберігати, класифікувати та надавати інформацію не лише готує їх до традиційних бібліотечно-інформаційних процесів, а й має забезпечити високий рівень цифрової грамотності відповідно до сучасних міжнародних стандартів. Це дозволяє майбутнім фахівцям інтегруватися у глобальний інформаційний простір, ефективно працювати із даними та створювати сервіси, орієнтовані на актуальні потреби користувачів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Антонюк, О. (2022). Видова специфіка електронних красназавчих баз даних Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 10, 10–21. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269439>
- Держстандарт України. (1994). *Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення* (ДСТУ 2392-94). Інститут прикладної інформатики.
- Добко, Т. (2017). Довідково-бібліографічна діяльність і довідково-бібліографічне обслуговування: співвідношення понять і термінів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 45, 82–95.

- Добко, Т., & Пономаренко, Л. (2020). Національна бібліографія України: здобутки, проблеми, перспективи. *Науково-педагогічні студії*, 4, 110–124. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2020-4-110-124>
- Загуменна, В. В. (2018). Національна бібліографія України: здобутки та перспективи. В В. М. Медведєва (Уклад.), *Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв* (2-ге вид., с. 335–340). Ліпа-К. <https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/knigoznavcha-shkola.pdf#page=335>
- Збанацька, О. М. (2018). *Комунікаційні засади документної евристики*. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.
- Збанацька, О. М. (2020). Бібліографічна евристика та бібліографічний пошук: кореляція сутності понять. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 13–23. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2020.227082>
- Побережна, Т. І. (2023). Трансформація діяльності публічних бібліотек Поділля в умовах воєнного стану. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 56–62. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.294073>
- Промська, О. Л., & Глазунова, Л. В. (2012, 25 квітня). Метабібліографічні ресурси України: сучасний стан та напрями вдосконалення в електронному середовищі. В Н. І. Полянська (Уклад.), *Створення бібліографічних ресурсів: проблеми та перспективи* [Матеріали п'ятих бібліографічних студій] (с. 4–12). Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.
- Тодорова, Є. М. (2017). Вплив соціокультурних змін сучасного інформаційного суспільства на трансформацію професії бібліографа. *Вісник Харківської державної академії культури*, 50, 124–134.
- Швецова-Водка, Г. М. (2011). *Вступ до бібліографознавства* (3-тє вид.). Рівненський державний гуманітарний університет.
- Швецова-Водка, Г. М. (2017, 16 лютого). Бібліографічна евристика. В *Українська бібліотечна енциклопедія*. <http://ube.nlu.org.ua/article/Бібліографічна%20евристика>
- Bornmann, L., & Marewski, J. N. (2019). Heuristics as conceptual lens for understanding and studying the usage of bibliometrics in research evaluation. *Scientometrics*, 120, 419–459. <https://doi.org/10.1007/s11192-019-03018-x>
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2014, August 18). *Programme: Universal bibliographic control in the digital age*. <https://www.ifla.org/events/programme-universal-bibliographic-control-in-the-digital-age/>
- Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens* (Report EUR 31006 EN). Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/115376>

REFERENCES

- Antoniuk, O. (2022). Vydova spetsyfika elektronnykh kraieznavchykh baz danykh Vinnytskoi oblasnoi universalnoi naukovoï biblioteki [Variety specifics of electronic local history databases of Vinnytsia Regional Universal Scientific Library]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 10, 10–21. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269439> [in Ukrainian].
- Bornmann, L., & Marewski, J. N. (2019). Heuristics as conceptual lens for understanding and studying the usage of bibliometrics in research evaluation. *Scientometrics*, 120, 419–459. <https://doi.org/10.1007/s11192-019-03018-x> [in English].
- Derzhstandart Ukrainy. (1994). *Informatsiia ta dokumentatsiia. Bazovi poniattia. Terminy ta vyznachennia* [Information and documentation. Basic concepts. Terms and definitions] (DSTU 2392-94). Instytut prykladnoi informatyky [in Ukrainian].

- Dobko, T. (2017). Dovidkovo-bibliohrafichna diialnist i dovidkovo-bibliohrafichne obsluhovuvannia: spivvidnoshennia poniat i terminiv [Relationship of concepts and terms "reference and bibliographic activities" and "reference and bibliographic services"]. *Academic Papers of Vernadskyi National Library of Ukraine*, 45, 82–95 [in Ukrainian].
- Dobko, T., & Ponomarenko, L. (2020). Natsionalna bibliohrafiia Ukrainy: zdobutky, problemy, perspektyvy [National bibliography of Ukraine: Achievements, problems, prospects]. *Research and Educational Studies*, 4, 110–124. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2020-4-110-124> [in Ukrainian].
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2014, August 18). *Programme: Universal bibliographic control in the digital age*. <https://www.ifla.org/events/programme-universal-bibliographic-control-in-the-digital-age/> [in English].
- Poberezhna, T. I. (2023). Transformatsiia diialnosti publichnykh bibliotek Podillia v umovakh voiennoho stanu [Transformation of the activities of public libraries of Podillia under the conditions of marital state]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 56–62. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.294073> [in Ukrainian].
- Promska, O. L., & Hlazunova, L. V. (2012, April 25). Metabibliohrafichni resursy Ukrainy: suchasnyi stan ta napriamy vdoskonalennia v elektronnomu seredovyshchi [Metabibliographic resources of Ukraine: Current state and directions of improvement in the electronic environmen]. In N. I. Polianska (Comp.), *Stvorennia bibliohrafichnykh resursiv: problemy ta perspektyvy* [Creation of bibliographic resources: Problems and prospects] [Materials of the fifth bibliographic studies] (pp. 4–12). Korolenko Kharkiv State Scientific Library [in Ukrainian].
- Shvetsova-Vodka, H. M. (2011). *Vstup do bibliohrafoznnavstva* [Introduction to bibliographic science] (3rd ed.). Rivne State University of the Humanities [in Ukrainian].
- Shvetsova-Vodka, H. M. (2017, February 16). Bibliohrafichna evrystyka [Bibliographic heuristics]. In *Ukrainska bibliotechna entsyklopediia* [Ukrainian library encyclopedia]. <http://ube.nlu.org.ua/article/Bibliohrafichna%20evrystyka> [in Ukrainian].
- Todorova, Ye. M. (2017). Vplyv sotsiokulturnykh zmin suchasnoho informatsiinoho suspilstva na transformatsiiu profesii bibliohrafa [Influence of socio-cultural changes of modern information society on transforming the profession of a bibliographer]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 50, 124–134 [in Ukrainian].
- Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens* (Report EUR 31006 EN). Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2760/115376> [in English].
- Zahumenna, V. V. (2018). Natsionalna bibliohrafiia Ukrainy: zdobutky ta perspektyvy [National bibliography of Ukraine: Achievements and prospects]. In V. M. Medvedieva (Comp.), *Knyhoznnavcha shkola Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv* [Book science school of the Kyiv National University of Culture and Arts] (2nd ed., pp. 335–340). Lira-K. <https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/knigoznnavcha-shkola.pdf#page=335> [in Ukrainian].
- Zbanatska, O. M. (2018). *Komunikatsiini zasady dokumentnoi evrystyky* [Communicational basis of documentary heuristics]. National Academy of Culture and Arts Management [in Ukrainian].
- Zbanatska, O. M. (2020). Bibliohrafichna evrystyka ta bibliohrafichni poshuk: koreliatsiia sutnosti poniat [Bibliographical heuristics and bibliographical search: Correlation of the concepts essence]. *Library science. Record Studies. Informology*, 4, 13–23. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2020.227082> [in Ukrainian].

UDC 378.091.214.18:378.016:[02:930.25]:378.091.212:[004:005.336.2:001.102

Vira Zahumenna,
*PhD in Education, Professor,
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: vzagumenna@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4238-890X*

Danylo Kuzmenko,
*PhD Student,
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: _zem_@ukr.net
ORCID ID: 0009-0009-3832-2471*

“INFORMATION AND BIBLIOGRAPHIC HEURISTICS” AS AN INTEGRAL EDUCATIONAL COMPONENT IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN “INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL STUDIES”

The aim of the article is to reveal the significance and role of the discipline ‘Information and Bibliographic Heuristics’ in the system of training specialists in ‘Information, Library and Archival Studies’, as well as to analyse its potential in forming basic professional competences and identify areas for improving the content and methodology of teaching.

Research methods. A set of methods of scientific cognition (objectivity, connection between theory and practice), methods of analysis, synthesis, generalisation and interpretation, systemic and structural-functional approaches, methods of comparison, systematisation, forecasting and modelling are applied.

Scientific novelty. For the first time, the academic discipline ‘Information and Bibliographic Heuristics’ is viewed as an integral component of professional training of library and information specialists and acquisition of competencies in the field of search, analysis, creation and effective use of information resources and databases focused on the needs of users.

Main conclusions. The discipline “Information and Bibliographic Heuristics” is not only an educational but also an integrative platform that combines achievements of bibliographic, documentary and information heuristics. It grounds on the reference and bibliographic apparatus, on modern information and bibliographic resources, providing students with the opportunity to develop critical thinking and innovative skills in working with information flows.

Acquiring the skills and abilities to analyse, search, store, classify and provide information not only prepares students for traditional library and information processes, but also ensures a high level of digital literacy in accordance with current international standards. This allows future specialists to integrate into the world information space, work effectively with data and create services that are focused on the users’ current needs.

Keywords: bibliographic heuristics; documentary heuristics; information and bibliographic heuristics; library; information and archival studies; professional competences; information and bibliographic resources; national bibliography; digital literacy; digital competence framework.

Надійшла 11.09.2025

Прийнята 07.11.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

**БІБЛІОТЕЧНА НАУКА,
ОСВІТА, ПРАКТИКА
В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ**

**LIBRARY SCIENCE, EDUCATION, PRACTICE IN
FOREIGN COUNTRIES**

УДК 02:[005.336.2:023.5:001.891]:027.7(73):[316.77:004:001.103-025.28
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348148

**ПРОФЕСІЙНА
ІДЕНТИЧНІСТЬ
БІБЛІОТЕКАРЯ-
ДОСЛІДНИКА
В УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ
БІБЛІОТЕКАХ США
В УМОВАХ НОВИХ
ВИКЛИКІВ ВІДКРИТОЇ
НАУКИ**

В'ячеслав Марчак,
аспірант кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: marchak03@icloud.com
ORCID ID:0009-0005-2917-0374

Олександр Марчак,
аспірант кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: marchak_0388@icloud.com
ORCID ID:0009-0001-3453-1147

Для цитування:

Марчак, В., & Марчак, О. (2025). Професійна ідентичність бібліотекаря-дослідника в університетських бібліотеках США в умовах нових викликів відкритої науки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 204–216. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348148>

Метою статті є аналіз трансформації професійної ідентичності фахівців університетських бібліотек США від традиційної ролі «хранителя знань» до інноваційної ролі бібліотекаря-дослідника (research librarian) і «драйвера науки» під впливом викликів відкритої науки.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження було застосовано комплекс взаємодоповнюючих методів: а) системний огляд наукової літератури (проаналізовано корпус сучасних джерел із бібліотекознавства, соціології професій і наукознавства для формування теоретичного підґрунтя дослідження та виявлення ключових тенденцій), б) порівняльний case-study аналіз для поглибленого вивчення практик трансформації професійної ідентичності бібліотекаря на прикладі низки репрезентативних кейсів інноваційних рішень бібліотек провідних американських університетів і в) методи узагальнення та систематизації (на основі синтезу отриманих даних розроблено аналітичні таблиці, які візуалізують зв'язок між викликами відкритої науки та відповідями бібліотек, узагальнюють конкретні інноваційні рішення).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в українському науковому дискурсі комплексно розглянуто трансформацію професійної ідентичності бібліотекаря-дослідника в контексті викликів відкритої науки саме на матеріалі США як найбільш прогресивного в цьому напрямку середовища.

Основні висновки. Професійна ідентичність бібліотекаря-дослідника у США трансформується від пасивного «хранителя» до активного партнера, інтегратора і драйвера наукового процесу. Це реалізується через інтеграцію в дослідницькі групи, участь у написанні грантів та стратегічне планування. Ядром нової ідентичності є синтез глибоких предметних, технічних (навички роботи з даними, GIS, основи програмування) та соці-

альних (проектний менеджмент, комунікація) компетенцій. Ідентичність формується на практиці через участь у нових для бібліотекаря видах діяльності. Ключовим чинником змін виступили зовнішні інституційні вимоги фандрейзерів до відкритого публікування даних і результатів, що змусило бібліотеки розвивати відповідну інфраструктуру та сервіси. Американський досвід доводить, що університетська бібліотека здатна трансформуватися з допоміжної служби у стратегічного лідера та інноваційний хаб університету, що підвищує її цінність і релевантність в академічній екосистемі майбутнього.

Ключові слова: США; університетські бібліотеки; бібліотекар-дослідник; відкрита наука; професійна ідентичність; проактивна модель; управління дослідницькими проєктами.

ВСТУП

Сучасний науковий дискурс за результатами першої третини XXI століття продовжує зазнавати фундаментальної трансформації, яка зумовлена впливом цифровізації, глобалізації та зростанням вимог до суспільної відповідальності. У цих умовах відбулося становлення та утвердження потужного підходу під назвою відкрита наука (Open Science), що проголошує прозорість, відтворюваність, відкритість і колаборацію як основоположні принципи розвитку знань. Цей перехід істотно змінює ландшафт наукової комунікації, формуючи нові виклики перед усіма учасниками академічного процесу – від дослідників до адміністрацій університетів. Відкрита наука вже не є маргінальною ідеєю та перетворилася на ключовий елемент державної науково-технологічної політики провідних країн світу, зокрема США. Власне, Ініціативи Національних інститутів здоров'я (NIH), Національного наукового фонду (NSF) та інших федеральних агентств США, що вимагають обов'язкового відкритого доступу до публікацій і даних, отриманих за державні кошти, створили інституційний тиск на університети.

Університетські бібліотеки, які століттями були незмінними «архітекторами знань» та гарантами академічної спадщини, опинилися в епіцентрі цих змін. До речі, саме у США вперше з'явилися такі посади, як research data management librarian, scholarly communication librarian, digital humanities specialist. І справді, з одного боку, університетські бібліотеки стикаються з такими викликами, як управління масивними дослідницькими даними, забезпечення відкритого доступу до публікацій, адаптація нових бібліометричних інструментів та вимоги фандрейзерів щодо відкритості результатів досліджень, тоді як, з іншого боку, ці виклики відкривають безпрецедентні можливості для бібліотек вийти за рамки традиційної ролі пасивного репозиторію та стати акторами, інтеграторами та навіть драйверами наукового процесу. Однак ця інституційна трансформація неможлива без глибинної трансформації людського капіталу, де ключовим постає питання професійної ідентичності бібліотечних працівників. Стереотипний образ бібліотекаря як «хранителя книг» або «бібліографа-каталогізатора» вступає в різкий дисонанс із сучасними вимогами до портрета бібліотекаря-дослідника (research librarian), який виступає в ролі консультанта, аналітика, менеджера даних і партнера в наукових проєктах. Саме цей розрив між традиційним образом бібліотекаря та новими вимогами до професії, продиктованими логікою техно-еволюції, підкреслює актуальність і необхідність пропонованої наукової розвідки.

Нагальність цього дослідження зумовлена потребою комплексного аналізу взаємозв'язку між глобальними викликами відкритої науки, інституційною тран-

сформацією університетських бібліотек США та глибинним процесом формування нової професійної ідентичності бібліотечно-інформаційних фахівців, що є запорукою їхньої релевантності в академічному середовищі майбутнього. Аналіз американського досвіду дозволяє не тільки констатувати тренди, але й осмислити конкретні механізми впровадження нових ролей, моделі підготовки кадрів та стратегії подолання опору змін, що є доволі цінним для бібліотечної справи в усьому світі, зокрема в Україні.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Аналіз опрацьованої наукової літератури щодо питання, пов'язаного зі зміною професійної ідентичності бібліотекаря на сучасному етапі, дав змогу сформувати уявлення про реальну картину того, що відбувається в бібліотечній практиці і на що саме звертається увага дослідниками цієї проблематики.

Так, А. Ллойд (Lloyd, 2010) не зосереджується виключно на академічних бібліотекарях, а її «концепція практики» (practice theory) є ключовою для розуміння формування ідентичності. Дослідниця стверджує, що професійна ідентичність бібліотекаря формується не за допомогою абстрактного знання, а через участь у конкретних соціальних практиках (як-от, у науковій комунікації). Щоб стати бібліотекарем-дослідником, варто інтегруватися у середовище академічних груп (методології, обговорення даних, публікаційні стратегії) (Lloyd, 2010). Серед іншого робота пояснює, чому участь у нових видах діяльності (наприклад, RDM) безпосередньо змінює самосвідомість фахівця.

У. Патель і В. Бхавсар (Patel & Bhavsar, 2012) стверджують, що бібліотекарі, які досі становлять значну групу старшого персоналу в більшості академічних бібліотек, продовжують відігравати важливу роль у наданні бібліотечних послуг, і це стосується як традиційного, так і електронного сервісу. Паралельно із цим вони окреслюють ті сфери, де зміна обов'язків є розширенням традиційних ролей на нові сфери, а також приклади того, де бібліотекарі виконують нові ролі та впроваджують нові методи роботи. Сфери, де можна конкретно визначити зміну ролі бібліотекарів, включають: більший акцент на зв'язку з користувачами; захист колекцій; впровадження нових ролей; обробку запитів користувачів новими способами; роботу з технічним персоналом; вибір електронних бібліотечних матеріалів; проведення більшої кількості тренінгів з інформаційних навичок; більшу участь у впровадженні освітніх технологій; командну та проектну роботу (Patel & Bhavsar, 2012).

М. А. Кеннан, С. Корралл та В. Афзал (Kennan et al., 2014) аналізують, як академічні бібліотеки «відвойовують простір» для себе у сфері підтримки досліджень. Автори детально розглядають спектр послуг, що надаються, і необхідні для них компетенції, тим самим виявляють зв'язок між організаційними змінами (створення нових служб) та зміною вимог до персоналу (Kennan et al., 2014). Так прокладається «місток» між теоретичними концепціями та практикою.

Д. А. Нитецькі та М. Е. К. Девіс (Nitecki & Davis, 2017) фіксують, що зміни в технологічному та, у відповідь, освітньому ландшафті ставлять перед бібліотекарями нові виклики, такі як вимога до курування і обміну даними, навчання цифровій грамотності, а також використання технологій та організаційних структур для підвищення продуктивності дослідників. У відповідь бібліотекарі переосмислюють свої ролі як лідерів та партнерів викладачів, адміністраторів і студентів. Се-

ред іншого автори зосереджуються на зміні ролі академічного бібліотекаря в життєвому циклі дослідження, щоб проілюструвати, як академічні установи США сприймають ці зміни. Наведені ними приклади підтверджують: для того, щоб стати ефективними лідерами та справжніми партнерами, бібліотекарі повинні розуміти мінливі вимоги та практики, з якими стикаються дослідники і студенти протягом життєвого циклу дослідження. Бібліотекарі привносять свою інформаційну експертизу, організаторські навички та професійні цінності в інноваційні організаційні умови, які зміцнюють дослідницьку інфраструктуру кампусів. Вони демонструють, як Асоціація коледжних (університетських) та дослідницьких бібліотек (Association of College & Research Libraries, ACRL), національна бібліотечна організація, зокрема, використовує зусилля професійної спільноти для підтримки для цих переходів; презентують стратегії ACRL щодо підготовки бібліотекарів до демонстрації їхнього бачення, згідно з яким «академічний та дослідницький бібліотечний персонал ефективно орієнтується у змінах у середовищі вищої освіти» (Nitecki & Davis, 2017). До слова, ACRL – це головна професійна асоціація для академічних бібліотек США. Їхні звіти – це не просто дослідження, а результат моніторингу тисяч бібліотек. Вони фіксують тенденції, пріоритетні напрямки розвитку та виклики, з якими стикаються бібліотеки США. Це джерело – надійний та емпірично підтверджений фон для дослідження.

Університетські бібліотеки, на думку іншої групи авторів, у XXI ст. активно доповнюють наукові студії археологічним шляхом, збираючи, упорядковуючи, зберігаючи та надаючи доступ до дослідницьких матеріалів. Автори зазначають, що завдяки досвіду, отриманому в результаті традиційної каталогізації, класифікації та індексації, а також досвіду розроблення і підтримки інституційних репозиторіїв цілком раціонально, щоб бібліотеки відігравали домінуючу та центральну роль в управлінні дослідницькими даними і розширювали свій потенціал як кураторів. У цій роботі також розглянуто досвід бібліотекарів-дослідників у сфері управління даними досліджень (RDM) у Бібліотеці UON, щоб рекомендувати заходи щодо покращення управління, обміну та повторного використання даних. Хоча Бібліотека UON мала політику щодо дослідницьких даних, забезпечення якості та інтелектуальної власності, результати дослідження не показали відсутності чіткої політики, яка б керувала кожним етапом курування даних (Masinde et al., 2021).

Мета статті – аналіз трансформації професійної ідентичності фахівців університетських бібліотек США від традиційної ролі «хранителя знань» до інноваційної ролі бібліотекаря-дослідника (research librarian) і «драйвера науки» під впливом викликів та принципів відкритої науки.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення окресленої мети обрано комплекс методів, спрямованих на збір, аналіз та узагальнення якісних і кількісних даних. Було проаналізовано міждисциплінарний корпус джерел, що включає монографії та наукові статті з бібліотекознавства, соціології професій і наукознавства, матеріали професійних асоціацій, зокрема звіти та рекомендації Асоціації університетських і дослідницьких бібліотек (ACRL), що відображають інституційні тенденції тисяч бібліотек США, документи та дорожні карти з відкритої науки Європейської Комісії, ОЕСР, NIH та NSF. Для поглибленого вивчення практик трансформації професійної ідентичнос-

ті бібліотекаря-дослідника відібрано та проаналізовано низку конкретних кейсів із бібліотек США. Вибірка ґрунтувалася на критеріях інноваційності, масштабності впровадження та репрезентативності для різних моделей проактивної діяльності. До аналізу увійшли такі кейси: Research Data Management Program (Університет Каліфорнії в Берклі); платформа «Deep Blue Repositories» (Університет Мічигану); проєкт «Data Stories» (Університет Іллінойсу); «Stanford Digital Repository» (Стенфордський університет); платформа «Research Data Services» (Університет Вірджинії); «Center for Digital Scholarship and Curation» (Університет Колумбії); метрика «Research Impact Dashboard» (Університет Міннесоти). Серед іншого був застосований метод контент-аналізу для об'єктивізації якісних даних, отриманих із текстів наукових публікацій та інституційних документів, й методи узагальнення і систематизації, коли на основі синтезу отриманих даних було розроблено авторські аналітичні таблиці (табл. 1, табл. 2), які візуалізують зв'язок між викликами відкритої науки та відповідями бібліотек, а також узагальнюють інноваційні рішення.

Матеріали дослідження: наукові статті, опубліковані у рецензованих міжнародних журналах (зокрема, «New Review of Academic Librarianship», «Library Management», «Journal of Academic Librarianship» та ін.), що охоплюють період із 2010 по 2025 рік, та розроблені авторами аналітичні таблиці, що структурують емпіричний матеріал дослідження.

Застосування зазначеного комплексу методів дозволило забезпечити всебічність, об'єктивність та глибину аналізу трансформації професійної ідентичності бібліотекарів-дослідників в умовах викликів відкритої науки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бібліотека є важливим структурно-інституційним елементом, на який покладено відповідальність за головну допоміжну роль у житті університетів у сфері викладання, навчання та досліджень. Ця роль зазнала безпрецедентних змін і перетворень під впливом розвитку цифрових технологій та супутніх процесів, в результаті яких університети трансформують діяльність у відповідь на можливості, що надаються цифровою революцією, разом з іншими секторами вищої освіти. Ф. Аніяобі-Ідем, І. Берзі та Б. Акуегву (Anijaobi-Idem et al., 2012) стверджують, що відбулися трансформаційні зміни у способах та методах надання інформаційних послуг у бібліотеках та між ними, які обслуговують потреби закладів вищої освіти. Наявні тенденції призводять до зростання попиту на нові та перспективні бібліотечні послуги, які посилено використовуються в різних технологічних сферах, таких як штучний інтелект (ШІ), хмарні обчислення, інтернет речей (IoT), інтернет усього (IoE), машинне навчання, великі дані, курування і видобування даних та послуги управління даними. Зрештою, це призводить до популярності залучення управління дослідницькими даними (research data management) та бібліотек. За словами К. Байза та Л. Шоу (Buys & Shaw, 2015), все більше бібліотек розробили та/або розробляють програми для участі в нових практиках управління даними.

Як відомо, відкрита наука (Open Science) – це сучасний рух, спрямований на зміну парадигми наукових досліджень через відкритий доступ до публікацій, відкриті дослідницькі дані, відкрите рецензування, відкриті методики та освітні ресурси. Відкрита наука як концепція по-різному розглядалася та визначалася окремими особами, установами і керівними органами. Як зазначено Організацією

економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (2015 р.), термін «відкрита наука» був введений економістом Полом Девідом (David, 2004) під час спроби описати властивості наукових продуктів, що створюються державним сектором, та на протигагу уявному поширенню прав інтелектуальної власності на сферу інформаційних товарів. Економісти вважають наукові знання, що створюються в результаті державних досліджень, суспільним благом, а це означає, що кожен може використовувати ці знання без додаткових витрат після їх оприлюднення, що призводить до більшої соціальної віддачі. У звіті Європейської Комісії за 2012 р. відкрита наука згадується як результат швидких змін у способах проведення досліджень, співпраці дослідників, обміні знаннями та організації науки, а також зазначається, що вона стала можливою завдяки наявності цифрових технологій та зумовлена експоненціальним зростанням даних і розширенням світової наукової спільноти. Важливим аспектом відкритої науки є рух до відкритого доступу до результатів досліджень, що фінансуються з державного бюджету, включаючи наукові публікації, а також дослідницькі дані. Полегшений доступ до результатів досліджень, що фінансуються з державного бюджету, є важливим для наукової спільноти, інноваційного бізнесу та суспільства (Chang, 2015).

Академічні бібліотеки постали перед необхідністю глибокої трансформації – від пасивних хранителів інформації до активних учасників наукового процесу. Успіх цієї трансформації залежатиме від здатності адаптуватися до нових вимог та інвестицій у розвиток персоналу на фоні викликів, пов'язаних із відкритою наукою (табл. 1).

В американських університетах бібліотекарі-дослідники переходять від реактивної до проактивної моделі роботи. Вони не чекають, коли дослідники звернуться по допомогу, а інтегруються в дослідницький процес на ранніх етапах. Ця трансформація відбувається через створення спеціалізованих посад, розвиток цільових сервісів, активну участь у формуванні університетської політики та міждисциплінарну співпрацю. Водночас вказаний перехід є фундаментальним переосмисленням ролі бібліотеки в академічній екосистемі. Це відхід від моделі обслуговування у напрямку інтегрованої моделі партнерства, яка передбачає потреби та «вбудовується» в життєвий цикл дослідження.

У рамках американської традиційної (реактивної) моделі – або ж «служба підтримки» – бібліотека та її експерти були пунктом призначення і ресурсом. Їхня цінність полягала в колекціях, які вони курували, та в експертизі, яку вони надавали. Основними інтерфейсами були довідкова служба, електронна пошта та заплановані індивідуальні консультації. Приклади типових взаємодій: аспірант намагається знайти джерела для свого огляду літератури та планує зустріч із бібліотекарем; професору потрібна допомога зі складним програмним забезпеченням для управління бібліографічними даними (наприклад, Zotero або EndNote), і він звертається до бібліотеки для проведення навчального заняття; видавець просить дослідника отримати дозволи на авторські права на зображення, і він звертається по допомогу до відділу наукових комунікацій тощо. Ця модель є пасивною і транзакційною, адже спирається на те, що дослідник знає, що йому потрібно, впевнений, що бібліотека може це надати, та бере на себе ініціативу в частині запиту. Часто це означає, що бібліотекарі залучаються до процесу занадто пізно, щоб надати найбільш стратегічну допомогу.

Таблиця 1

**Основні виклики відкритої науки
та відповіді на них академічних бібліотек**

Напрямок	Виклик	Відповідь
Управління дослідницькими даними	Необхідність організації зберігання, опису та надання доступу до великих масивів даних	Створення інфраструктури для управління дослідницькими даними; консультування дослідників щодо FAIR-принципів; розроблення політик управління даними
Інституційні репозиторії та відкритий доступ	Зростання вимог фандрейзерів до відкритого публікування результатів	Розширення функцій репозиторіїв; консультування з питань авторського права; підтримка нових моделей публікацій
Нові вимоги до компетенцій персоналу	Необхідність освоєння нових навичок	Технічні навички (Python, SQL, GIS); аналітика даних; юридичні аспекти відкритої науки; проєктний менеджмент
Зміна організаційної структури	Необхідність створення нових відділів і посад	Бібліотекар з управління даними; фахівець із цифрових гуманітарних наук; аналітик наукових досліджень та ін.
Культурні зміни	Академічний консерватизм, «страх нового» та внутрішньобібліотечні культурні бар'єри	Подолання консерватизму в академічному середовищі; формування довіри до нових сервісів; зміна ставлення дослідників до відкритості тощо
Технологічна інфраструктура	Фрагментація, масштабованість і ресурсні обмеження	Інтеграція різних систем; забезпечення довгострокового зберігання; кібербезпека та захист даних тощо

Джерело: розроблено авторами на основі:
(Faulkner, 2015; Boehm et al., 2023; Beisler & Baker, 2025)

Сучасна проактивна модель передбачає, що академічна бібліотека більше є партнером й «інкубатором» для наукових розвідок. Бібліотекарі вже не просто допоміжний персонал, а співдослідники, розпорядники даних та автори грантів, які залучені на самому початку дослідницьких пошуків. Бібліотекарів-дослідників вирізняє посилене консультування та стратегічне партнерство. Вони активно шукають можливості для додавання цінності та інтеграції досвіду в академічний робочий процес. Із-поміж ключових характеристик проактивної моделі можна виокремити: інтегративність, коли бібліотекарі фізично або віртуально закріплені за окремими відділами, дослідницькими центрами та великими проєктами, що фінансуються грантами (приміром, «бібліотекар даних» може бути присутнім на щотижневих лабораторних зустрічах наукової групи з геноміки), і превентивний розвиток послуг, коли замість того, щоб чекати на запити, бібліотеки аналізують тенденції досліджень та доручення спонсорів (як-от, від NIH, NSF) для розроблення нових послуг до того, як вони стануть широко затребуваними. До прикладу, коли Національний науковий фонд США зобов'язав розробляти плани управління даними для грантів,

то проактивні бібліотеки не чекали дзвінків схвильованих дослідників, а створили спеціалізованих «бібліотекарів з наукової комунікації», щоб допомогти з новими вимогами, онлайн-посібники та шаблони інструментів планів управління даними, а також так звані «Клініки планів управління даними» без попереднього запису (Faulkner, 2015; Papadopoulou, & Grypari, 2024; Scotti et al., 2025).

Узагальнимо і систематизуємо ключові конкретні кейси, що підтверджують ефективність проактивної моделі у США (табл. 2).

Таблиця 2

Приклади інноваційних рішень університетських бібліотек США як відповіді на виклики відкритої науки

Освітній заклад	Інноваційне рішення	Особливості
Університет Каліфорнії в Берклі	Research Data Management Program	безкоштовні консультації з планування управління даними; організація даних відповідно до FAIR-принципів; вибір репозиторіїв для публікації даних; допомога з розробленням «галузевих гайдів» для різних дисциплін; індивідуальні тренінги для дослідницьких груп
Університет Мічигану	Платформа «Deep Blue Repositories»	інтегрована система для даних, публікацій та кодів; автоматизована перевірка відповідності вимогам фандрейзерів; персоналізовані панелі керування для дослідників
Університет Іллінойсу в Урбана-Шампейн	Проект «Data Stories»	публікація успішних кейсів дослідників, які відкрили свої дані; детальний опис переваг (цитування, нові колаборації, додаткове фінансування); персональні історії з конкретними цифрами та фактами
Стенфордський університет	«Stanford Digital Repository»	масштабована архітектура для зберігання петабайтів даних; автоматизовані workflow для перевірки якості даних; інтеграція із системою грантів університету; API для програмного доступу до даних
Університет Вірджинії	Платформа «Research Data Services»	єдиний портал для всіх сервісів даних; інструменти для анотування і валідації даних; система версіювання та відстеження змін
Університет Колумбії	«Center for Digital Scholarship and Curation»	команди з бібліотекарів, IT-фахівців, предметних експертів; спільна робота над великими міждисциплінарними проектами; розроблення кастомних рішень для конкретних досліджень
Університет Міннесоти	Метрика «Research Impact Dashboard»	відстежує: кількість цитувань відкритих наборів даних; використання репозиторію за країнами та установами; вплив відкритих публікацій на грантову активність; економію коштів завдяки переходам на ОА

Джерело: розроблено авторами на основі:
(Faulkner, 2015; Andrikopoulou et al., 2022; Papadopoulou & Grypari, 2024; Scotti et al., 2025)

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження дозволило комплексно проаналізувати видозміну професійної ідентичності бібліотекаря-дослідника в університетських бібліотеках США під впливом викликів відкритої науки. Отримані результати дають підстави зробити наступні узагальнюючі висновки:

1. Відбувається фундаментальний зсув від сервісної до партнерської моделі. Бібліотекар-дослідник вже не пасивний виконавець запитів, а стає інтегральним партнером у науковому процесі. Це підтверджується появою таких практик, як закріплення бібліотекарів за дослідницькими лабораторіями, їхня участь у написанні грантів та стратегічне планування досліджень на ранніх етапах. Ця зміна є конститутивною для подолання інституційного розриву між традиційним образом бібліотекаря та сучасними вимогами.

2. Ядром нової професійної ідентичності є синтез предметних, технічних та соціальних компетенцій. На зміну універсальним бібліографічним навичкам приходить потреба у глибоких спеціалізованих знаннях: від володіння мовами програмування (Python, R) та принципами FAIR-даних до розуміння правових аспектів відкритого доступу та навичок проєктного менеджменту. Американські бібліотекарі-дослідники демонструють диверсифікований підхід до викликів відкритої науки: від сервісного підходу до партнерської моделі, від технічної підтримки до стратегічного лідерства, від роботи з окремими дослідниками до трансформації інституційної політики, а також від універсальних рішень до індивідуалізованих сервісів. Цей підхід доводить, що успішна реакція вимагає комбінації технологічних рішень, організаційних змін та інвестицій у розвиток персоналу. Ключовий фактор успіху – це проактивна позиція університетських бібліотек як драйверів змін, а не пасивних виконавців.

3. Інституційна трансформація бібліотек є прямим наслідком зовнішніх політичних та технологічних імперативів. Вимоги фандрейзерів (NIH, NSF) щодо відкритого публікування даних і результатів спричинили інституційний тиск, змусивши бібліотеки розвивати інституційні репозиторії, програми управління даними та центри цифрових стипендій. Бібліотеки демонструють проактивність, не чекаючи на запити, а заздалегідь розробляючи інфраструктуру та керівництва у відповідь на нові виклики.

4. Американський досвід підтверджує те, що академічна бібліотека здатна трансформуватися із підтримуючої служби на драйвера та інноваційний хаб університетської екосистеми. Такі ініціативи, як «Research Impact Dashboard» (Університет Міннесоти) або «Data Stories» (Університет Іллінойсу), не лише підвищують ефективність досліджень, але й наочно демонструють цінність академічної бібліотеки та її працівників-дослідників для університету і соціуму, позиціонуючи їх як стратегічного лідера у сфері відкритої науки.

Отримані результати дозволяють окреслити низку перспективних напрямів для подальших наукових розвідок. Найбільш актуальним є порівняльний аналіз готовності університетських бібліотек України до реалізації принципів відкритої науки, зокрема в контексті інтеграції до Європейського дослідницького простору (ЄПД). Це передбачає моніторинг наявної інфраструктури, аналіз професійних компетенцій співробітників та вияв інституційних бар'єрів для трансформації. З-поміж іншого важливим є дослідження таких явищ, як «синдром самозванця» серед бібліо-

текарів, які освоюють нові ролі, механізмів подолання опору змін серед персоналу та стратегій формування довіри до нових бібліотечних сервісів із боку дослідників. Актуальним також є вивчення успішних кейсів партнерства академічних бібліотек США з інфраструктурами відкритої науки (наприклад, Європейською спільнотою з відкритої науки «Open Science Cloud»), державними органами та приватним сектором для розвитку національних екосистем відкритих знань.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Andrikopoulou, A., Rowley, J., & Walton, G. (2022). Research Data Management (RDM) and the evolving identity of academic libraries and librarians: A literature review. *New Review of Academic Librarianship*, 28(4), 349–365. <https://doi.org/10.1080/13614533.2021.1964549>
- Anijaobi-Idem, F. N., Berzi, I. U. & Akuegwu, B. A. (2012). Research culture and effective university management in south-south zone of Nigeria. *Journal of Education and Practice*, 3(9), 167–172.
- Beisler, M., & Baker, L. (2025). Open access resource management among academic research libraries in the United States. *Technical Services Quarterly*, 42(1), 1–26. <https://doi.org/10.1080/07317131.2024.2432092>
- Boehm, R. I., Calkins, H., Condon, P. B., Petters, J., & Woodbrook, R. (2023). Analysis of U.S. Federal Funding Agency data sharing policies: 2020 highlights and key observations. *International Journal of Digital Curation*, 17(1). <https://doi.org/10.2218/ijdc.v17i1.791>
- Buys, C. M. & Shaw, P. L. (2015). Data management practices across an institution: Survey and report. *Journal of Librarianship and Scholarly Communication*, 3(2), eP1225. <https://doi.org/10.7710/2162-3309.1225>
- Chang, Y.-W. (2015). Librarians' contribution to open access journal publishing in library and information science from the perspective of authorship. *The Journal of Academic Librarianship*, 41(5), 660–668. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2015.06.006>
- David, P. A. (2004). Can "open science" be protected from the evolving regime of IPR protections? *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 160(1), 9–34. <http://www.jstor.org/stable/40752435>
- Faulkner, A. E. (2015). Reflections on the Impostor Phenomenon as a Newly Qualified Academic Librarian. *New Review of Academic Librarianship*, 21(3), 265–268. <https://doi.org/10.1080/13614533.2015.1070185>
- Kennan, M. A., Corral, S., & Afzal, W. (2014). "Making space" in practice and education: Research support services in academic libraries. *Library Management*, 35(8–9), 666–683. <https://doi.org/10.1108/LM-03-2014-0037>
- Lloyd, A. (2010). Framing information literacy as information practice: Site ontology and practice theory. *Journal of Documentation*, 66(2), 245–258. <https://doi.org/10.1108/00220411011023643>
- Masinde, J., Chen, J., Wambiri, D., & Mumo, A. (2021). Research librarians' experiences of research data management activities at an academic library in a developing country. *Data and Information Management*, 5(4), 412–424. <https://doi.org/10.2478/dim-2021-0002>
- Nitecki, D. A., & Davis, M. E. (2017). *Changing landscapes: New roles for academic librarians*. International Federation of Library Associations and Institutions.
- Papadopoulou, A., & Grypari, I. (2024, July 3–5). Unveiling Open Science Impact: Findings and insights from the PathOS project. In *LIBER 2024* [Poster presentation]. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12699942>
- Patel, U., & Bhavsar, V. (2012). The changing role of library professionals in academic libraries. *International Journal of Scientific Research*, 1(5), 73–74.

Scotti, K. L., Jiao, C., Gainey, M. A., Bongiovanni, E. A., & Slayton, E. R. (2025). Charting open science landscapes: A systematized review of US academic libraries' engagement in open research practices. *The Journal of Academic Librarianship*, 51(3), 103054. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2025.103054>

REFERENCES

- Andrikopoulou, A., Rowley, J., & Walton, G. (2022). Research Data Management (RDM) and the evolving identity of academic libraries and librarians: A literature review. *New Review of Academic Librarianship*, 28(4), 349–365. <https://doi.org/10.1080/13614533.2021.1964549> [in English].
- Anijaobi-Idem, F. N., Berzi, I. U. & Akuegwu, B. A. (2012). Research culture and effective university management in south-south zone of Nigeria. *Journal of Education and Practice*, 3(9), 167–172 [in English].
- Beisler, M., & Baker, L. (2025). Open access resource management among academic research libraries in the United States. *Technical Services Quarterly*, 42(1), 1–26. <https://doi.org/10.1080/07317131.2024.2432092> [in English].
- Boehm, R. I., Calkins, H., Condon, P. B., Petters, J., & Woodbrook, R. (2023). Analysis of U.S. Federal Funding Agency data sharing policies: 2020 highlights and key observations. *International Journal of Digital Curation*, 17(1). <https://doi.org/10.2218/ijdc.v17i1.791> [in English].
- Buys, C. M. & Shaw, P. L. (2015). Data management practices across an institution: Survey and report. *Journal of Librarianship and Scholarly Communication*, 3(2), eP1225. <https://doi.org/10.7710/2162-3309.1225> [in English].
- Chang, Y.-W. (2015). Librarians' contribution to open access journal publishing in library and information science from the perspective of authorship. *The Journal of Academic Librarianship*, 41(5), 660–668. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2015.06.006> [in English].
- David, P. A. (2004). Can "open science" be protected from the evolving regime of IPR protections? *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 160(1), 9–34. <http://www.jstor.org/stable/40752435> [in English].
- Faulkner, A. E. (2015). Reflections on the Impostor Phenomenon as a Newly Qualified Academic Librarian. *New Review of Academic Librarianship*, 21(3), 265–268. <https://doi.org/10.1080/13614533.2015.1070185> [in English].
- Kennan, M. A., Corral, S., & Afzal, W. (2014). "Making space" in practice and education: Research support services in academic libraries. *Library Management*, 35(8–9), 666–683. <https://doi.org/10.1108/LM-03-2014-0037> [in English].
- Lloyd, A. (2010). Framing information literacy as information practice: Site ontology and practice theory. *Journal of Documentation*, 66(2), 245–258. <https://doi.org/10.1108/00220411011023643> [in English].
- Masinde, J., Chen, J., Wambiri, D., & Mumo, A. (2021). Research librarians' experiences of research data management activities at an academic library in a developing country. *Data and Information Management*, 5(4), 412–424. <https://doi.org/10.2478/dim-2021-0002> [in English].
- Nitecki, D. A., & Davis, M. E. (2017). *Changing landscapes: New roles for academic librarians*. International Federation of Library Associations and Institutions [in English].
- Papadopoulou, A., & Grypari, I. (2024, July 3–5). Unveiling Open Science Impact: Findings and insights from the PathOS project. In *LIBER 2024* [Poster presentation]. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12699942> [in English].
- Patel, U., & Bhavsar, V. (2012). The changing role of library professionals in academic libraries. *International Journal of Scientific Research*, 1(5), 73–74 [in English].

Scotti, K. L., Jiao, C., Gainey, M. A., Bongiovanni, E. A., & Slayton, E. R. (2025). Charting open science landscapes: A systematized review of US academic libraries' engagement in open research practices. *The Journal of Academic Librarianship*, 51(3), 103054. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2025.103054> [in English].

UDC 02:[005.336.2:023.5:001.891]:027.7(73):[316.77:004:001.103-025.28

Viacheslav Marchak,
PhD Student at the Department
of Information Activity and Public Relations,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: marchak03@icloud.com
ORCID ID: 0009-0005-2917-0374

Oleksandr Marchak,
PhD Student at the Department
of Information Activity and Public Relations,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: marchak_0388@icloud.com
ORCID ID: 0009-0001-3453-1147

PROFESSIONAL IDENTITY OF A RESEARCH LIBRARIAN IN US UNIVERSITY LIBRARIES UNDER CONDITIONS OF NEW CHALLENGES OF OPEN SCIENCE

The aim of the article is to analyse transformations of professional specialists' identity in US university libraries from the traditional role of a "keeper of knowledge" to the innovative role of a research librarian and a "driver of science" under the influence of open science.

Research methods. To achieve the set goal in this study, a complex of complementary methods is applied: a) systematic review of scientific literature (a corpus of modern sources on library science, sociology of professions and science studies is analysed to form a theoretical basis of the research and identify key tendencies); b) comparative case study analysis is applied for an in-depth study of the practices of transforming the professional identity of librarians using a number of representative cases of innovative solutions in libraries of leading American universities; c) methods of generalisation and systematisation (based on the synthesis of the data obtained, analytical tables are developed that visualise the connection between the challenges of open science and the responses of libraries, summarising specific innovative solutions).

The scientific novelty of this research lies in the fact that, for the first time in Ukrainian scientific discourse, the transformation of the professional identity of research librarians in the context of the challenges of open science is comprehensively examined, using the US as the most progressive environment in this area as a case study.

Main conclusions. Professional identity of a research librarian in the US transforms from a passive "keeper" to an active partner, integrator and driver of scientific process. This is achieved via integration into research groups, participation in grant writing, and strategic planning. At the core of the new identity is a synthesis of deep subject matter, technical (data skills, GIS, programming basics) and social competencies (project management, communication). Identity is formed in practice through participation in activities that are new to librarians. A key factor in the changes is external institutional requirements of fundraisers for open publication of data and results, which forced libraries to develop the appropriate infrastructure and services. The

American experience proves that a university library can transform itself from a support service into a strategic leader and innovative hub of the university, increasing its value and relevance in the academic ecological system of the future.

Keywords: US; university libraries; research librarian; open science; professional identity; proactive model; research project management.

Надійшла 12.08.2025

Прийнята 20.10.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 027.7:339.138:005.21]:378.6:7
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348149

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ БРЕНДИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ У БІБЛІОТЕКИ КУЛЬТУРНО- МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Максим Шаповал,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: max.shapova@gmail.com
ORCID ID: 0009-0009-5539-6114*

Для цитування:

Шаповал, М. (2025). Зарубіжний досвід упровадження брендингових стратегій у бібліотеки культурно-мистецьких закладів вищої освіти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 217–231. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348149>

Мета статті: на основі аналізу провідних світових практик запропонувати пропозиції з удосконалення брендингу українських бібліотек культурно-мистецьких закладів вищої освіти, що сприятиме їхній трансформації в динамічні освітні та творчі центри.

Методами дослідження є системний підхід, що розглядає бібліотечний брендинг як цілісну соціокультурну систему, і порівняльний аналіз для вивчення моделей у бібліотеках мистецьких університетів США, Великої Британії та Німеччини. Також застосовано структурно-функціональний метод для визначення ключових компонентів бренду та моделювання для розроблення практичних рекомендацій.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше в українському бібліотекознавстві здійснено глибокий аналіз зарубіжного досвіду брендингу у вузькоспеціалізованому сегменті бібліотек мистецьких ЗВО. Уточнено сутність поняття «бренд мистецької бібліотеки» як конструкту, що поєднує матеріальні й нематеріальні атрибути, репутацію та комунікаційну політику. Обґрунтовано систему критеріїв для оцінки ефективності брендингових стратегій та запропоновано авторську концептуальну модель ідентичності бренду.

Основні висновки. У ході дослідження доведено, що ефективний брендинг є невід’ємною складовою конкурентоспроможності бібліотеки в умовах цифрової трансформації. Провідні зарубіжні бібліотеки активно використовують проєктну діяльність, сучасні комунікаційні технології і дизайн-мислення для формування сильного бренду. Ключовими елементами успішної стратегії визначено чітку ідентичність, унікальну ціннісну пропозицію та інтегровані маркетингові комунікації. Сформульовані практичні рекомендації спрямовані на адаптацію розглянутих моделей у практику українських бібліотек задля підвищення їхньої соціокультурної ролі.

Ключові слова: брендинг; бібліотека; заклади мистецької освіти; брендингова стратегія; імідж бібліотеки; зарубіжний досвід; ідентичність бренду; маркетингові комунікації.

ВСТУП

В умовах глобалізаційних викликів та динамічної трансформації соціокультурного простору модернізація діяльності бібліотек, зокрема тих, що функціонують у структурі закладів культурно-мистецької освіти, набуває особливої значущості.

Актуальність наукової статті полягає в тому, що сучасна бібліотека перестає бути виключно сховищем інформаційних ресурсів, перетворюючись на багатофункціональний центр культурних, освітніх та комунікаційних послуг, що вимагає переосмислення її ролі й місця в суспільстві. Ефективним інструментом вирішення цього завдання є брендинг, що дозволяє сформувати унікальний впізнаваний образ бібліотеки, підвищити її конкурентоспроможність та зміцнити зв'язки із цільовою аудиторією.

Проблема полягає в тому, що традиційні підходи до управління бібліотечною діяльністю не завжди відповідають вимогам сучасного інформаційного середовища, що зумовлює необхідність вивчення та адаптації успішних закордонних практик. Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями зводиться до необхідності розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для українських бібліотек культурно-мистецького профілю, спрямованих на посилення їхньої ролі як активних суб'єктів формування єдиного культурного простору держави.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

В умовах динамічної трансформації соціокультурного простору та глобалізаційних викликів, що докорінно змінюють інформаційне середовище, модернізація діяльності бібліотек набуває особливої значущості. Це повною мірою стосується і бібліотек закладів культурно-мистецької освіти, які змушені переосмислювати власну роль та місце в суспільстві, трансформуючись із традиційних книгосховищ у багатофункціональні центри культурних, освітніх і комунікаційних послуг. Вирішення цього завдання безпосередньо пов'язане із розробленням і впровадженням ефективних брендингових стратегій, що дозволяють сформувати унікальний впізнаваний образ інституції та зміцнити її конкурентоспроможність. Існують численні публікації, присвячені проблемам бібліотечного маркетингу та менеджменту, проте аспект брендингу у специфічному сегменті мистецьких бібліотек залишається недостатньо вивченим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значний інтерес наукової спільноти до інноваційних процесів у бібліотечній справі. Українські вчені, зокрема О. Василенко (2022), О. Чечель (2014), Н. Химиця та В. Присяжна (Khymysia & Prysiazhna, 2024), предметно досліджували культурний брендинг, інноваційні підходи та комунікаційні стратегії в діяльності сучасних книгозбірень. У їхніх працях розглядаються загальні тенденції модернізації бібліотечної галузі, однак специфіка мистецьких закладів освіти висвітлена лише фрагментарно. Дослідження цифрових аспектів функціонування бібліотек, що є невід'ємною складовою сучасного брендингу, знайшло своє відображення у роботах Ю. Горбаня, В. Касяна та Н. Гайсинюк (2025). Науковці підкреслюють, що сприйняття бібліотеки значною мірою формується через онлайн-взаємодію, де якість вебсайту, активність у соціальних мережах та доступність електронних ресурсів стають не менш важливими, ніж фізичний простір.

Ця теза є фундаментальною для розуміння сучасних брендингових практик, оскільки віртуальне представництво інституції безпосередньо впливає на її імідж.

Зарубіжні експерти, зі свого боку, аналізували глибинніші проблеми, що спонукають бібліотеки до ребрендингу. Так, праці Р. Сінгха (Singh, 2011) присвячені кризі ідентичності академічних бібліотек в умовах цифрової трансформації, коли традиційні функції зберігання та видачі друкованих видань втрачають актуальність. Дослідник наголошує, що в сучасній «культурі досвіду» вже недостатньо мати великі фонди для залучення користувачів; ключовими стають створення унікального користувацького досвіду та інтеграція в академічне життя університету. Ця зміна парадигми від сховища до досвіду є центральною для формування сучасної брендингової стратегії. А. Ларссон (Larsson, 2018), аналізуючи ризики стратегічного планування, на прикладі невдалого кейсу проєкту BBMRI.se продемонстрував, як ігнорування етапу діагностики та розбіжності у баченні на початковому етапі призводять до створення нежиттєздатної ідентичності бренду. Цей висновок підкреслює важливість ретельно розробленого фундаменту бренду, що включає місію, візію та унікальну ціннісну пропозицію.

На окрему увагу заслуговує концепція «Servicescape» М. Дж. Бітнер (Bitner, 1992), яка розглядає фізичне оточення як потужний інструмент впливу на сприйняття та поведінку клієнтів і є важливим компонентом нематеріальної послуги. У бібліотечному контексті це означає, що всі аспекти фізичного середовища, від архітектури та дизайну інтер'єру до освітлення і зонування, стають комунікаторами брендових цінностей. Прикладом може слугувати Бостонська публічна бібліотека, де дизайн інтер'єру відображає дуалізм історичної спадщини і сучасності, транслуючи ідею поєднання традицій та інновацій. Подібний підхід можна спостерігати в бібліотеці Школи мистецтв Чиказького інституту (School of the Art Institute of Chicago), яка позиціонує себе як центр експериментального мистецтва, і її брендинг, ймовірно, тяжіє до динамічної (гнучкої) айдентики, де логотип та фірмовий стиль можуть змінюватися залежно від контексту. Такий підхід відображає саму суть інституції – постійний творчий пошук.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених загальному бібліотечному маркетингу та окремим аспектам цифрової трансформації, виділяється невивчена частина загальної проблеми. Комплексний аналіз зарубіжного досвіду імплементації брендингових стратегій саме у вузькоспеціалізованому сегменті бібліотек закладів культурно-мистецької освіти, а також розроблення адаптивної моделі для українських реалій залишаються поза межами системних наукових досліджень. Більшість наявних робіт фокусуються на книгозбірнях загального профілю, ігноруючи унікальні потреби і характеристики аудиторії творчих ЗВО, яка володіє високою візуальною чутливістю та естетичними вимогами. Саме на вирішення цієї проблеми, що полягає у відсутності науково обґрунтованої моделі брендингу для українських культурно-мистецьких бібліотек, і спрямована ця стаття. Дослідження має на меті заповнити існуючу прогалину, здійснивши глибокий аналіз успішних закордонних кейсів та запропонувавши практичні рекомендації для їх адаптації. Це дозволить перетворити бібліотеку із пасивного книгосховища на динамічний соціокультурний хаб, інтегрований у творчий та освітній процес.

Мета статті – на основі аналізу провідних світових практик запропонувати ініціативи з удосконалення брендингу українських бібліотек культурно-мистецьких закладів вищої освіти, що сприятиме їхній трансформації у динамічні освітні та творчі центри.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу дослідження склав комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Системний підхід дозволив розглянути брендинг як цілісну систему взаємопов'язаних елементів. За допомогою порівняльного аналізу було вивчено різні моделі брендингових стратегій, що застосовуються в бібліотеках США, Великої Британії, Німеччини та країн Скандинавії. Термінологічний аналіз було використано для уточнення понятійного апарату дослідження, зокрема таких понять, як «бренд бібліотеки», «брендингова стратегія», «інституційний імідж». Метод синтезу дозволив узагальнити отримані результати та сформулювати практичні рекомендації.

Джерельну базу дослідження склали офіційні вебсайти, стратегічні плани розвитку, річні звіти та публікації провідних світових бібліотек при мистецьких закладах, наукові статті з бібліотекознавства, маркетингу та культурного менеджменту, а також аналітичні матеріали міжнародних бібліотечних асоціацій (IFLA, ALA).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах цифрової трансформації академічні бібліотеки переживають кризу ідентичності, оскільки традиційні функції зберігання та видачі друкованих видань втрачають актуальність. Стрімкий розвиток інтернету, комерційних баз даних та пошукових систем створює потужну конкуренцію, дозволяючи користувачам, особливо студентам, отримувати інформацію дистанційно (Singh, 2011, р. 92). Це призводить до зменшення фізичних відвідувань бібліотек і змушує переглядати стратегії комплектування фондів та обслуговування.

Для збереження своєї значущості бібліотекам необхідно перейти від моделі сховища до інформаційної магістралі, що забезпечує доступ до різноманітних мультимедійних ресурсів поза межами установи (Василенко, 2022). У сучасній «культурі досвіду» вже недостатньо мати великі фонди для залучення користувачів (Singh, 2011, р. 90). Натомість ключовими стають створення унікального користувацького досвіду та інтеграція в академічне життя університету. Проблема полягає не у простій адаптації до технологій, а у стратегічному ребрендингу, що має на меті створити новий образ бібліотеки, важливої для розвитку студентів та життя кампусу (Singh, 2011, р. 90).

Теза про «смерть бібліотеки», що набула поширення на початку цифрової ери, виявилася передчасною і надто спрощеною. Як свідчить проведений аналіз, криза ідентичності стала не вироком, а потужним каталізатором для найглибшої трансформації бібліотечної справи за всю її історію. Провідні дослідники наголошують, що складність сучасного інформаційного середовища, навпаки, робить роль бібліотекаря та інституції бібліотеки «потрібнішою, ніж будь-коли раніше» (Singh, 2011, р. 94). Замість зникнення ми спостерігаємо глибоку метаморфозу, у ході якої бібліотека еволюціонує від пасивного інформаційного сховища до динамічного центру, що виконує комплексні освітні, комунікаційні та соціокуль-

турні функції. Ця трансформація охоплює кілька ключових аспектів, серед яких розвиток власних електронних інформаційних ресурсів та баз даних, що забезпечують стабільний доступ до наукової і культурної спадщини, впровадження нових сервісних моделей на кшталт «bookstore model», які покращують доступність та користувацький досвід, а також інтеграція складних автоматизованих систем каталогізації і цифрового архівування для підвищення ефективності сервісів (Василенко, 2022; Singh, 2011; Tano, 2024).

Сучасні бібліотеки переосмислюють свої стратегії позиціонування через інтенсифікацію інформаційних потоків та зміну суспільних потреб. Це глобальна тенденція: Anythink Libraries у Колорадо покращили досвід користувачів шляхом ребрендингу та нетрадиційної реорганізації колекцій (Singh, 2011, р. 6). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) зосередилася на створенні електронних ресурсів та поглибленні інформаційно-аналітичної діяльності (Василенко, 2022). Провідні академічні бібліотеки світу також активно впроваджують цифрові технології для оптимізації роботи та доступу до ресурсів (Tano, 2024, р. 160).

Ключовим фактором успіху стає комплексний іміджевий код, що поєднує візуальні та вербальні елементи для створення цілісного сприйняття установи (Khymytsia & Prysiazhna, 2024, р. 101). Науково обґрунтований брендинг є стратегічним інструментом підвищення довіри та впізнаваності, відображаючи культурну ідентичність (Чечель, 2014, с. 59). Таким чином, формування бренду стає основою конкурентоспроможності та модернізації бібліотек (Khymytsia & Prysiazhna, 2024, р. 101).

Для бібліотек як для організацій сфери послуг є релевантною розширена маркетингова модель 7P, що до класичних елементів (продукт, ціна, місце, просування) додає «людей» (персонал і спільнота), «процес» (зручність взаємодії) та «фізичне оточення» (матеріальне втілення бренду). У бібліотечному контексті «продукт» – це не лише книги, а й інформаційні, освітні та культурні послуги; «ціна» вимірюється часом і зусиллями користувача, а «місце» охоплює як фізичні, так і цифрові платформи.

Концепція «Servicescape» М. Дж. Бітнер (Bitner, 1992) розглядає фізичне оточення як інструмент впливу на сприйняття та поведінку клієнтів і співробітників. Згідно з нею, простір послуги виконує стратегічні функції «упаковки», фасилітації взаємодії та диференціації від конкурентів. Елементи дизайну, як-от логотип, кольори та інтер'єр, формують перше враження і є візуальною метафорою нематеріальної послуги (Khymytsia & Prysiazhna, 2024, р. 100). Таким чином, усі аспекти фізичного середовища – від зонування й освітлення до температури – стають комунікаторами брендових цінностей. Світові бібліотеки активно використовують «Servicescape» як інструмент брендингу.

На практиці це можна побачити на прикладі Бостонської публічної бібліотеки, де оточення відображає дуалізм історичної спадщини та сучасності. Світла пастельна гама створює відчуття простору, а меблі з темного дерева і класична архітектура підкреслюють велич та історичну значущість книгозбірні. Цей дизайн розповідає історію про бренд, який є «наріжним каменем спільноти», поєднуючи доступ до знань зі збереженням культурної спадщини (Khymytsia & Prysiazhna, 2024, р. 104). Це перетворює бібліотеку на культурний центр і третій простір, створюючи «атмосферу вітальні» (Wohnzimmer-Atmosphäre) для залучення відвідувачів (Weibel, 2023, р. 196).

Іншу стратегію демонструє Берлінська державна бібліотека, яка акцентує на мінімалізмі та функціональності. Інтер'єр, виконаний у білих, сірих і теплих деревних відтінках, створює атмосферу зосередженості та затишку. Відсутність зайвих деталей допомагає сконцентруватися на роботі. Візуальне зонування за допомогою різних рівнів підлоги, стелажів та рослин створює затишок у відкритому просторі. Ця стримана естетика «Servicescape» відповідає вербальним комунікаціям бренду, що позиціонує бібліотеку як «зберігача національної та світової культурної спадщини» (Khymytsia & Prysiazhna, 2024, p. 106).

Досвід Миської бібліотеки Розенгайма демонструє сучасний брендинг, орієнтований на громаду. Її логотип із простих геометричних фігур та іронічний слоган «Медіадилер, якому ви можете довіряти» задають дружній тон комунікації. Цей образ підкріплює мінімалістичний інтер'єр із теплими відтінками дерева та яскравими акцентами, створюючи невимушену атмосферу. Таким чином, фізичний простір («Servicescape») стає інструментом для відображення цінностей інклюзивності, цифрової трансформації та сталого розвитку, які просуває бібліотека (Khymytsia & Prysiazhna, 2024, p. 109–110).

Показовим є досвід міської бібліотеки Устера (Швейцарія), яка трансформувалася у формат «Open Library» із самообслуговуванням. Успіх проекту залежав від створення інтуїтивно зрозумілого простору, де користувачі почуваються впевнено без персоналу. Цього досягли шляхом оптимізації простору, фронтальної презентації книг та оновлення інтер'єру. Ключову роль відіграла спрощена навігація з використанням піктограм та «простої мови» на всіх вказівниках. У результаті фізичне оточення стало активним елементом надання послуги, забезпечуючи її доступність та функціональність (Weibel, 2023, p. 194).

Стратегічне впровадження брендингу в бібліотеках культурно-мистецьких закладів – це системний процес, що починається із ключового діагностичного етапу (Brand Strategic Analysis), який закладає фундамент для бренду, поєднуючи внутрішній аудит та зовнішнє дослідження ринку. Ігнорування цієї фази призводить до створення нежиттєздатної ідентичності бренду, що підтверджується невдалим кейсом проекту BBMRI.se, де розбіжності у баченні на початковому етапі стали причиною колапсу (Larsson, 2018, p. 353).

Формування ідентичності бренду бібліотеки вимагає відповідей на питання: «Хто ми є?», «Ким хочемо стати?» та «Яку унікальну цінність ми пропонуємо?». Відповіді мають ґрунтуватися на даних, отриманих через комплексний аналіз. У висококонкурентному середовищі, подібному до ринку освітніх послуг, такий підхід до ухвалення стратегічних рішень є необхідністю (Ліганенко & Колісніченко, 2020, с. 138).

Для внутрішнього аудиту ефективним є SWOT-аналіз, як продемонструвала бібліотека міста Тржинець (Чехія). Аналіз сильних і слабких сторін, можливостей та загроз, проведений командою, став основою для стратегічного планування (Suchá et al., 2016, pp. 55–56). Цей метод дозволяє оцінити ресурси, виявити потенціал та залучити весь колектив до формування спільного бачення.

Внутрішній аудит доповнюється зовнішнім аналізом, що фокусується на потребах аудиторії та конкурентному середовищі. Наприклад, дослідження в Центральній бібліотеці факультету мистецтв Масариківського університету за допомогою опитування 1635 респондентів виявило попит на зони для групової роботи

та відпочинку. Поряд із кількісними методами, важливу роль відіграють якісні, як-от глибинні інтерв'ю та створення персон (деталізованих портретів користувачів). У проєкті порталу Knihovny.cz розробка трьох персон – студентки, читачки та науковця – дозволила чітко визначити вимоги до функціоналу для ключових аудиторій (Suchá et al., 2016, p. 14).

Аналіз конкурентів для бібліотеки культурно-мистецької освіти означає дослідження не лише книгозбірень, а й музеїв, галерей, освітніх центрів, коворкінгів та інших інституцій, що борються за вільний час та увагу тієї ж цільової аудиторії. Визначення їхніх сильних сторін та унікальних пропозицій дозволяє бібліотеці знайти власну нішу і сформулювати, чим саме її пропозиція є кращою або відмінною. Бренд – це обіцянка ідентифікувати товари або послуги одного продавця та диференціювати їх від конкурентів (Larsson, 2018, p. 352). Саме на цьому етапі закладається основа для такої диференціації.

Результатом комплексного діагностичного дослідження стає розроблення платформи бренду – концептуального документа, що вербалізує ідентичність інституції. Ця платформа слугує внутрішнім орієнтиром для команди та основою для всіх подальших комунікацій. Ключовими її елементами є місія, візія, цінності, характер бренду (Brand Persona) та унікальна ціннісна пропозиція (UVP). Місія відповідає на питання «Чому ми існуємо?», визначаючи соціальну роль та фундаментальну мету бібліотеки. Візія описує, якою інституція прагне стати в майбутньому. Цінності – це ключові принципи, що керують її діяльністю. Ідея позиціонування університету (аналогічно – бібліотеки) має вбирати в себе цінності академічної та корпоративної культури, синтезовані в його місії (Ліганенко & Колісніченко, 2020, с. 141).

Характер бренду, або його персона, описує бібліотеку в людських рисах (наприклад, «експерт-наставник», «творчий експериментатор», «надійний зберігач спадщини»). Це допомагає зробити бренд більш емоційно близьким та зрозумілим для аудиторії. Цей елемент тісно пов'язаний із поняттям «індивідуальність або особистість бренду», що є четвертим рівнем у моделі «Колесо бренду». Нарешті, унікальна ціннісна пропозиція (UVP) – це лаконічне формулювання ключової вигоди, яку отримує користувач, взаємодіючи з бібліотекою. Це відповідь на запитання «Чому я маю обрати саме вас?». Британська модель освітнього брендингу включає «набір обіцянок зовнішньому світу», що є аналогом UVP (Ліганенко & Колісніченко, 2020, с. 140). Саме відсутність єдиної чітко артикульованої ціннісної пропозиції та внутрішні конфлікти щодо ідентичності стали однією із причин невдачі проєкту BBMRI.se, де різні учасники мали власне, часто егоїстичне, уявлення про цілі організації, що призвело до повної фрагментації бренду на етапі операціоналізації (Larsson, 2018, p. 361).

Яскравим прикладом успішного формування ідентичності на основі глибокої діагностики є досвід бібліотеки Central Saint Martins (CSM), що входить до складу University of the Arts London (UAL). Хоча детальний опис їхнього внутрішнього процесу брендингу виходить за межі аналізованих джерел, його результат – позиціонування бібліотеки як «лабораторії ідей» (ideas laboratory) – є показовим. Така ідентичність не могла виникнути випадково. Вона є логічним наслідком усвідомлення унікального контексту: бібліотека обслуговує студентів та викладачів одного із провідних світових центрів мистецтва та дизайну. Можна припустити, що діагностичний етап у CSM включав глибоке етнографічне дослідження

творчого процесу своїх користувачів, яке показало, що для них бібліотека є не стільки сховищем інформації, скільки джерелом натхнення, місцем для експериментів та точкою перетину різних дисциплін. Унікальна ціннісна пропозиція CSM полягає не в повноті фондів, а в кураторському підході, створенні несподіваних зв'язків між джерелами та інтеграції бібліотеки у креативну екосистему університету. Платформа їхнього бренду, ймовірно, базується на цінностях експерименту, провокації та міждисциплінарності, а персона бренду – це не «тихий бібліотекар», а «співавтор-провокатор».

Вербальна ідентичність є наріжним каменем бренду, оскільки саме через слова формується первинне емоційне та раціональне сприйняття інституції. Вона включає три ключові компоненти: неймінг, слоган і тональність комунікації (Tone of Voice).

Неймінг, або назва бібліотеки, у випадку закладів освіти часто є детермінованою назвою материнської інституції (наприклад, бібліотека Школи мистецтв Чиказького інституту). Однак стратегічне значення має те, як ця назва подається і чи використовуються додаткові ідентифікатори, що підкреслюють її специфіку. Доцільним є застосування уточнюючих дескрипторів, як-от «Бібліотека візуальних мистецтв» або «Центр креативних ресурсів», що дає можливість одразу позиціонувати заклад у свідомості аудиторії.

Слоган слугує квінтесенцією місії бібліотеки, транслюючи її головну цінність у стислій та запам'ятовуваній формі. Як зазначається в дослідженні Н. Химиці та В. Присяжної (Khymytsia & Prysiazhna, 2024), вдалий слоган має підкреслювати ключові цінності та сприяти емоційному зв'язку. Для Бостонської публічної бібліотеки таким став лозунг «Free to All», що наголошує на доступності та демократичності. Для мистецької бібліотеки слоган повинен виходити за рамки простої констатації доступності, апелюючи до натхнення та творчого процесу. Можливі варіанти могли б звучати як «Де ідеї знаходять форму» або «Ваш простір для креативного пошуку». Такий підхід перетворює слоган з інформаційного повідомлення на творчий заклик. Важливо, щоб слоган був не просто декларацією, а й відображав реальні практики, що підтверджується досвідом бібліотеки Розенгайма зі слоганом «Медіадилер, якому ви можете довіряти» («Der Mediendealer eures Vertrauens»), який підкреслює довіру та неформальний підхід (p. 103).

Тональність комунікації (Tone of Voice) є, можливо, найважливішим вербальним атрибутом, оскільки визначає характер взаємодії з аудиторією на всіх платформах – від офіційного сайту до соціальних мереж. Для творчих інституцій стандартний формальний, бюрократичний тон є неприйнятним. Натомість комунікація має бути експертною, але водночас доступною, надихаючою та дещо неформальною. Вона має відображати середовище, де генеруються ідеї, а не просто зберігаються книги. Тон має підтримувати діалог, бути живим і залучаючим. Як приклад можна знову навести Бостонську публічну бібліотеку, яка використовує дружній, інклюзивний та орієнтований на спільноту тон, що цілком можна адаптувати для творчої інституції, додавши до цього нотки інтелектуальної провокації та креативної свободи (Khymytsia & Prysiazhna, 2024, p. 103). Це, зі свого боку, дозволяє вибудувати довготривалі стосунки з аудиторією, перетворивши її на спільноту однодумців.

Візуальна айдентика – це графічна мова бренду, яка миттєво комунікує його сутність та цінності. Для бібліотек культурно-мистецьких закладів вона має осо-

блिवе значення, оскільки їх аудиторія володіє високою візуальною чутливістю та естетичними вимогами. Ключовими елементами є логотип, фірмові кольори, шрифти та фотостиль.

Логотип мистецької бібліотеки має уникати тривіальних образів, таких як розкрита книга, що часто є візуальним кліше. Логотип є ключовим елементом, що допомагає відрізнити компанію від конкурентів (Natasha et al., 2023, p. 1). Його дизайн повинен бути концептуальним, можливо, абстрактним, відображаючи синергію різних видів мистецтв або сам творчий процес. Це може бути динамічна композиція з ліній, що символізує рух, або модульна система, що може трансформуватися. Такий підхід не тільки виглядає сучасно, але й підкреслює інноваційність та гнучкість самої інституції, що є однією з головних рис.

Кольорова палітра та шрифти створюють емоційний фон бренду. Бібліотеки творчих закладів можуть дозволити собі сміливіші та яскравіші кольорові рішення, ніж традиційні установи. Палітра може базуватися на поєднаннях, що асоціюються з певними мистецькими напрямками або відображають динаміку творчості. Водночас важливо зберегти баланс між яскравістю та функціональністю, адже текст має залишатися читабельним. Вибір шрифтів також є стратегічним рішенням. Це може бути поєднання класичної авторитетної антикви для основного тексту та більш експресивного, можливо, рукописного або геометричного гротеску для заголовків. Такий підхід дає можливість одночасно транслювати ідеї спадкоємності, традиції та сучасної інноваційності, що є ключовим для освітнього закладу у сфері мистецтв.

Фотостиль відіграє вирішальну роль у візуальній комунікації, особливо в цифровому просторі. Замість статичних зображень книжкових полиць фотостиль мистецької бібліотеки має бути живим і динамічним. Він повинен демонструвати простір у дії: студентів за роботою, виставки рідкісних видань, процес створення арт-буків, майстер-класи. Фотографії мають фокусуватися на людях, їхній взаємодії із книгами, артефактами та технологіями. Це створює відчуття причетності та запрошує аудиторію стати частиною творчого процесу. Приклади використання Instagram бібліотеками демонструють, як через візуальний контент можна транслювати цінності, такі як доступ до знань, залучення спільноти та інноваційність (Khymysia & Prysiazna, 2024, p. 104).

Аналіз практик провідних мистецьких бібліотек, таких як бібліотека Школи мистецтв Чиказького інституту (School of the Art Institute of Chicago, SAIC) та бібліотека Джульєррдської школи (Juilliard School), дає змогу конкретизувати вищезгадані принципи.

Бібліотека SAIC, зокрема її Joan Flasch Artists' Book Collection, є центром експериментального мистецтва. Її брендинг, імовірно, буде тяжіти до динамічної (гнучкої) айдентики. Це означає, що логотип може існувати в кількох варіаціях, змінюючи форму або колір залежно від контексту – виставки, публікації чи цифрової платформи. Кольорова палітра може бути широкою, але чітко регламентованою, дозволяючи створювати яскраві, але впізнавані композиції. Така система відображає саму суть інституції – постійний творчий пошук та експеримент. Вона демонструє, що бібліотека не є статичним архівом, а живим організмом, що розвивається разом із сучасним мистецтвом.

З іншого боку, бібліотека Джульєрдської школи, що обслуговує переважно музикантів, акторів і танцюристів, може обрати стратегію, яка поєднує елегантність та динаміку. Її візуальна мова може містити відсилання до сценічного мистецтва: лінії, що нагадують рух смичка або танцювальне па; логотип, що нагадає одночасно ініціали «J» та скрипковий ключ. Тональність комунікації буде енергійною, пристрасною, але водночас точною та професійною, відображаючи дисципліну, необхідну для досконалості у виконавських мистецтвах.

Критична оцінка цих підходів підкреслює фундаментальну ідею: для креативних інституцій динамічна айдентика не просто дизайнерський тренд, а стратегічна необхідність. Статичний монолітний бренд може створити хибне враження про консервативність та закритість закладу, що є неприпустимим для середовища, яке має надихати на інновації. Гнучка візуальна система дозволяє бібліотеці адаптуватися до різноманітних подій, проєктів та партнерств, залишаючись при цьому впізнаваною. Це і є ключова відмінність у брендингу мистецьких бібліотек, порівнюючи з іншими типами інституцій. Їхній бренд має бути не стільки набором суворих правил, скільки творчою рамкою, що задає напрямок, але залишає простір для імпровізації та розвитку, що, безперечно, є найважливішою рисою. Така гнучкість також відображає ідею, висловлену в аналізі для Vernon Education, що бренд-ідентичність має бути послідовною, щоб підвищити впізнаваність, але в цьому контексті «послідовність» розуміється як дотримання загальної концепції та духу бренду, а не буквально повторення одних і тих самих елементів (Natasha et al., 2023, p. 1). Саме така концептуальна послідовність, поєднана з візуальною гнучкістю, створює потужний та релевантний бренд для бібліотеки в серці культурно-мистецької освіти.

Формування бренду бібліотечної установи в сучасних умовах виходить далеко за межі створення логотипу або візуального стилю. Це комплексний процес, спрямований на формування цілісного образу інституції, її місії та цінностей у свідомості користувачів і суспільства в цілому. Н. Химиця (Khymysia, 2024) визначає бренд бібліотеки як основний комунікаційний інструмент, що не тільки репрезентує її «обличчя» та відрізняє від інших, але й формує бажаний імідж, викликаючи позитивні емоції у користувачів (р. 77). Ключовим у цьому процесі стає поняття адаптивності. Адаптивна модель, на нашу думку, передбачає не статичну, а динамічну систему позиціонування, здатну гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища, потреби цільових аудиторій та нові технологічні можливості. Така модель базується на кількох фундаментальних принципах.

Перший принцип – це соціокультурна релевантність. Бібліотека повинна позиціонувати себе не як ізольована інституція, а як невід’ємна частина культурного та соціального життя громади. Це вимагає постійного моніторингу суспільних запитів та інтеграції актуальних тем у свою діяльність. Дослідження О. Мар’їної (2018) показує п’ять рівнів цифрової модернізації вітчизняних бібліотек – від установ, що свідомо чинять опір змінам, до тих, які успішно втілюють стратегію цифрової модернізації. Адаптивний брендинг можливий лише на вищих щаблях цієї градації, де діяльність є керованою, координованою та орієнтованою на взаємодію з користувачами (с. 4).

Другий принцип – це цифрова інтеграція. В епоху домінування цифрових медіа бренд бібліотеки значною мірою формується в онлайн-просторі. Це включає не

лише створення вебсайту, а й активну присутність у соціальних мережах, розроблення мобільних застосунків та створення унікального цифрового контенту. Як показує зарубіжний досвід, такі установи, як Нью-Йоркська публічна бібліотека, успішно використовують Instagram для популяризації читання через проєкт «Insta Novels», перетворюючи класичні твори на інтерактивні сторіз (Khymytsia, 2024, p. 80).

Третій принцип – ціннісно-орієнтована комунікація. Бренд має транслювати чіткі цінності, що резонують з аудиторією. В українському контексті це насамперед цінності національної ідентичності, збереження культурної спадщини та протидії дезінформації. Бібліотеки, як зазначають Т. Новальська та Н. Бойчук (2024), реалізують державну політику соціальної, історичної та національної пам'яті, беруть активну участь у поширенні об'єктивної інформації та спростовують фейки (с. 222). Ця діяльність має стати наріжним каменем їх брендингової стратегії, позиціонуючи їх як надійні центри верифікованої інформації та культурного опору.

Зарубіжні бібліотеки закладів культурно-мистецької освіти накопичили значний досвід у розробленні та впровадженні інноваційних брендингових стратегій. Аналіз цього досвіду дає можливість виокремити кілька успішних моделей, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

Модель «Бібліотека як культурний хаб» яскраво реалізована в публічній бібліотеці Осло Deichman Bjørvika (Норвегія). Її бренд побудований навколо ідеї бібліотеки як багатофункціонального культурного центру, що пропонує не лише доступ до книг, але й лекції, майстер-класи, виставки, кінопокази та концерти (Khymytsia, 2024, p. 81). Для українських культурно-мистецьких бібліотек, які є в консерваторіях, художніх академіях або театральних університетах, така модель надзвичайно перспективна. Вони можуть позиціонувати себе як творчі лабораторії, де студенти, викладачі та широка громадськість можуть взаємодіяти, створювати спільні проєкти і презентувати результати своєї творчості.

Іншою успішною моделлю є «Бібліотека як центр збереження та популяризації унікальної спадщини». Прикладом може слугувати Британська бібліотека, яка активно цифровізує свої унікальні колекції та створює на їх основі інноваційні цифрові продукти. Їх онлайн-виставки та освітні ресурси роблять національну спадщину доступною для глобальної аудиторії. Для України, де російська агресія призвела до значних втрат культурних цінностей – станом на 25 квітня 2024 року було пошкоджено 1987 закладів культури, – брендинг, зосереджений на місії цифрового збереження та відродження спадщини, є не просто актуальним, а життєво необхідним. Українські бібліотеки можуть стати лідерами у створенні національних цифрових архівів, реалізуючи проєкти з усної історії, подібні до «Галереї історій», яку впроваджує Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека (Новальська & Бойчук, 2024, с. 223).

Третя модель – «Бібліотека як освітній та дослідницький інноватор». Бібліотеки провідних університетів, таких як Гарвард та Стенфорд, позиціонують себе як інтелектуальні центри, що надають не лише інформаційні ресурси, а й експертну підтримку в наукових дослідженнях, навчанні медіаграмотності та роботі з даними. Вони створюють так звані «maker spaces» – творчі простори, обладнані 3D-принтерами, лазерними різакми та іншими технологіями, що дозволяє користувачам реалізовувати власні проєкти (Khymytsia, 2024, p. 81). Адаптація цієї моделі для українських мистецьких вишів означає створення бренду, що під-

креслює роль бібліотеки у підтримці творчих експериментів, опануванні нових цифрових технологій у мистецтві та формуванні навичок критичного мислення, необхідних для протидії інформаційній агресії.

Проекція цього досвіду на український ґрунт вимагає врахування специфічних викликів. Обмеженість фінансових ресурсів, фізична загроза для будівель та фондів, психологічна травма суспільства – ці фактори необхідно інтегрувати в адаптивну модель. Українська бібліотека не може просто копіювати західні зразки; вона має створювати унікальний бренд, що відображає її стійкість, соціальну відповідальність та роль у боротьбі за національну ідентичність.

Таким чином, перший етап стратегічного впровадження бренду є вирішальним. Він вимагає застосування комплексних аналітичних інструментів, таких як SWOT-аналіз для внутрішнього аудиту та методи людиноцентричного дизайну (опитування, глибинні інтерв'ю, створення персон) для дослідження зовнішнього середовища. Синтез отриманих даних дає змогу сформувати стійку платформу бренду, що включає місію, візію, цінності, персону та унікальну ціннісну пропозицію. Саме цей ретельно розроблений фундамент, як показує досвід провідних інституцій, дозволяє уникнути фрагментації бачення та створити сильний диференційований і релевантний для аудиторії бренд бібліотеки в сучасному культурному полі. Подальші етапи брендингу будуть лише розвивати та операціоналізувати ту ідентичність, що була визначена і обґрунтована на початку цього складного шляху.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтверджує, що в умовах цифрових викликів та посилення конкуренції бібліотеки закладів культурно-мистецької освіти переживають фундаментальну трансформацію. Вони змушені переосмислити свою ідентичність, перетворюючись із пасивних книгосховищ на динамічні соціокультурні центри, що створюють унікальний користувацький досвід. Успіх цього перетворення напряму залежить від розроблення та впровадження ефективної брендингової стратегії, яка стає ключовою управлінською технологією для збереження актуальності та доведення своєї незамінності в сучасному освітньому і культурному просторі.

Теоретичною основою для розроблення дійового бренду слугує розширена маркетингова модель, яка особливу увагу приділяє фізичному оточенню, проаналізованому через концепцію «Servicescape». Саме матеріальне втілення бренду, від інтер'єру до навігації, стає ключовим комунікатором цінностей бібліотеки. Дослідження доводить, що провідні світові бібліотеки свідомо використовують цей інструмент для диференціації та створення унікальної атмосфери – від трансляції історичної спадщини через класичний дизайн до демонстрації інноваційності через мінімалізм та функціональність. Ефективний брендинг вибудовується на синергії вербальних, візуальних та просторових елементів, які разом формують цілісне позитивне враження у користувача.

Було обґрунтовано, що процес стратегічного брендингу є системною діяльністю, що вимагає глибокого аналітичного підґрунтя. Цей процес починається з ретельного діагностичного етапу, що поєднує внутрішній аудит та зовнішнє дослідження аудиторії й конкурентного середовища. Ігнорування цієї фази призводить до створення фрагментованого та нежиттєздатного бренду. Успішна інтеграція

брендингових стратегій у практику українських мистецьких бібліотек можлива лише за умови системної адаптації, що починається із глибокої діагностики та завершується створенням цілісної синергетичної бренд-айдентики. Таким чином, бібліотека перестає бути просто місцем, а перетворюється на бренд-досвід, що є вирішальною умовою її конкурентоспроможності.

Дослідження також окреслює перспективи для подальших наукових розвідок. Необхідним є проведення комплексного емпіричного аналізу поточного стану брендингу в українських мистецьких бібліотеках. Актуальним завданням є розроблення адаптивної моделі брендингу, що враховувала б національну специфіку, та створення системи критеріїв для оцінки ефективності впроваджених стратегій. Окрему увагу варто приділити вивченню специфіки цифрового брендингу, зокрема просуванню в соціальних мережах та формуванню віртуальних спільнот.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСЛАНЬ

- Василенко, О. М. (Ред.). (2022). *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: бібліотекознавство та бібліотечна діяльність в інноваційному процесі розвитку (2002–2020)*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Горбань, Ю., Касьян, В., & Гайсинюк, Н. (2025). Формування іміджу бібліотеки закладу вищої освіти в цифрову епоху. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 15, 68–81. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335075>
- Ліганенко, І. В., & Колісніченко, А. С. (2020). Методика використання досвіду зарубіжних країн у розробці та просуванні бренду вищих навчальних закладів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*, 43, 138–143. <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-23>
- Мар'їна, О. Ю. (2018). *Бібліотеки України в цифровому медіапросторі: теоретико-методологічні засади розвитку* [Дисертація доктора наук із соціальних комунікацій, Харківська державна академія культури].
- Новальська, Т., & Бойчук, Н. (2024). Публічні бібліотеки як інституції історичної пам'яті українського народу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 13, 222–232. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253>
- Чечель, О. М. (2014). Особливості брендингу в діяльності підприємств сфери культури. *Економіка і менеджмент культури*, 1, 58–65.
- Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The Impact of Physical Surroundings on Customers and Employees. *Journal of Marketing*, 56, 57–71. <https://doi.org/10.1177/002224299205600205>
- Khymytsia, N. (2024). Adapting Libraries to New Social and Technological Challenges: Current Trends in the Branding of Ukrainian Library Institutions. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 66, 77–88. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.066.06>
- Khymytsia, N., & Prysiazhna, V. (2024). Visual and Verbal Elements of the Comprehensive Image Code as Important Components of Library Branding *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 66, 100–113. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.066.08>
- Larsson, A. (2018). Celling the concept: A study of managerial brand mindsharing of a distributed biobanking research infrastructure. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 31(4), 349–377. <https://doi.org/10.1080/10495142.2018.1526749>
- Natasha, V., Rahmadianto, S. A., & Pratama, B. P. P. (2023). Perancangan visual brand identity bagi vernon education malang untuk meningkatkan brand awareness. *Sainsbertek Jurnal Ilmiah Sains & Teknologi*, 4(1), 32–42. <https://doi.org/10.33479/sb.v4i1.255>

- Singh, R. (2011). Re-Branding Academic Libraries in an Experience Culture. *Kansas Library Association College and University Libraries Section Proceedings*, 1(1), 91–95. <https://doi.org/10.4148/culs.v1i0.1365>
- Suchá, L. Z., Minaříková, P., Novotný, R., Delong, J., Culén A. L., & Gasparini, A. (2016). *Librarians as designers: Case studies on the improvement of library services*. Masarykova univerzita. <https://is.muni.cz/publication/1359186/libdesign.kniha.EN.ebook.pdf>
- Tano, I. M. (2024). Revolutionizing Librarianship: Navigating the Digital Transformation in Academic Libraries. *Pedagogy Review: An International Journal of Educational Theories, Approaches and Strategies*, 2(1), 159–175. <https://doi.org/10.62718/vmca-pr-ijetas.2.1.sc-0724-014>
- Weibel, R. (2023). Die 365-Tage-Bibliothek von Uster (Schweiz): Technik, Einrichtung, Signaletik und Prozesse in der Zürcher Regionalbibliothek. *ABI Technik*, 43(3), 194–204. <https://doi.org/10.1515/abitech-2023-0033>

REFERENCES

- Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The Impact of Physical Surroundings on Customers and Employees. *Journal of Marketing*, 56, 57–71. <https://doi.org/10.1177/002224299205600205> [in English].
- Chechel, O. M. (2014). Osoblyvosti brendynhu v diialnosti pidpriemstv sfery kultury [Features branding in enterprises of culture]. *Ekonomika i menedzhment kultury*, 1, 58–65 [in Ukrainian].
- Horban, Yu., Kasian, V., & Haisyniuk, N. (2025). Formuvannia imidzhu biblioteki zakladu vyshchoi osvity v tsyfrovu epokhu [Formation of a Library Image of a Higher Education Institution in the Digital Epoch]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 15, 68–81. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335075> [in Ukrainian].
- Khymytsia, N. (2024). Adapting Libraries to New Social and Technological Challenges: Current Trends in the Branding of Ukrainian Library Institutions. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 66, 77–88. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.066.06> [in English].
- Khymytsia, N., & Prysiazhna, V. (2024). Visual and Verbal Elements of the Comprehensive Image Code as Important Components of Library Branding. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 66, 100–113. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.066.08> [in English].
- Larsson, A. (2018). Celling the concept: A study of managerial brand mindsharing of a distributed biobanking research infrastructure. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 31(4), 349–377. <https://doi.org/10.1080/10495142.2018.1526749> [in English].
- Lihanenko, I. V., & Kolisnichenko, A. S. (2020). Metodyka vykorystannia dosvidu zarubizhnykh krain u rozrobtsi ta prosvanni brendu vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Methods of using the experience of foreign countries in the development and promotion of the brand of higher education institutions of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment*, 43, 138–143. <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-43-23> [in Ukrainian].
- Marina, O. Yu. (2018). *Biblioteki Ukrainy v tsyfrovomu mediaprostori: teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku* [Libraries of Ukraine in the digital media space: theoretical and methodological principles of development] [Doctoral Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Natasha, V., Rahmadianto, S. A., & Pratama, B. P. P. (2023). Perancangan visual brand identity bagi verson education malang untuk meningkatkan brand awareness. *Sainsbertek Jurnal Ilmiah Sains & Teknologi*, 4(1), 32–42. <https://doi.org/10.33479/sb.v4i1.255> [in English].

- Novalska, T., & Boichuk, N. (2024). Publichni biblioteki yak instytutsii istorychnoi pamiaty ukrainskoho narodu [Public Libraries as Historical Memory Institutions of the Ukrainian People]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 13, 222–232. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253> [in Ukrainian].
- Singh, R. (2011). Re-Branding Academic Libraries in an Experience Culture. *Kansas Library Association College and University Libraries Section Proceedings*, 1(1), 91–95. <https://doi.org/10.4148/culs.v1i0.1365> [in English].
- Suchá, L. Z, Minaříková, P., Novotný, R., Delong, J., Culén A. L., & Gasparini, A. (2016). *Librarians as designers: Case studies on the improvement of library services*. Masarykova univerzita. <https://is.muni.cz/publication/1359186/libdesign.kniha.EN.ebook.pdf> [in English].
- Tano, I. M. (2024). Revolutionizing Librarianship: Navigating the Digital Transformation in Academic Libraries. *Pedagogy Review: An International Journal of Educational Theories, Approaches and Strategies*, 2(1), 159–175. <https://doi.org/10.62718/vmca.pr-ijetas.2.1.sc-0724-014> [in English].
- Vasylenko, O. M. (Ed.). (2022). *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: bibliotekoznavstvo ta bibliotechna diialnist v innovatsiinomu protsesi rozvytku (2002–2020)* [V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: library science and library activity in the innovation process of development (2002–2020)]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Weibel, R. (2023). Die 365-Tage-Bibliothek von Uster (Schweiz): Technik, Einrichtung, Signaletik und Prozesse in der Zürcher Regionalbibliothek. *ABI Technik*, 43(3), 194–204. <https://doi.org/10.1515/abitech-2023-0033> [in English].

UDC 027.7:339.138:005.21]:378.6:7

Maksym Shapoval,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: max.shapova@gmail.com
ORCID ID: 0009-0009-5539-6114

FOREIGN EXPERIENCE IN IMPLEMENTING BRANDING STRATEGIES IN LIBRARIES OF CULTURE AND ART EDUCATION INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Aim of the article: to offer suggestions for improving the branding of Ukrainian libraries of culture and art institutions of higher education based on the analysis of leading global practices, which will contribute to their transformation into dynamic educational and creative centres.

Research methods are a systemic approach, which views library branding as an integrated sociocultural system, and a comparative analysis, which is used to study models at art university libraries of the US, the Great Britain and Germany. Additionally, a structural-functional method is applied to identify key brand components and modelling to elaborate practical recommendations.

The scientific novelty lies in an in-depth analysis of foreign branding practices in the highly specialised segment of libraries at higher art education institutions within the context of Ukrainian library studies. The essence of the concept of “art library brand” as a construct that combines material and intangible attributes, reputation and communication policy is clarified. A system of criteria for assessing the efficiency of branding strategies is grounded, as well as an authorial conceptual model of brand identity is offered.

Main conclusions. The research proves that effective branding is an essential component of a library's competitiveness under digital transformation conditions. Leading foreign libraries actively implement project-based activities, modern communication technologies and design thinking to cultivate a strong brand. Key elements of a successful strategy include a distinct identity, a unique value proposition and integrated marketing communications. The practical recommendations formulated in this article are intended to adapt the considered models into the practices of Ukrainian libraries in order to enhance their sociocultural role.

Keywords: branding; library; art education institutions; branding strategy; library image; foreign experience; brand identity; marketing communications.

Надійшла 12.07.2025

Прийнята 22.09.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

**БІБЛІОТЕКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

LIBRARIES UNDER MARTIAL LAW

УДК 02:[37.091.32:004.77]:[005.963:023.5-057.86]:027.54(477.411)НБУВ"364"(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348155

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ІЗ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Оксана Клименко,
кандидатка історичних наук, доцентка,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
e-mail: klimenko_oz@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-4821-8503

Тетяна Новальська,
докторка історичних наук, професорка,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID ID: 0000-0003-3093-3998

Олена Сокур,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
старша дослідниця,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
e-mail: sokurolo@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9861-3283

Для цитування:

Клименко, О., Новальська, Т., & Сокур, О. (2025). Особливості організації заходів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників в умовах воєнного стану в Україні. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 234–244. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348155>

Метою статті є виявити особливості організації заходів із підвищення кваліфікації бібліотекарів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного стану.

Методологічну основу статті сформував комплекс підходів наукового пізнання (об'єктивності, зв'язку теорії і практики), принципу єдності взаємозв'язку із сучасними умовами та методів (аналізу, кігнітивний, структурно-функціональний, математичний, описовий, синтезу).

Наукова новизна. Виокремлено зміни, які відбулися в організації підвищення кваліфікації бібліотекарів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського із введенням воєнного стану в Україні.

Основні висновки. З'ясовано, що повномасштабне вторгнення військ РФ на територію суверенної України змістило акценти у науково-методичній діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як головного методичного центру Національної академії наук України. В умовах воєнного стану в Україні НБУВ було організовано і проведено 11 заходів із підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Порівнюючи із довоєнним періодом, виокремлено та охарактеризовано такі особливості заходів, як зміна тематики з акцентом на збереження історико-культурних фондів, дійове використання всіх доступних каналів для інформування про нові зустрічі, оновлений формат проведення (у 2022 р. винятково онлайн на платформі Zoom, дотепер – змішаний), значне розши-

рення географії учасників, запрошення спікерів із різних установ бібліотечної галузі. Запропоноване ранжування за установами доповідачів заходів із підвищення кваліфікації, проведених Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського у 2022–2025 рр., засвідчило: загалом було запрошено 63 доповідачі (виголошено 56 виступів), окрім фахівців НБУВ (36 доповідачів, виголошено 33 виступи), брали участь спеціалісти національних і державних книгозбірень, доповідачі-представники закладів вищої освіти (Київського національного університету культури і мистецтв, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Харківського національного медичного університету, Ужгородського національного університету) та ДНУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова», що підтверджує важливість консолідації бібліотечної науки, освіти і практики у царині підвищення фахового рівня працівників інформаційно-бібліотечної сфери.

Ключові слова: воєнний стан в Україні; науково-методична діяльність; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Національна академія наук України; підвищення кваліфікації бібліотекарів; російсько-українська війна; семінар.

ВСТУП

Підвищення кваліфікації бібліотекарів у сучасних умовах швидкої технологізації і цифровізації суспільства стрімко виходить за межі традиційного розуміння професійного розвитку. Російсько-українська війна особливо прискорила цей процес. Нинішнє професійне навчання включає: надання психологічної допомоги, створення безпечного інформаційного простору, протидію дезінформації, медіаграмотність та медіагігієну, використання штучного інтелекту, залучення новітніх цифрових технологій тощо. В умовах довготривалої виснажливої війни актуальним є вивчення і залучення у діяльність кращих методик роботи з переселенцями, особливо дітьми, які потребують особливих підходів щодо інтеграції та навчання. Постійне професійне зростання і особистісний розвиток є характерними рисами сучасного професійного бібліотекаря. У сучасних складних умовах воєнного стану і в перспективі післявоєнної відбудови країни ретельно сплановане та ефективне підвищення кваліфікації бібліотечної спільноти України загалом результується у позитив для самих бібліотекарів та користувачів книгозбірень, а також покращить життя мешканців у громадах і державі загалом.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Ціннісні орієнтири сучасного українського суспільства направлені на результативне збереження державності та формування ідентичності громадян, тому українська інформаційно-бібліотечна сфера зосереджена на створенні гідних умов для всебічного інтелектуального розвитку користувачів бібліотек та дійовому задоволенні усіх їхніх запитів (інформаційно-знанневих, культурних, рекреаційних тощо).

Підвищення кваліфікації та безперервна освіта бібліотекарів є постійним предметом обговорення фахівців на різноманітних професійних майданчиках і форумах. Цій темі присвячені публікації Н. Бачинської, Ю. Горбаня, В. Загуменної, В. Льганаєвої, В. Касьяна, О. Клименко, Н. Коржик, Є. Кулик, О. Матвієнко, Т. Новальської, О. Онищенко, І. Петрової, Г. Салати, О. Сербіна, О. Сокур, А. Соляник, Ю. Трач, М. Цивіна, І. Шевченко, Т. Ярошенко та інших.

Так, ще наприкінці 90-х років ХХ ст. І. Шевченко (1998) було доведено, що навчання, побудоване на проблемно-модульній основі, сприяє його диференціації, забезпеченню розроблення навчальних курсів у трьох варіантах: повному, скоро-

ченому та поглибленому. Ю. Трач (2001) наголошувала на доцільності професійного розвитку бібліотекарів у фахових об'єднаннях.

На питаннях активізації процесів інтеграції, розбудови відкритого інформаційного суспільства, що зумовлює вироблення концептуальної моделі підготовки сучасного бібліотекаря та бібліотекаря майбутнього, зосереджено дослідження Т. Новальської (2014).

На важливості виховання у здобувачів вищої освіти навичок удосконалення упродовж життя, розвитку творчих здібностей та критичного мислення наполягали О. Сербін і Т. Ярошенко (2015). Дослідники зазначають, що викладачі мають заохочувати до креативного мислення, використання інноваційних технологій, проведення досліджень.

Т. Новальською та В. Касьяном (2021) було запропоновано власну версію теоретико-методологічної платформи освітньої новації, здатної до збагачення, видозміни та уточнення у процесі розвитку наукових знань та емпіричної бази за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». На переконання В. Касьяна (2023), актуальним завданням сучасної освіти є переорієнтація освітньої парадигми закладу вищої освіти на студентоорієнтовану модель. Підвищення якості професійної освіти, узгодження із сучасними потребами виробництва є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження.

У дослідженні Н. Бачинської (2024) зазначено, що теоретичні і практичні складники сучасної освітньої компоненти сприяють формуванню у здобувачів освіти загальних і спеціальних компетентностей, зокрема здатності мотивувати колег та рухатися до спільної мети, організовувати робочий процес та ефективно керувати інформаційно-аналітичними структурами. Формуванню інформаційно-аналітичних компетентностей у здобувачів освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» з OSINT-діяльності присвячено публікацію О. Матвієнко і М. Цивіна (2024). Науковці наголошують, що сфера інформаційної аналітики у перспективі може стати одним із чинників задоволення попиту ринку праці на фахівців саме із цими навичками.

Аналіз офіційних інтернет-представництв 11 державних університетів Республіки Польща, здійснений І. Петровою і Є. Горб (2024), засвідчив тенденції до стрімкого скорочення традиційних напрямів із підготовки здобувачів у сфері інформаційної і бібліотечної справи, що викликано зменшенням запитів на ринку праці та посиленням інтеграції цифрових технологій в усі сфери суспільного буття поляків.

Виховання нового типу бібліотекаря як інформаційного фахівця обґрунтовано у публікації Н. Коржик (2017). Дослідниця зазначає, що на ринку праці у майбутньому буде затребуваним компетентний, освічений і креативний працівник, який систематично удосконалює свої навички через навчання та підвищення фахового рівня. У спільному дослідженні О. Клименко і О. Сокур (2022) першочерговими якостями сучасного бібліотекаря визначені уміння навчатися і працювати в умовах постійного зростання інформаційного потоку та володіння цифровими навичками. У спільному дослідженні О. Сербіна та Є. Кулик (2019) представлено потреби сучасних бібліотекарів українських університетів у безперервній фаховій освіті для набуття ними якісних компетенцій в умовах швидких технологічних і суспільно-економічних змін.

В. Загуменна (2018) акцентує увагу на розбудові інноваційних проєктів щодо розвитку навчального процесу в сучасних умовах: від започаткування відділів дистанційного навчання у провідних бібліотеках країни до створення за ініціатииви Української бібліотечної асоціації Центру безперервної бібліотечно-інформаційної освіти та організації Головного тренінгового центру для професійного навчання бібліотекарів.

Академік Національної академії наук України О. Онищенко (2021) наголошує, що стратегічним орієнтиром конкурентоздатності українських бібліотек сьогодні виступає досконала модель цифрової бібліотеки та компетентного бібліотекаря.

Отже, фахівці бібліотечної галузі наголошують на важливості професійного зростання бібліотекарів у різноманітних форматах: від модульних курсів до навчань у фахових об'єднаннях.

Мета статті – дослідити особливості організації заходів із підвищення кваліфікації бібліотекарів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського в умовах воєнного стану.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті сформував комплекс підходів наукового пізнання (об'єктивності, зв'язку теорії і практики), принципу єдності взаємозв'язку із сучасними змінами щодо підвищення кваліфікації бібліотекарів (аналізу, когнітивний, описовий, синтезу, функціонально-діяльнісний, математичний). Методологічними засадами є соціокомунікативний, системно-діяльнісний, інформаційний підходи, що уможливило сучасне осмислення особливостей організації заходів із підвищення кваліфікації бібліотечних працівників в умовах воєнного стану в Україні.

Необхідність досягнення мети статті зумовило також використання загальнонаукових методів, зокрема аналізу опублікованих документів, задля вивчення актуальних питань підвищення кваліфікації та безперервної освіти бібліотекарів України. Використаний джерелознавчий пошук та аналіз профільних публікацій дозволив з'ясувати стан підготовки і підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців на сучасному етапі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Повномасштабне вторгнення військ РФ на територію суверенної України змістило акценти у науково-методичній діяльності (НМД) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) як методичного центру Національної академії наук (НАН) України (Сокур & Клименко, 2022). В умовах воєнного стану в Україні нами виокремлені такі особливості організації заходів із підвищення кваліфікації бібліотечних працівників:

1. Зміна **тематики**. У час воєнної агресії Росії у центрі уваги фахівців інформаційно-бібліотечної сфери України постала проблема **збереження історико-культурних фондів**, накопичених упродовж століть бібліотеками держави. Тому ключовими питаннями заходів із підвищення кваліфікації працівників бібліотечної галузі упродовж 2022–2025 рр. є такі:

– сучасний стан і перспективи оцифровування фондів наукових бібліотек України;

- запровадження дистанційних форм обслуговування користувачів і популяризація фондів українських бібліотек за допомогою віртуальних сервісів;
- збереження історико-культурних фондів бібліотек, архівів і музеїв та надання доступу до інформаційних ресурсів;
- розбудова фахового інформаційно-комунікаційного середовища;
- налагодження результативної співпраці фахівців інформаційно-бібліотечної сфери України у формуванні національного інформаційного простору як невід’ємного складника глобального науково-освітньо-культурного середовища;
- висвітлення теоретичних студій та різних аспектів бібліотечної практики на сторінках фахової періодики.

2. Використання **всіх доступних каналів для інформування**. В інтегрованому світі **застосування інформаційно-комунікаційних технологій** для навчання впродовж усього життя, зокрема бібліотечних працівників, є звичним явищем. На вебпорталі НБУВ у розділі «Новини» та на офіційній сторінці у соціальній мережі Facebook (Сокур & Клименко, 2024) завчасно публікуються анонси про заходи (включаючи програму) та звіт про їх перебіг, де розміщені також презентації виступів, котрі супроводжуються яскравим ілюстративним матеріалом. Також інформація про семінари розміщена і на вебсторінках інших установ, зокрема Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Завдяки розширеному адресному інформуванню (надсилання електронною скринькою листів-запрошень провідним бібліотекам держави) та особистій комунікації (дублювання таких листів у Viber і Telegram) значно збільшилася кількість учасників – представників бібліотек різного відомчого підпорядкування.

3. **Зміна формату проведення заходів**. Усі заходи у системі підвищення кваліфікації бібліотечних працівників із введенням воєнного стану (24 лютого 2022 р.) спершу проводилися винятково в онлайн-форматі, що сприяло значному охопленню аудиторії зацікавлених однодумців. Так, 23 лютого 2023 р. у науково-методичному семінарі «Українська наука на шляху до європейського та світового інформаційного простору» взяли участь фахівці української інформаційно-бібліотечної сфери, які тимчасово мешкають у країнах Європи (Бельгія, Велика Британія, Польща).

4. Розширення **географії учасників** сприяло значній популяризації проведених заходів. Для прикладу: 18 серпня 2022 р. у роботі науково-методичного семінару «Дистанційні бібліотечні послуги в умовах воєнного стану», окрім фахівців національних книгозбірень, були присутні бібліотечні працівники Запорізького національного університету, Уманського національного університету, Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, Чортківського медичного фахового коледжу, Криворізького технічного фахового коледжу Українського державного університету науки і технологій, Краматорського вищого професійного училища, Деражнянської центральної міської бібліотеки Хмельницької області, шкільної бібліотеки м. Кривий Ріг, Гаївської сільської бібліотеки Степанівської ОТГ Роздільнянського району Одеської області, Галузинської сільської бібліотеки Деражнянської ОТГ Хмельницької області, публічної бібліотеки Кубейської ОТГ Одеської області та інші.

5. Запрошення **спікерів із різних установ**. У довоєнний період доповідачами на семінарах та конференціях були спеціалісти НБУВ, а завдяки організації заходів у змішаному форматі для висвітлення кращого досвіду почали запрошувати

ти представників бібліотечної науки, освіти і практики з різних міст України, що засвідчує активізацію бібліотечної взаємодії на державному рівні. Так, 28 листопада 2024 р. спікерами науково-методичного семінару «Українська бібліотечна періодика: обмін досвідом та бібліотечна взаємодія» (загалом виголошено 8 доповідей), окрім фахівців НБУВ (4 доповіді), були представники Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Київського національного університету культури і мистецтв, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова».

Загалом за цей період (табл. 1) було виголошено 56 доповідей, з яких фахівцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – 33 доповіді, бібліотек наукових установ НАН України – 9 доповідей, Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника та представниками закладів вищої освіти – по 4 доповіді.

Таблиця 1

Доповідачі заходів із підвищення кваліфікації, проведених Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського у 2022–2025 рр.

№ з/п	Семінар	Бібліотека/ установа	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського	Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника	Бібліотеки наукових установ НАН України	Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого	Державна науково-технічна бібліотека України	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка	ДНУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова»	Доповіді від закладів вищої освіти	Всього доповідачів (доповідей)
			2022								
1.	Дистанційні бібліотечні послуги в умовах воєнного стану	5	–	1	–	–	–	–	–	–	6
2.	Бібліотека та російсько-українські інформаційні війни	3	–	–	–	–	–	–	–	–	3
2023											
3.	Українська наука на шляху до європейського та світового інформаційного простору	4	–	1	–	–	–	–	–	–	5
4.	Відкрита наука та репозитарій наукових текстів Національної академії наук України	1	–	–	–	–	–	–	–	–	1

Продовження табл.

5.	Збереження фондів як пріоритетний напрям у діяльності бібліотек в умовах воєнного стану	5	–	1	–	–	–	–	–	6
6.	Наукометрія у практиці наукових бібліотек	1	–	2(1)	–	–	–	–	1	4(3)
2024										
7.	Цифрові можливості академічних бібліотек	1	1	2	–	–	–	–	–	4
8.	Інформаційні ресурси наукових бібліотек: формування та доступ (до Днів науки в Україні)	6 (4)	–	1	–	1	–	–	–	8(6)
9.	Оцифровування фондів наукових бібліотек: сучасний стан і перспективи	2	1	1	1	–	1	–	2(1)	8(7)
10.	Українська бібліотечна періодика: обмін досвідом та бібліотечна взаємодія	4	–	–	1	–	–	1	2	8
2025										
11.	Особові колекції у фондах академічних бібліотек: формування та збереження	4(3)	3(2)	3(2)	–	–	–	–	–	10(7)
	Усього доповідачів (доповідей)	36(33)	5(4)	11(9)	2	1	1	1	5(4)	63(56)

Джерело: власна розробка

Також додамо, що насамперед всі презентації доповідей опубліковані на веб-порталі НБУВ, і кожен зацікавлений користувач може їх завантажити, також під час обговорення та відповідей на запитання із зали або чату спікери надають додаткову інформацію і власні контакти.

ВИСНОВКИ

В умовах воєнного стану в Україні Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського було організовано і проведено 11 заходів із підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Порівнюючи із довоєнним періодом, нами виокремлені такі особливості: зміна тематики з акцентом на збереження історико-культурних фондів, дійове використання всіх доступних каналів для інформування про нові зустрічі, оновлення формату проведення заходів (у 2022 р. винятково онлайн на платформі Zoom, далі – змішаний), значне розширення географії учасників, запрошення спікерів із різних установ бібліотечної галузі.

Перспективним, на наше переконання, є подальше ґрунтовне вивчення розбудови системи підвищення кваліфікації у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського з метою удосконалення та впровадження кращого досвіду в сучасну українську бібліотечну практику.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бачинська, Н. (2024). Теоретична і практична складові освітньої компоненти «Менеджмент інформаційної, бібліотечної та архівної діяльності» у формуванні компетентностей майбутніх менеджерів галузі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 13, 132–144. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307134>
- Загуменна, В. В. (2018, 30 листопада). Безперервна освіта бібліотекарів як умова інноваційного розвитку бібліотек. В *Бібліотека: місце традицій, простір інновацій* [Матеріали круглого столу] (с. 33–34). Видавничий центр КНУКіМ.
- Касьян, В. В. (2023). Формування професійних компетентностей здобувачів освіти під час проходження виробничої практики. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 133–139. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.294092>
- Клименко, О. З., & Сокур, О. Л. (2022, 20–21 квітня). Професійні вимоги до бібліотекарів мережі наукових бібліотек Національної академії наук України. В *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі* [Матеріали конференції] (Ч. 1, с. 139–141). Видавничий центр КНУКіМ.
- Коржик, Н. (2017). Професійні компетенції бібліотекаря ХХІ століття. *Вісник Книжкової палати*, 6, 12–15.
- Матвієнко, О., & Цивін, М. (2024). «Osint-технології» як освітня компонента спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: педагогічне цілепокладання. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 13, 145–156. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307136>
- Новальська, Т. (2014, 10–13 вересня). Еволюція вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні. В *Львівський бібліотечний форум «Бібліотека – відкритий світ»* (с. 32–35). Українська бібліотечна асоціація.
- Новальська, Т., & Касьян, В. (2021). Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297>
- Онищенко, О. (2021). Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери. *Бібліотечний вісник*, 4, 3–9.
- Петрова, І., & Горб, Є. (2024). Підготовка фахівців з інформаційної та бібліотечної справи в університетах Польщі (досвід перших десятиліть ХХІ ст.). *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 13, 157–172. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307143>
- Сербін, О., & Кулик, Є. (2019). Професійне вдосконалення бібліотекарів в умовах необхідності якісних змін галузі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 3, 56–70. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169668>
- Сербін, О., & Ярошенко, Т. (2015). Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти. *Вісник Книжкової палати*, 2, 12–15.
- Сокур, О. Л., & Клименко, О. З. (2022). *Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотечної мережі Національної академії наук України в системі наукових комунікацій*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Сокур, О. Л., & Клименко, О. З. (2024, 23–25 травня). Науково-методична діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в реаліях воєнного часу. В Н. І. Кобижча & М. М. Цілина (Упоряд.), *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* [Матеріали конференції] (с. 103–105). Видавничий центр КНУКіМ.
- Трач, Ю. В. (2001). *Професійний розвиток бібліотекарів у фахових об'єднаннях України* [Дисертація кандидата педагогічних наук, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Шевченко, І. О. (1998). *Функціонування та організація системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів України* [Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук, Київський державний університет культури і мистецтв].

REFERENCES

- Bachynska, N. (2024). Teoretychna i praktychna skladovi osvithoi komponenty "Menedzhment informatsiinoi, bibliotечноi ta arkhivnoi diialnosti" u formuvanni kompetentnosti maibutnikh menedzheriv haluzi [Theoretical and practical elements of the educational component "Management of information, library and archival studies" in forming future managers' professional competences]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 13, 132–144. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307134> [in Ukrainian].
- Kasian, V. V. (2023). Formuvannia profesiinykh kompetentnosti zdobuvachiv osvity pid chas prokhozhdennia vyrobnychoi praktyky [Formation of professional competence of education seekers during production practice]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 133–139. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.294092> [in Ukrainian].
- Klymenko, O. Z., & Sokur, O. L. (2022, April 20–21). Profesiini vymohy do bibliotekariv merezhi naukovykh bibliotek Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Professional requirements for librarians of the network of scientific libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine]. In *Informatsiini tekhnologii v kulturi, mystetstvi, osviti, nautsi, ekonomitsi ta biznesi* [Information technologies in culture, art, education, science, economics and business] [Conference proceedings] (Pt. 1, pp. 139–141). KNUCA Publishing Centre [in Ukrainian].
- Korzhyk, N. (2017). Profesiini kompetentsii bibliotekaria XXI stolittia [Professional competencies of a librarian of the 21st century]. *Bulletin of the Book Chamber*, 6, 12–15 [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2024). "Osint-tekhnologii" yak osvithnia komponenta spetsialnosti "Informatsiina, bibliotечna ta arkhivna sprava": pedahohichne tsilepokladannia ["Osint-technologies" as an educational component of the speciality "Information, library and archival management": Pedagogical objectives]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 13, 145–156. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307136> [in Ukrainian].
- Novalska, T. (2014, September 10–13). Evoliutsiia vyshchoi bibliotечно-informatsiinoi osvity v Ukraini [Evolution of higher library and information education in Ukraine]. In *V Lvivskiy bibliotечnyi forum "Biblioteka – vidkrytyi svit"* [V Lviv Library Forum "Library – Open World"] (pp. 32–35). Ukrainian Library Association [in Ukrainian].
- Novalska, T., & Kasian, V. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky internet-marketoloha za spetsialnistiu "Informatsiina, bibliotечna ta arkhivna sprava" [Theoretical and methodological fundamentals of Internet marketing training in specialty 029 "Information, library and archival affairs"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 71–82. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297> [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. (2021). Tsyfrovizatsiia – stratehichni shliakh rozvytku bibliotечноi sfery [Digitalization is a strategic way of a library sphere development]. *Bibliotечnyi visnyk*, 4, 3–9 [in Ukrainian].
- Petrova, I., & Horb, Ye. (2024). Pidhotovka fakhivtsiv z informatsiinoi ta bibliotечноi spravy v universytetakh Polshchi (dosvid pershykh desiatylyt XXI st.) [Training of specialists in the field of information and library science in Polish universities (experience of the first decades of the 21st cent.)]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 13, 157–172. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307143> [in Ukrainian].
- Serbin, O., & Kulyk, Ye. (2019). Profesiine vdoskonalennia bibliotekariv v umovakh neobkhidnosti yakisnykh zmin haluzi [Professional development of librarians due to the necessity of qualitative changes of the branch]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 3, 56–70. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169668> [in Ukrainian].
- Serbin, O., & Yaroshenko, T. (2015). Aspekty reformuvannia ta vdoskonalennia suchasnoi bibliotечноi osvity [Aspects of reforming and improving modern library education]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 12–15 [in Ukrainian].
- Shevchenko, I. O. (1998). *Funktsionuvannia ta orhanizatsiia systemy pidvyshchennia kvalifikatsii bibliotечnykh kadrov Ukrainy* [Functioning and organization of the system of advanced

- training of library personnel in Ukraine] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv State University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Sokur, O. L., & Klymenko, O. Z. (2022). *Informatsiino-komunikatsiina diialnist bibliotechnoi merezhi Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy v systemi naukovykh komunikatsii* [Information and communication activities of the library network of the National Academy of Sciences of Ukraine in the system of scientific communications]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Sokur, O. L., & Klymenko, O. Z. (2024, May 23–25). Naukovo-metodychna diialnist Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho v realiakh voiennoho chasu [Scientific and methodological activities of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in the realities of wartime]. In N. I. Kobyzhcha & M. M. Tsilyna (Comps.), *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti* [Information, communication and knowledge management in the globalized world] [Conference proceedings] (pp. 103–105). KNUCA Publishing Centre [in Ukrainian].
- Trach, Yu. V. (2001). *Profesiyni rozvytok bibliotekariv u fakhovykh obiednanniakh Ukrainy* [Professional development of librarians in professional associations of Ukraine] [PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Zahumenna, V. V. (2018, November 30). Bezperervna osvita bibliotekariv yak umova innovatsiinoho rozvytku bibliotek [Continuing education of librarians as a condition for innovative development of libraries]. In *Biblioteka: mistse tradytsii, prostir innovatsii* [Library: a place of traditions, a space of innovations] [Roundtable proceedings] (pp. 33–34). KNUCA Publishing Centre [in Ukrainian].

UDC 02:[37.091.32:004.77]:[005.963:023.5-057.86]:027.54(477.411)NBUV"364"(477)

Oksana Klymenko,

PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
National Library of Ukraine named after
V. I. Vernadsky
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: klimenko_oz@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-4821-8503

Tetiana Novalska,

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID ID: 0000-0003-3093-3998

Olena Sokur,

PhD in Social Communications, Senior Researcher,
National Library of Ukraine named after
V. I. Vernadsky
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: sokurol@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9861-3283

PECULIARITIES OF ORGANISING EVENTS ON IMPROVING THE LIBRARY STAFF'S QUALIFICATION UNDER THE MARTIAL LAW CONDITIONS IN UKRAINE

The aim of the article is to study peculiarities of organising events in the qualification improvement for librarians at the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky under the martial law conditions.

The methodological basis of the article is formed by a complex of approaches to scientific knowledge (objectivity, connection between theory and practice), a principle of unity of interconnection with modern conditions and methods (analysis, cognitive method, structural-functional method, mathematical method, descriptive method, synthesis).

Scientific novelty. The changes that occurred in organising advanced training for librarians at the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky with the martial law introduction in Ukraine are highlighted.

Main conclusions. It is found that the full-scale invasion of the Russian Federation troops into the territory of sovereign Ukraine shifted the emphasis in the scientific and methodological activities of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky as the main methodological centre of the National Academy of Sciences of Ukraine. Under the martial law conditions in Ukraine, thanks to NLUV, 11 events for improving the library staff's skills were organised and held. Compared to the pre-war period, the following features of such events are identified and characterised: a change in the topic with an emphasis on the preservation of historical and cultural funds, effective use of all available channels for informing about new meetings, an updated format of the event holding (in 2022, exclusively online on the Zoom platform, previously – mixed one), a significant expansion of the geography of participants, an invitation of speakers from various institutions in the library area. The offered ranking by the speakers' institution during the events in professional development held by the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky in 2022–2025 showed the following: a total of 63 speakers were invited (56 speeches were delivered), in addition to NLUV specialists, (36 speakers present, 33 speeches were delivered), there were specialists of national and state book collections, speakers-representatives of higher education institutions (Kyiv National University of Culture and Arts, National Academy of Managerial Personnel of Culture and Arts, Kharkiv National Medical University, Uzhgorod National University) and Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, which confirmed the importance of consolidating library science, education and practice in the field of improving the workers' professional level in the information and library sphere.

Keywords: martial law in Ukraine; scientific and methodological activities National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky; National Academy of Sciences of Ukraine; advanced training of librarians; Russian-Ukrainian war; seminar.

Надійшла 11.09.2025

Прийнята 31.10.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

УДК 021.64(100):027.022(477):[327:008:316.752]:355.01(477-651.2:470-651.1)
DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348157

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У РАМКАХ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Олександр Цімох,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: a.tsimokh@gmail.com
ORCID ID: 0009-0000-3343-4495

Для цитування:

Цімох, О. (2025). Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України у рамках культурної дипломатії в умовах російсько-української війни. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 245–258. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348157>

Мета статті – з'ясувати основні напрями та визначити тенденції міжнародного співробітництва українських публічних бібліотек у рамках культурної дипломатії в умовах російсько-української війни.

Методологічну основу статті сформував комплекс підходів наукового пізнання (об'єктивності, зв'язку теорії і практики), принципу єдності взаємозв'язку із сучасними умовами та методів (аналізу, когнітивний, структурно-функціональний, описовий, синтезу).

Наукова новизна полягає у визначенні основних напрямів культурного співробітництва публічних бібліотек України в умовах російсько-української війни та пропозицій щодо розширення форм у рамках культурної дипломатії.

Основні висновки. З'ясовано, що дослідження міжнародного бібліотечного співробітництва перебуває у центрі уваги науковців, оскільки воно відіграє важливу роль у міжнародних відносинах, сприяє вирішенню глобальних питань через інтеграцію суспільства. Визначено, що культурна дипломатія – це важливий компонент міжнародних відносин, так звана «м'яка сила» держави, що дозволяє через культуру, ідеї, цінності впливати на інші країни, на протидію «жорсткій силі», яка діє виключно через військовий або економічний тиск.

Доведено, що міжнародне співробітництво публічних бібліотек України є надзвичайно важливим інструментом культурної дипломатії, який сприяє презентації культурної спадщини нашої країни світовому співтовариству; популяризації української мови у світі; розширенню міжнародної співпраці; розбудові міжкультурного діалогу; протидії інформаційній агресії. Встановлено, що через просування культури та зміцнення міжнародних зв'язків формується позитивний імідж держави у світі на багато років. Бібліотеки є сталими осередками культури, які відіграють важливу роль у збереженні та популяризації культурної спадщини, демонструючи всьому світу стійкість і незламність українського народу в умовах важких випробувань.

Ключові слова: воєнний стан в Україні; культурна дипломатія; міжкультурна комунікація; міжнародна взаємодія; Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого; партнерство; публічна бібліотека; російська агресія.

ВСТУП

Міжнародне співробітництво є особливим типом суспільних відносин, що виникають у процесі взаємодії як між окремими державами, так і іншими учасниками, так звані субнаціональна та наднаціональна співпраця. П. Андрієнко (2020) зазначає, що як суспільне явище ці відносини характеризуються такими ознаками: поліцентризм, системність, складність, глобальність, взаємозалежність, економічна детермінованість, інформаційна залежність, культурний плюралізм (с. 10).

Характерною рисою початку третього тисячоліття є істотні трансформації у традиційних міждержавних відносинах як в економічній, політичній, фінансовій, так і у гуманітарній сферах. Також можна говорити про запровадження принципово нових механізмів, кількісного і якісного складу учасників міжнародних взаємовідносин, стрімкого розширення сфер співробітництва.

Таким чином, за своєю природою міжнародне співробітництво охоплює всі види діяльності, що дає підстави розглядати його як особливий тип суспільних відносин, а отже, і комунікацію українських бібліотек у рамках культурної дипломатії на міжнародному рівні у часи цивілізаційних викликів, які переживає наша держава на сучасному етапі.

Зазначимо, що інтенсифікація міжкультурної комунікації від самого початку повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 р. кардинальним чином позначилася на міжнародному співробітництві в інформаційно-бібліотечній сфері. Сьогодні українська бібліотечна система, яка була сформована ще у часи радянського тоталітаризму, переживає процес стрімкого демократичного перетворення та болючої адаптації до нових культурних реалій. Пошук бібліотечною спільнотою України нової парадигми своєї діяльності ґрунтується на розумінні невід'ємності від міжнародного інформаційного співробітництва, наданні послуг своїм користувачам на основі впровадження сучасних сервісів, формуванні якісних документно-інформаційних ресурсів.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Наукове осмислення міжнародного співробітництва українських бібліотек та посилення його впливу загалом на бібліотечну справу, започаткування міжнародних зв'язків між окремими бібліотеками та бібліотеками і міжнародними інституціями є важливими для вибору правильних шляхів адаптації бібліотечної галузі України до сучасних вимог, впровадження нових сервісів доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, застосування новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту.

Міжнародний аспект культурної політики держави висвітлюється у працях культурологів, філософів, політологів, істориків, зокрема С. Безклубенка, Б. Гуменюка, І. Дзюби, В. Крижанівського, В. Медведєвої, Л. Новохатька, Г. Почепцова, В. Шейка та інших.

В українському бібліотекознавстві питання міжнародного співробітництва почали активно вивчатися з відновленням Україною незалежності у 1991 р. Саме із середини 90-х років ХХ ст. і було започатковано цей напрям досліджень. Окремі теоретичні і практичні аспекти міжнародної бібліотечної взаємодії висвітлено у працях знаних українських вчених: Т. Вилегжаніної, О. Воскобойнікової-Гузевої, Ю. Горбаня, А. Дубровіної, Н. Захарової, В. Ільганаєвої, О. Каракоз, О. Клименко,

К. Лобузіної, Н. Малолєтової, В. Медведєвої, О. Онищенко, В. Пашкової, В. Попика, Л. Прокопенко, О. Сербіна, О. Сокур, А. Соляник, Я. Сошинської, Ю. Трач, Г. Шемаєвої, О. Шендрик, Т. Яворської, Т. Ярошенко та інших. На їхнє переконання, міжнародне співробітництво носить комплексний характер і не може звужуватися лише до окремих проєктів, напрямів, форм, аспектів тощо.

У монографії В. Медведєвої та О. Шендрик (2020) уперше в українському бібліотекознавстві комплексно досліджено питання міжнародного співробітництва публічних бібліотек України від 90-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст. Проаналізовано особливості державної культурної політики щодо міжнародного співробітництва публічних бібліотек України як вагомого чинника міжкультурної комунікації, розкрито особливості реалізації міжнародних проєктів, розроблено рекомендації для активізації міжнародного співробітництва українських книгозбірень в умовах інформатизації суспільства.

Т. Вилежаніна (2016) акцентує увагу на розбудові проєктної діяльності публічних бібліотек України і підкреслює, що міжнародне співробітництво та залучення кращого зарубіжного досвіду в роботу сприяє значно ефективнішому впровадженню передових технологій. В. Пашкова (2010) зазначає, що розвиток суспільства неможливий без активного міжнародного бібліотечного співробітництва, обміну інформацією та ідеями.

О. Сербін (2025) наголошує на важливості поглиблення міжнародної співпраці бібліотечної спільноти України, особливо в умовах війни, та виокремлює чинники такого співробітництва: «суб'єктна участь у міжнародних професійних організаціях; переклад та поширення на українську бібліотечну спільноту міжнародних програмних документів, рекомендацій тощо; активна робота у підрозділах та робочих групах міжнародних структур». Вказує на вжлисть «розширення партнерства в спільних проєктах та обмін досвідом на рівні бібліотека – бібліотека; спільні із зарубіжними фахівцями дослідження та публікації; розширення участі в науково-практичних заходах; лідерство українських професійних громадських організацій, національних бібліотек у міжнародних професійних структурах» (с. 44).

У спільному дослідженні Ю. Горбаня, Л. Прокопенко і О. Каракоз (2025) встановлено, що українські бібліотеки в умовах російсько-української війни почали активніше комунікувати з міжнародною професійною спільнотою, публікуватися на іноземних фахових платформах, брати участь у зарубіжних конференціях, вести сторінки бібліотек у соціальних мережах іноземними мовами тощо. Така взаємодія сприяє формуванню об'єктивного бачення закордонною аудиторією подій в Україні.

У дослідженні Т. Яворської і А. Лихогляд (2025) констатовано, що міжнародне бібліотечне співробітництво допомагає обміну досвідом саме завдяки співпраці у міжнародних проєктах і програмах, членству в міжнародних бібліотечних асоціаціях, організації та участі у міжнародних заходах. В умовах соціальних викликів саме розширення міжнародного співробітництва українськими бібліотеками сприяє збереженню національної культурної спадщини, посиленню присутності українців у міжнародному дискурсі, зростанню їх ролі в європейському просторі.

О. Клименко і О. Сокур (2020) на основі аналізу напрямів міжнародного співробітництва українських бібліотек як важливого складника стратегічних комунікацій представили найактуальніші з них – міжнародний книгообмін та отримання іноземних документів як дари. Дослідниці наголошують, що міжнародне

співробітництво для українських бібліотек – це «дійовий інструмент міжнародного культурного обміну і продуктивної взаємодії» (с. 132).

Незважаючи на наявність значної кількості наукових робіт, в яких досліджено питання культурної дипломатії, подальше вивчення міжнародного співробітництва публічних бібліотек України сприятиме розробленню ефективних стратегій розбудови бібліотечної галузі.

Мета статті – з'ясувати основні напрями та визначити тенденції міжнародного співробітництва українських публічних бібліотек у рамках культурної дипломатії в умовах російсько-української війни.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу статті сформував комплекс підходів наукового пізнання (об'єктивності, зв'язку теорії і практики), принципу єдності взаємозв'язку із сучасними умовами міжнародної взаємодії та методів (аналізу, когнітивний, описовий, синтезу, функціонально-діяльнісний). Методологічними засадами є соціокомунікативний, системно-діяльнісний, інформаційний підходи, що уможливило сучасне осмислення напрямів та форм культурної дипломатії, яку розгорнули публічні бібліотеки України за останні три роки повномасштабної російсько-української війни, визначення напрямів їхньої подальшої взаємодії на міжнародному рівні та підвищення ефективності діяльності через таку співпрацю.

Необхідність досягнення мети статті зумовило також застосування загальнонаукових методів, зокрема аналіз опублікованих документів задля вивчення актуальних проблем міжнародного співробітництва публічних бібліотек України у рамках культурної дипломатії. Використаний джерелознавчий пошук та аналіз профільних публікацій дозволив з'ясувати стан міжнародного співробітництва публічних бібліотек на сучасному етапі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У нинішньому глобалізованому світі надзвичайно актуальним і затребуваним є міжкультурне співробітництво країн і народів. Адже саме культура як сукупність цінностей, що формує смислове наповнення для суспільства, є важливим та ефективним складником державної дипломатії. Наголосимо, що культурна дипломатія – це універсальний інструмент, який має унікальну здатність впливати як на громадську думку, так і загалом формувати ідеологію суспільства, створюючи тим самим міцний фундамент для просування національних інтересів на міжнародній арені.

Зазначимо, що поширення цифрових технологій масової комунікації спростило спілкування людей із різних країн, а культурна дипломатія набуває важливості щодо досягнення взаєморозуміння і розбудови мирних відносин між народами. Як зазначають В. Матвієнко і Т. Шинкаренко (2021), «культурну дипломатію як інструмент м'якої сили в сучасній дипломатичній практиці нерідко асоціюють із публічною дипломатією» (с. 8). Таким чином, культурна дипломатія – це обмін ідеями, цінностями, традиціями, націленими на покращення іміджу країни, а публічна дипломатія пов'язана з інформаційними потоками, телекомунікаційними мережами, комунікативними технологіями та спрямована на вирішення конкретних політичних цілей держави. Культурна дипломатія є складником публічної дипломатії, що

направлена на реалізацію національних інтересів, посилення безпеки країни через вплив на закордонну аудиторію, активізацію міжнаціонального діалогу.

Ніколас Калл (Nikolas J. Cull), провідний фахівець із публічної дипломатії у Великій Британії, стверджує, що культурна дипломатія – це один із напрямів публічної дипломатії, яка орієнтована на встановлення міжнаціональних відносин виключно у сфері культури (USC Center on Public Diplomacy, n.d.). Відповідно культурна дипломатія передбачає підтримку взаємодії з іншими країнами у сфері культури і освіти задля створення позитивного іміджу держави. Таким чином, у рамках публічної дипломатії здійснюється культурно-освітня та інформаційна діяльність, яка і є змістом культурної дипломатії. Культурна дипломатія виступає «м'якою силою», яка завойовує прихильність інших країн, доносячи до різних спільнот свою культуру, освіту, традиції і цінності. Саме через культуру нація розкриває світу свою ідентичність, презентує власні цінності та розкриває особисті ідеї, тобто служить національним інтересам, сприяючи покращенню взаєморозуміння між народами.

Отже, культурна дипломатія – це важливий компонент міжнародних відносин, так звана «м'яка сила» держави, що дозволяє через культуру, ідеї, цінності впливати на інші країни, на протидію «жорсткій силі», яка діє виключно через військовий або економічний тиск.

Активне застосування різних форм і методів культурної дипломатії сприяє поширенню знань про країну і її народ, забезпечуючи іміджевий потенціал держави, а також стає інструментом продукування толерантності та взаємоповаги у сучасному світі. На переконання Н. Ржевської (2018), «поширення інформації сприяє розумінню ідеалів та цінностей інших культур, допомагає формуванню більш широкого та незаангажованого світогляду, що дозволяє неупереджено ставитися до представників інших культур».

Дійовими інструментами стали інститути культурної дипломатії зі своїми закордонними відділеннями, діяльність яких спрямована на формування позитивного ставлення до держави акредитації. Ефективного розвитку набули інститути культурної дипломатії Німеччини (Гете-Інститут), Франції (Французький інститут), Великої Британії (Британська рада), Італії (Інститут культури Данте Аліґ'єрі), Іспанії (Інститут Сервантеса), Китаю (Інститут Конфуція).

Із 2001 р. при Посольстві Австрії в Україні плідно працює Австрійський культурний форум у Києві (нім. Österreichisches Kulturforum Kyjiw) – платформа, яка презентує культурну діяльність цієї країни та покликана сприяти активізації співпраці обох держав, культурному та науковому обміну і розвитку (Austria in Ukraine, n.d.). У 2022 р. при Міністерстві закордонних справ Австрії був заснований Український офіс Австрії (Ukraine Office Austria) для підтримки культурних та освітніх зв'язків обох країн під час війни. Організація сприяє презентації України в Австрії як незалежної культурної нації, намагається підтримувати українських митців, працівників культури і науковців, котрі приїхали в Австрію, та допомогти їм адаптуватися й інтегруватися у місцевий культурний і науковий сектор. Важливими партнерами Австрійського культурного форуму на заході України є Австрійське бюро кооперації у Львові, яке одночасно є відділом Посольства Австрії з питань науки і культури. Український офіс Австрії – це співпраця між Австрійським культурним форумом у Києві та Австрійським бюро кооперації у Львові.

Австрійські бібліотеки, які успішно функціонують у Києві, Львові, Чернівцях, Дрогобичі, Харкові, сприяють розбудові культурної дипломатії обох країн. Зазначимо, що усі вищеназвані інституції Австрії, які успішно функціонують за кордоном, є амбасадором австрійської культури у різних країнах світу, її популяризації та активізації у рамках культурного діалогу.

У 2015 р. в Україні було започатковано Український інститут, що інституалізує культурну дипломатію на державному рівні. Діяльність цієї установи спрямована на покращення сприйняття нашої країни у світі та розбудову її культурних зв'язків з іншими країнами, активну протидію російським фейкам та дезінформації. Український інститут належить до сфери управління Міністерства закордонних справ України у тісній співпраці з Міністерством культури та стратегічних комунікацій України (Ukrainian Institute, б.д.).

Зауважимо, що такі інститути культурної дипломатії мають значні переваги, адже розуміють певну іноземну аудиторію, її уподобання, національні особливості тощо. На базі цих інституцій започатковуються мовні курси, бібліотеки, різноманітні культурні проекти, організовуються виставки. Саме через такий «м'який» вплив доноситься політика держави до іноземної аудиторії.

Євроінтеграція як провідний вектор цивілізаційного поступу України зумовила необхідність розбудови міжнародного співробітництва публічних бібліотек України на якісно новому рівні. Стратегічним напрямом їхньої діяльності є орієнтація на міжнародні практики щодо модернізації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, подолання технологічного відставання від бібліотечної сфери провідних країн Європи і світу, пришвидшення процесів цифровізації інформаційних ресурсів, запровадження новітніх клієнтоорієнтованих моделей функціонування бібліотек тощо (Шендрик, 2018). І головне – стати видимими для міжнародної спільноти, виступати амбасадорами української бібліотечної справи та культури.

Можливість міжнародного співробітництва закладів культури передбачена у ст. 33 Закону України «Про культуру» (Верховна Рада України, 2010), у ст. 31 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначено його напрями (Верховна Рада України, 1995). Важливим документом щодо модернізації бібліотечної сфери України, зокрема діяльності публічних бібліотек, стала Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (Кабінет Міністрів України, 2016). У ньому зазначена необхідність удосконалення професійної комунікації, розвитку міжнародних професійних зв'язків задля активізації долучення бібліотечної галузі України до міжнародного професійного середовища.

Тривала російсько-українська війна руйнує українську культуру, освіту, мистецтво і бібліотеки, що є кричущим порушенням усіх міжнародних норм і гуманітарного права загалом. Після такої масштабної катастрофи саме культура має стати символом та інструментом у відновленні суспільства. Бібліотеки як найстаріші та найсоціальніші заклади культури з особливим видом інформаційно-комунікаційної діяльності мають збудувати концептуально нове інформаційно-комунікаційне середовище, щоб дати гідну відповідь на складні післявоєнні виклики.

Пріоритетом українських бібліотек має стати культурна дипломатія як важливий елемент їхньої стратегічної діяльності, «м'яка сила», через яку можна увійти у будь-яку країну, знайти там підтримку на суспільному рівні (Ржевська, 2018,

с. 98) і таким чином просувати українські інтереси у світі. Це у перспективі може стати одним із дійових інструментів реалізації національних інтересів. Умовами успіху є системність застосування і ефективна координація зусиль щодо генерування якісного контенту на зарубіжну аудиторію з урахуванням національних особливостей різних спільнот.

Як зазначили В. Медведєва і О. Шендрік (2020), «пошук українською бібліотечною спільнотою нової парадигми діяльності бібліотек ґрунтується на розумінні того, що система, повнота і якість документних інформаційних ресурсів, яка зосереджена у бібліотеках, надання послуг користувачам суттєво залежать від міжнародного інформаційного співробітництва» (с. 6).

Різноманітність форм активності бібліотекарів як культурних дипломатів України вражає: від організації виставок, презентацій, лекцій, перекладацьких проєктів, конференцій, фестивалів до співробітництва з культурними установами та бібліотеками за кордоном на довгостроковій основі. Бібліотеки виступають інструментом для просування національних культурних цінностей, історії та мови на міжнародній арені.

Після 24 лютого 2022 р. українські бібліотеки відразу відчували значну підтримку світової бібліотечної спільноти: від слів солідарності з Україною до надання матеріальної допомоги. Українська бібліотечна асоціація (УБА) за сприяння українських бібліотекарів ініціювала підписання публічних послань до міжнародної спільноти, зокрема: Звернення УБА до ІФЛА (28.02.2022, 16.03.2022, 21.11.2022, 27.11.2023), Звернення УБА до видавців та провайдерів наукового контенту (02.03.2022), Звернення УБА до бібліотекарів усього світу призупинити відносини з російськими бібліотеками (21.03.2022) (Українська бібліотечна асоціація, б.д.).

Ініціатива «Українська книжкова полицка» – це вражаючий за своїм масштабом культурно-дипломатичний проєкт, який реалізується під патронатом першої леді України Олени Зеленської за підтримки Міністерства закордонних справ України, Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, Українського інституту книги, УБА та Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого). У грудні 2022 р. з'явилися перші полицки з українськими книжками у бібліотеках Польщі, Німеччини та Франції. Нині у межах проєкту відкрито вже понад 250 полицок у 59 країнах світу. Лише упродовж травня 2025 р. українські книжки поповнили бібліотеки Польщі, Угорщини, Португалії, Південно-Африканської Республіки, Таїланду (Українська бібліотечна асоціація, 2025). Відтепер народи світу мають змогу знайомитися із кращими творами української художньої літератури від класичної до сучасної, енциклопедіями, довідниками, науково-популярними виданнями, науковими розвідками, що висвітлюють українську культуру, історію, традиції, ідентичність українців як для дорослої, так і для дитячої аудиторії. Книжки про Україну та українців представлені українською, а також іншими мовами.

Наприкінці березня 2022 р. Публічна бібліотека імені Лесі Українки оголосила про акцію «Книжки вслід» зі збору та відправки українських книжок у європейські країни, де знайшли прихисток мільйони українських біженців. На початок грудня того ж року цією бібліотекою було вже зібрано і доправлено українцям у 22 міста Європи і Кіпру понад шість тис. книжок, на серпень 2023 р. – у 35 міст світу, у тому числі Тель-Авів (Ізраїль) та Токіо (Японія), вже майже вісім тис. книжок. Та-

кож 20 книжок шрифтом Брайля для дітей із проблемами зору надійшли до Праги (Чехія) (Публічна бібліотека імені Лесі Українки, 2022). Публічна бібліотека імені Лесі Українки активно співпрацює та вже отримала офіційні подяки від Бібліотеки міста Зелена Гура (Польща), Слов'янської бібліотеки у Празі при Національній бібліотеці Чехії, мовної школи ЧехПрестиж у Празі та ін.

До цієї акції долучилися інші книгозбірні, зокрема Централізована бібліотечна система Деснянського району, Центральна районна бібліотека Печерського району, Бібліотека для дітей № 9 Централізованої бібліотечної системи Шевченківського району (всі м. Київ). Львівська обласна наукова універсальна бібліотека, Львівська обласна бібліотека для дітей, Львівська обласна бібліотека для юнацтва ім. Романа Іваничука також взяли участь у зборі книжок для українських біженців у Польщі, луцькі бібліотекарі передали понад 300 книжок для польських бібліотек (Сердюк & Герасимова, 2022, с. 12).

Ще один напрям, який здійснюють українські бібліотекарі і який посилює голос України на світовій арені, – це розкриття правдивої інформації про російську збройну агресію та роботу бібліотек на підтримку своїх громад у численних публікаціях та інтерв'ю у зарубіжних засобах масової інформації. До прикладу, інтерв'ю директора НБУ ім. Ярослава Мудрого для медіа-порталу «Культура» (Болгарія, 2024 р.) (Белева, 2024); для Радіостанції Еуропа 1 (2024 р.); для культурологічного журналу *Przekrój* (Польща, 2024 р.) та інші.

Треба зазначити, що після повномасштабного вторгнення країни-агресора російської федерації на територію України участь українських бібліотекарів у професійних заходах на міжнародному рівні значно активізувалася. До прикладу, фахівці публічних бібліотек були залучені до:

- лідерської програми LIBER Journées у Вільному університеті Берліна (Німеччина) (захід було організовано Асоціацією дослідницьких бібліотек Європи (*фр.* Ligue des Bibliothéques Européennes de Recherche, *англ.* Association of European Research Libraries, LIBER));
- форуму BIBLIOCON у Гамбурзі (Німеччина);
- литовсько-українського форуму «Роль бібліотек у зміцненні демократичного суспільства (Каунас, Кретинга, Клайпеда);
- симпозіумів, організованих УБА спільно зі Школою інформації Університету Сан-Хосе (США) у 2022–2024 рр. (Українська бібліотечна асоціація, б.д.);
- Форуму міжнародного партнерства, організованого командою благодійного фонду «Бібліотечна країна», в якому брали участь бібліотекарі з України, Естонії, Молдови, Латвії, Литви, Польщі, Німеччини, Великої Британії, Хорватії, Іспанії, Нідерландів, Угорщини, Румунії, Чехії (*Смільківська говорить*, 2022), та ін.

Треба зазначити, що активна участь у таких міжнародних заходах українських бібліотекарів і представлення на високому професійному рівні власного досвіду та суспільних викликів в умовах російсько-української війни є надзвичайно важливими не лише із погляду інтеграції у світову бібліотечну спільноту, а й заради головного – щоб українське питання було постійно у фокусі уваги світового співтовариства. О. Клименко та О. Сокур (2020) зазначають, що відкрите і рівноправне співробітництво українських бібліотек із книгозбірнями інших країн світу є невід'ємним складником інформаційно-комунікаційної діяльності, що здійснюється на принципах незалежності, рівності та взаємної вигоди, а в умовах тотальної цифровізації

виступає стратегічним напрямом комунікації задля розширення міждержавного та міжкультурного обміну, розвитку світових культур і цивілізацій у цілому.

Ще одним із дійових проявів культурної дипломатії є стажування українських бібліотекарів у книгозбірнях провідних країн світу. До прикладу, у 2023 р. УБА організувала таке стажування у національних бібліотеках Польщі, Латвії, Німеччини, Великої Британії у рамках проєкту створення Національної електронної бібліотеки України (Сербін, 2025).

3 березня 2022 р. близько 200 тис. українців прибули до Великої Британії за програмою Homes for Ukraine, половина з яких уже працевлаштована у цій країні. Нині у британських книгозбірнях працюють й українські бібліотекарі. До прикладу, в бібліотеці Stamford Hill Library на посаді Library Officer працює українка Віра Ерен, яка реалізувалася у цій країні за своїм фахом – бібліотекар. Як зазначає сама Віра, надзвичайно складно отримати таку посаду без досвіду роботи у цій країні, але наполегливість і бажання працювати та бути корисною допомогли (*Інтерв'ю з українкою Вірою Ерен*, 2023). Це ще одне свідчення культурної дипломатії та нагадування світу про Україну.

Важливим напрямом діяльності для мережі публічних бібліотек України є співробітництво з установами та організаціями у галузі культури на міжнародному рівні, зокрема у сфері міжнародного документообміну та міжнародного міжбібліотечного абонементу. Зауважимо, що ці форми культурної взаємодії здійснюються на взаємовигідній основі і також сприяють порозумінню і розбудові культурної дипломатії між країнами і народами.

Як зазначає О. Сербін (2025), генеральний директор НБУ ім. Ярослава Мудрого, значним здобутком цієї книгозбірні стало набуття членства в Європейському бюро бібліотечних, інформаційних і документних асоціацій (*англ.* European Bureau of Library, Information and Documentation Association, EBLIDA), яке об'єднує понад 120 дійсних членів – бібліотечних асоціацій та установ із 32 країн Європи, що представляють 65 тис. публічних бібліотек. Підкреслимо, що членство українських бібліотек у таких авторитетних міжнародних об'єднаннях сприяє розширенню культурної дипломатії у світі через поширення української культури та українських наративів, донесення до світового співтовариства правдивої інформації про нашу країну.

Отже, виділимо основні перспективні напрями культурної дипломатії публічних бібліотек України на міжнародному рівні:

- *презентація культурної спадщини* (організація виставок рідкісних книг, рукописів, фотографій, поштів тощо, які ілюструють минуле та сучасне України; проведення лекцій і презентацій, які присвячені висвітленню українських культурних традицій, національного мистецтва, літератури тощо);
- *популяризація української мови* (сприяння вивченню мови через організацію мовних курсів у бібліотеках за кордоном, бібліотечок та книжкових полиць з українськими книжками, проведення заходів із популяризації мови);
- *розширення міжнародного співробітництва* (встановлення партнерських відносин із культурними закладами та бібліотеками за кордоном для проведення різноманітних культурних проєктів та обміну досвідом);

– *розбудова міжкультурного діалогу* (бібліотеки можуть бути локаціями для обміну інформацією та місцем зустрічей між представниками різних культур, беручи участь у сприянні порозумінню між народами);

– *протидія інформаційній агресії* (бібліотеки є авторитетним джерелом інформації, що протистоять дезінформації та пропаганді через спростовування фейків і неправдивих наративів про Україну).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави для висновку, що міжнародне співробітництво публічних бібліотек України є надзвичайно важливим інструментом культурної дипломатії, який сприяє презентації культурної спадщини нашої країни світовому співтовариству; популяризації української мови у світі; розширенню міжнародної співпраці; розбудові міжкультурного діалогу; протидії інформаційній агресії. Адже саме через просування культури та зміцнення міжнародних зв'язків формується позитивний імідж держави у світі на багато років. А бібліотеки як сталі осередки культури відіграють важливу роль у збереженні та популяризації культурної спадщини, демонструючи всьому світу стійкість і незламність українського народу в умовах важких випробувань.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні ефективної моделі діяльності українських публічних бібліотек щодо розширення культурної дипломатії у межах міжнародного співробітництва.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Андрієнко, П. П. (2020). Міжнародні культурні взаємини в нових реаліях. В В. Медведєва & О. Шендрик, *Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України* (с. 10–11). Ліра-К.
- Белева, Й. (2024, 24 травня). *«Цивілізація повинна перемогти варварство»*. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. <https://nlu.org.ua/article.php?id=601>
- Верховна Рада України. (1995, 27 січня). *Про бібліотеки і бібліотечну справу* (Закон № 32/95-ВР). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>
- Верховна Рада України. (2010, 14 грудня). *Про культуру* (Закон № 2778-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
- Вилегжаніна, Т. (2016). Українські бібліотеки в процесі євроінтеграції. *Бібліотечна планета*, 3, 4–6.
- Горбань, Ю., Прокопенко, Л., & Каракоз, О. (2025). Специфіка діяльності публічних бібліотек України за умов російсько-української війни. *Український інформаційний простір*, 1(15), 188–200. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(15\).2025.335357](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(15).2025.335357)
- Інтерв'ю з українкою Вірою Ерен, бібліотекаркою в Лондоні. (2023, 14 липня). Бібліотечна країна. <https://livelibrary.com.ua/news/vira-eren/>
- Кабінет Міністрів України. (2016, 23 березня). *Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»* (Розпорядження № 219-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text>
- Клименко, О. З., & Сокур, О. Л. (2020). Міжнародне співробітництво бібліотек – важливий складник стратегічних комунікацій. *Бібліотечний Меркурій*, 2(24), 125–137. [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2020.2\(24\).202076](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2020.2(24).202076)

- Матвієнко, В., & Шинкаренко, Т. (2021). Культурна дипломатія як напрям зовнішньої політики держави. В І. Матяш & В. Матвієнко (Ред.), *Культурна дипломатія* (с. 7–20). ДП «ГДІП». <https://sshdr.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/ukr.pdf#page=7>
- Медведева, В., & Шендрик, О. (2020). *Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України*. Ліра-К.
- Пашкова, В. С. (2010). *Еволюція національних бібліотечних асоціацій (1876–2009)* [Автореферат дисертації доктора історичних наук, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського].
- Публічна бібліотека імені Лесі Українки. (2022, 4 травня). *Книжки вслід: акція*. <https://luki.kyiv.ua/knyzhky-vslid-aktsiya/>
- Ржевська, Н. Ф. (2018). Культурна дипломатія України: сучасний стан та перспективи. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*, 18–19, 87–99. http://iir.univ.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3377
- Сербін, О. (2025). Українська бібліотечна спільнота: виклики та можливості міжнародної співпраці. *Бібліотечний вісник*, 1, 40–44.
- Сердюк, С., & Герасимова, С. (2022). Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*, 3(29), 9–14.
- Сміливість говорити та спільно діяти у часи війни: проведено Форум міжнародного партнерства для бібліотек*. (2022, 21 листопада). Бібліотечна країна. <https://livelibrary.com.ua/news/international-forum-libraries>
- Українська бібліотечна асоціація. (б.д.). *Головна*. Взято 21 травня 2025 з <https://ula.org.ua>
- Українська бібліотечна асоціація. (2025, 27 травня). «Українська книжкова полицка» у Польщі. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5374-ukrainska-knyzhkova-polychka-u-polshchi>
- Шендрик, О. О. (2018). *Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України (90-ті рр. XX ст. – XXI ст.)* [Дисертація кандидата наук із соціальних комунікацій, Київський національний університет культури і мистецтв]. <https://uacademic.info/ua/document/0419U000125>
- Яворська, Т., & Лихогляд, А. (2025). Міжнародна співпраця бібліотек України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник Книжкової палати*, 5, 31–39. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5\(346\).31-39](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5(346).31-39)
- Austria in Ukraine. (n.d.). *Home*. Retrieved May 21, 2025, from <https://austriaukraine.com/de/>
- Ukrainian Institute. (б.д.). *Головна*. Взято 21 травня 2025 з <https://ui.org.ua/>
- USC Center on Public Diplomacy. (n.d.). *Nikolas J. Cull*. Retrieved May 21, 2025, from https://uscpublicdiplomacy.org/users/nicholas_cull

REFERENCES

- Andriienko, P. P. (2020). Mizhnarodni kulturni vzaiemyny v novykh realiakh [International cultural relations in new realities]. In V. Medvedieva & O. Shendryk, *Mizhnarodne spivrobitnytstvo publichnykh bibliotek Ukrainy* [International cooperation of public libraries of Ukraine] (pp. 10–11). Lira-K [in Ukrainian].
- Austria in Ukraine. (n.d.). *Home*. Retrieved May 21, 2025, from <https://austriaukraine.com/de/> [in German].
- Beleva, Y. (2024, May 24). "Tsyvilizatsiia povynna peremohty varvarstvo" ["Civilization must defeat barbarism"]. Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine. <https://nlu.org.ua/article.php?id=601> [in Ukrainian].
- Horban, Yu., Prokopenko, L., & Karakoz, O. (2025). Spetsyfika diialnosti publichnykh bibliotek Ukrainy za umov rosiisko-ukrainskoi viiny [Specification of Ukrainian public libraries' activity in the conditions of Russian-Ukrainian war]

- activities in conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Ukrainian Information Space*, 1(15), 188–200. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(15\).2025.335357](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(15).2025.335357) [in Ukrainian].
- Interviu z ukrainkoïu Viroïu Eren, bibliotekarkoïu v Londoni [Interview with Ukrainian Vera Eren, a librarian in London]. (2023, July 14). Library Country. <https://livelibrary.com.ua/news/vira-eren/> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016, March 23). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku "Iakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy"* [On approval of the Strategy for the development of libraries for the period up to 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine"] (Order No. 219-r). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Klymenko, O. Z., & Sokur, O. L. (2020). Mizhnarodne spivrobitnytstvo bibliotek – vazhlyvyi skladnyk stratehichnykh komunikatsii [International library cooperation – important component of strategic communications]. *Library Mercury*, 2(24), 125–137. [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2020.2\(24\).202076](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2020.2(24).202076) [in Ukrainian].
- Lesya Ukrainka Public Library. (2022, May 4). *Knyzhky vslid: aktsiia* [Books in the future: Promotion]. <https://lukl.kyiv.ua/knyzhky-vslid-aktsiya/> [in Ukrainian].
- Matvienko, V., & Shynkarenko, T. (2021). Kulturna dyplomatiia yak napriam zovnishnoi polityky derzhavy [Cultural diplomacy as a direction of state foreign policy]. In I. Matiash & V. Matvienko (Eds.), *Kulturna dyplomatiia* [Cultural diplomacy] (pp. 7–20). DP "HDIP". <https://sshd.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/ukr.pdf#page=7> [in Ukrainian].
- Medvedieva, V., & Shendryk, O. (2020). *Mizhnarodne spivrobitnytstvo publichnykh bibliotek Ukrainy* [International cooperation of public libraries of Ukraine]. Lira-K [in Ukrainian].
- Pashkova, V. S. (2010). *Evoliutsiia natsionalnykh bibliotechnykh asotsiatsii (1876–2009)* [Evolution of National Library Associations (1876–2009)] [Abstract of DSc Dissertation, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine] [in Ukrainian].
- Rzhevska, N. F. (2018). Kulturna dyplomatiia Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy [Cultural diplomacy of Ukraine: Current status and prospects]. *International Relations. "Political Science" Series*, 18–19, 87–99. http://iir.univ.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3377 [in Ukrainian].
- Serbin, O. (2025). Ukrainska bibliotechna spilnota: vyklyky ta mozhlyvosti mizhnarodnoi spivpratsi [Ukrainian library community: Challenges and opportunities of international cooperation]. *Bibliotechnyi visnyk*, 1, 40–44 [in Ukrainian].
- Serdiuk, S., & Herasymova, S. (2022). Biblioteki Ukrainy pid chas viiny: adaptatsiia do novykh realii ta vyznachennia prioritetiv [Libraries of Ukraine during the war: Adaptation to new realities and setting priorities]. *Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 3(29), 9–14 [in Ukrainian].
- Shendryk, O. O. (2018). *Mizhnarodne spivrobitnytstvo publichnykh bibliotek Ukrainy (90-ti rr. XX st. – XXI st.)* [International cooperation of public libraries of Ukraine (90th years of the XXth century – the beginning of XXI century)] [PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts]. <https://uacademic.info/ua/document/0419U000125> [in Ukrainian].
- Smilyvist hovoryty ta spilno diaty u chasy viiny: provedeno Forum mizhnarodnoho partnerstva dlia bibliotek [Courage to speak and act together in times of war: International Partnership Forum for Libraries held]. (2022, November 21). Library Country. <https://livelibrary.com.ua/news/international-forum-libraries> [in Ukrainian].
- Ukrainian Institute. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved May 21, 2025, from <https://ui.org.ua/> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved May 21, 2025, from <https://ula.org.ua> [in Ukrainian].

- Ukrainian Library Association. (2025, May 27). "*Ukrainska knyzhkova polychka*" u Polshchi ["Ukrainian Bookshelf" in Poland]. <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5374-ukrainska-knyzhkova-polychka-u-polshchi> [in Ukrainian].
- USC Center on Public Diplomacy. (n.d.). *Nikolas J. Cull*. Retrieved May 21, 2025, from https://uscpublicdiplomacy.org/users/nicholas_cull [in English].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1995, January 27). *Pro biblioteki i bibliotечnu spravu* [On libraries and librarianship] (Law No. 32/95-VR). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2010, December 14). *Pro kulturu* [On culture] (Law No. 2778-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> [in Ukrainian].
- Vylehzhaniina, T. (2016). *Ukrainski biblioteki v protsesi yevrointehratsii* [Ukrainian libraries in the process of European integration]. *Bibliotечna planeta*, 3, 4–6 [in Ukrainian].
- Yavorska, T., & Lykhohliad, A. (2025). *Mizhnarodna spivpratsia bibliotek Ukrainy: suchasnyi stan i perspektivy rozvytku* [International cooperation of Ukrainian libraries: The current state and prospects of development]. *Bulletin of the Book Chamber*, 5, 31–39. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5\(346\).31-39](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.5(346).31-39) [in Ukrainian].

UDC 021.64(100):027.022(477):[327:008:316.752]:355.01(477-651.2:470-651.1)

Oleksandr Tsimokh,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: a.tsimokh@gmail.com
ORCID ID: 0009-0000-3343-4495

INTERNATIONAL COOPERATION OF UKRAINIAN PUBLIC LIBRARIES WITHIN THE CULTURAL DIPLOMACY FRAMEWORK UNDER THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR CONDITIONS

The aim of the article is to identify main directions and determine tendencies of the international cooperation of Ukrainian public libraries within the framework of cultural diplomacy under the russian-Ukrainian war conditions.

The methodological basis of the article grounds on the complex of approaches to scientific knowledge (objectivity, connection between theory and practice), the principle of unity of interconnection with modern conditions and methods (analysis, cognitive method, structural-functional method, descriptive method, synthesis).

The scientific novelty lies in determining the main directions in the cultural cooperation of public libraries of Ukraine under in the russian-Ukrainian war conditions and offers for expanding its forms within the framework of cultural diplomacy.

Main conclusions. It was found that the study of the international library cooperation is in the focus of the scientists' attention, as it plays an important role in international relations, contributes to solving global problems through the society's integration. It is determined that cultural diplomacy is an important component of international relations, the so-called "soft power" of the state, which allows it to influence other countries via culture, ideas and values, as opposed to "hard power", which acts exclusively via the military or economic pressure.

It is grounded that international cooperation between public libraries in Ukraine is an extremely important tool of cultural diplomacy, contributing to the presentation of the cultural heritage of our country to the world community; the popularisation of the Ukrainian language in the world; the expansion of international cooperation; the development of the intercultural

dialogue; the counteraction to information aggression. It is found that through the promoting of culture and strengthening of international relations, a positive state image in the world is formed for many years. Libraries are a permanent centre of culture that play an important role in preserving and popularising the cultural heritage, demonstrating to the whole world the resilience and indomitability of the Ukrainian people in difficult circumstances.

Keywords: martial law in Ukraine; cultural diplomacy; intercultural communication; international interaction; Yaroslav the Wise National Library of Ukraine; partnership; public libraries; russian aggression.

Надійшла 26.06.2025

Прийнята 19.09.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

REVIEWS

УДК 021:930.25:[005.8:004]:378.016:005.336.2:378.091.212

DOI: 10.31866/2616-7654.16.2025.348164

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ПРОЄКТІВ БІБЛІОТЕК ТА АРХІВІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ: ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ

Олена Політова,кандидатка історичних наук,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)

e-mail: o.politova@kubg.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-6516-0828

Для цитування:

Політова, О. (2025). Використання цифрових проєктів бібліотек та архівів у процесі підготовки фахівців інформаційної сфери: огляд джерел. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 16, 260–275. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348164>

Мета статті – проаналізувати зміст джерельної бази дослідження з питань використання цифрових проєктів бібліотек та архівів у контексті підготовки фахівців інформаційної сфери.

Методи дослідження. У роботі використано бібліографічний, аналітичний, проблемно-тематичний та хронологічний методи, застосовано основні принципи науковості та об'єктивності.

Наукова новизна. Вперше розглянуто джерельну базу з питань використання інформаційного контенту сучасних цифрових проєктів у міждисциплінарному вимірі, зокрема, у підготовці здобувачів вищої освіти інформаційної сфери.

Основні висновки. У статті стисло розглянуто зміст джерельної бази дослідження, присвяченого цифровим проєктам бібліотек та архівів у контексті їх використання у процесі навчання фахівців інформаційної сфери. Аргументовано необхідність комплексного дослідження застосування інформаційного контенту сучасних цифрових проєктів у підготовці здобувачів вищої освіти з бібліотечної, архівної справи та аудіовізуального мистецтва. З'ясовано, що масив джерел із проблематики використання таких проєктів у розвитку науки й освіти має у своєму складі дисертаційні дослідження, монографії, підручники, практичні посібники, наукові статті, реферативні огляди; авторами у цих виданнях і публікаціях доведено соціокультурне значення цифрових проєктів для суспільства, їх важливість для користувачів та професійного розвитку фахівців інформаційної сфери, виявлено тенденцію до посилення співпраці інформаційних установ щодо оцифрування документів та створення єдиної платформи для подання електронних ресурсів у зручному для користувачів форматі. На основі огляду джерел обґрунтовано, що цифрові проєкти архівів і бібліотек мають особливе значення у побудові ефективної та дійової системи інформаційної освіти і широкі перспективи використання у навчальному процесі: насамперед для модернізації змісту відповідних освітніх програм, формування у здобувачів освіти цифрових компетентностей.

Ключові слова: цифрові проєкти; бібліотеки; архіви; інформаційна сфера; цифрові компетентності; навчальний процес; Київський столичний університет імені Бориса Грінченка.

ВСТУП

Для реалізації цілей, сформульованих у «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки», поставлено завдання ефективного використання цифрових (дистанційних) технологій в освітньому процесі (Кабінет Міністрів України, 2022). На виконання положень Закону України від 21 грудня 2023 року № 3534-IX «Про внесення змін до деяких Законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності» (Верховна Рада України, 2023) у квітні 2024 року Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок. Серед ключових напрямів – інформаційні та комунікаційні технології, і невід’ємною складовою досліджень у цій тематиці є цифровізація, зокрема, і в архівній та бібліотечній галузях. Оцифрування джерел інформації і надання доступу до їх змісту, створення власних електронних продуктів, запровадження відповідних послуг відбуваються переважно в межах проєктної діяльності інформаційних установ, тож функціонування цифрових проєктів (далі – ЦП) та їх використання в навчальному процесі вищих навчальних закладів галузі нині є важливим напрямом у розвитку науки й освіти. Практика викладацької роботи кафедри інформаційних комунікацій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (далі – КСУБГ) показує, що робота із цифровими проєктами є однією із ключових складових у підготовці здобувачів освіти спеціальностей В1 «Аудіовізуальне мистецтво та медіавиробництво», В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», оскільки забезпечує формування цифрових компетентностей, необхідних для професійної діяльності в умовах цифровізації інформаційних ресурсів. Особливе значення для якісного інформаційного забезпечення наукових досліджень та освітньої діяльності у сфері інформаційних комунікацій мають проєкти архівних і бібліотечних установ, а також цифровий потенціал аудіовізуального мистецтва.

Моніторинг інформаційного потоку із цієї теми періоду незалежності Української Держави свідчить про зацікавлення наукової спільноти до проблематики функціонування ЦП ще у 90-х роках минулого століття, адже саме тоді розпочалося активне запровадження нових інформаційних технологій у процес створення вітчизняної ресурсної бази для нової високоінтегрованої системи організації знань. Нині в Україні реалізовано чимало інноваційних проєктів, і ці процеси активно досліджувалися та висвітлювалися в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Вже накопичено значний масив публікацій відповідної проблематики, у висновках багатьох наукових досліджень засвідчено, що якісні перетворення у наданні інформаційних послуг користувачам відбулися саме завдяки активній проєктній діяльності інформаційних установ. У сучасний період справді відбувається цілеспрямоване впровадження інновацій в архівній, бібліотечній та аудіовізуальній сферах. Водночас досі не здійснено комплексного дослідження з питань використання інформаційного контенту сучасних ЦП в освітньому процесі у міждисциплінарному вимірі, зокрема, у підготовці здобувачів вищої освіти з бібліотечної й архівної справи, аудіовізуального мистецтва та медіавиробництва. На наш погляд, нині актуалізувалася необхідність у проведенні окремого аналізу набутих науковою спільнотою теоретичних та практичних результатів

щодо застосування ЦП у навчанні фахівців з інформаційних комунікацій, а також узагальненні й поширенні цієї інформації.

Як правило, вивчення будь-якої теми з освітньої програми фахової підготовки у вищому навчальному закладі розпочинається з аналізу сучасної джерельної бази, і хоча відповідну інформацію нині можна відшукати у відкритому доступі, оригінали документів акумулюються та систематизуються переважно в інформаційних установах. Науковці, викладачі та студенти є найбільш активними споживачами інформаційних продуктів і послуг цих установ, тож поглиблення знань про потенціал реалізованих проєктів певного тематичного спрямування, сприяння їх подальшому використанню в навчальному процесі та поширення кращого досвіду цієї роботи є надзвичайно актуальними. Проведений нещодавно аналіз тенденцій публікаційної діяльності з бібліотекознавства та інформаційних наук у наукових фахових журналах показав зростання упродовж 2018–2023 рр. кількості публікацій з освітньої тематики у структурі цього інформаційного потоку, а статті з організації навчального процесу спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» становлять у ньому вагомий частку (Драпалюк, 2025). Водночас автор зазначив, що розгляд публікаційної активності персоналій засвідчив вузьке коло авторів, для яких освітня тематика є вагомим напрямом наукового профілю (с. 181).

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Джерельна база із проблематики використання ЦП інформаційної галузі у розвитку науки й освіти має у своєму складі дисертаційні дослідження, монографії, підручники, наукові статті, практичні посібники. Особливості створення та реалізації цифрових проєктів у бібліотеках України досліджували О. Григоревська, І. Давидова, Л. Коновал, І. Лобузін, К. Лобузін, Я. Хіміч та ін.; в архівній справі – Г. Боряк, Я. Калакура, Н. Коржик, М. Палієнко, Л. Яременко та ін.; цифрові освітні проєкти аналізували Л. Березівська, Н. Морзе, О. Буйницька, О. Кузьмінська, О. Пінчук та ін.; питання розвитку медіапроєктів розглядали С. Іванова, Д. Олтаржевський, Л. Поперечна та ін. Наукові праці у цьому тематичному кластері періоду 2010–2025 рр. свідчать про новий рівень організації інформаційних ресурсів, зокрема, й на основі порталів знань, таких як проєкт «Дія. Цифрова освіта» (<https://osvita.diia.gov.ua/>).

В контексті розгляду джерельної бази дослідження бібліотечних ЦП передусім слід акцентувати на виданнях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ), адже саме ця книгозбірня є провідним науковим центром із розроблення та реалізації інноваційних технологій доступу до національних інформаційних ресурсів, тож має найбільший науковий доробок відповідної проблематики. Наприклад, участі наукових бібліотек у цифрових соціогуманітарних проєктах, пов'язаних зі створенням цифрових ресурсів національної пам'яті та культурної спадщини, присвячена колективна монографія науковців НБУВ (Лобузін, 2021). Важливо, що це видання містить анотований огляд літератури, у якому окремий розділ «Бібліотечні наукові цифрові ресурси та проєкти» присвячено саме публікаціям про світовий і вітчизняний досвід створення цифрових проєктів, інституційних репозитаріїв, електронних бібліотек, порталів тощо (с. 318–358). Принципи функціонування та технології бібліотечних порталів знань, способи використання тематичного рубрикатора, авторитетних файлів для доступу

до інформаційних ресурсів бібліотечного порталу розкрито в іншій монографії – «Бібліотечні портали знань» (Лобузіна, 2022). Реферативний збірник, виданий НБУВ у 2024 р., містить понад 250 рефератів про нові цифрові ресурси та засоби дистанційного обслуговування користувачів, що реалізуються науковими бібліотеками України, а також про тенденції розвитку цифрових сервісів бібліотек, включаючи застосування в науковому процесі та освіті (Гарагуля, 2024).

Стислий аналіз змісту публікацій щодо функціонування ЦП у вітчизняній бібліотечній сфері на початку 20-х років ХХ століття проведено М. Макаровою: у огляді вченою акцентовано на відмінностях у трактовці дослідниками понять «цифровізована бібліотека», «цифрова бібліотека», «електронна бібліотека», «віртуальна бібліотека», а також зазначено, що ЦП у бібліотечній сфері спрямовані насамперед на оцифрування документальної та іншої спадщини, цифровізацію процесів обслуговування користувачів, створення електронної або віртуальної бібліотеки тощо (Макарова, 2024, с. 131).

Допомогти бібліотекам у створенні хабу цифрової освіти або удосконалити його діяльність покликаний підготовлений експертами Української бібліотечної асоціації практичний посібник «Бібліотеки – хаби цифрової освіти» (Бруй та ін., 2023).

Мета статті – стисло проаналізувати зміст джерельної бази дослідження з питань використання цифрових проєктів бібліотек та архівів у контексті підготовки фахівців інформаційної сфери.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема цифрових бібліотечних проєктів постійно була актуальною і на шпальтах фахових періодичних видань. О. Веремчук та Л. Прокопович (Veremchuk & Prokoryvych, 2024) у своїй статті узагальнили досвід проєктної діяльності провідних українських бібліотек і класифікували інноваційні бібліотечні проєкти за цільовою ознакою: виокремили соціально-комунікаційні, технологічні та функціональні (с. 73–84). Автори показали соціокультурне значення ЦП для суспільства, важливість для користувачів та професійного розвитку бібліотечних фахівців. Зазначено також, що саме завдяки реалізації таких проєктів відбувається не лише істотна трансформація бібліотечних технологій і функціональних напрямів бібліотечної діяльності, а й цілком обґрунтоване й виправдане тяжіння до корпоративності у створенні інформаційно-пошукових систем та консолідації інформаційних ресурсів, облаштування інноваційного бібліотечного простору і т. ін.

В. Добровольська та Л. Чередник (2023), аналізуючи інноваційну діяльність бібліотек у сучасний період, акцентували, що поряд із успішно втіленими в життя некомерційними цифровими проєктами національних бібліотек Польщі (Polona), Франції (Gallica), США (American Memory), Канади (Canadiana) в Україні теж вже створені електронні бібліотеки (далі – ЕБ), що містять інформаційні ресурси різних напрямів, обсягу і якості, які доступні користувачам через глобальну мережу інтернет (с. 8). Автори охарактеризували контент найбільших ЕБ – «Україніка» (Національна бібліотека імені В. І. Вернадського), «Культура України» (Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого), засвідчили їх значення як наукового та освітнього вебресурсу. Інші сучасні ініціативи зі створення цифрових колекцій розглянуто Н. Петровою (2025). Це, зокрема, «Українська цифрова бібліотека» (Український Інститут Книги, б.д.), яка пропонує сучасні та класичні лі-

тературні твори вітчизняних і закордонних авторів (художні, науково-популярні, публіцистичні) із доступом на смартфонах. «Національна електронна бібліотека України» – цифровий ресурс, який зберігає та надає доступ до різноманітних бібліотечних матеріалів (книг, журналів, документів, архівів, фотографій та ін.) в електронному форматі і справді відіграє важливу роль у захисті, збереженні, просуванні культурної та історичної спадщини країни, надає доступ до джерел для вивчення і дослідження, сприяючи розвитку освіти, науки, культури та суспільства в цілому (Петрова, 2025, с. 218).

Практики бібліотечної справи на фахових форумах постійно обговорюють свої напрацювання у напрямі цифровізації власних інформаційних ресурсів. Наприклад, Т. Спанчак (2023) детально висвітлено досвід Національної історичної бібліотеки України з оцифрування документів та формування ЕБ «Історична спадщина України».

Особливості проектної діяльності публічних бібліотек України в умовах цифровізації досліджував С. Денбновецький (2022), зазначивши у висновках своєї статті, що «розвиток регіональних інформаційних проєктів є головною передумовою налагодження співпраці між бібліотеками та іншими інформаційними установами і організаціями в регіоні» (с. 164).

Т. Авер'янова і М. Попова (2024), дослідивши статистичні показники звернень користувачів до ЦП Одеської національної наукової бібліотеки, зафіксували збільшення відвідувачів цифрових проєктів ОННБ із 5000 до 7000 користувачів та розширення аудиторії із 31 до 58 країн. Авторки підкреслили: «Розширення географії відвідувань є результатом активної промоції, ефективної роботи з метаданими, а також зростання інтересу до української культури у світі. Географічний аналіз відвідувачів цифрових проєктів нашої книгозбірні наочно показує, звідки саме надходять користувачі. Це дозволяє оцінити вплив проєктів і визначити, які регіони виявляють найбільший інтерес до української культурної спадщини, а також, на які напрями роботи варто звернути особливу увагу» (с. 227).

Для підтримки бібліотекарів у їхньому професійному розвитку та подолання нових викликів за сприяння Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні та за фінансування Швеції створено єдиний стандарт цифрових компетентностей у бібліотечній сфері. Це сприятиме створенню ефективної системи підготовки й підвищення кваліфікації бібліотечних працівників та допоможе стати їм менторами в цифровому світі для відвідувачів бібліотек. На ресурсі «Дія. Освіта» доступні нова Рамка цифрової компетентності для бібліотекарів (Міністерство цифрової трансформації України, 2024) і тест Цифрограм для бібліотекарів (Міністерство цифрової трансформації України, б.д.). Українські фахівці узагальнюють підходи до вимірювання цифрової компетентності бібліотекарів, наприклад, Одеською обласною науковою універсальною бібліотекою імені М. С. Грушевського проведено локальне дослідження цифрової компетентності бібліотекарів, за результатами якого надані рекомендації щодо покращення рівня цифрової грамотності (*Цифрова компетентність бібліотекарів*, 2024).

Досвід Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка зі створення цифрового архіву, у якому має бути задокументовано перебіг російсько-української війни, на фахових форумах висвітлювали К. Вірютіна та Л. Козоріз (2025). Зазначено, що ключова мета проєкту «Цифровий архів документів про ро-

сійсько-українську війну» – збирання, систематизація та надання публічного доступу до цифрових копій документів, фотографій, відео та інших матеріалів, що відображають події війни, і це не лише сприяє збереженню національної пам'яті, але і створює надійну базу для подальших досліджень науковців, журналістів, краєзнавців (с. 39). Одним із ключових завдань для розвитку цього проєкту стало розширення кола нових учасників: долучилися як обласні універсальні наукові книгозбірні – Сумська, Луганська, Вінницька ім. Валентина Отамановського, так і бібліотеки навчальних закладів, міські публічні бібліотеки. Співробітники бібліотечних установ здійснюють моніторинг місцевих джерел, новин, публікацій у соцмережах і фіксують події, що мають важливе значення для збереження історичної пам'яті регіонів (с. 43).

Стосовно архівної справи, то передусім слід нагадати, що у науково-допоміжному посібнику «Архівознавство» (Дейнека, 2019), підготовленому фахівцями бібліотеки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, згруповано понад дві сотні бібліографічних описів видань і публікацій, у яких розглянуто теоретико-методологічні основи архівознавства, методик у практиці архівної справи. Водночас для вивчення актуальних джерел із проблем використання ЦП в архівній справі варто акцентувати на публікаціях останніх років. Наприклад, Л. Дідух та Т. Ковтанюк (2021) підготували методичні рекомендації з оцифрування аудіовізуальних документів Національного архівного фонду. Л. Приходько (2020) обґрунтувала необхідність вивчення європейського досвіду для розроблення та реалізації проєктів, програм з оцифрування і створення інтегрованих цифрових ресурсів архівної спадщини України, її представлення у світових інформаційних мережах.

Н. Коржик (2022) проаналізувала праці закордонних і вітчизняних фахівців, в яких висвітлено основні завдання та методи щодо цифровізації архівних ресурсів, визначила основні риси і функції цифрового архіву, охарактеризувала проєкти, що вже функціонують в інформаційному просторі та успішно надають доступ до онлайн-ресурсів, зокрема оцифрованих документів, фотографій, аудіо- та відеоматеріалів. За результатами вивчення стану цифрових архівів в Україні вчена вказала на необхідність співпраці фахівців щодо оцифрування архівних матеріалів і створення єдиної платформи для подання електронних архівних ресурсів у зручному для користувачів форматі, об'єднання на сайті ЦДЕА України інформації щодо оцифрованих архівних колекцій із гіперпосиланнями на вебсайти, де розміщено електронний ресурс архівної установи (с. 38). О. Веремчук і О. Постельжук (2025), дослідивши проблеми зберігання, доступу та автентичності цифрових архівних документів у сучасний період, підкреслили: «Більшість користувачів архівних установ відвідують їх тільки в особливих випадках, наприклад, якщо матеріали, що розглядаються, ще не були оцифровані, або якщо їм потрібна особиста консультація під час дослідження» (с. 149–150).

Справді, нині на сайті Державної архівної служби України (ДАСУ) можна скористатися «Міжархівним пошуковим порталом», який має «Єдине вікно доступу до цифрових ресурсів українських архівів» (<https://searcharchives.net.ua/>). У рубриці «Про проєкт» зазначено, що його створено компанією «Архівні інформаційні системи» у співпраці з ДАСУ, і тут у єдиному пошуковому просторі об'єднано електронні ресурси державних архівів, а також окремі тематичні цифрові колек-

ції документів. Пошук здійснюється за назвами фондів, історичними довідками до них, анотаціями до фондів та описів, заголовками справ і документів тощо.

Необхідно зазначити і про публікації, які присвячені окремим технологічним аспектам функціонування цифрових проєктів. Наприклад, у статті фахівців Харківського національного університету радіоелектроніки Д. Кузьменка, І. Гребенника та І. Урняєвої (2025) запропоновано систему об'єднання всіх ключових складників генеалогічного дослідження в межах єдиної цифрової платформи, яка охоплює ведення архівних записів, повнотекстовий пошук, візуальний пошук за обличчями, ДНК-аналіз та побудову родоводу. Автори наголосили на важливості роботи з державними архівами, де зберігається широкий спектр історичних документів, підкреслюючи, що це лише один із напрямів, адже значний обсяг цінної інформації можна знайти у старих газетах, журналах, церковних книгах, списках населення та інших джерелах, які зберігаються в різних відомчих архівах (с. 160).

Водночас активне функціонування ЦП архівів та бібліотек в інформаційному середовищі спонукає до аналізу їх використання в освітньому процесі, зокрема, нині актуальними є питання застосування ЦП у реалізації освітніх програм спеціальностей В1 та В13. Для аналізу джерел із цієї проблематики відібрані видання і публікації, інформація про які є у відкритому доступі та репозитаріях.

З огляду на те, що чимало бібліотечних ЦП – це електронні бібліотеки (ЕБ), до яких найчастіше звертаються студенти і викладачі, велике значення мають практичні посібники. У поточному році ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського на своєму сайті розмістила методичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності наукової, освітньої та інформаційної діяльності шляхом систематизації, впорядкування та наочного представлення освітнього контенту (Гуралюк та ін., 2025). Один із розділів цього посібника присвячено організаційним та методичним аспектам створення ЕБ (с. 17). У контексті освітньої проблематики увагу фахівців мають привернути також вміщені у цьому виданні рекомендації щодо створення та розгортання баз знань (с. 55) та алгоритму добору інформації для бази знань в освіті (с. 61).

Можливості застосування цифрових технологій в освіті та питання цифрової компетентності у професійній діяльності бібліотечних фахівців вивчала М. Толмач (2021, 2024). Вчена у своїй дисертації не лише доводить, що в умовах цифрової трансформації цифрова компетентність персоналу суттєво впливає на якість та ефективність діяльності бібліотек, а й окреслює стратегічні напрями удосконалення цифрової компетентності бібліотечних фахівців, що включають визначення потреб, формування середовища навчання, модернізацію змісту підготовки. Важливо, що потреби у розвитку цифрової компетентності бібліотечних фахівців М. Толмач (2024) досліджувала на основі аналізу змісту освітніх програм і стандартів, результатів опитування працівників бібліотек.

Проблема використання проєктно-цифрової діяльності як засобу формування цифрової компетентності студентів гуманітарних спеціальностей вивчалася викладачами харківських університетів (Наливайко та ін., 2022). Дослідники проаналізували поняття «цифрова компетентність», «проєктно-цифрова діяльність», обґрунтували доцільність упровадження ЦП у навчальний процес ЗВО, визначили основні компоненти цифрової компетентності студентів. Зокрема, зауважено, що національна онлайн-платформа для розвитку цифрової грамотності «Дія. Цифрова Освіта» як цифровий продукт потребує подальшого удосконалення та більшої

практичної орієнтації. Підсумовуючи, автори статті, зокрема, відзначили: «...під час формування цифрової компетентності студентів гуманітарних спеціальностей часто перевагою стає наявність варіативності створювання цифрового контенту – проєктів. Відповідно до цього викладачам потрібно враховувати сучасні тенденції та запити цифрового середовища, пропонуючи студентам цікаві та релевантні завдання, які допоможуть повною мірою розкрити їх творчий потенціал...» (с. 231). У підсумку зазначено також про необхідність розкрити питання, пов'язані із цифровим супроводом виконавців проєктної діяльності з боку викладачів (с. 232). У цьому контексті варто згадати про здійснені Н. Івановою (2019) дослідження структури, критеріїв та показників сформованості проєктної компетентності майбутніх фахівців інформаційної галузі, які засвідчують, що така компетентність визначається сукупністю компонентів: ціннісно-мотиваційного, знаннево-змістового, технологічного та рефлексивно-оцінювального (2020). І. Давидова та О. Мар'їна (2020) за результатами власного аналізу проблем, що стосуються цифрових компетентностей студентів у галузі бібліотечної та інформаційної освіти, окреслили шляхи побудови ефективної і дійової системи цієї освіти: це, зокрема, «...застосування міждисциплінарних підходів підготовки фахівців бібліотечно-інформаційних кадрів широкого профілю; організація глобальної співпраці та регіональної взаємодії бібліотечних професійних шкіл, спільна розробка навчальних програм і курсів; створення різноманітних підходів до оцінки їх якості із залученням відповідних експертів і спеціалістів-практиків; започаткування проєктів і досліджень; розвиток партнерської взаємодії між освітніми установами, учасниками ринку праці та бібліотечними фаховими асоціаціями; використання сучасного інструментарію цифрового медіапростору» (с. 103).

О. Григоревська (2024а), професорка кафедри інформаційних комунікацій КСУБГ, на одному з наукових форумів доповіла про досвід оцінювання студентів щодо інформаційної грамотності, уміння працювати з даними, створення цифрового контенту тощо: «Здобувачі вищої освіти за освітньою програмою «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» вже кілька років поспіль проходять оцінювальне тестування за допомогою цифрограма. Переважна більшість студентів має високий – С1 та С2 результат» (с. 73). На іншій науковій конференції вчена конкретизувала, що на кафедрі інформаційних комунікацій КСУБГ здобувачам міждисциплінарної освітньої наукової програми «Біографістика і текстологія» пропонується засвоїти методику джерелознавчої евристики з використанням цифрових ресурсів різноманітних колекцій і проєктів, і рекомендованою базою для виконання самостійних досліджень здобувачів слугують проєкти національних та державних установ: наприклад, розвиток електронних ресурсів ретроспективної біобібліографічної інформації пропонується вивчати на прикладі Українського національного біографічного архіву (УНБА), біографічних проєктів ДНІБУ імені В. О. Сухомлинського, загальнодоступних цифрових ресурсів Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву тощо (Григоревська, 2024б, с. 29).

Важливими для інноваційного розвитку освіти з архівної справи є сформульовані Я. Калакурою та Н. Палієнко (2021) пропозиції стосовно електронного архівознавства як галузі наукових знань і навчальної дисципліни, модернізації змісту відповідних освітніх програм підготовки нової генерації архівістів та документознавців (с. 57).

В. Бездрабко (2017), розглядаючи традиції та новітні тенденції в архівній освіті, ще кілька років тому наголошувала на важливості «...конкретних дій, спрямованих на справжню модернізацію архівної освіти; перегляд традиційної номенклатури дисциплін; органічне насичення планів інформаційними, технологічними курсами при збереженні та розширенні за рахунок необхідного для архівістики історико-архівного компоненту; вивчення зарубіжного досвіду й розроблення модерних освітніх програм; забезпечення здобувачів новітніми аналоговими й мережевими навчальними виданнями; підготовку наукових кадрів у галузі архівістики, участь у міжнародних освітніх проектах, програмах...» (с. 146–147).

Окремого розгляду потребує база джерел відповідної тематики, що може бути задіяна у підготовці фахівців з аудіовізуального мистецтва і виробництва. Наприклад, формуванню у студентів навичок просування медійних продуктів у онлайн-просторі на основі використання принципів рекламного менеджменту і медіапланування, управління проектами та засобів цифрового маркетингу покликаний навчальний посібник із дисципліни «Медіавиробництво: промоція», підготовлений у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (Олтаржевський, 2023). Однак цей напрям потребує додаткового аналізу освітніх джерел, характерних саме для цієї сфери, тож надалі ще досліджуватиметься в межах розроблення наукової теми кафедри інформаційних комунікацій КСУБГ.

ВИСНОВКИ

Аналіз джерельної бази із проблематики функціонування ЦП в архівній та бібліотечній галузях і використання їх потенціалу у навчанні фахівців інформаційної сфери показав:

1. У сучасний період в інформаційному просторі накопичено значний масив публікацій про функціонування ЦП архівів і бібліотек, відбувається цілеспрямоване впровадження інновацій в архівній, бібліотечній та аудіовізуальній галузях.
2. Простежується тенденція до посилення співпраці фахівців інформаційних установ щодо оцифрування документів та створення єдиної платформи для подання електронних ресурсів у зручному для користувачів форматі, об'єднання інформації щодо оцифрованих колекцій із гіперпосиланнями на вебсайти інституцій, де розміщено електронний ресурс.
3. Використання ЦП архівів і бібліотек у навчальному процесі має широкі перспективи, насамперед для модернізації змісту відповідних освітніх програм, формування у здобувачів освіти цифрових компетентностей. Це дозволяє поєднувати теоретичні знання із практичним досвідом, сприяє збереженню та репрезентації документальної спадщини й підвищує конкурентоспроможність випускників.
4. Подальше розроблення теоретико-методичних основ підготовки фахівців інформаційної сфери має здійснюватися з урахуванням цифровізації як провідної сучасної тенденції розвитку людської цивілізації.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Авер'янова, Т., & Попова, М. (2025). Цифрові проекти Одеської національної наукової бібліотеки: міжнародний аспект промоції документальної спадщини. В Г. М. Шпак (Упоряд.), *Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація* [Матеріали конференції] (с. 222–229). Одеська національна наукова бібліотека. http://odnb.odessa.ua/img/novini_2023/4109/1_averyanova_porova_pamyatki-pisemnosti-ta-kulturi.pdf
- Бездрабко, В. В. (2017). Архівна освіта в Україні: традиції й тенденції. *Український історичний журнал*, 3, 129–147. http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2017_3_10
- Бруй, О., Козицька, Т., Мацієвська, Г., Моїсєєва, С., & Шевченко, І. (2023). *Бібліотеки – Хаби цифрової освіти* (Я. Сошинська, ред.). <https://drive.google.com/file/d/17yJ4piNwzYUivQueh6dFD86lgoniCeps/view>
- Веремчук, О., & Постельжук, О. (2025). Цифровізація архівних установ: виклики та перспективи збереження національної пам'яті в епоху технологічних трансформаций. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 15, 142–153. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335086>
- Верховна Рада України. (2023, 21 грудня). *Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності* (Закон № 3534-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3534-20#Text>
- Вірютіна, К., & Козоріз Л. (2025, 8 травня). Формування Цифрового Архіву документів про російсько-українську війну: кейс Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. В *Бібліотеки університетів під час війни: нові моделі та засоби роботи* [Матеріали круглого столу] (с. 30–39). Право. http://reposit.sc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/25502/1/Kruhlyi_stil_tezu_08.05_Final.pdf
- Гарагуля, С. С. (Ред.). (2024). *Цифрові ресурси наукових бібліотек в умовах війни*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004979.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Григорєвська, О. (2024b, 24 жовтня). Цифрові проекти як складник джерелознавчої підготовки здобувачів освітньо-наукової програми «Біографістика і текстологія». В *Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі* [Матеріали конференції] (с. 28–30). Маріупольський державний університет. <https://surl.lt/sjicnv>
- Григорєвська, О. В. (2024a, 8–10 жовтня). Цифрова компетентність інформаційного фахівця у XXI столітті. В *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір* [Матеріали конференції] (Т. 1, с. 71–74). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004933.pdf
- Гуралюк, А. Г., Терентьєва, Н. О., & Вараксіна, Н. В. (Упоряд.). (2025). *Використання баз знань для розроблення й візуалізації цифрових освітніх ресурсів*. Ямчинський О. В. <https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/DDETKS-recommendations-base-2025.pdf>
- Давидова, І., & Мар'їна, О. (2020). Розвиток цифрових компетентностей студентів бібліотечних спеціальностей. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 6, 97–104. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218614>
- Дейнека, Л. (Уклад.). (2019). *Архівознавство: Науково-допоміжний бібліографічний покажчик*. Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16510/1/arhivozn.pdf>
- Денбовецький, С. (2022). Цифрові проекти публічних бібліотек України як складник національного інформаційного простору. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 66, 157–168. <https://doi.org/10.15407/np.66.157>
- Дідух, Л. В., & Ковтанюк, Т. М. (Уклад.). (2021). *Оцифрування аудіовізуальних документів Національного архівного фонду* [Методичні рекомендації] Державна архівна служба України. https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr_ozif%20avd%20naf.pdf

- Добровольська, В., & Чередник, Л. (2023). Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 5–11. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2023.276758>
- Драпалюк, Д. М. (2025). Публікаційна діяльність з бібліотекознавства та інформаційних наук. *Вісник Харківської державної академії культури*, 67, 164–184. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.12>
- Іванова, Н. (2019). Проектна компетентність майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи: структура, критерії та показники сформованості. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 1, 186–195. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2019_1_29
- Іванова, Н. А. (2020). Проектна діяльність як педагогічна умова формування проектної компетентності майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*, 12(41), 91–105. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)-91-105](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)-91-105)
- Кабінет Міністрів України. (2022, 23 лютого). *Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки* (Розпорядження № 286-р). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%d1%80#text>
- Калакура, Я., & Палієнко, М. (2021). Концептуалізація електронного архівознавства в контексті цифровізації українського суспільства. *Архіви України*, 3(328), 36–65. <https://doi.org/10.47315/archives2021.328.036>
- Коржик, Н. (2022). Цифрові архіви України: стан, проблеми, перспективи. *Вісник Книжкової палати*, 4, 35–39. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4\(309\).35-39](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4(309).35-39)
- Кузьменко, Д., Гребенник, І., & Урняєва, І. (2025). Інформаційно-пошукова система генеалогічних досліджень. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 8(1), 153–171.
- Лобузін, К. В. (Ред.). (2021). *Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегмента національного інформаційного простору*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Лобузін, К. В. (Ред.). (2022). *Бібліотечні портали знань*. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004512.pdf
- Макарова, М. (2024). Цифрові проекти у бібліотечній сфері України. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 7(1), 123–138. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.1.2024.307014>
- Міністерство цифрової трансформації України. (2024). *Проект рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника*. https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/9777-ramka_dla_bibliotekariv.pdf
- Міністерство цифрової трансформації України. (б.д.). *Цифрограм для бібліотекарів*. Взято 13 серпня 2025 з <https://osvita.diia.gov.ua/digigram-test/digigram-for-librarians>
- Наливайко, О. О., Прокопенко, А. І., Кабусь, Н. Д., Хатунцева, С. М., Жукова, О. А., & Наливайко, Н. А. (2022). Проектно-цифрова діяльність як засіб формування цифрової компетентності студентів гуманітарних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 87(1), 218–235.
- Олтаржевський, Д. О. (2023). *Цифрові комунікації: навчальний посібник із дисципліни «Медіавиробництво: промоція»*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Петрова, Н. (2025). Цифрові колекції пам'яток історії та культури як складова цифрової історії. В Г. М. Шпак (Упоряд.), *Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація* [Матеріали конференції] (с. 217–221). Одеська національна наукова бібліотека. http://odnb.odessa.ua/img/novini_2023/4109/12_petrova-n_pamyatki-pisemnosti-ta-kulturi.pdf

- Приходько, Л. (2020). Оцифрування об'єктів культурної спадщини за нормативно-правовими документами Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав. *Архіви України*, 1, 104–131. <https://doi.org/10.47315/archives2020.322.104>
- Спанчак, Т. (2023, 8 листопада). Електронна бібліотека НІБУ «Історична спадщина України»: як складова Національної електронної бібліотеки України. В *Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення* [Матеріали конференції] (с. 296–303). Національна історична бібліотека.
- Толмач, М. (2021). Цифрові технології в освіті: можливості й тенденції застосування. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*, 4(2), 159–171. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247474>
- Толмач, М. С. (2024). *Цифрова компетентність як інтегральна характеристика професійної діяльності бібліотечних фахівців* [Дисертація кандидата наук, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Український Інститут Книги. (б.д). *Українська цифрова бібліотека*. <https://ubi.org.ua/uk/activity/ukra-nska-cifrova-biblioteka>
- Цифрова компетентність бібліотекарів: Аналітична довідка за результатами локального дослідження*. (2024). Одеська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. С. Грушевського. <https://biblioteka.od.ua/wp-content/uploads/2024/09/TSyfrova-kompetentsiya-bibliotekariv.pdf>
- Veremchuk, O., & Prokopovych, L. (2024). Project activity as the communication systems innovative functioning: The Ukrainian libraries experience. *Library Science. Record Studies. Informology*, 20(1), 76–81. <https://doi.org/10.63009/lrsri/1.2024.76>

REFERENCES

- Averianova, T., & Popova, M. (2025). Tsyfrovi proiekty Odeskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky: mizhnarodnyi aspekt promotsii dokumentalnoi spadshchyny [Digital projects of the Odessa National Scientific Library: an international aspect of the promotion of documentary heritage]. In H. M. Shpak (Comp.), *Pamiatky pysemnosti ta kultury: vyvchennia, zberezheniia, populiaryzatsiia* [Monuments of writing and culture: study, preservation, popularization] [Conference proceedings] (pp. 222–229). Odesa National Scientific Library. http://odnb.odessa.ua/img/novini_2023/4109/1_averyanova_popova_pamyatki-pisemnosti-ta-kulturi.pdf [in Ukrainian].
- Bezdrabko, V. V. (2017). Arkhivna osvita v Ukraini: tradytsii y tendentsii [Archival education in Ukraine: traditions and trends]. *Ukrainian Historical Journal*, 3, 129–147. http://resource.history.org.ua/publ/UII_2017_3_10 [in Ukrainian].
- Bruï, O., Kozytska, T., Matsiievska, H., Moisieieva, S., & Shevchenko, I. (2023). *Biblioteky - Khaby tsyfrovoi osvity* [Libraries - Hubs of Digital Education] (Ia. Soshynska, Ed.). <https://drive.google.com/file/d/17yJ4pjNwzYUivQueh6dFD86IgoniCeps/view> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, February 23). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky* [On approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032] (Order No. 286-p). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%d1%80#text> [in Ukrainian].
- Davydova, I., & Marina, O. (2020). Rozvytok tsyfrovyykh kompetentnostei studentiv biblioteknykh spetsialnostei [Development of the Library and Information Science Students' Digital Competencies]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 6, 97–104. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218614> [in Ukrainian].
- Deineka, L. (Comp.). (2019). *Arkhivoznavstvo: Naukovo-dopomizhnyi bibliohrafichnyi pokazhchyk* [Archival Science: Scientific and Auxiliary Bibliographic Index]. Lesya Ukrainka Eastern

- European National University. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/16510/1/arhivozn.pdf> [in Ukrainian].
- Denbnovetskyi, S. (2022). Tsyfrovi proiekty publichnykh bibliotek Ukrainy yak skladnyk natsionalnoho informatsiinoho prostoru [Digital Projects of Public Libraries of Ukraine as a Component of the National Information Space]. *Academic Papers of The Vernadsky National Library of Ukraine*, 66, 157–168. <https://doi.org/10.15407/np.66.157> [in Ukrainian].
- Didukh, L. V., & Kovtaniuk, T. M. (Comps.). (2021). *Otsyfruvannya audiovizualnykh dokumentiv Natsionalnoho arkhivnoho fondu* [Digitization of audiovisual documents of the National Archival Fund] [Methodological recommendations] State Archival Service of Ukraine. https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr_ozif%20avd%20naf.pdf [in Ukrainian].
- Dobrovolska, V., & Cherednyk, L. (2023). Innovatsiina diialnist bibliotek v umovakh tsyfrovoho suspilstva [Innovative Activities of Libraries in Conditions of Digital Society]. *Librar Science. Record Studies. Informology*, 1, 5–11. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2023.276758> [in Ukrainian].
- Drapaliuk, D. M. (2025). Publikatsiina diialnist z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk [Publication activities in library and information sciences]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 67, 164–184. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.12> [in Ukrainian].
- Harahulia, S. S. (Ed.). (2024). *Tsyfrovi resursy naukovykh bibliotek v umovakh viiny* [Digital resources of scientific libraries in wartime]. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004979.pdf?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
- Hryhorevska, O. (2024b, October 24). Tsyfrovi proiekty yak skladnyk dzhereloznavchoi pidhotovky здобувачів освітньо-наукової програми "Біографістика і текстологія" [Digital projects as a component of source training for applicants to the educational and scientific program "Biography and Textology"]. In *Studii z informatsiinoi nauky, sotsialnykh komunikatsii ta filolohii v suchasnomu sviti* [Studio of Information Science, Social Communications and Philology in the Modern World] [Conference proceedings] (pp. 28–30). Mariupol State University. <https://surl.lt/sjicnv> [in Ukrainian].
- Hryhorevska, O. V. (2024a, October 8–10). Tsyfrova kompetentnist informatsiinoho fakhivtsia u XXI stolitti [Digital competence of an information specialist in the 21st century]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Intehratsiia u mizhnarodnyi bibliotechnyi prostir* [Library. Science. Communication. Integration into the international library space] [Conference proceedings] (Vol. 1, pp. 71–74). V. I. Vernadskyi National library of Ukraine. http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004933.pdf [in Ukrainian].
- Huraliuk, A. H., Terentieva, N. O., & Varaksina, N. V. (Comps.). (2025). *Vykorystannia baz znan dilia rozroblennia y vizualizatsii tsyfrovyykh osvitnykh resursiv* [Use of knowledge bases for the development and visualisation of digital educational resources]. Yamchynskiy O. V. <https://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/DDETKS-recommendations-base-2025.pdf> [in Ukrainian].
- Ivanova, N. (2019). Proiektna kompetentnist maibutnykh fakhivtsiv informatsiinoi, bibliotechnoi ta arkhivnoi spravy: struktura, kryterii ta pokaznyky sformovanosti [Project competence of future specialists in information, library and archival science: structure, criteria and indicators of formation]. *Scientific Bulletin Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 1, 186–195. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2019_1_29 [in Ukrainian].
- Ivanova, N. A. (2020). Proiektna diialnist yak pedahohichna umova formuvannia proiektnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv z informatsiinoi, bibliotechnoi ta arkhivnoi spravy [Project activity as a pedagogical condition of the project competence formation in future specialists in information, library and archival service]. *Bulletin of Postgraduate education. Educational Sciences Series*, 12(41), 91–105. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)-91-105](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)-91-105) [in Ukrainian].
- Kalakura, Ya., & Palienko, M. (2021). Kontseptualizatsiia elektronnoho arkhivoznavstva v konteksti tsyfrovizatsii ukrainskoho suspilstva [The Conceptualization of Electronic v konteksti tsyfrovizatsii ukrainskoho suspilstva] [The Conceptualization of Electronic

- Archives in the Context of Digitalization of Ukrainian society]. *Archives of Ukraine*, 3(328), 36–65. <https://doi.org/10.47315/archives2021.328.036> [in Ukrainian].
- Korzhuk, N. (2022). Tsyfrovi arkhivy Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy [Digital archives of Ukraine: state, problems, prospects]. *Bulletin of the Book Chamber*, 4, 35–39. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4\(309\).35-39](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.4(309).35-39) [in Ukrainian].
- Kuzmenko, D., Hrebennik, I., & Urniaieva, I. (2025). Informatsiino-poshukova systema henealohichnykh doslidzhen [Information and Search System for Genealogical Research]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 8(1), 153–171. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.8.1.2025.335538> [in Ukrainian].
- Lobuzina, K. V. (Ed.). (2021). *Tsyfrovi bibliotekno-informatsiini resursy u rozbudovi naukovoho sekhmenta natsionalnoho informatsiinoho prostoru* [Digital library and information resources in the development of the scientific segment of the national information space]. V. I. Vernadskyi National library of Ukraine [in Ukrainian].
- Lobuzina, K. V. (Ed.). (2022). *Bibliotekni portaly znan* [Library knowledge portals]. V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004512.pdf [in Ukrainian].
- Makarova, M. (2024). Tsyfrovi proiekty u bibliotekhnii sferi Ukrainy [Digital Projects in the Library Field of Ukraine]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 7(1), 123–138. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.1.2024.307014> [in Ukrainian].
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2024). *Proiekt ramky tsyfrovoy kompetentnosti biblioteknoho pratsivnyka* [Draft framework of digital competence of a librarian]. https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/9777-ramka_dla_bibliotekariv.pdf [in Ukrainian].
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (n.d.). *Tsyfroham dlia bibliotekariv* [Digigram for librarians]. Retrieved August 13, 2025, from <https://osvita.diia.gov.ua/digigram-test/digigram-for-librarians> [in Ukrainian].
- Nalyvaiko, O. O., Prokopenko, A. I., Kabus, N. D., Khatuntseva, S. M., Zhukova, O. A., & Nalyvaiko, N. A. (2022). Proiektno-tsyfrova diialnist yak zasib formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti studentiv humanitarnykh spetsialnostei [Project-digital activity as a means of forming digital competence of humanities specialties' students]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, 87(1), 218–235 [in Ukrainian].
- Oltarzhevskiy, D. O. (2023). *Tsyfrovi komunikatsii: navchalnyy posibnyk iz dystsipliny "Mediavyrobnystvo: promotsiia"* [Digital Communications: A Textbook on the Subject "Media Production: Promotion"]. Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
- Petrova, N. (2025). Tsyfrovi kolektsii pamiatok istorii ta kultury yak skladova tsyfrovoy istorii [Digital collections of historical and cultural monuments as a component of digital history]. In H. M. Shpak (Comp.), *Pamiatky pysemnosti ta kultury: vyvchennia, zberezheniia, populiaryzatsiia* [Monuments of writing and culture: study, preservation, popularization] [Conference proceedings] (pp. 217–221). Odesa National Scientific Library. http://odnb.odessa.ua/img/novini_2023/4109/12_petrova-n_pamyatki-pisemnosti-ta-kulturi.pdf [in Ukrainian].
- Prykhodko, L. (2020). Otsyfruvannia ob'ektiv kulturnoi spadshchyny za normatyvno-pravovymi dokumentamy Yevropeiskoho Soiuzu u sferi avtorskoho prava i sumizhnykh prav [Digitization of the Cultural Heritage Objects in Accordance with the European Union Copyright and Related Rights Legislation]. *Archives of Ukraine*, 1, 104–131. <https://doi.org/10.47315/archives2020.322.104> [in Ukrainian].
- Spanchak, T. (2023, November 8). Elektronna biblioteka NIBU "Istorychna spadshchyna Ukrainy": yak skladova Natsionalnoi elektronnoi biblioteki Ukrainy [Electronic library of NIBU "Historical Heritage of Ukraine": as a component of the National Electronic Library of Ukraine]. In *Biblioteka. Liudy. Viina. Vtraty i zvershennia* [Library. People. War. Losses and Achievements] [Conference proceedings] (pp. 296–303). Natsionalna istorychna

- biblioteka. https://nibu.kyiv.ua/media/uploads/2023/12/17/vii_chytannya_2023_zbirnyk_tez.pdf [in Ukrainian].
- Tolmach, M. (2021). Tsyfrovi tekhnolohii v osviti: mozhlyvosti y tendentsii zastosuvannya [Digital Technologies in Education: Possibilities and Trends of Application]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 4(2), 159–171. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247474> [in Ukrainian].
- Tolmach, M. S. (2024). *Tsyfrova kompetentnist yak intehralna kharakterystyka profesiinoi diialnosti biblioteknykh fakhivtsiv* [Digital competence as an integral characteristic of the professional activity of library specialists] [PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Tsyfrova kompetentnist bibliotekariv: Analitychna dovidka za rezultatamy lokalnoho doslidzhennia* [Digital competence of librarians: Analytical reference based on the results of a local study]. (2024). Odeska oblasna universalna naukova biblioteka im. M. S. Hrushevskoho. <https://biblioteka.od.ua/wp-content/uploads/2024/09/TSyfrova-kompetentsiya-bibliotekariv.pdf> [in Ukrainian].
- Ukrainian Book Institute. (n.d). *Ukrainska tsyfrova biblioteka* [Ukrainian Digital Library]. <https://ubi.org.ua/uk/activity/ukra-nska-cifrova-biblioteka> [in Ukrainian].
- Veremchuk, O., & Postelzhuk, O. (2025). Tsyfrovizatsiia arkhivnykh ustanov: vykly-ky ta perspektyvy zberezhenia natsionalnoi pamiaty v epokhu tekhnolohichnykh transformatsii [Digitalisation of Archival Institutions: Challenges and Prospects for Maintaining National Memory in the Technological Transformations Epoch]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 15, 142–153. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335086> [in Ukrainian].
- Veremchuk, O., & Prokopovych, L. (2024). Project activity as the communication systems innovative functioning: The Ukrainian libraries experience. *Library Science. Record Studies. Informology*, 20(1), 76–81. <https://doi.org/10.63009/lsrsi/1.2024.76> [in English].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2023, December 21). *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo priorytetnykh napriamiv rozvytku nauky i tekhniky ta innovatsiinoi diialnosti* [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Priority Areas of Science and Technology Development and Innovative Activities] (Law No. 3534-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3534-20#Text> [in Ukrainian].
- Viriutina, K., & Kozoriz L. (2025, May 8). Formuvannia Tsyfrovoho Arkhivu dokumentiv pro rosiisko-ukrainsku viinu: keis Kharkivskoi derzhavnoi naukovoï biblioteky im. V. H. Korolenka [Formation of the Digital Archive of Documents on the Russian-Ukrainian War: The Case of the V. G. Korolenko Kharkiv State Scientific Library]. In *Biblioteky universytetiv pid chas viiny: novi modeli ta zasoby roboty* [University Libraries during the War: New Models and Tools] [Round Table Proceedings] (pp. 30–39). Pravo. http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/25502/1/Kruhlyi_stil_tezy_08.05_Final.pdf [in Ukrainian].

UDC 021:930.25:[005.8:004]:378.016:005.336.2:378.091.212

Olena Politova,
PhD in History,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: o.politova@kubg.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002- 6516-0828

USE OF DIGITAL PROJECTS OF LIBRARIES AND ARCHIVES IN THE PROCESS OF TRAINING INFORMATION SPHERE SPECIALISTS: REVIEW OF SOURCES

The aim of the article is to analyse the content of the research source base concerning the use of digital projects of libraries and archives in the context of training professionals in the information sphere.

Research methods. In this study, bibliographic, analytical, problem-thematic and chronological methods are applied, fundamental principles of scientificity and objectivity are used.

Scientific novelty. For the first time, the source base related to the use of information content from modern digital projects is studied within the interdisciplinary framework, particularly with regard to the training of higher education seekers in the field of information science.

Main conclusions. This article provides a concise overview of the source base of the research dedicated to digital projects of libraries and archives in the context of their implementation in the training process of information sphere professionals. The necessity of a comprehensive research of using informational content from current digital projects in the preparation of higher education applicants in library studies, archival studies and audiovisual arts is argued. It is found that the corpus of sources on the issue of using such projects in the development of science and education includes thesis research, monographs, textbooks, practical manuals, scientific articles, abstract reviews; the authors of these editions and publications prove the socio-cultural significance of digital projects for society, as well as their importance for users and for the professional development of information sphere specialists; a tendency toward strengthening cooperation between information institutions in digitising documents and creating a single platform for presenting electronic resources in a user-friendly format is established. Based on the review of sources, it is grounded that digital projects of archives and libraries have special importance in building an effective and functional system of information education and broad perspectives for use in the educational process: primarily for modernising the content of certain academic programmes and developing students' digital competencies.

Keywords: digital projects; libraries; archives; information sphere; digital competences; studying process; Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University.

Надійшла 08.09.2025

Прийнята 27.10.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 29.12.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.

Наукове видання

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук

Науковий журнал

Випуск 16

Відповідальний редактор

Т. Новальська

Літературний редактор

К. Спрогіс

Редактор-перекладач

англійського тексту

С. Гурбанська

Бібліографічний редактор

І. Стригун

Редактор з комунікацій

А. Мальшакова

Дизайн обкладинки

Є. Дорошенко

Технічне редагування

В. Лук'яненко

Комп'ютерна верстка

О. Щербина

Scientific publication

Ukrainian Journal on Library and Information Science

Scientific Journal

ISSUE 16

Responsible editor

T. Novalska

Literary editor

K. Sprogis

English text editor

S. Hurbanska

Bibliographic editor

I. Stryhun

Communication editor

A. Malshakova

Cover design

Ye. Doroshenko

Technical editing

V. Lukianenko

Computer layout

O. Shcherbyna

Підписано до друку: 29.12.2025. Формат 70х100 $\frac{1}{16}$

Ум. др. арк. 17,06. Обл. др. арк. 15,52.

Наклад 100 примірників

Замовлення № 5431

Видавничий центр КНУКіМ

Видавець Київський національний університет культури і мистецтв

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4776 від 09.10.2014